

79
57
59
69
79
89

1.12.71

Kripal Singh

ਕੁਕਿਆਂ
ਦੀ
ਵਿਥਿਆ

ਏਸੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ—

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ—

- Life of Banda Singh Bahadur. 1935.
A Short Life-sketch of Banda Singh,
the Martyr. 1934.
Life of Bhai Gurdas. 1930.
History of Gurdwara Shahidganj, Lahore. 1935.
Nanak-Panthis: The Sikhs and Sikhism
of the 17th Century. 1940.
Qazi Nur Muhammad's *Jang Namah*,
translated and edited. 1939.
Last Days of Guru Gobind Singh. 1942.
Maharaja Ranjit Singh. 1939.
Louis Bourquin (French). 1940.
Guru Nanak : His Life and Teachings. 1940
Bibliography of Sikh History. (Ready.)
Ahmad Shah Durrani. (Ready.)

ਉਰਦੂ—

- ਮਿਰਤੁ-ਤਵਾਰੀਖਿ ਸਿੱਖਾਂ. ੧੯੩੫.
ਇਨਕਸ਼ਾਫਿ ਹਕੀਕਤ. ੧੯੨੬.

ਹਿੰਦੀ—

- ਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇਂ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਤਾਂਤ. ੧੯੩੦.
ਬੈਸਾਖੀ ਸੰਦੇਸ਼. ੧੯੩੦.

ਗੁਰਮੁਖੀ—

- ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀਵਾਲਾ. ੧੯੪੬.
ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੌੜਾ ਮੱਲ ਬਹਾਦੁਰ. ੧੯੪੧.
ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ. ੧੯੪੪, ੧੯੪੬.
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ. ੧੯੪੨, ੧੯੪੬.
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਲ. ੧੯੪੬.
ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ. ੧੯੪੬.
ਕੁਝ ਕੁ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੜ੍ਹੇ. ੧੯੩੭

ਕੁਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ

ਕ੍ਰਿਤ
ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਐਮ. ਏ.,
ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਜਿਲਦ ੧

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੧੯੪੬

All Rights Reserved by the Author.

ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ੧੯੪੪
ਦੂਜੀ ਛਾਪ ੧੯੪੬

Printed by
S. Jarnal Singh at the Guru Ramdas Printing Press, Amritsar;
Published by
Prof. Ganda Singh, M. A., Khalsa College, Amritsar.

ਦੂਸਰੀ ਛਾਪ ਦੀ

ਭੂਮਿਕਾ

‘ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ’ ਜਿਲਦ ੧ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਛਾਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਹ ਅਗਸਤ ੧੯੪੪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਤੇ ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦੇ ਹੋਰ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤਾਂਘੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਉਡੀਕਨਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਛਾਪ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਈਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਅਤੇ ‘ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ’ ਵਧਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੂਕਾ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਰੋਣੀ ਦੇ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਈ ਮਿਤਰਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਬਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਇੰਨੇ ਬਿੰਨ ਛਾਪ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਯਾ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਸਬ

ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਲੜੀਵਾਰ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਕੂਕਾ ਕਾਰਜਾਤ ਭੀ ਇਸ ਲੜੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਮੈਂ ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੈਦਰਾਜ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਝਬਾਲੀਏ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟਾਈਪ ਨਕਲ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਗਿਆਨੀ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਦਾ ਭੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਇਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਲਾਹਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੯ ਮਈ ੧੯੪੬

ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ

ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਦੇ

ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ

‘ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ’ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜਿਲਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਮੈਂ ਸੰਨ ੧੯੩੦ ਦੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਈਰਾਨ ਤੋਂ ਮੁੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਪਰ ਕਈ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਲਈ, ਜੋ ਕਿ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਗਵਾਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੇਠਾਂ ਪੈਰੀਂ ਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਹਰ ਤਰਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾ-ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਭੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਹੋਣ ਤੇ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੋਈ ਪਹਿਲੇ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਮਸਾਲੇ ਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਤੇ ਪੜਚੋਲਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਯਾ ਅਯੋਗ ਹੋਣ ਨੂੰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸੰਭਵ ਪੱਖਤਾ ਯਾ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਢੂੰਡਣ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਵਾਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੀਆਂ

ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਾਣਦਾ ਪੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੀ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਮਸਾਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਛੁਪਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗ ਮਸਾਲਾ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਈਮਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਪਖਪਾਤੀ ਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗ ਨਵੇਂ ਮਸਾਲੇ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸੋਧ ਲੈਣ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੂਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਉਕਾਈ ਇਹ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਬ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਰਾ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਦੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕੂਕੇ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਯਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਾਤੀ ਖੂਬੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮਰੋੜਨ ਤੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਾਸਲ ਹੋਏ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਪਰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉੱਚਿਆਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਆਪ-ਘੜਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਰਲਾਉਣਾ ਏਭ ਸੇਵਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨਾ ਅਨਿਆਏ ਅਨਭੋਲ ਹੀ ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਓਤਨਾ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਟੜ ਵਿਦੋਧੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਮਿਲਾਵਟ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਉੱਘੜ ਆਈ ਹੋਈ ਮਿਲਾਵਟ ਤੋਂ ਸ਼ੱਕ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਪਾਠਕ ਕਈ ਇਕ ਠੀਕ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਭੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਠੁਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਨਾਲ ਫਾਇਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨੁਕਸਾਨ ਸਦਾ ਲਈ ਪੱਕਾ ਤੇ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਦੀ ਭੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਈ ਸਰਧਾਲੂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਭਵਿਖ-ਬਾਣੀਆਂ ਤੇ ਅਣਹੋਏ ਅਲੌਕਿਕ ਚਮਤਕਾਰ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਬਣ ਗਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਕੋਲੋਂ ਘੜ ਲੈਣਾ ਭੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰਾਂ ਓਹ ਛਾਣ-ਬੀਣੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਲਈ ਕਈ ਠੀਕ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਤਾਰੀਖੀ ਵਾਕਿਆਤ ਨੂੰ ਭੀ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਹਾਲ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਬਾਲੋਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਵਿਥਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਹੜਾ ਵਾਕਿਆ ਮਾਰਾ ਠੀਕ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੇਹੜਾ ਅੱਧਾ ਤੇ ਕੇਹੜਾ ਚੌਥਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਉਤੇ ਸ਼ੱਕ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਭੀ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਠੀਕ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਚੁੰਕਿ ਅੰਤ ਤਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਭਾਈ' ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਭੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ, ਵਰਤਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਚੁੰਕਿ 'ਭਾਈ' ਹੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਅਸਾਂ 'ਬਾਬਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਵਾਕਿਆਤ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਕੁਝ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹ ਜੋ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਸੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਿਆ ਹੈ, ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਭੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਓਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਨ। ਜੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਭਵਿਖ-ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਰੁਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਖੁਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਨਿਆਏ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਓਹ ਇਕ ਸਿਖ ਸੁਧਾਰਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਲੇ ਆਗੂ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੨੬ ਜੂਨ ੧੯੪੪

ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ

ਲੇਖ ਸੂਚੀ

ਦੂਸਰੀ ਛਾਪ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ	੫
ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ	੭
ਕੁਕਾ ਯਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ	੧੩
ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਆਰੰਭਕ ਹਾਲ	੨੩
ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ	੨੬
ਆਪਣਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ	੩੦
ਜਗਿਆਸੀ (ਅਭਿਆਸੀ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ	੩੩
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ	੪੬
ਖੋਟਿਆਂ ਦਾ ਦੋਵਾਨ	੪੯
ਖੁਫੀਆ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ	੫੨
ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ	੬੫
ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਹੋਲਾ	੭੩
ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ	੮੨
ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦਾ ਮੇਲਾ	੮੫
ਸੰਮਤ ੧੯੨੪ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ	੮੯
‘ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣੀ ਢਾਇ ਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਮਦਾਨਾ’	੯੪
ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਘਾਟਾ	੯੯
ਥਰਾਜਵਾਲੇ ਦਾ ਵਾਕਿਆ	੧੦੫
ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਲਟਣ	੧੧੦
ਨਿਪਾਲ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਮਿਸ਼ਨ	੧੧੩

ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਰਟ	੧੧੬
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬੁਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ	੧੧੮
ਬੋਟਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ	੧੨੯
ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਕਤਲ	੧੩੨
ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ	੧੪੦
ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ	੧੪੩
ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ	੧੫੩
ਮਲੋਦ ਉਤੇ ਧਾਵਾ	੧੬੨
ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਤੇ ਰੜ ਵਿਚ ਗਰਿਫਤਾਰੀ	੧੬੮
ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣਾ	੧੭੬
ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ	੧੯੪
ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ	੨੦੧
ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਅਫਰਾ ਤਫਰੀ	੨੦੬
ਕਾਵਨ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ	੨੦੮
ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ	੨੧੨
ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ	੨੧੬
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ 'ਅਰਦਾਸ'	੩੩੮
ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕੰਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ	੩੪੦
ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ	੩੬੧
ਆਧਾਰ ਸੂਚੀ	੩੬੩

ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ

ਕੂਕਾ ਜਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਲਹਿਰਾਂ ਚੋਖੇ ਸੰਮੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉੱਗਮਦੀਆਂ, ਪਲਦੀਆਂ ਤੇ ਫਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਇਕ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਚਲਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਗਿਆਸੀ, ਅਭਿਆਸੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਾ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਦੀ ਭੀ ਕੋਈ ਇਕ ਖਾਸ ਤਿਥਿ ਨਿਯਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਕੁਝ ਕੁ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਚੋਖੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸਖਤੀ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਯਾਦ ਤੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਦੇ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਆਮ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚਲ ਪਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਹੀ ਸੰਗਤ-ਅਸਥਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਧਾਰਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਅਰੁਚੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਉਂ ਥਾਈਂ ਬੈਠੇ ਕਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਨਾਮ-ਆਧਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ੁਭਾਵਕ ਹੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਅਸਿੱਖ ਰੋ ਦੀ

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਨਿਖੇਧੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਮੰਦੇ ਅਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਯਤਨ ਆਵੰਭੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਲ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸਿਖ ਆਦਰਸ਼ ਵਲ ਝੁਕਦੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੂਰਵਾਧਿਕਾਰੀ ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਠਾਣ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਜਾ-ਪਾੜਕ ਬਖਿਆੜਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਜਾ-ਪਾਲਕ ਜਥੇਦਾਰ ਬਣਨ।

ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤ ਸਨ; ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਹੋਏ ਹਨ; ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ (ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ) ਦੇ ਮਹੰਤ ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦਾ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ, ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਉਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਸੀ। ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਅੱਡਣ-ਬਾਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਠੋਹਾਰ ਤੇ ਛਛ-ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਰੋ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕ ਉੱਘਾ ਕੇਂਦਰ ਹਜ਼ੂਰੇ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਥ ਕਿ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਲੋਕੀਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਲ ਖਿਚੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਕ ਉੱਘੇ ਚਮਕਦੇ ਸਤਾਰੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਗਿਆਸੀ ਯਾ ਅਭਿਆਸੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਯਾ ਕੂਕਾ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਖੜੀ ਹੋਈ।

ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਭਗਤ ਦਿਆਲਚੰਦ, ਪ੍ਰਸਿਧ ਦਿਆਲਾ ਭਗਤ, ਹਰੀਪੁਰ (ਹਜ਼ਾਰਾ) ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਪਿੰਡ ਸਰਾਇ ਸਾਲਿਹ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਪੰਡਤ ਤੇ ਵੈਦ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਵੈਸ਼ਨੂ ਮਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਆਪ ਦਾਣੇ ਧੋ ਕੇ ਪਿਹਾਉਂਦੇ, ਲਕੜੀਆਂ ਧੋ ਕੇ ਬਾਲਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ

ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਇਤਨਾ ਸੁੱਚਾ, ਨਿਰਛਲ ਤੇ ਉੱਚਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ 'ਭਗਤ' ਕਰਕੇ ਸਦਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ। ਸਰਾਇ ਸਾਲਿਹ ਦੇ ਖਾਨ ਆਪ ਦੇ ਖਾਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਦੀ ਲੜਕੀ ਚਕਵਾਲ ਤਹਿਸੀਲ, ਜ਼ਿਲਾ ਜੇਹਲਮ, ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਿਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਲ ਮੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖਾਨ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਇਸ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੰਵ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਖਾਨ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖ਼ਿਦਮਤ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰੋ। ਖਾਨ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲਾਇਆ, ਜੰਵ ਲਈ ਝਟਕੇ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗ ਜਾਨੀ ਦੇ ਪੜਾਓ ਤਕ ਇਕ ਹਥਿਆਰ-ਬੰਦ ਦਸਤਾ ਮੁੜਦੇ ਵੇਲੇ ਜੰਵ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਦਿਹਾਂਤ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਮਹਾਂ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰਗਵਾਸੀ ਪਤੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਵਲ-ਪਿੰਡੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਾਂ ਸੰਤਾਨ-ਹੀਨ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਡੇ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਸਨ, ਦੂਸਰੇ ਭਗਤ ਹੋਸ਼ਨਾਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਭਗਤ ਸੋਹਣਾ ਮੱਲ।

ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਲ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਰੰਗਣ

ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤੀ ਤੇ ਆਪ ਭਜਨ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ। ਨਾਮ-ਸੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪ 'ਸਾਈ' ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੇ ਜਦ ਆਪ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਹਜ਼ਰੇ ਜਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਕਈ ਸੰਗੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਭੋਰੇ ਆਪ ਪਾਸ ਆ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਏੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੰਡਲ ਜਿਹਾ ਬਣਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਸਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਭੀ ਨਵਾਂ ਜਗਿਆਸੀ ਇਸ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਸੂਭਾਵਿਕ ਹੀ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਵਿਧੀ ਪੁਛਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦੀਆਂ, ਸੋਢੀਆਂ, ਉਦਾਸੀਆਂ ਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਾਪਟੀ ਦੀ ਨੀਂਵ ਬਝਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਗਿਆਸੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਕ ਉਘੇ ਸੰਗੀ ਹਜ਼ਰੇ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ।*

* ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨ ਗੁਰੂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ-ਵਿਰੁਧ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਆਸਰੇ ਗੁਰਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਅਟਕ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਹਰੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਲਿਆ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਖੁਦ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਭੈਣ' ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੧੬ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ

[ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੭]

ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲਾ ਅਟਕ ਦੇ ਪਿੰਡ ਛੋਈ*
ਵਿਚ ਭਾਈ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸੰਮਤ ੧੮੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀਂ

ਸਫ਼ਾ ੧੬ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਕੁੜਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘੜੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਨਿਰਮੂਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਲੋਕਸ਼ਮਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੱਸੇ ਪਹਿਲੇ' ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਬੰਧੀ... ਵੱਡੀਆਂ ਚਕ੍ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਘੜਨ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।"

*ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਛੋਈ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ' ਵਿਚ ਸਰਵਾਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਅਟਕ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। 'ਤਾਰੀਖ ਪਰਗਣਾ ਮੁਕਤਸਰ ਵਾ ਮਮਦੋਟ' ਅਤੇ 'ਤਾਰੀਖ ਮਖੜਨਿ ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

†ਸ੍ਰੀ ਰੁਨੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੮੭੫।

'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ', ਪੰਨਾ ੧, ਪਰ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਛੱਗਣ ਸੁਦੀ ੧੫ ਸੰਮਤ ੧੮੪੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ੨੪ ਫਰਵਰੀ ੧੭੮੫ ਈਸਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮਾਲੂਮ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੰਕਿ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚਨ ਲਈ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਣਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੮੬੯, ਮੁਤਾਬਕ ੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੧੨ ਨੂੰ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਮ-ਤਿਥਿ (ਸੰਮਤ ੧੮੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਸੰਨ ੧੭੯੯ ਈਸਵੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤਲਬ ਲਈ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੈਠਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਯੂ ਕੇਵਲ ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਹੀ ਬਣਦੀ। ਲੇਖਕ ਜੀ ਨੇ ਚੁੰਕਿ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਰਜ਼ੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਜੁਆਨ ਉਮਰੇ ਗਰਤਾ ਮਿਲੀ ਦੱਸਣੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਨਮ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਢੁਕਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਿਤ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ ੧੮)

ਸੰਨ ੧੭੯੯ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਰੋੜਾ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸਨ ਤੇ ਹੱਟੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਦੇ ਭਰਾਤਾ ਭਾਈ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਛੋਈ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹਜ਼ਰੇ ਹੀ ਆ ਬਸੇ।* ਇਹ ਧਾਰਮਕ ਰੁਚੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਨ। ਹਜ਼ਰੇ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਰੰਗਣ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲਦੀ ਜਾਈ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਹ ਇਕ ਮੁਖੀਏ ਹੋ ਗਏ। ਜਦ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਹਜ਼ਰੇ ਤੋਂ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਹਜ਼ਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਆਏ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ

ਸਫ਼ਾ ੧੭ ਦੀ ਬਾਕੀ]

ਮਿਲੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਗੁਰਤਾ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ੨੫ ਕੁ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਕੁਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਹੋਰ ਭੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਫ਼ੈਣ' ਦੇ ਮਈ ੧੯੧੬ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦਾ ਭਾਈ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਥਾਪ ਗਏ ਸਨ।

ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਛੋਈ ਤੋਂ ਨਗਰ ਹਜ਼ਰੇ ਆਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸੰਮਤ ੧੮੮੫ (ਸੰਨ ੧੮੨੮ ਈਸਵੀ) ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਯੂ ੨੯ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ।

† 'ਨਾਮਧਾਰ ਇਤਿਹਾਸ' (ਪੰਨਾ ੭੬-੭੭) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਜੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਇਹ ਗਲ ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ।

ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਗਤੀ ਅਡੋਲ ਬਣੀ ਰਹੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਆਪ ਨੇ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਜੋਗ ਆਪਣੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ੧੮ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੯੧੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਮੁਤਾਬਿਕ ੨ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੬੨, ਦਿਨ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

੧ ਮਾਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਸ੍ਰੀ ਸਗਲ ਗੁਨ ਨਿੰਮ ਅਮਿ ਪ੍ਰਉਪਕਾਰੀ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਸੀਲ ਸੀਲ ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਨਾ ਮਿਲਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਿਤ ਆਏ, ਐਸੇ ਜੋ ਹੈਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਈਂ ਜੀ ਜਵੈਰ ਮਲ ਪਾਸੇ ਲਿਖਤਮ ਹਜ਼ਰੋ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਕੀ ਅਦੀਨਗੀ ਵਾਚਨੀ।

ਦੋਹਰਾ

ਉਪਮਾ ਤੁਮਰੀ ਕੋ ਕਰੇ ਕਿਤ ਮੁਖ ਹੋਤ ਬਖਾਨ
ਚੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਤੁਮਰੋ ਸਦਾ ਤੇਜ ਸਰੂਪੀ ਭਾਨ ॥ ੧ ॥

ਹੋਰ ਸਮਾਚਾਰ ਵਾਚਨੀ ਉੱਪਰ ਦਾ, ਆਪ ਜੋਗ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਅਸਾਡਾ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਜੋਗ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਟੁਰ ਆਵਨਾ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਏ ਤਾਂ ਬੀ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕਰ ਕੇ ਬੀ ਤੁਸਾਂ ਆਵਨਾ। ਜੋ ਅਸਾਡਾ ਚਿਤ ਬਹੁਤਾ ਭਟਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈਯਾ

ਐਰ ਸੁਨੋ ਹਮਰੀ ਬਿਨਤੀ ਹਮਰਾ ਲਿਖਨ ਚਿਤ ਮੋ ਧਰੀਏ ਜੀ ਚਾਹਿ ਬਡੀ ਤੁਮਰੇ ਪਗ ਦੇਖਨ ਆਪ ਬਿਚਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀਏ ਜੀ ਬਾਸਰ ਰੈਨ ਬਸੇ ਚਿਤ ਮੈਂ ਤੁਮ ਆਵਨ ਬਾਤ ਰਿਦੇ ਧਰੀਏ ਜੀ ਪਾਵਨ ਹੁਵੈ ਤੁਮਰੇ ਪਗ ਦੇਖਤ ਭਉਜਲ ਸੋ ਸੁਖ ਸੋ ਤਰੀਏ ਜੀ

ਸੋਰਠਾ

ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਤੁਮ ਉਰ ਦਿਵਸ ਰੈਨ ਚਿਤਵਤ ਰਹੋਂ
ਜੈਸੇ ਚੰਦ ਚਕੋਰ ਚਾਹਿਤ ਹੈ ਤਵ ਦਰਸ ਮਨ

ਮਿਤੀ ਮਘਰ ਦਿਨ ੧੮, ੧੯੧੯ ਵਿਚ

ਦਸਖਤ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਬਤਰਾ

ਬਲ ਟੂਟਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰਿਓ ਕਛੂ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ
ਕਹ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰ ਗਜ ਜਿਓ ਹੋਏ ਸਹਾਇ

ਹੋਰ ਤੁਸਾਂ ਜੋਗ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਜੇ ਸਰੀਰ ਤੁਸਾਡਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਤੁਸਾਂ ਆਵਨਾ । ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਰੀਰ ਬੀਮਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਖੋਚਲ
ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਜੀ ।

ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ
ਮੱਲ ਹਜ਼ਰੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ, ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ
ਸਿੰਘ ਮੱਘਰ ਸ਼ੁਦੀ ਪੂਰਣਮਾਸੀ ਸੰਮਤ ੧੯੧੯, ਮੁਤਾਬਿਕ ੬ ਦਸੰਬਰ
ਸੰਨ ੧੮੬੨ ਈਸਵੀ, ਦਿਨ ਸਨਿਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ।

ਮੁਫਤੀ ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਲਾਹੌਰੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ
'ਤਾਰੀਖ ਮਖਜ਼ਨਿ ਪੰਜਾਬ' (ਸੰਨ ੧੮੭੭ ਈ.) ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇਰਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖਾਸ
ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ।

੧. ਬਹਿੰਦੇ ਉਠਦੇ, ਸੌਂਦੇ, ਜਾਗਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੇ
ਅਤੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ।
੨. ਚਮੜੇ ਦੇ ਡੌਲ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਾ ਪੀਏ ।
੩. ਆਪਣੇ ਗੁਰ-ਭਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਪੱਕਾ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾ ਛਕੇ ।
੪. ਵਿਵਾਹ ਸ਼ਾਦੀ ਆਨੰਦ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਕਰੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੇ ।

੫. ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੜਾਹ-ਪ੍ਰਸਾਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੰਡੇ ।
੬. ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦਾਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਦੇਵੇ ।
੭. ਲੜਕੀ ਦੇ ਸੋਹਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਲਏ ।
੮. ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਏ, ਸ਼ਰਾਬ ਨਾ ਪੀਏ, ਤਮਾਕੂ ਨਾ ਵਰਤੇ ।
੯. ਭਿੱਖ ਨਾ ਮੰਗੇ, ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰੇ ।
੧੦. ਆਪਣੇ ਗੁਰ-ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਹਿਮਾਇਤ ਤੇ ਖ਼ਬਰਗੀਰੀ ਕਰੇ ।
੧੧. ਸਿਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਕਿਰਪਾਨ ਰੱਖੇ ।
੧੨. ਝੂਠ ਨਾ ਬੋਲੇ ।
੧੩. ਵਿਭਚਾਰ (ਪਰ-ਇਸਤਰੀ ਸੰਗ) ਨਾ ਕਰੇ ।*

ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਜਗਿਆਸੀ ਮੰਡਲ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਗੀ ਜਗਿਆਸੀ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਸਿਧ ਚੇਲੇ ਸਨ, ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਹਜ਼ਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ । ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੀਸਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਭੈਣੀ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਲੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਗੱਦੀ ਕੈਮਲਪੁਰ ਵਿਚ ਭੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ ਸਨ । ਇਸ ਗੱਦੀ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸ ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ ਹਨ ।

*ਪੰਨਾ ੫੬੭-੬੮.

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਦ ਸੰਮਤ ੧੮੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ, ਸੰਨ ੧੮੪੧ ਈਸਵੀ, ਵਿਚ ਹਜ਼ਰੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੇਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਉਗਮੇ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਹੋਏ ਜਗਿਆਸੀ ਅਭਿਆਸੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖ ਦੇ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਉਗਮਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤ੍ਰਾਧਿਕਾਰੀ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਇਕ ਬੜੇ ਫੈਲਾਓ ਵਾਲੇ ਬਿਟਛ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਹਜ਼ਰੇ ਵਾਲੀ ਜੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਕੈਮਲਪੁਰ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਤ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੈਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਾ ਕੂਕਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਵਿੱਥਿਆ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ

ਤੇ

ਆਰੰਭਕ ਹਾਲ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੮੭੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ,* ੩ ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੯੬ ਈਸਵੀ, ਨੂੰ ਮਾਈ ਸਦਾ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਰਾਈਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਰਖਾਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਟੱਬਰ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਹੋਸਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਹੜੇ ਕਿ ਉਮਰ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੱਚਪਨ ਦੇ ਹਾਲ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ ਸਿੱਖ-ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ

* ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਜਿਲਦ ੪, ਪੰਨਾ ੩੦੯੪; ਸਤਿਜੁਗ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ ੧੯੮੬, ਪੰਨਾ ੨੦। ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ “ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ” ਵਿਚ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਸੀ ਖਸ਼ਟਮੀ, ਬਿ: ਲਗੀ ਗੁਰਵਾਰ’ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਨੇ ਜਨਮ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਸਰੇ ਲਿਖਾਟੀਆਂ ਨੇ ਵੀਰਵਾਰ (ਗੁਰਵਾਰ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵੀਰਵਾਰ ਇਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ। ਮਾਘ ਸੁਦੀ ੧ ਨੂੰ ਮੰਗਲਵਾਰ ਸੀ ਤੇ ੫ ਨੂੰ ਛਨਿਫਰਵਾਰ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਮਾਘ ਸੁਦੀ ੬ ਸੰਮਤ ੧੮੭੦ ਤੇ ੧੮੭੩, ਅਤੇ ਸੁਦੀ ੫ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੮੭੬ ਤੇ ੧੮੮੦ ਨੂੰ ਵੀਰਵਾਰ ਸੀ।

ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਆਪ ਦੇ ਪੱਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਰਲ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਨਿਪੁਣਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਲਕੜੀ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਿਆ । ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਸਡੌਲ ਤੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਗੱਭਰੂ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਉਮੈਦਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਨੌਕਰੀ ਇਕ ਚੋਖੀ ਖਿਚ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਮਰ ੨੧ ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੮੯੩ (ਸੰਨ ੧੮੩੬-੭ ਈਸਵੀ)* ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬ ਨੌਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਰਾਇਪੁਰੀਏ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਆਈ । ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿਚ ਗੋਲਾ-ਅੰਦਾਜ਼ ਤੋਪਚੀ ਤੇ ਇਕ ਉੱਘਾ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਲਾਹੌਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕੰਵਰ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤੋਪਖਾਨੀ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਜਾ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ । ਏਸ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸੰਗੀਆਂ ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਵਲਦਾਰ ਸੀ । ਇਹ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਕਲਾਂ ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ† ।

*‘ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਥਿਆ’ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਨ ੧੮੪੪ ਵਿਚ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਸਵਾਰ (ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹਾ) ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਪਰ ਕੰਵਰ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ੬ ਨਵੰਬਰ ੧੮੪੦ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਾਰੀਖ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਲਟਣ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿੱਛੋਂ ਭੀ ਉਹ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਯਕੀਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉੱਪਰ ਵਿਚਕਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਤਾਰੀਖ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ (ਸਤਿਜੁਗ, ਭੈਣੀ) ੨੨ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੮੯੬ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ।

†ਬਿਆਨ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਜੇ. ਭਬਲਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ, ਅਲਾਹਾਬਾਦ, ੨੫ ਅਪ੍ਰੈਲ, ੧੮੭੨ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪਿੰਡ ਧਰੋੜ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਜੱਸਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਈ ਭਾਵੇਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਬੜੀ ਧਾਰਮਕ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਦੋ ਪੁੱਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੇਲ

ਸੰਮਤ ੧੮੯੮ ਵਿਚ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਤੇ ਹਜ਼ਰੇ ਵਲ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜਗਿਆਸੀ (ਅਭਿਆਸੀ) ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ ਹਜ਼ਰੇ ਆਈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਫੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਇਤਨਾ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣ ਗਏ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਵਲ ਜੁੜ ਗਏ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਸੰਬੰਧ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੁਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਲਾਟ ਵਾਂਗੂ ਬਲ ਉੱਠੀ। ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ ਦਾ ਹਵਾਲਦਾਰ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਕਲਾਂ, ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ, ਭੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣਿਆ*। ਗੁਰਭਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ

ਬਿਆਨ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਜੇ. ਡਬਲਯੂ, ਮੈਕਨੈਬ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਕਿਲਾ ਅਲਾਹਾਬਾਦ, ੨੫ ਅਪਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੭੨। ਬਾਬਾ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦੀ ਪੋਲੀਸ ਦਾ ਇਕ ਹਵਾਲਦਾਰ ਤੇ ੧੫ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਕੇ ਬਣਾਏ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਰਹੀਰਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਏ ਕੋਟ ਦੇ ਹੱਲੇ ਵੇਲੇ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ।

ਬਾਦ ਵਿਚ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੌਖੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣ ਗਈ। ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨ ਭੀ ਹੋਇਆ।

ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਹੀ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਲ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵਿਹਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਹੋਰ ਇਧਰ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੌਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਲਾਮ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾ ਬੜਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਿੱਧਰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਧਰ ਹੀ ਮਨ ਜੁੜਦਾ ਤੇ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਉੱਘੇ ਉੱਘੇ ਭਜਨੀਕ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਲਗਨ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਹੁਤਾ ਫੌਜ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਅਕਾਲੀ, ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਇਆ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਉੱਘੇ ਨਾਮ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਤਰਾਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਹਸਤ-ਲਿਖਤ ਪੱਤ੍ਰ ੨੧ ਵਿਚ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਪੱਤ੍ਰ-ਸੰਚੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਬਾਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਈ ਲੜ ਲੱਗਾ ਹਾਂ [ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ‘ਨਾਮ’ ਦੇ]। ਪਹਿਲੇ ਉਦਾਸੀ ਕਾ ਚੇਲਾ, ਵੇਰ ਨਿਰਮਲੇ ਦਾ, ਵੇਰ ਖੰਡੇ ਪਹੁਲ ਲਈ। ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵੇਰ ਏਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਸਭੇ ਕੁਝ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਏਸ ਨਾਮ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਏਥੇ

ਕੈਦ ਮੈਂ ਭੀ ਸੁਖ ਦੇ ਰੱਖਾ ਹੈ, ਧੰਨ ਨਾਮ ਹੈ ਏਹ ।” ਪਰ ਕਿਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਕਿਸ ਸਾਲ, ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਸ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹੋਏ, ਆਪ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਟ-ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖੁਲ੍ਹਵਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਡੇਰੇ ਯਾ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਕਿਸ ਨਿਰਮਲੇ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ, ਯਾ ਕਦ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਆਪ ਨਿਸਚੇ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਤ ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, ਮਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਬਖਸ਼ੇ ‘ਨਾਮ’ ਤੇ ਟਿਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਿਕਿਆ ਕਿ ਘਰੋਂ ਬੇ-ਘਰ ਦੇਸੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸ ‘ਕੈਦ ਮੈਂ ਭੀ ਸੁਖ ਦੇ ਰੱਖਾ ਹੈ ।’

ਅਰਦਾਸ ੨੩ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ “ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਪਮਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁਖ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਤਨ ਕਰਕੇ ਨਾ ਧਨ ਕਰਕੇ ਹੀ, ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖ ਹੋਇ ਗਏ’ । ਇਸ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਕਥਨ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁੱਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ [ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਗੁਰੂ’ ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਸੋਢੀਆਂ, ਬੇਦੀਆਂ, ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ’ ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਉਨੇ ਦੇ ਬੇਦੀ, ਆਨੰਦਪੁਰ, ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਸਹਾਇ ਦੇ ਸੋਢੀ] ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਲਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ‘ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖ ਹੋਇ ਗਏ’ ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਕਾਸ਼-ਬਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈ ਇਕ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬੀਤੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ; ਪਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਆਪਣਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ

ਸੰਨ ੧੮੪੫-੪੬ (ਸੰਮਤ ੧੮੦੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ) ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ* ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਆ ਗਏ । ਤਰਖਾਣਾ ਤੇ ਰਾਜਗੀਰੀ ਕੰਮ ਤੋਂ ਤਾਂ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੇ ਵਾਕਫ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਔਖ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਪ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਯਾ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਂਦੇ ਰਹੇ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਤੀਤ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੰਨ ੧੮੫੦ ਈਸਵੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਆਪ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਰਖਾਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ

* A Brief Account of the Kuka Sect, P. 10.

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ (ਪੰਨਾ ੨੦੯੪-੯੫) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਨ ੧੮੪੧ (ਸੰਮਤ ੧੮੯੮) ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਫੌਜੀ ਪਿੰਡ (ਜ਼ਿਲਾ ਅਟਕ) ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ...ਚਾਟੜੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੀਤਾ । 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ, ੨੨ ਮਾਘ ੧੯੮੬ (ਪੰਨਾ ੩੦), ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਸੰਨ ੧੮੪੫ ਬਣਦੀ ਹੈ । 'ਸਰਦਾਰ ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਪ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਕਤ ਵਾਕਿਆ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਬਾਦ ਮੁਦਕੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । ਆਪ ਨੇ 'ਬੰਦੂਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁਟ ਘਤੀ' ਤੇ 'ਆਪ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹੇ ਸੁਣੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆ ਗਏ' । ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਮੁਦਕੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਸੁਟ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਆਗਿਆ ਲਏ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਆਏ ਸਨ । ਮੁਦਕੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ੧੮ ਦਸੰਬਰ ਸੰਨ ੧੯੪੫ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਗੱਲੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਗਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਯਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੀ ਚੋਖੀ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਸਲ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੋਝੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਪੰਜਾਬੇ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨਿਉਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਦੀ ਹੱਟੀ ਪਾਲਈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਇਕ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ ਜੋ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਦੁਕਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨਕਦੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਬਣਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭੀ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਵਾਸਤੇ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਇਸ ਦੇ ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਤੱਕ ਚਲਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀਏ ਦੀ ਹੱਟੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਪਰਚੂਨ ਸੌਦਾ ਤੇ ਲੋਹਾ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। 'ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲੋਹੇ ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਕਰਦਾ। ਹੋਰ ਜੋ ਕੁਝ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।*

ਸੰਨ ੧੮੫੦ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ੧੮੫੫ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਥਾਈਂ ਰਾਜਾਂ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਦੀ

* A Brief Account of the Kuka Sect (1866), p. 10 ;
ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਦੂਜੀ ਵਾਰ), ੮੭੭

ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਭੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਆ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਠੇਕਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਮੇ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੰਗਲ ਵਾਲੇ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਥੇ ਸੱਦ ਲਿਆ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਡਗਰੂ ਵਾਲੇ ਬੰਗਲੇ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਸਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਾਈ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਨ ੧੮੫੫ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਕੰਮ ਖਤਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਫਿਰ ਭੈਣੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਮੁੜ ਓਹੋ ਲੋਹੇ ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਆ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਤੱਕ ਚੰਗਾ ਚਲਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।*

* ਸੰਨ ੧੮੫੫-੫੬ ਵਿਚ ਮੁੜ ਦੁਕਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਯਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ੧੮੬੬ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀਏ ਦੀ ਹੱਟੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਹਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸੌਦੇ ਬਿਕਦੇ ਹਨ।

ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕੂਕਾ ਸੀ।

ਜਗਿਆਸੀ (ਅਭਿਆਸੀ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਹਜ਼ਰੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਫੀ ਮਾਨਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ । ਆਪ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਵਲ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਗਿਆਸੀ ਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ । ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਕੂਕਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰੇ ਨਿਵਾਸੀ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਨ ੧੮੪੭ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਗਿਆਸੀ (ਅਭਿਆਸੀ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਧਾ ।

ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੇਲੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਨ । ਪਹਿਲੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾਤਾ ਭਾਈ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦਸੰਬਰ ੧੮੬੨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਿਰਤੂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਜ਼ਰੇ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਏ; ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫੈਣੀ ਵਾਲੇ ।

ਫੈਣੀ ਵਿਚ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਜਦ ਹੱਟੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨਕਦੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਲਈ ਹਜ਼ਰੇ

ਗਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਨ ੧੮੫੭-੫੮ ਦੀ ਦੱਸੀਦੀ ਹੈ ।* ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਹੁਣ ਆਪ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਹਜ਼ਰੋ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਜਗਿਆਸੀ ਜਾ ਅਭਿਆਸੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ । ਇਹ ਨਾਮ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਰੇਣੀ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਗਿਆਸੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਆਖਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਤਕ ਭੀ ਹਜ਼ਰੋ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੀ ਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਭੈਣੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੂਕੇ ਜਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਹਜ਼ਰੋ ਤੋਂ ਭੈਣੀ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਲਈ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਾਸਤੇ ਲੋਹੇ ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਗਿਆਸੀ (ਅਭਿਆਸੀ) ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ । ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਬਾਦ ਵਿਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੁੰਦਾ ਗਿਆ ।

ਆਪ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਵਾਸੀ, ਭਾਈ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਆਲੋ ਮੁਹਾਰ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ, ਬਾਬਾ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਦਸੀਵੇ

* A Brief Account ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਜ਼ਰੋ ਤੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਸੰਨ ੧੮੫੮ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੰਨ ੧੮੬੦ ਵਿਚ 'ਭਾਈ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ।

ਹਨ* ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੧ ਵਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰ (ਕੇਸ, ਕੰਘਾ, ਕੱਛ, ਕਿਰਪਾਨ ਤੇ ਕੜਾ) ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਦੱਸ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਪੰਥ ਲਈ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਦ ਬਰਮਾਲੀ (ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਨਿਵਾਸੀ ਇਕ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੂਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਇਕ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜਾਗੀਰਦਾਰ (ਬਿਸ਼ਨਪੁਰ), ਰਾਇਪੁਰੀਆ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣਾ ਸੀ। ਆਪ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਆਗੂ ਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਦੌਰੇ ਉੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਜਾਂਦੇ, ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਯਾ ਅਨਮਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਤ ਯਾ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ

*‘ਸਤਿਜੁਗ’ ਦੇ ੧੯੮੬ ਦੇ ‘ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ’ ਦੇ ਸਿਰ ਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ‘ਸੰਤ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ’ ਵਿਚ ੧ ਵਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ (ਅਪ੍ਰੈਲ, ਸੰਨ ੧੮੫੭) ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਮ ਉੱਪਰ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਚਾਰ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਪੰਜਵਾਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫ਼ਕੀਰ ਆਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਸਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ।

ਪੁਲੀਸ ਮੇਜਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਬਹੁਤੇ ਜੋਟਾਂ, ਤਰਖਾਣਾਂ, ਚਮਾਰਾਂ ਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਜੂਨ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੋਂ ਮਿਸਟਰ ਕਿੰਚੈਂਟ ਨੇ ਅਤੇ ਸਤੰਬਰ ੧੮੬੬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆ ਦੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਕੂਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿਖ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮੁੜ ਹਿੰਦੂਪੁਣੇ ਵਲ ਝੁਕੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਵੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਸੋਢੀ ਬੇਦੀ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਚਲਾ ਵਧਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸੀ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਲੱਗ ਰਹੀ ਢਾਹ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ :—

‘(ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ [ਆਦਿ] ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਕੇਵਲ ਸਤਿ ਹੈ ਜੋ ਧਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ; ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ; ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਾਤ ਬਰਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਢੀ, ਬੇਦੀ, ਮਹੰਤ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਸਭ ਪਖੰਡੀ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ

ਨਹੀਂ ਹੈ । *ਦੇਵੀ-ਦ੍ਵਾਰੇ, ਸ਼ਿਵ-ਦੁਲੇ ਤੇ ਮੰਦਰ ਲੁੱਟ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਘਿਰਣਾ ਯੋਗ ਹੈ; ਬੁੱਤ ਤੇ ਬੁੱਤ-ਪੂਜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਖਿਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਹੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਨਹੀਂ ।†

ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ।

‘ਓਹ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਮਿਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਪਰ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਵਿਧਵਾ-ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ

*ਇਥੇ ‘ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ’ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਢੀ ਬੇਦੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ) ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ (ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ) ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨੀਕ ਹੈ ।

†Gobind Singh's *Grantha* is the only true one, written by inspiration, and is the only sacred writing extant. Gobind Singh is the only Guru. Any person, irrespective of caste or religion, can be admitted a convert. Sodhis, Bedis, Mahants, Brahmins and suchlike are imposters, as none are Gurus except Gobind Singh. *Debidwaras Shibdwaras* and *Mandirs* are a means of extortion, to be held in contempt and never visited. Idols and idol-worship are insulting to God, and will not be forgiven. Converts are allowed to read Gobind Singh's *Grantha*, and no other book. [Mr. Kinchant's *Description of the Kuka Articles of Belief*, 1863.—*Papers Relating to the Kuka Sect*, 1872.]

ਉਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਮਰਦ ਪ੍ਰਸਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌ-ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਸਤ-ਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਹਦਾਇਤ ਇਹ ਹੈ 'ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਲਾਠੀ ਸੋਟਾ ਰਖੇ', ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਈਸ਼ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਸਿੱਧੀ ਪੱਗ, ਇਕ ਪਛਾਣ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀ ਉੱਨ ਦੀ ਗੰਢਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਲਾ ਤੋਂ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।†

†In the correspondence printed in 1863, the following is given as a summary of the Kukas' beliefs: —

"The leading feature of the doctrine Ram Singh preaches are:—

He abolishes all distinctions of caste among Sikhs; advocates indiscriminate marriage of all classes; enjoins the marriage of widows; enjoins abstinence from liquor and drugs; but advocates much too free intercourse between the sexes; men and women rave together at his meetings; and thousands of women and young girls have joined the sect; he exhorts his disciples to be cleanly and truth-telling. One of his maxims says: 'it is well that every man carries his staff,' and they all do. The *Granth* is their only accepted volume. The brotherhood may be known by the tie of their pagris, *Sidha Pag*, by a watchword, and by a necklace of knots made in a white woolen cord to represent beads, and which are worn by all the community."

Further on in the printed memorandum, it was recorded that a Brahmin named Mani Ram intended to abjure the sect on account of its immorality, but, as will be presently seen, other accounts affirm strict morality to be distinguishing feature of the principles.

[*A Brief Account of the Kuka Sect from Papers Relating to the Kuka Sect*, 12.]

ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਲਿਖਿਆ 'ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਣੀ ਰਾਮ ਨਾਮੀ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਬਲਕਿ ਚਾਲ-ਚਲਨ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।'

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਦਦ ਮੀਟ ਕੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਕੈਪਟਨ ਵਾਲ ੧੮੬੬ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕੇ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਛਾਣ-ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿ ਉੱਪਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਿਚੈਂਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲਾਂ

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ ॥

ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਰੇਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸ ॥

[ਸਲੋਕ ਮਾਰੂ ਮ. ੫]

ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜੇ ਕੂਕਾ ਕਿਸੇ ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਡੰਡ ਲਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੜਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਕੇਸੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹਕਮ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹਵਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਕੱਢਿਆ। ਇਹ ਹੀ ਹਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਲੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ

ਕਿ ਹਾਲ ਤਕ ਭੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਗੈਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੀ ਹੱਥ ਦਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੂਤ-ਛਾਤ ਇਤਨੀ ਵੱਧ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਾਉਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਚਲ ਪਈ ਸੀ ਕਿ 'ਕੂਕੇ ਬੜੇ ਕਸੂਤੇ ਗੜਵੀ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਨੂੰ'। ਮਾਸ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਊ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵਧ ਕੱਟੜ ਹਨ।

ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਚੁੰਕਿ ਗੁੱਗੋ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੜੀਆਂ ਪੂਜਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਮੜੀ-ਪੂਜਾ ਤੇ ਕਬਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਅੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਣਾ ਇਹ ਇਕ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋਸ਼ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਬਹਿਲੋਕੇ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ੧੬ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਤੋੜ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਤੁਕ ਆਪ ਘੜ ਕੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਫਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਮੜੀ ਮਸੀਤਾਂ ਢਾਇਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਮੈਦਾਨਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰੋ ਪੀਰ ਬਨੋਈ ਫਿਰ ਮਾਰੋ ਸੁਲਤਾਨਾ।

ਉੱਮਤ ਸਭੀ ਮੁਹੰਮਦੀ ਖਪ ਜਾਇ ਮੈਦਾਨਾ।

ਸੁੰਨਤ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕੰਬਣ ਤੁਰਕਾਨਾ।

ਭੈਣੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਗਿਆ ਔਰ ਬੁਠ ਜਹਾਨਾ।*

* ਦੂਸਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਇਕ ਵਾਰ ਪਹਿਲੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ੪੧ਵੀਂ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਦੇਖੋ ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਪ੍ਰਯਾਵਾਂ ਸਮੇਤ, [ਸੁਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅਮਿਤਸਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੯-੪੦)। ਇਸ ੪੧-ਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ੧੬-ਵੀਂ (ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੪੧)

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਸੋਢੀਆਂ ਬੇਦੀਆਂ ਤੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਸਫ਼ਾ ਲਪੇਟ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਲੋਕ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚਲ ਪਈ। ਪਰ ਲੋਕੀਂ ਚੁੰਕਿ ਸੋਢੀਆਂ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਹਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ 'ਸ਼ਾਹ ਬਿਨਾਂ ਪਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਗਤਿ ਨਹੀਂ' ਕਹਾਵਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਤੇ ਦਿਲੀਂ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਇਕ ਅੱਧੇ ਥਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਓਹ ਸੋਢੀਆਂ ਬੇਦੀਆਂ

(ਸਫ਼ਾ ੪੦, ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਸੰਬੰਧਤ ਅਸਲ ਤੁਕਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਹਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਕੁਕਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇੜ ਮਰੋੜ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਤੁਕ ਘੜ ਕੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:—

ਗੁਰਬਰ ਅਕਾਲ ਕੇ ਹੁਕਮ ਸਿਉ ਉਪਜਿਓ ਬਿਗਿਆਨਾ [੧]
 ਤਬ ਸਹਿਜੇ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ ਸਾਬਤ ਮਦਦਾਨਾ [੨]
 ਇਉਂ ਉੱਠੇ ਸਿੰਘ ਭਬਕਾਰ ਕਰ ਸਭ ਜਗ ਡਰਪਾਨਾ [੩]
 ਮੜੀ ਗੋਰ ਦੇਵਲ ਮਸੀਤ ਵਾਹਿ ਕੀਏ ਮੈਦਾਨਾ [੪]
 ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾ ਫੁਨ ਮਿਟੇ ਕੁਰਾਨਾ [੫]
 ਬਾਂਗ ਸਲਾਹਿਤ ਹਟਾਇ ਕਰ ਮਾਰੇ ਸੁਲਤਾਨਾ [੬]

* * * * *

ਫਿਰ ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਕਾ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟਾਨਾ (੧੫)
 ਤਬ ਸੁਨਤ ਕੋਇ ਨ ਕਰ ਸਕੈ ਕਾਂਪਤ ਤੁਰਕਾਨਾ (੧੬)
 ਇਉਂ ਉੱਮਤ ਸਭ ਮੁਹੰਮਦੀ ਖਪ ਗਈ ਨਿਦਾਨਾ (੧੭)
 ਤਬ ਫਤੇ ਡੰਕ ਜਗ ਮੇਂ ਘੁਰੇ ਦੁਖ ਦੁੰਦ ਮਿਟਾਨਾ (੧੮)
 ਤੀਸਰ ਪੰਥ ਚਲਾਇਅਨ ਵਡ ਸੁਰ ਗਹੇਲਾ (੧੯)
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਏ ਗੁਰ ਚੇਲਾ (੨੦)

ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਫੈਲਰਦੀ ਗਈ। ਕਈ ਆਦਮੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਭਰਮੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਵਤਾਰ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਵਤਾਰ ਆਖਣ ਲਗ ਪਏ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਤੋਂ ੧੮੭੧ ਤਕ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ 'ਗੁਰੂ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵਰਜਿਆ, ਅਤੇ ਜੇ ਵਰਜਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਲਿਖਤ ਦਾ ਹਾਲ ਤਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ। ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚੇਸ਼ਟਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਡਟੀ ਰਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫੰਗੂਨ ਤੋਂ ਜੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਆਪ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਸਿਧ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ) ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਨਿਸਚਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਿਖੇ ਪਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਨ ੧੮੬੮

† ਬਿਆਨ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਅੰਮਿਤਸਰੀ ਜਗਿਆਸੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਜਰ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਦੀ ਮਰੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ੨੮ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ—ਕੂਕਾ ਕਾਗਜ਼ਾਤ, ਪੰਨਾ ੬।

ਦੀ ਪੋਲੀਸ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਮੀਰ ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ -

پیران خمی پرند مریدان می پرانند

ਪੀਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਉਡਦੇ, ਪੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰੀਦ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਬਾਲਗਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਾਕਿਆਤ-ਵਿਰੁੱਧ ਉਡਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਆਪ ਸੰਬੰਧੀ ਆਮ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਓਹ ਮਹੱਤਤਾ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਸਿਖ ਆਗੂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋਸ਼ੀਲਿਆਂ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੮੫੭-੫੮ ਦੇ ਗਦਰ ਤੋਂ ਸਜਰੀ ਹੀ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਵਿਚ ਕਈ ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁਖੀ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਬੈਠੇ, ਉੱਠੇ ਜਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਉੱਚੀ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਹ ਹੀ ਨਾਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, 'ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਚੀਕਾਂ (ਕੂਕਾਂ) ਮਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ ਅਰ ਦਸਤਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਨੱਚਣ ਟੱਪਣ ਲਗ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੂਕਾ ਸੰਗਯਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ [ਦੇਖੋ ਜਿਲਦ ਚੌਥੀ, ਪੰਨਾ ੩੦੯੫]। ਸਰਕਾਰੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਭੀ 'ਕੂਕਾ' ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਆਪਣੀ ਉਰਦੂ ਪੁਸਤਕ 'ਤਾਰੀਖਿ ਗਰੇਵਾਲਾਂ' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੂੰਕਿ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਜਪਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਸਤ ਹੋਏ ਬੇਨਵਾ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਹਾਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਗ ਪਏ, ਅਰਥਾਤ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਪਗ ਲਾਹ ਕੇ ਬਨਾਉਣੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਡਿਗਣਾ ਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਕੂਕੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਾਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੱਜਰਵਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੀ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਜਥਾ ਮੁਕਤਸਰੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਗੁੱਜਰਵਾਲ (ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਨਾ) ਵਿਚ ਵੜਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਚਲੋ ਇਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਦੇਖੀਏ' ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਚਲੋ ਕੂਕੇ ਦੇਖੀਏ'। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਲੋਕ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕੂਕੇ ਪੈ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਬਦ 'ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ' ਵਰਤਿਆ ਹੈ (ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ 'ਮਲੇਛ ਖਾਲਸਾ'।

ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ 'ਨਾਮਧਾਰੀ' ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਕੇ ਖੁਦ ਰਖਿਆ, ਜਾਂ 'ਕੂਕਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ, ਨਿਸਚੈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੂੰਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣ ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗੀ ਨਾਮ-ਧਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸਦੀਣ ਲੱਗ ਪਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ

(ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੬੩)

ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਆਟੰਡ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਸੰਨ ੧੮੬੨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ।

ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉਟਾਲੂ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਰਾਇਪੁਰ ਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਭੈਣੀ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ।

ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਉਹ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜਣ।

ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸੰਨ ੧੮੫੭-੫੮ ਦੇ ਗਦਰ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀ ਤਾਜ਼ੀ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਨੈਬ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਨੇ ਮਹਿਕਮਾ ਪੋਲੀਸ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਅਫਵਾਹਾਂ ਉਡ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਇਕ ਸਿਖ, ਜੋ 'ਭਾਈ' ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਸੌ ਆਦਮੀਆਂ ਸਮੇਤ, ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਤੀਂ,

ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਡੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਕਵਾਇਦ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ, ਕਈ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਹੀਰ ੧੧ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੬੩ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ।* ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਜਰ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਊ ਡਿਪਟੀ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਲਾਹੌਰ, ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਓਥੇ ਜਾ ਕੇ ਮੇਜਰ ਮਰਸਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਇਰਾਦਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇ।

ਡਿਪਟੀ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਸਮੇਤ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਭ ਸਾਥੀ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪਾਸ ਮੋਟੀ ਲਾਠੀ ਸੀ। ਪੁੱਛਣ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਲਾ

* 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ [੨੨ ਮਾਘ ੧੯੮੬] ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਜਾਣਾ ਸੰਮਤ ੧੯੧੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ [ਆਖੀਰ ਸੰਨ ੧੮੬੨ ਈ:] ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਤਾਰੀਖਵਾਰ ਵਾਕਿਆਤ ਦਰਜ ਹਨ, ਵਿਸਾਖੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁਜਾਇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ ਹਨ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਜੋ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਵੇਲੇ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਦ ਸੰਮਤ ੧੯੨੪ (ਸੰਨ ੧੮੬੭) ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੮੭੯; ਕੂਕਾ ਪੇਪਰਜ਼, ੩੫-੩੮।

ਛਿੜ ਜਾਣ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਅਮਨ-ਪਸੰਦ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਰੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਾ ਸਮਝੀ ਗਈ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੂੰਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭੀ ਬਿਲਕੁਲ ਰਾਜ਼ੀ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਗੀ ਤੌਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

੧੬ ਮਈ ੧੮੬੩ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਹੈਮਜ਼ੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦੀ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣੋਂ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਫੈਰਿੰਗਟਨ ੩੧ ਮਈ ਨੂੰ ਲਿੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੇਲ ਉੱਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੂੰਕਿ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੌਰਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਗਾ ਸਮਝੇਗਾ।*

* ਮੇਜਰ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਮਹੀ, ੨੮ ਜੂਨ ੧੮੬੩, ਪੰਨਾ ੭।

ਖੋਟਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ

ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੇ ਕਰੀਬ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਪੁੱਜੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਥੇ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਨੇ, ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ੪ ਜੂਨ ੧੮੬੩ ਨੂੰ ਖੋਟਿਆਂ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਥਾਣਾ ਬਾਘਾ-ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਓਥੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘ ਉਸ ਪਾਸ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਲੇ ਕੁਝ ਓਪਰੇ ਜੇਹੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਕੂਕੇ ਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਹਥਿਆਰ-ਬੰਦ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੇਵਲ ਫਸਲ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹਾਲੇ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਕਰਨਗੇ।

ਇਕ ਪੁਲਸੀ ਹਵਾਲਦਾਰ ਝੱਟ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੁਜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਲਈ। ੬ ਜੂਨ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।*

ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ ਪੁੱਜਣ ਪਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ

* ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਹੈਮਿਲਟਨ, ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ੭ ਜੂਨ ੧੮੬੩।

ਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲੋ ਮੰਜ਼ਲ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਹੈਮਿਲਟਨ ਵਲੋਂ ਰੀਪੋਰਟ ਪੁੱਜਣ ਪੁਰ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਮਿਸਟਰ ਟੋਮਸ, ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਖੋਟੀਂ ਜਾ ਕੇ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਝੱਟ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਵੇ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁਰਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਹਲ-ਚਲ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੀਯਤ ਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਬਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਾਵਾਂ ਸਨ। ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਈ. ਏ. ਸੀ. ਕਾਇਮ ਅਲੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਥੇ ਦੇ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਦੁਮਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ) ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਮਨ-ਮਤੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ ਅਨੁਭਵਤਾ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੇ ਲੋਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਪੇਸ਼ੀਨ-ਗੋਈਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।*

ਇਸੇ ਸਾਲ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਾਹਲਪੁਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸ

* ਮੇਜਰ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਮਰੀ, ੨੮ ਜੂਨ, ੧੮੬੩।

ਵੇਲੇ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਆਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮਲੋਟ (ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ) ਵਾਲੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਮਾਹਲਪੁਰੀਏ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਸੀ ਕੁ ਸੀ, ਲੰਗਰ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੀ ਪਿੰਡੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭੀ ਨਾ ਭਰ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ ।*

* ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਦੀ ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਬਤ ਰੀਪੋਰਟ, ਕੂਕਾ ਪੇਪਰਜ਼, ਪੰ. ੧੭ ।

ਖੁਫੀਆ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ

ਹੁਣ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਖਬਰ ਰਖੀ ਜਾਏ । ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਲਾਹੌਰ, ਮੇਜਰ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ, ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ, ਜੋ ਠੀਕ ਠੀਕ ਖਬਰ ਲਿਆਉਣ । ਅਟਕ ਦੇ ਨਾਇਬ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਗਰੀਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਜ਼ਰੇ ਦੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਗਾ ਹੇਠ ਰੱਖੇ ਤੇ ਦੇਖੇ ਕਿ ਹਜ਼ਰੇ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਆਵਾ-ਜਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕੂਕੇ ਰਾਜ ਵਿਦਰੋਹ ਲਈ ਕੋਈ ਫੌਜ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਕਵਾਇਦ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਨੀ ਰਾਮ ਨੇ, ਜੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆਚਰਣ ਦੀ ਢਿਲਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਛੱਡਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਈ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਵਾਇਦ ਹੁੰਦੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ । ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਅਰਦਾਸੇ)

(ਲਈ) ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਖੜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕਵਾਇਦ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਸਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਹੈ।

ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਸੁੰਹੇ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕੈਪਟਨ ਮਿੱਲਰ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਭੈਣੀ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਮੁਖੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਕੂਕਾ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਕੂਕੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦ ਢੋਲ ਵੱਜਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਸੋਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫੇਰ ਦੋ ਕੁ ਘੰਟੇ ਕਵਾਇਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੋ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿ ਚਿੱਠੀਆਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਕੈਪਟਨ ਮਿਲਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਨ:—

(੧)

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਮੈਂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਬਾਢੀਆਂ (ਤਰਖਾਣਾਂ) ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਧਾਰਾਂਗਾ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਘਰ ਸਤਲੁਜ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਧਰਮ ਦਾ ਜੈਕਾਰ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਫਟੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਸਿਰ ਪਰ ਮੁਕਟ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਸੰਖ ਪੂਰਾਂਗਾ। ਸੰਮਤ ੧੮੨੧ (੧੮੬੪ ਈ.) ਵਿਚ ਭੱਟ ਮੇਰਾ ਜਸ ਗਾਉਣਗੇ। ਮੈਂ ਬਾਢੀ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਵਾ ਲੱਖ ਖਾਲਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਮੈਂ ਫਟੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਢਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਕਦੇ ਭੀ ਜਿਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਅਕਾਲ ਅਕਾਲ ਗਜਾਵਾਂਗਾ। ਕਰਾਨੀ ਆਪਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸੋਂ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ, ਜਦ ਓਹ ਸਵਾ ਲੱਖ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਸੁਣਨਗੇ। ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯੁਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਵੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਹੂ ਵਗੇਗਾ। ਕੋਈ ਫਟੰਗੀ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ। ਸੰਮਤ ੧੮੨੨ (ਸੰਨ ੧੮੬੫ ਈ.) ਵਿਚ ਰਾਜ-ਟੋਲੇ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵਸਣਗੇ। ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਵਧੇਗਾ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਭਾਈਓ, ਇਹ ਕੋਈ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਮਤ ੧੮੨੨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਅੰਦਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਸਿਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪਣਗੇ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤੇਗਾ।

(੨)

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਨਾਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਉਣੀ। ਇਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ' ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ ਜੀ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਏਥੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਢੇਰ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਏਧਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੋੜੋ ਪਾਓ। ਅਸੀਂ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਆਪ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।*

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੁੰਹਿਆਂ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਜਾਲੰਧਰੋਂ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਭੇਜ ਬਦਲਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਚੰਗੀ ਪੇਸ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸੀਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ।

*ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਕੁਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ (ਪੰਨਾ ੧੫) ਵਿਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਮਰੀ, ੨੮ ਜੂਨ ੧੮੬੩, ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਲਥਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪੁਲੱਥਿਆ ਹੈ। ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੧ ਸੌ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪੁਰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਮਨਘੜਤ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਮੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਮਤ ੧੯੨੧-੨੨ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ, ਅਤੇ ਕੁਕਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌ ਸਾਖੀ ਪਰ ਕੁਝੀਕੁ ਯਕੀਨ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਯਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੇ ਕਈ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਆਦਮੀ ਹੀ ਭੇਸ ਬਦਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੁੰਕਿ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੇਠਾਂ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਹਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ੱਕ ਤਾਂ ਪਿਆ, ਪਰ ਓਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਇਹ ਆਦਮੀ ਦੋ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ । ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਉੱਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਕੇਵਲ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਜਪਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਨਿਰਵਾਹ ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਕੁਝ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਸੀ ।

ਇਕ ਰਾਤੀਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਸੁੰਹਿਆਂ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਥਾਈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਔਖਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਕ ਇਕ ਕੂਕਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਰੱਛਿਆ ਨਾਲ ਸੌ ਆਦਮੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗੌਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਹੋਣ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਿੰਨ ਯੂਰਪੀਨ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਸਨ* ਜੋ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕੂਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਛੱਡਦੇ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪੋਲੀਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸੇਵਕ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ

* ਇਸ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵਿਸਾਖੀ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮਿਲਨ ਗਏ ਮੇਜਰ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਲਾਹੌਰ, ਮੇਜਰ ਮਰਸਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਕੈਪਟਨ ਮੇਨਜ਼ੀਜ਼ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪਿੰ-ਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਵਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਵਿਚ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਛੱਡਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।

ਇਕ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗਈਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਹਿਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਵਾਇਦ ਹੁੰਦੀ ਭੈਣੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕਵਾਇਦ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੁਠੱਡਾ (ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕੀਂ ਕੂਕੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ) ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਕੁਝ ਦੂਰ ਬਾਹਰ ਕਵਾਇਦ ਕਰਵੇ ਹਨ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਪੋਲੀਸ ਸਾਰਜੰਟ ਬਹਿਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਨਾਮ-ਕਟੇ ਸਿਪਾਹੀ ਕਵਾਇਦ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਛੁਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਜੁੜਨ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ (ਕੀਰਤਨ ਮੋਹਿਲਾ) ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਗ਼ੈਰ-ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕਵਾਇਦ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਭਵਿਖਤ ਦੇਖ ਤੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਰੋਵਾਲ ਦੇ

ਮਹੰਤ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ ੧੮੫੭ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਤੂਸ ਫਿਰ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਵਿਚ ਅਯੋਗ ਮਸਾਲਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਮੁਖੀ ਨਾਇਬ ਯਾ ਸਹਾਇਕ ਸਨ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ। ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਚਤੁਰ ਤੇ ਚਾਲਾਕ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕੇਵਲ ਇਕ ਕਟੜ ਮਸਤਾਨਾ ਹੀ ਸੀ।

ਨੰਬਰ ੧ ਸੁੰਹੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਇਹ ਸੁੰਹੇ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਟੱਕਰ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ।

ਕੂਕਿਆਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਯਾ ਨਹੀਂ, ਸੁੰਹਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲ ਸੱਕਿਆ, ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ ਪਰ ਹਥਿਆਰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪਕਿਆਈ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜਾ ਇਕੱਠ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੂਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਭਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਵਾਸੀ ਵੇਲਾ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਧੁਮਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸੰਨ ੧੮੪੦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ

ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ ਤੀਸਰਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ।*

ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼, ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਪਣੀ ੩੧ ਮਈ ੧੮੬੨ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੋਲੀਸ ਦੇ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਕੂਕੇ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਤਕ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬਲਵਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਕੂਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ ਪਰ ਤੋਪਾਂ ਬੰਦੂਕਾਂ ਭੀ ਮਿਲ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਾਇਦ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਛੇਤੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਡਾਕ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕਖਾਨੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ।

ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਆਮ ਉੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਦੁੱਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਪਾ ਵੇਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਕ ਘੁੰਮਣੀ ਚਿੱਠੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਫਿਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ:—

* ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼, ੩੧ ਮਈ ੧੮੬੩, ਕੂਕਾ ਪੇਪਰਜ਼।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ*

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ

“ਸਭ ਸਿਖਾਂ, ਸਭ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਜਹਾਨੀਂ ਕਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਆਦਿ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਓ। ਜੇ ਉਹ ਜ਼ੋਰੀਂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਵੇ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ, ਅਕਾਲ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰੋ ਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਨਾ ਬੋਲੋ। ਗੁਰੂ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਨਿਗਾਹਬਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਵਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਨਾ ਵੜਣ ਦਿਓ।

ਜੇ ਕੋਈ ਧੀਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ। ਜੇ ਕੁੜੀ-ਮਾਰ ਹੈ ਤੇ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵੱਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਕੁਕਰਮੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਓ। ਦੀਵਾਲੀ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਨਾ।”

ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਕੂਕੇ ਬਾਬਤ ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੜਾ ਦੰਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਜਰ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਨੇ ਸਿਫਾ ਰਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਗਲਖਾਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤੀ ਤਬੀਅਤ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ

ਅਸਲ ਚਿੱਠੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਉਲਥਾ ਮੇਜਰ ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ ਕਾਇਮ-ਮੁਕਾਮ ਆਈ. ਜੀ ਪੀ. ਦੀ ੨੮ ਜੂਨ ੧੮੬੩ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਮੁੜ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਪੁਲੱਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਮ ਖ਼ਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ।

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਰੀਪੋਰਟ ਮੇਜਰ ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਯੰਗਹਸਬੈਂਡ 'ਕਾਇਮੁਕਾਮ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਨੇ ੨੮ ਜੂਨ ੧੯੬੩ ਨੂੰ ਮਰੀ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜੀ । ਇਸ ਪਰ ਨੋਟ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ੩੦ ਜੂਨ ੧੯੬੩ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਇਕ ਗੱਲਾਂ ਨਿਰਦੋਖ ਤੇ ਦੰਗੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਸੱਚੀਂ ਯਾ ਝੂਠੀਂ; ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪ ਰਾਜਾ ਬਣਨ ਤੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇਗਾ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਸਲੀ ਇਰਾਦੇ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਣ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਤੇ ਫਸਾਦ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਹਿੰਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ੧੪੧ਵੇਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਨੂੰਨ-ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇਣ ਯਾ ਸੁਧਾਰਕ ਜਲਸਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਸੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਾਦਾਇਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਕੋਈ ਇਕੱਠ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਤਾੜਨਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਭੀ ਜੇ ਕੂਕੇ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੁਮੰਵਾਰੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਅਮਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਦੇ ਪੌਲੀਸ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੇ ਤੇ ਰੀਪੋਰਟ ਕਰਦੀ ਰਹੇ।*

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਰ ਇਸ ਬੰਦਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖ ਸਕਣ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ-ਦਾਤਾ ਸਾਂਈ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਜਵਾਹਰ ਮਲ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ ਹੀਰਾ ਨੰਦ ਦੇ ਨਾਮ ਅਸੂ ੧੯੨੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ [ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੫ ਈ:] ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਲਿਖਤਮ ਦਾਸਨ ਦਾਸ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਸਰਬ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਦੀਨਾ ਉਪਰ
ਦਿਆਲ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ, ਹਿਤਕਾਰੀ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕੇ, ਜੋਗ ਉਪਮਾ

*ਟੀ ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਬ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ੩੦ ਜੂਨ, ੧੯੬੩।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਹੀਰਾ ਨੰਦ ਜੀ ਤੇ ਗਣੇਸ਼ ਦਾਸ ਜੀ, ਰਾਮ
ਚੰਦ ਜੀ, ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਨੀ ਜੀ। ਹੋਰ ਸਾਈਂ ਜੀ
ਕੇ ਚਰਨਾਂ ਉਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਵਾਚਣਾ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ।

ਡੰਡੋਤ ਬੰਦਨਾਂ ਅਨਕ ਬਾਰ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ॥
ਡੋਲਣ ਤੇ ਰਾਖੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਰ ਹਥ ॥
ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕੋ ਛਾਡ ਕੇ ਗਹੇ ਤੁਹਾਰੋ ਦਵਾਰ ॥
ਬਾਹੇ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਵਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ ॥

ਹੋਰ ਸਜਣ ਜੀ ਤੁਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸਾਡਾ ਆਵਣਾ
ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜੋ ਵੀਹ ਸਾਲ [ਸੰਮਤ ੧੯੨੦]
ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਕਰ ਛਡੀ ਹੈ।
ਜ਼ਿਲੇ ਤੇ ਬਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਆਵਣ ਦੇਂਦੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ
ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਵਣਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਥਾ ਜੀ। ਬਹੁਤਿਆਂ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਚਿਠੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੰਝ ਆਖਿਆ ਜੋ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਗੇ।
ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਰੱਖੋ। ਇਹ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ
ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ। ਸਰਕਾਰੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ
ਹੋਰ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਹੀ ਦਿਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ
ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕੀ ਸੀ?
ਜਿਸ ਬਾਤ ਸਜਾਇ ਕਰਨੀ ਥੀ ਸੋ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੀ
ਛਡਾਇ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ
ਭਜਨ ਪੁੰਨ ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਨੰਦ
ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਭਜਨ ਦਸਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਕੋਈ ਬਹੁਤ

ਅਦਕਾਰੀ ਹੋਵੇ । ਕੁਛ ਡਰ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀਂ
 ਕੋਈ ਵਗਾੜ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ; ਭਜਨ ਬਿਨਾਂ । ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ
 ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਬਨ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਇ
 ਦਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਜਣਾਇ ਦਿਓ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ।
 ਸਾਲ ੧੯੨੨ ਅਸੂ ਬਿਕ੍ਰਮੀ।*

*ਇਸ ਚਿਠੀ ਦੀ ਨਕਲ ਸਾਨੂੰ ਭਗਤ ਲਕਸ਼ਮਣ ਸਿੰਘ, ਪੀ. ਈ.
 ਐਸ. ਰੀਟਾਇਰਡ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਕੂਲਜ਼ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਹੋਈ ਸੀ । ਭਗਤ ਲਕਸ਼ਮਣ ਸਿੰਘ ਸਾਈਂ ਸਾਹਿਬ ਜਵਾਹਰ ਮੱਲ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ
 ਭਗਤ ਸੋਹਨਾ ਮਲ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸਨ । ਆਪ ਸਾਢੇ ਬਿਆਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ
 ੨੭ ਦਸੰਬਰ ੧੯੪੪ ਨੂੰ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ

ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜੁਲਾਈ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰ-ਗਰਮੀਆਂ ਢਿੱਲੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸਵਾ ਕੁ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਘ ਸੁੱਘ ਨਾ ਨਿਕਲੀ।

੧੮੬੩ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਕੱਠ ਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੇ ਬਾਦ ਭੀ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਰ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੀਵ ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਸਤੰਬਰ ੧੮੬੬ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਸੂਹੀਆ ਗੋਂਦਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਭੈਣੀ ਪੁਜਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿਠੀ-ਬਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣੀਆ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਰਨ-ਬਿਲਾਸ ਭੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੂਕੇ ਫਸਾਦ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ

ਹੈ ਕਿ ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਕੁਝ ਰਾਮਦਾਸੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨਗਾਰਚੀ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੂਕਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਇਸੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਮਾਦ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜਾਲੰਧਰ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸੂਬੇ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਰਾਏ ਪੁਰੀਏ ਨੇ ਬਲਵੇ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਆਗੂ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਲਵਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ । ਕੂਕੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ।

ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ । ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬੜਾ ਅਮਨ-ਪਸੰਦ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ । ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ । ਉਹ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਤਾਉ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪੁੱਛੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਕੂਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ । ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਪਰ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਰੰਜਸ਼ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਭੀ ਸੀ ਪਰ ਵਿਚ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਵਰਤਾਉ ਬੜਾ ਦੰਗਾ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਚੁੰਕਿ ਬੜੀ ਸਖਤ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਸੁਨੇਹੇ ਤੇ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਡਾਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲੀਂ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੜਾ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਸੀ। ਜਦ ਭੀ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਚਿਠੀ ਲੈ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡ ਕਿਸੇ ਕੂਕੇ ਪਾਸ ਪੁਜਦਾ ਤਾਂ ਓਹ ਸਭ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਚਿਠੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਗਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪੈਂਦਾ। ਜੇ ਓਹ ਪੁਸ਼ਾਦ ਛਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੂਸਰੀ ਗ੍ਰਾਹੀਂ ਭੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਨੇਹੇ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਬਲਕਿ ਜਬਾਨੀ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੇਜਰ ਪਰਕਿੰਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

ਮੇਜਰ ਪਰਕਿੰਜ਼ ਪਾਸ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਭੀ ਪੁਜਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੂਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹਮ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਹੀ ਕੂਕੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਪਰਕਿੰਜ਼ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਵੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜ ਵਿਦੁਧ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਯੋਗ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਓਹ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਠਾਹਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ ਸਮਾਧਾਂ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਢਾਹੁਣ ਅਤੇ ਬੁਤ ਤੋੜਨ ਤੇ ਕਢਿਆ ਅਤੇ

ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਤਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਵਾਰਿਆਤ ਜ਼ਿਲੇਵਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ—

੧ ਸਤੰਬਰ ੧੯੬੬ ਨੂੰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਧਾਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਧ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇਰੇ ਸੰਘਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ਵੀਹ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਕੈਦ ਭੁਗਤਣ।

੨੦ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੬ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਲੰਬੜਦਾਰ ਨੇ ਬਾਣਾ ਸਰਸਾ ਵਿਚ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਗੁਰੂ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਧਾਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡੇ ਬਾਬਾ ਰਤੋਏ ਦੀ ਸਮਾਧ ਢਾਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਕਾਫੀ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਭੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਇਸ ਲਈ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ।

ਲੁਧਿਆਣਾ—

੭ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਜਰਾਣਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਬਰਾਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ਤੇ ਪੰਜ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੨ ਦਸੰਬਰ ੧੯੬੬

ਨੂੰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੜ੍ਹਤ ਸਿੰਘ, ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੀਵੇ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਹੋਇਆ।

ਸਿਆਲਕੋਟ—

ਸੁਭਾਣੇ ਪਿੰਡ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਬਰਾਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਸ ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ। ਪ ਜਨਵਰੀ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਚਵਿੰਡੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਕਬਰਾਂ ਢਾਹੁੰਦਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ—

ਦਸੰਬਰ ੧੮੬੬ ਵਿਚ ਇਕ ਕੂਕਾ ਬਦੋਕੀ, ਤੇ ਚਾਰ ਭੁੱਕੇ ਛੀਨੇ ਫੜੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਮੁਕਦਮੇ ਚੱਲੇ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ—

ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ੧੩ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨੇ ਗਨਹਾੜੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਨੂਰ-ਜਮਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਕਬਰ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਗਊ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਉਤੇ ਜਾ ਧਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰ ਕੇ ਦਿਖਾ। ਭਲਾ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਕੀ ਤੁਰਨਾ ਸੀ? ਸੋ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰ ਮੁਕਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ।*

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮੜ੍ਹੀ ਛਪਾਰ, ਮਾਤਾ ਦਾ ਥਾਨ ਜਰਗ, ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਬੀਕਾਨੇਰ, ਹੈਦਰ-ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਮਲੋਰ

*ਕੂਕਾ ਪੇਪਰਜ਼।

ਕੋਟਲੇ, ਆਲਾ ਜ਼ਾਹਰ ਦੀ ਖਾਨਗਾਹ ਲੋਪੋ ਆਦਿ ਢਾਹ ਸਾਫ ਕਰ
ਵਿੱਤੀਆਂ [ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ, ਸੰਮਤ ੧੯੮੬, ਪੰ. ੪੦.]

ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਬਤ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ
ਦੇ ਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਵਾ ਲੱਖ ਤਕ ਪੁਜ ਜਾਏਗੀ । ੩੧ ਮਈ
੧੮੬੩ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸੇਵਕ
ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ
ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲੀ
ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ।*

ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰੀ
ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ	੨੦੦੦ †
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ	੨੦੦੦ ‡
ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ	੧੦੦੦ §
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	੧੦੦ +
ਸਿਆਲਕੋਟ	੨੦੦ ...

* ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼, ਸੁਪ੍ਰਿੰ-ਟੈਂਡੈਂਸ ਪੋਲੀਸ ਅੰਮਿਤਸਰ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ।

† ਮੇਜਰ ਪਰਕਿਨਜ਼, ੨੦ ਸਤੰਬਰ ੧੮੬੬ ।

‡ ਕਪਟਨ ਵਾਲ, ੨੨ ਸਤੰਬਰ ੧੮੬੬ ।

§ ਲੈਫ਼ਟਿਨੈਂਟ ਵਿੰਬਰਲੀ, ੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ੧੮੬੬ ।

+ ਮਿਸਟਰ ਕਿੰਚੈਂਟ, ੪ ਅਕਤੂਬਰ ੧੮੬੬ ।

.. ਕੈਪਟਨ ਟਲਚ, ੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ੧੮੬੬ । ਇਸੇ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ
ਕੈਪਟਨ ਟਲਚ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨ
੮,੦੦੦ ਮਾਲਾ ਵੰਡੀ ਹੈ । ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਇਕ ਦੇਸੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ
ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੩੦੦ ਸੀ, ਪਰ ਲੈਫ਼ਟਿਨੈਂਟ ਮੈਕਨੀਲ ਦੇ ਖਿਆਲ
ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗ ਪਗ ਸੀ ।

ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਮਰਦਮ-ਸੁਮਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਖ਼ੁਦ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਮੇਜਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ੨੦ ਸਤੰਬਰ ੧੮੬੩ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਹਨ।

ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਇਕੋ ਦੁੱਕੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਉੱਘੇ ਆਦਮੀ ਭੀ ਕੂਕੇ ਬਣ ਗਏ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਬਿਸ਼ਨਪੁਰੀਆ ਰਾਇਪੁਰੀਆ, ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਭਰਤਪੁਰ ਤੇ ਧੌਲਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਲਖਾ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀਆ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ੀਨ-ਗੋਈਆਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਸੋ-ਸਾਖੀ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਉੱਘਾ ਸਿਖ ਤਰਖਾਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲਏਗਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਕਥਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕ ਪੋਥੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਖਰੀਦੀ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ; ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸੰਬੰਧੀ ਤਸਦੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਰ

ਸੂਚੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ।

ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ ਫਾਰ ਇੰਡੀਆ (ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ) ਨੇ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ੩੨ ਮਈ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਚ ਨੰਬਰ ੯੭ ਵਿਚ ਵਾਇਸਰਾਇ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਰਾਜਸੀ ਭਾਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ; ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੀ ਜਾਏ । ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਲੋਂ ੬ ਜੁਲਾਈ ੧੮੬੭ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਪੁਜਣ ਪਰ ੧੫ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ੧੦੫੮ ਨੰਬਰ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿਦਾਇਤ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਹੋਲਾ

(ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੮੬੭)

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੂੰਕਿ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੇਲਾ ਹੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇ ਘਲ ਦਿੱਤੇ । ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਮੇਜਰ ਪਰਕਿਨਜ਼, ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬੰਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਖੇਡਕ ਹੋ ਜਾਏ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੁਣ ਚੂੰਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰਾਜ-ਵਿਦਵੇਹ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਇਸ ਲਈ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਲ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ, ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ, ਦੀ ਡੀਊਟੀ ਲਾਈ ਗਈ ਕਿ ਓਹ ਮੇਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇ ।

ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ ੧੦ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ੧੨ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਤੇ ੧੩ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪੁੱਜਾ । ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਤੇ

ਦਸ ਸਪਾਹੀ ਜਾਲੰਧਰੋਂ ਤੇ ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ, ਤੇ ੫੦ ਸਪਾਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੋਂ ਨਾਲ ਲੈ ਲਏ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਪਾਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਰਾਜਪੂਤ ਸਨ। ਸ਼ੇਰ-ਦਿਲ ਰੈਜਮੈਂਟ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਕਮਾਨ-ਅਫਸਰ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦੁਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਕੁਤਬ ਸ਼ਾਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਤੇ ਫਤਿਹ ਦੀਨ ਖਾਨ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਹੋਚਲ ਸਮੇਤ ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ੧੭ ਮਾਰਚ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਤੰਬੂ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਸਿਪਾਹੀ, ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਮੇਲੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਓਹਲੇ ਹੀ ਰਖੇ ਜਾਣ, ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

੧੮ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਭੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਤੇ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮਹੰਤ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ ਤਾਕਿ ਕਿ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮਹੰਤ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵਜਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕੇ। ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦੇ ਬਾਦ ਮਹੰਤ ਹਰੀ

ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੂਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰ ਨੰਗੇ ਨਾ ਕਰਨ, ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਕੇਸ ਨਾ ਖਿਲਾਰਣ, ਕੂਕਾਂ ਨਾ ਮਾਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨ ਜੋ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਰੁਹ-ਰੀਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਰਨਲ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਆਦਿ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਮਹੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹੰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਦੇ ਕੁ ਸੌ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਹੋ ਜਾਏ। ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਨੇ ਨਿਹੰਗਾਂ ਦੇ ਮਹੰਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਰਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਸੱਲੀ-ਬਖਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ।

੧੯ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ੨੧ ਸੂਬੇ* ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਤੇ ਫਾਈ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਦਲ ਆਦਮੀ ਝੰਡਿਆਂ ਤੇ ਨਗਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਹੀਰ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ,

* ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਹੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ ੨੦ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਜੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਬੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ।

ਜੇ ਜਲੂਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੂਬੇ ਝੱਟ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਪਏ । ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਊ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਾਈ ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗੀ ਕੂਕੇ ਬਾਹਰ ਖੜੇ ਰਹੇ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਵਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋਗੇ ਅਸੀਂ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਜਾਣ ਨੂੰ ਭੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਊ ਤੇ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੱਸੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਥੇ ਸਿਰ ਨੰਗੇ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੇਸ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਨ । ਇਸ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜ਼ਰਾ ਘਬਰਾਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕੂਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਜਵਾਬ ਪਰ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਤੇ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਊ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੁਖਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਦਲੀਲ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਕਤ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੌ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੂਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸਮਝੋਤਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਕ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਪੰਜ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕੀ ਉਧਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਸੀ, ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਘਬਰਾਹਟ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਝੱਟ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸਲਾਮ ਕੀਤਾ। ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

੧੯ ਮਾਰਚ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਡਵੀਯਨ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਭੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪੁਜ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਫਸਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

੨੦ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ੭ ਕੁ ਬਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੌ ਕੁ ਕੂਕੇ ਤਖਤ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਏ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਪੁਲੀਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਡੀਊਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ ਗਈ, ਬਲਕਿ ਨਜ਼ਰੋਂ ਓਹਲੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦੁਰ ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ ਕੁਤਬ ਸ਼ਾਹ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ, ਤਾਕਿ ਲੋਕੀਂ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਲੰਘਦੇ ਜਾਣ। ਭਾਈ ਰਾਮ

ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹਾਈ। ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਅਰਦਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਇਥੇ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ। ਇਥੇ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪਇਆ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੇਲਾ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮੁਤਹਿਰੇ ਤੇ ਟਕੂਏ ਸਨ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਪਾਸ ਦੀ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮੁਤਹਿਰੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਹੈਂਚਲ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਬਹਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਤੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਡਟ ਭੀ ਜਾਣ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਤੰਬੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਡੀਊਟੀ ਵਾਲੀ ਪੁਲੀਸ ਗਾਰਦ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਿਪਾਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੩੦ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਨ। ਨਿਹੰਗਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਤਹਿਰੇ ਲੈ ਲਏ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਖਾਲੀ ਹੱਥੀਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਿੱਛੇ ਆਪਣੇ ਬੁੰਗੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਿਹੰਗਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਮਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਚੁਪ ਰਹਿਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਜੱਥਾ ਕੂਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ

ਕਰਨ ਲਈ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸੇ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ ।

ਇਸੇ ਦਿਨ ੨੦ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਅਰਦਾਸਾ ਜੁ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ? ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅਰਦਾਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਓਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈਂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਉਤਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭੇਦ ਹਨ ਇਸ ਲਈ, ਤੁਹਾਡਾ ਅਰਦਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

੧. ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋ ।
੨. ਨਵਾਂ ਕੂਕਾ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਿਖੀ ਰੀਤ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਨ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ ਫੁਕਦੇ ਹੋ ।
੩. ਨਵੇਂ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹੋ, “ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ਰੋ, ਅਰ ਬਾਸੀ ਗੁਰੂ ਭੈਣੀ,” ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ “ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਪਟਣਾ, ਅਰ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਆਨੰਦਪੁਰ” ।
੪. ਸਿਖ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੂਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੱਗਾਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੇਸ ਖਿਲਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।
੫. ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੂਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਕੂਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ।

ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਸਿਖੀ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਸ ਖਾਣ, ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ, ਕੂੜ ਮਾਰਨ, ਵਿਭਚਾਰ, ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਕੂਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਕੂਕੇ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਤਨੇ ਬੇ-ਨੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਪਗੜੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅੱਠ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਕੂਕਾ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਬਚੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਚਾਲੀ ਘੋੜੇ ਸਨ ਤੇ ਜਲੂਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਝੰਡੇ ਝੁਲਦੇ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਨਵੇਂ ਕੂਕੇ ਬਣੇ। ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਸੌਲੀ-ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਬਣੇ, ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁਰਾਲੀ-ਵਾਲਾ ਤੇ ਸੋਢੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੀਰ ਫ਼ਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ੨੦ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਕੂਕੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੂਬੇ ਇਹ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ

ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ

ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਵਜੇ ਤੜਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਓਹ ਹਰ ਬਿਵਰਜਤ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੂਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਵਤਾਰ
ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪੀਰ ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਆਖਰੀ ਗ੍ਰੰਥ'
ਰਖਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ
ਹੁਕਮ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਤਕ ਕੁਝ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦ ਭੀ ਇਹ
ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਵਿਖਿਤ ਬਾਣੀਆਂ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜ ਤੋਂ ਪੰਜਾਹ ਯਾ ਸੌ
ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ (ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ) ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਏਦ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ
ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਖੁਦ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸੂਬੇ
ਵੈਕੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਨੇਕਨਾਮੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।*

*ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ ਦੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਦੇ ਹੌਲੇ ਦੀ
ਮੈਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਮੀਰ ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਇਸਨਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ
ਰੀਪੋਰਟ, ੨੦ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭।

ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ

ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਬਾਹਰੋਂ ਘੱਟ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਭੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਅੰਬਾਲੇ ਤੇ ਲਾਡਵੇ ਦੇ ਪਰਗਣਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਲਗ-ਭਗ ਕੂਕਾ ਵਧ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਜਿਤਨਾ ਪੱਕਾ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਡੰਡ ਬੜੇ ਸਖਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਨਰਮ ਹੋ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਝੱਟ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਈ ਇਕ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਭੀ ਆਪ ਨੇ ਦੋਖੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਕਰੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਫਿਲਿਆਈ ਦਾ ਵਧਦਾ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪਹਿਲੇ ਜਿਤਨੀ ਹਰ-ਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਨਾ ਰਹੀ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ

ਪਰ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੋਕ ਪਾ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਕੂਕੇ ਭੀ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਆਖਣ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਲਗ ਪਏ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਰਾਜਸੀ ਤਾਂ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਮਨਚਲੇ ਕਦੀ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੇਬਵੀਆਂ ਲਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ ਉਹ ਭੀ ਸੰਭਲ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁਜ ਰਹੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਉੱਤੇ ਭੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਚੁਨਾਚਿ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਭੀ ਪੁਲੀਸ-ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੯੬੭ ਦੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ੨੦ ਮਾਰਚ ੧੯੬੭ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰੀ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਭੈੜੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਸੁਪਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਕੈਪਟਨ ਹੈਰਿਸ, ਜਿਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਸੀ, ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਮੋਹਤਬਰ ਤੇ ਰਸੂਖ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਛ-ਗਿਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦਾ ਇਹ ਹੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲ ਤਕ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਹਨ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਮਰਸਰ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੀ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਖੁਦ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲੀਸ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੀ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਹੀ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਸੀ ਖਸੂਸੀਅਤ ਭੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰੀ ਧਾਰਮਕ ਲਹਿਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿਖ, ਸਮੇਤ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ, ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਜੇ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਥੇ ਚਾਹੁਣ ਵਿਚਰਨ । ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦੇ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੈਨਰਲ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਚਲਨ ਬਿਲਕੁਲ ਅਮਨ-ਪਸੰਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਖੁਲ੍ਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਯੋਗ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ।*

* ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ੧੯੬੭ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ।

ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦਾ ਮੇਲਾ

(ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੭)

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਦੇ ਬਾਦ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਇਕੱਠ ਜੋ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਕੂਕਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ। ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰੀਆ, ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਸਦਾ ਸਿੰਘ, ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਿਰ ਸਿੰਘ, ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸੂਬੇ ਭੀ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਟਿਆਲੀਆ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਰਾਇਪੁਰੀਆ ਭੀ ਪੰਜਾਂ ਸਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਦਲੀ ਧੌਲਪੁਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਭੇਜਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾ ਨਾਮ ਉਸ ਸੂਚੀ ਵਿਚ

ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਜ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖ ਘੱਲਣੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਫੜ ਲਈ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਮੈਦ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਮਤ ੧੯੧੯ (-੧੯੨੦, ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਈ.) ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਔਖਿਆਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੂਫਾਨ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ । ਜੇ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਧਰ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦੇਵੇਗਾ; ਰੂਸੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਬਾਲਾ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਤੇ ਪਿਰਾਗ ਦਾਸ* ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲੇ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੱਕ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਸੁਪਿਰਿਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਤਮਗਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਪਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਏਥੇ ਹੈਗੇ, ਪਾ ਲੈ, ਜਦ ਤੁਰ ਜਾਣਗੇ, ਲਾਹ ਛੱਡੀਂ । ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਤਰਖਾਣ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ।' ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨੇ

* ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ ਕਿ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਤੇ ਪਿਰਾਗਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਬਖਸ਼, ਜਿਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਓ, ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਓ ।

ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਇਕੱਠ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀਅੰਮ੍ਰਿਤਰ ਪੁਜਣ, ਤੇ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਕੂਕਾ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਇਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਭੀ ਆਮ ਸੁਣੀ ਗਈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹੋ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਲ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ 'ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤਿਲੰਗ ਰਾਗ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਕਰ ਕੇ, ਸੰਮਤ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਿਕਰਮੀ ਪੰਦਰਾਂ ਸੌ) ਅਠਤ੍ਰੇ ਦੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਪਰ ਹੱਲੇ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਰ ਦੀ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਵ ਦੇ ਜਾਂਵੀ ਕਾਬਲੀਏ

‘ਆਵਨਿ ਅਠਤਰੇ, ਜਾਨਿ ਸਤਾਨਵੇ’

ਤੇ

‘ਹੋਰੁ ਭੀ ਉਠਸੀ ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ ।’

ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਾਕੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਦ ਸੰਮਤ ੧੮੭੮ ਵਿਚ ਇਕ 'ਮਰਦ ਕਾ ਚੇਲਾ' ਜਨਮ ਲਏਗਾ ਤੇ ੧੮੯੭ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ । ਅਤੇ ਇਸ ਆਪਣੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਹ

ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੮੭੮ (ਸੰਨ ੧੮੨੨ ਈ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੰਮਤ ੧੮੯੭ (ਸੰਨ ੧੮੪੦-੪੧) ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਹਜ਼ੂਰੇ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੮੭੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਹੈ।

*ਕੂਕਾ ਪੇਪਰਜ਼, ਸੰਨ ੧੮੩੭ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ।

†ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਜ਼ਿਲਦ ੪, ਪੰ. ੩੦੯੪; ਸਤਿਸੁਗ ਦੇ ਸੰਮਤ ੧੯੮੬ ਦੇ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਵਰਤੀ ਦਾ ਲੇਖ ।

ਸੰਮਤ ੧੯੨੪ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ

(ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੭)

ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਹੁਮ-ਹੁਮਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ । ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੈਜ਼ੇ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਬੜੀ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਮਾਲ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੋਣਕ ਨਾ ਹੋਈ । ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ। ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ, ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਲ, ਭੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੰਨ ੧੯੬੩ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਦ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੨੫ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੬੭ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ, ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਰਾਮ ਦਈ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਰਾਂ ਯਾ ਚੌਦਾਂ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ । ਅੱਠ ਕੁ ਸੌ ਕੂਕੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ

ਥਾਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਮੀਲ ਕੁ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਚਾਟੀ ਵਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖੂਹ ਤੇ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਤਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ । ੨੬ ਅਤੇ ੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕੁ ਸੌ ਕੂਕਾ ਹੋਰ ਆਪੁੱਜਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਵਹੀਰ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਸੌ ਦੀ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੰਗਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ, ਸਮੇਤ ਬੀਬੀ ਹੁਕਮੀ (ਸਪੁਤੀ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਦਰੀਆ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰੁੜ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਓਹ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਅਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਡੀਊਟੀ ਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਜਦ ਓਹ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੨੬ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਥੇ ਓਹ ਚਾਹੁਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਆਉਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਓਹ ਠਾਠ ਨਾਲ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਓਹ ਸਿਰਫ ਐਤਵਾਰ ੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਆਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਣਗੇ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ੨੭ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਸਮੇਤ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤਕ ਪੁਜ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਕੂਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਨ, ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਪਏ ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਦੁਸ਼ਾਲਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਵਜੋਂ ਮਿਲੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੰਡੇ-ਬੰਗੇ ਤੋਂ ਦੁਪੱਟਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਤੋਂ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਕਿਨਾਰੀ ਵਾਲਾ ਦੁਪੱਟਾ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਮਿਲੇ। ਇਨ੍ਹੀਂ ਥਾਈਂ ਦਸਤੂਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਦਾਸ ਭੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ, ਜੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। ਪਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਓਥੇ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਲੁਆਉਣ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਕੀਤੀ।

੨੮ ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਪਰ ਇਸ ਦਿਨ ਉਹ ਰੁਪ-ਚਾਪ ਹੀ ਗਏ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਪੋਲੀਸ ਸਾਰਜੈਂਟ ਨੇ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਵਧ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਰ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਜੋ ਜ਼ਰਾ ਤੇਜ਼ ਤਬੀਅਤ ਸੀ, ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਜੈਂਟ ਨੂੰ ਗਾਲ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ। ਇਬਰਾਹੀਮ ਖ਼ਾਨ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਝੱਟ ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦੀ

ਬਾਂ ਸਾਰਜੈਂਟ ਪਾਸੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗ ਕੇ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਇਆ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੰਗੇ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਸਰਦਾਰ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਏ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਭੇਟ ਦਿੱਤੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਦੋ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਰ ਕੂਕੇ ਬਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਦਮੀ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਭੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਤਾਂਕਿ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਇਕੱਠਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੂਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ। ਗਿਣਤੀ ਚੁੰਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰ ਕੇ ਕਤਾਰ ਵਾਰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ' ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਖਲਾਸੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੂਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਸਰਬਰਾਹ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਤੇ ਕਈ ਸਿਖ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲਾਂ ਪੁਛੀਆਂ। ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨੇਕ-ਨੀਅਤ ਅਤੇ ਹਾਨੀ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਬਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ, ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,

ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਮੇਲਾ ਬੜੇ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੇਲਾ ਇਤਨੇ ਅਮਨ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਇਹ ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਵੰਬਰ ਤਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਠਹਿਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਭੈਣੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ।*

*ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ; ਕਰਨਲ ਮੈਕਐਂਡਰੀਊ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ, ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜੈਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਸੰਨ ੧੯੬੭।

‘ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣੀ ਢਾਇ ਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਮਦਾਨਾ’

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੁੰਕਿ ਮੜ੍ਹੀ-ਪੂਜਾ ਤੇ ਕਬਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਆ ਵੜੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨਮਤੀ ਮਨ-ਮਤ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਏਕ-ਸੇਵੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਨਿੰਘ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਮਤ ਦੇ ਭੀ ਨਵਿਆਂ ਨਵਿਆਂ ਚੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਜੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਮਤ ਭੀ ਨਵਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋਸ਼ ਹੋਰ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਹਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੜ੍ਹੀ-ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਔਂਡੇ ਹੀ ਉੜਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਸਫਲ ਸਾਧਨ ਸਮਝਿਆ। ਇਹ ਢੰਗ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਪਰਾਇਆਂ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੀ ਵਧੀਕੀ ਭੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੁੰਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਯੋਗ-ਅਯੋਗ ਦੀ ਬਰੀਕ ਪੜਤਾਲ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਪੈ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਫੜ ਲਈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਭੀ ਦੇਖੋ ‘ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣੀ ਢਾਇ ਕੇ ਕਰ ਦਿਓ ਮਦਾਨਾ’ ਇਹ ਲਹਿਰ ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਨੇਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤੇ ੧੮੬੭ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਬੁੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੇਸੁਮਾਰ ਮੜ੍ਹ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੀਂ ਜਿਥੇ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਛੱਡੀ। ੧੮੬੬

ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋ ਵਾਕਿਆਤ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿੱਛੇ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵਾਕਿਆਤ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲਾਹੌਰ—

੨੪ ਦਸੰਬਰ (੧੮੬੬) ਸੇਖਵਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਰੀਦਕੇ ਦੇ ਠਾਣੇ ਰੀਪੋਰਟ ਦਿਤੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹਨੂਮਾਨ ਤੇ ਲਛਮਨ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪੱਟ ਕੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਪਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ ੨੫) ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਯਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ। ਕੈਦ ਹੋਈ।

ਲੁਧਿਆਣਾ—

ਪਿੰਡ ਛਪਾਰ ਠਾਣਾ ਡੇਹਲੌਂ ਵਿਚ ੨੨ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਪੂਜਾ ਅਸਥਾਨ ਢਾਹ ਦਿਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੭ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਖਟਰੀ ਕੋਸਿਹ ਦੀਆਂ ਮੜੀਆਂ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਚਾਰ ਕੂਕੇ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ (ਖਜ਼ਾਨਾ), ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ (ਕਾਹਨਾ), ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ਤੇ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਯਾ ਇਕ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ।

ਪੁਨਾਦੀ ਠਾਣਾ ਖੰਨਾ ਦੇ ਮੇਘ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਜੋਤਾ ਸਿੰਘ

ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ (ਗੁਲਾਬਾ) ਮਜ਼ਹਬੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਕੁ ਰਾਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ, ਇਕ ਮੜ੍ਹੀ, ਪੀਰ ਖਾਨਾ ਤੇ ਚਾਰ ਕਬਰਾਂ ਵਾਹ ਛੱਡੀਆਂ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਦ ਤਫਤੀਸ਼ ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਇਕਬਾਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਚਲਿਆ ਅਤੇ ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ਤੇ ਦਸ ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ, ਯਾ ਇਕ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਹੋਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ—

ਫਰਵਰੀ ੧੮੬੭ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਪਾਸ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਪੁੱਜੀਆਂ ਕਿ ਸੂਬੇ ਜੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਜੰਡਿਆਲੇ ਤੇ ਲੋਪੋਕੇ ਦੇ ਠਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਸੀਤਾਂ, ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਭੀ ਢਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੰਡਿਆਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਸ਼ੇਖ ਤ੍ਰਿਤਾ ਦੀ ਖਾਨਗਾਹ, ਲੋਪੋਕੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਕੁਹਾਲਾ ਦੀ ਖਾਨਗਾਹ, ਚਵਿੰਡੇ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵਲ ਤੇ ਕੁਝ ਪਕੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਭੰਨੀਆਂ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਰਈਏ ਦੇ ਠਾਣੇ ਵਿਚ ਧਾਰੀਵਾਲ (ਠਾਣਾ ਨਾਰੋਵਾਲ) ਦਾ ਇਕ ਵਸਾਖਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਮਾਲੋਕੀ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਢਾਹੁੰਦਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ।

ਦੋ ਵਾਕੇ ਅਜਨਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਹੋਏ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਕੱਕੜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਧਾਂ ਢਾਹੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਮਸੀਤ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ ਢਾਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਧਾਂ

ਮੁੜ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਢਾਹ ਛੱਡੀਆਂ । ਪਿੰਡਾਂ ਕਕੜਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਭੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਧਾਂ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤਮਾਕੂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਭੀ ਵੱਢ ਛਡਦੇ ਹਨ । ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਣ ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ।

ਕਰਨਲ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਉ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਲਾਹੌਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਮੜੀਆਂ ਤੇ ਕਬਰਾਂ ਜਾ ਮਸੀਤਾਂ ਤੇ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਢਾਹੁਣ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇ ਫਿਰ ਭੀ ਓਹ ਨਾ ਹਟਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵੇ ।

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ—

ਇਕ ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਾਹਰ ਸੁਟ ਦੇਣ ਦਾ ਸ਼ਕ ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਚਲ ਸਕਿਆ । ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪ੍ਰਗਣੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਤਿਤਰਕੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰੇ ਦੀ ਕੰਧ ਢਾਹ ਛੱਡੀ ।

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ—

ਕਈ ਸਮਾਧਾਂ ਤੇ ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ ਢਾਹੁਣ ਦੀਆਂ ਵਾਰਦਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਸੀ, ਪਰ ਦੁੱਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ

ਕਾਰੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁਸੈਨ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਖਾਨਗਾਹ ਤੇ ਪੀਰ ਗੁਦੜੀ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਤਾੜਨਾਂ ਦਾ ਡਰ ਸੀ ਯਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ੧੯ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਮੈਕਮੈਂਡਰੀਊ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ, ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਬਰ-ਤੋੜ ਤੇ ਮੜ੍ਹੀ-ਢਾਹ ਲਹਿਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਢਿੱਲੀ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ੧੮੬੮ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਦਬ ਗਈ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੇਕ-ਨਾਮ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਭੀ ਆਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਤੇ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਢਾਹੁਣ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਘਾਟ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਮੰਤਵ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਂ ਐਸੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭੀ ਭੈ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਫਿਰਨ ਦੇਣਾ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮਝ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਪਰ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਭੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਪਰ ਭੀ ਜ਼ਾਹਰਾ ਕੋਈ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਆਮ ਸਿਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਮਤੀਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਬਰ-ਤੋੜ ਤੇ ਮੜ੍ਹੀ-ਢਾਹ ਲਹਿਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਘਿਰਣਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਘਟਦੀ ਗਈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਆਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਹ ਤੁਕਾਂ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ ਅਚੁਤ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਜਿਸ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਨੇ ਗ ਇਆ ਹੈ।
ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਰਖਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਇਆ ਹੈ।

ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਤੁਕਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ
ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਇਸ ਘਾੜਤ ਤੇ ਭੰਨ-ਤੋੜ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੂਬੇ ਸਨ, ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੀਰ ਫਜ਼ਲ ਹੁਸੈਨ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ
ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ—

پیراں سخی پرند مریدیاں می پرانند

ਅਰਥਾਤ—ਪੀਰ ਨਹੀਂ ਉਡਦੇ, ਮੁਰੀਦ ਉਡਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਲਾਹੌਰ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਨ
੧੮੬੮ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦੀ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹ ਮੰਗਣ ਦਾ ਇਕ ਮੰਤਵ ਇਹ ਸੀ
ਕਿ ਉਹ ਆਨੰਦ ਪੁਰ, ਮੁਕਤਸਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਵਿਚ ਜਾ ਸਕੇ। ਓਸ ਨੂੰ ਆਸ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਦੇ ਮਹੰਤ, ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਸਰਬਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹਮ-ਖੁਲ੍ਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁਰੂ
ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ
ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਪਰ ਨਤੀਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਿਕਲਿਆ,
ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਖਤ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਹੋਈ। ਮੈਨੂੰ
ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਭੈਣੀ
ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਣ ਪਰ
ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾਈ ਤਾਕਤ
ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਲਈ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨਾਲ
ਮਿਲਨਾ ਜੁਲਨਾ ਢੁਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਥਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਖ ਪੁਜਾਰੀਆਂ
ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨੇ ਨਾਂਹ

ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਾ ਕਰੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨੋਂ ਭੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਪੱਕੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਸੁਤੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਥੇ ਖੜੋਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਖ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਵਿਚ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਨਿਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪਰ ਹੋ ਪਈਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਪਰ ਕਈ ਕੂਕੇ ਭੀ ਫੈਲ ਗਏ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਹੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕਈਆਂ ਦੇ ਨਿਸਚੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ-ਸਮਿੱਥ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕੂਕੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਯਾਮਤਾ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਜੁ ਫੁਰਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਚੁਪ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਝ ਬਸਤਰ ਚੁਕ ਕੇ ਲੁਕੇ ਦਿਤੇ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਪੜਿਆਂ ਦੀ ਟੋਲ ਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਾ ਚਲ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਗਲ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅੰਤ ਉਸ ਕੂਕੇ ਨੇ ਕਪੜੇ ਮੋੜ ਦਿਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਚੋਖੀ ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹਿੱਲ ਗਿਆ।

ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ

ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਲ ਕਾਫੀ ਧਿਆਨ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਫਿਲਿਆਈ ਆਉਂਦੀ ਗਈ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਇਕ ਦੋ ਕੋਝੇ ਵਾਕਿਆਤ ਹੋ ਗਏ। ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸਖਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਣ ਪਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਝਟ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਲ ਉਂਗਲੀ ਕਰ ਸਕਣਾ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਪਰ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਲ੍ਹ ਨੇ ਕੁਝ ਕੁ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜੇ ਪੈਦਾ ਪਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭੀ ਗੱਲਾਂ ਧੁਮਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਸਾਲਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰਿਕਾ ਚੰਦੋ, ਜੋ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਤਰਖਾਣ ਨਾਲ ਉਠ ਗਈ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਜਵਾਹਿਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੰਦੋ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਨ ੧੮੬੮ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਫਾਹੇ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹਾਲ ਤਕ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।*

* ਦਯਾ ਕੌਰ ਤੇ ਚੰਦੋ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇ-ਥੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਦੁਖਦਾਇਕ ਘਟਨਾ ਨੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਰਾਏ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਾਦ ਇਕ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਰਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਬਿਲੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਪਿਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼, ਜਿਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਾਓ-ਲਸ਼ਕਰ ਸਮੇਤ ਦੌਰੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੌਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਹਿੰਗੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਵੀਹ ਕੁ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾਣੇ, ਲੰਗਰ ਤੇ ਸਰਦਾਈਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਉਸ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਡੇਰਾ ਕਰਦੇ। ਸਸਤੇ-ਭਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ੧੮੬੮ ਦੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਰਚ ਕਈ ਗਰੀਬ ਕੂਕਿਆਂ ਲਈ ਔਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਤਸਾਹ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਠੰਡਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲੀਸ ਲਾਹੌਰ ਆਪਣੀ ੧੮੬੮ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜੇਹੇ ਕਈ ਕਾਰਣਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸੰਨ ੧੮੬੮ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਅਭਾਗ ਵਰ੍ਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਰਾ ਘਟ ਸਖਤ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਉਤਸਾਹ ਦੀ ਲਾਟ ਬੁਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚੀ ਚੜ੍ਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸੰਨ ੧੮੬੯

ਵਲ ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਗਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੀ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਣ ਲਈ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਪੁਰਾਣੀ ਨੇਕ-ਨਾਮੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਨ ੧੮੬੯ ਵਿਚ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਾਧਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੰਮ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਠੰਡਾ ਪੈਂਦਾ ਗਿਆ । ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ੧੩੭ ਨਵੇਂ ਕੂਕੇ ਬਣੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕੜ ਦੁੱਕੜ ਹੀ ਨਵੇਂ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਲੇ ।

ਬਰਾਜਵਾਲੇ ਦਾ ਵਾਕਿਆ

ਫਰਵਰੀ ੧੮੬੯ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ-ਸਮਿਥ ਪਾਸ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਪੁੱਜੀਆਂ ਕਿ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਰੂਪਾਣੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਕੂਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਲੰਬੜਦਾਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕੁਝ ਚਰਖੇ, ਇਕ ਮੰਜਾ, ਇਕ ਹਲ, ਗੱਡੇ ਦੇ ਹਿਸੇ ਆਦਿ ਫੂਕ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਸਰਸਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਰਾਜਵਾਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਇਸ ਜਥੇ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਵਲੋਂ ਰੀਪੋਰਟ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਦੇਖ ਭਾਲ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਖੋਹ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਇਕ ਬਰਛਾ ਲੱਗਾ। ਬੇਲੀ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟਕੂਆ ਯਾ ਲਾਠੀ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਹਣਾ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਬਰਛੇ ਦਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ। ਦੀਵਾਨ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀ ਉੱਤੇ ਭੀ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤੋੜ ਕੇ ਖੋਹ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਟ ਵਾਰ ਨਾਲ ਫਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਦਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ

* ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਨ ੧੮੬੯ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ, ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਹਚਿਨਸਨ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਦੀ ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮ ੧੪ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੦ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੭-੨੦੧।

ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ-ਸਮਿਥ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਵੇਕਫੀਲਡ ਵੀਹ ਪਿਆਦੇ ਪੋਲੀਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ।

ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ-ਸਮਿਥ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ੧ ਮਾਰਚ ਦੇ ਦੋ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਮੁਕਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਵਜ਼ੀ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਆਲਮ ਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੂਕੇ ਥਰਾਜਵਾਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਨਾਂਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਚੁੰਕਿ ਪੋਲੀਸ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣਾ ਮੈਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਸਮਿਥ ਤੇ ਵੇਕਫੀਲਡ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੀ ਪੋਲੀਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌਢੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਭੀ ਆ ਗਏ। ਥਰਾਜਵਾਲਾ ਮੁਕਤਸਰੋਂ ੨੫ ਕੁ ਮੀਲ ਹੈ। ਲਾਗੇ ਪੁਜ ਕੇ ਪੋਲੀਸ ਨੂੰ ਓਹਲੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਦੁਪਹਿਰੋਂ ਬਾਦ ਦੋ ਵਜੇ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਥਰਾਜਵਾਲੇ ਪੁੱਜੀ। ਕੁਤਬਸ਼ਾਹ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਤੇ ਅੱਠ ਸਿਪਾਹੀ ਅਤੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦਾ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਆਦਿ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜੋਤੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੁਤਬ ਸ਼ਾਹ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਰਾਹੀਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਪਰ ਥਰਾਜਵਾਲੇ ਦੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੱਤੀ। ਹਾਂ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਤਬ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਾ ਦੇਵੇ। ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਤਬਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ

ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਵੇਂ ਤੇ ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਏਂ, ਇਹ ਵਹਿਮ ਦਿਲ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਛੱਡ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਲੀਮੁੱਲਾ ਨੇ ਭੀ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਏ।

ਮਿਸਟਰ ਵੇਕਫੀਲਡ ਨੇ ਸੋਢੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਲਮਸ਼ਾਹ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਕਿ ਚੁਪ ਚਾਪ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸ ਦੇਣ ਕਿ ਦੋ ਯੂਰਪੀਨ ਅਫਸਰ ਵਹੀਰ ਸਮੇਤ ਪੁਜ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁੜ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਤੇ ਦੋ ਮੋਹਰੀ ਸਾਥੀ ਸਨ। ਝਟ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਬਾਕੀ ਕੂਕੇ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆ ਪੁਜੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਠੰਢਰ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੪੪ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸਰਸਾ ਦੇ ਠਾਣਾ ਮਲੋਦ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਫੀ ਗੁੜ ਵੰਡਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੌਨੇ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਲਿਆ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਭੀ ਕੁਥਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਈ

ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਸੀ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਿਕਲ ਆਈ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੋ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਥੇ ਤਕ ਇਹ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਭੀ ਬੇ-ਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਿੱਲੜ ਸਮਝ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਬਗੜਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਮੁੜ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੀਤਾ । ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਭੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੰਡ ਝੰਡੇਵਾਲਾ, ਠਾਣਾ ਮਲੋਟ, ਦੀ ਇਕ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਕਾ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੜੀ ਦਯਾ ਕੌਰ ਦੀ ਜੋਤ ਉਸ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਆਗੂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ।

ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ੪੪ ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਨੌਕਸ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਿਆ । ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਾਕਰੋਫਟ ਵਲੋਂ ਮਿਸਟਰ ਨੌਕਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਮੁਕਦਮਾ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ, ਕੇਵਲ ਫਸਾਦ ਦਾ ਮੁਕਦਮਾ ਹੀ ਚਲ ਤੇ ਕੁਝ ਥੋੜੀਆਂ ਹੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਚੁਨਾਚਿ ੪੪ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਬਾਕੀ ੩੭ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

੧, ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾਜਵਾਲਾ (ਸਰਸਾ), ਡੇਢ ਸਾਲ ਸਖਤ ਕੈਦ ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਯਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਕੈਦ :

੩. ਮਾਹਣਾ ਸਿੰਘ, ਦੰਨੂ (ਸਰਸਾ), ਇਕ ਸਾਲ ਸਖਤ ਕੈਦ ਤੇ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਕੈਦ ।

੪. ਬੇਲੀ ਸਿੰਘ, ਬਰਾਜਵਾਲਾ (ਸਰਸਾ), ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਮਹਿਜ਼ ਕੈਦ ।

੫. ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਕੂਰਾਈਵਾਲਾ (ਮੁਕਤਸਰ), ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕੈਦ ।

੬. ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਔਲਖ (ਸਰਸਾ), ਇੱਕ ਸਾਲ ਕੈਦ ਤੇ ਪੰਝੀ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਕੈਦ ।

੭. ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਭੋਲਵਾਲਾ (ਮੁਕਤਸਰ) ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਮਹਿਜ਼ ਕੈਦ ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸੌਢੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਐਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ । ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-ਕਰਨਲ ਜੀ. ਹਚਿਨਸਨ, ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ, ਆਪਣੀ ੧੪ ਜਨਵਰੀ ੧੮੫੦ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੭-੨੦੧ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੋਲੀਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ ।

ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਲਟਣ

ਸੰਨ ੧੮੬੯ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪਾਸ ਜੰਮੂ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਡੋਗਰਾ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੀਹ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਸਵੈਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਠੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਕਿਲਾ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੀਆ ਤੇ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਪਲਟਣ ਦੀ ਨਫਰੀ ਜੋਗੇ ਆਦਮੀ ਲੈ ਆਓ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਪਲਟਣ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਭਰਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਪਰ ਕੂਕੇ ਜੰਮੂ ਪੁਜਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖਬਰ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਨੂੰ ਲੱਗੀ, ਤੇ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਰਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਰ ਜਵਾਨ ਜੰਮੂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਕ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਨ ੧੮੬੯ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਜੰਮੂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਲਟਣ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਹਾਲਾਤ ਪਤਾ ਕਰੇ। ਇਹ ਪੋਲੀਸ ਅਫਸਰ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੦ ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਤੋਂ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਰੀਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਵੀਂ ਖੜੀ ਹੋ ਰਹੀ ਇਸ ਪਲਟਣ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਸਰਦਾਰ ਠੀਰਾ ਸਿੰਘ ਹੈ ਤੇ ਡੇਢ ਸੌ ਆਦਮੀ ਭਰਤੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੰਮੂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ।

੭੧ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਬਿੰਬ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁੰਡੇ ਹੀ ਸਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਸ ਰੁਪਏ (ਚਿਲਕੀ) ਮਹੀਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਆਟੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਨਕਦ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਵਾਇਦ ਸਿਖਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਹਾਲ ਤਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲੇ। ਪਰੇਡ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ। ਇੱਕ ਰੀਪੋਰਟ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੂਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਦ ਇਸ ਪਲਟਣ ਦਾ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਜੰਮੂ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੯੭੦ ਵਿਚ ਪਲਟਣ ਦੀ ਨਫਰੀ ਦੇ ਢਾਈ ਸੌ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵਾਇਦ ਭੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਭੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਸਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਵੇਲੇ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਲਟਣਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਦੁੱਕੇ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਰੀਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਰਾਜਸੀ ਖਤਰਾ ਭਾਸਦਾ। ਪਰ ਤਾਂ ਭੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਲਟਣਾਂ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਕਵਾਇਦ ਸਿਖਣ ਤੇ ਫੌਜੀ ਡਿਸਿਪਲਨ ਦੇ ਆਦੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦੀ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰਖਣਾ ਔਖਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ, ਨਾ ਤਾਂ ਕੂਕੇ ਹੀ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਪਲਟਣ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਇਕੋਟ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਡਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਕੂਕੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਭੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ੧੮੭੧ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਘਰੇ ਘਰੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਇਸ ਪਲਟਣ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਢੌਰੀਆ ੧੪-੧੫ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਲੌਦ ਅਤੇ ਮਾਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਉਤੇ ਧਾਵਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਤੋਪ ਨਾਲ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।*

*ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਨੇਬ, ਇਵਜ਼ੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ, ੪ ਨਵੰਬਰ ੧੮੭੧; ਮਲੌਦ ਅਤੇ ਮਾਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਉਤੇ ਹੱਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਗਵਾਹੀਆਂ।

ਨਿਪਾਲ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਮਿਸ਼ਨ

ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਦੇ ਪੁੰਗਾਰੇ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਨਿਪਾਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਕੰਵਰ ਰਾਣਾ ਜੀ ਪਾਸ ਇਕ ਮਿਸ਼ਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਤਲਬ ਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਆਖਿਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਦੋ ਖੱਚਰਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਓਥੋਂ ਮੰਗ ਆਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸੂਬੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦੂਨੀ ਮੰਤਵ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਮਿਤ੍ਰਾਨਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਨਿਪਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਿਖ ਨੌਕਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਰੋਰਖਾ ਪਲਟਨ ਦਾ ਅਜੀਟਨ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਜਮਾਂਦਾਰ। ਇਹ ਕੂਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਓਥੇ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ। ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਖਾਸ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਲਈ ਮੱਝਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਸਨ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਫਰੀਦਕੋਟੋਂ ਤੇ ਆਸਾ ਸਿੰਘ ਉੱਪਰ ਪੰਜਾਬੋਂ।

ਸੂਬੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਖਚਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਦੁਨਾਂਚਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਇਕ ਜੋੜਾ ਖੱਚਰਾਂ ਤੇ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਲਿਆਵੇ। ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੱਚਰਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੱਝਾਂ, ਜੋ ਇਹ ਲੈ ਕੇ ਨਿਪਾਲ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜਾਮਨ ਸਿੰਘ, ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਇਹ ਖੱਚਰਾਂ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਟਿੱਕਾ ਬਬਰ ਜੰਗ ਲਈ ਸਨ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਨਿਪਾਲ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਟਿੱਕਾ ਬਬਰ ਜੰਗ ਨਾਲ ਕਰਾਈ ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਬਬਰ ਜੰਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ। ਖੱਚਰਾਂ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਬਬਰ ਜੰਗ ਨੇ ਰੱਖ ਲਈਆਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਈਆ ਨਕਦ, ਇਕ ਕਸਤੂਰੀ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਇਕ ਦੋਸ਼ਾਲਾ, ਇਕ ਗੁੰਟ ਘੋੜਾ ਤੇ ਦੋ ਖੁਖਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਨਿਪਾਲੋਂ ਮੁੜਨ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੇ ਦੋ ਖੁਖਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ ਪਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾ ਪਵੇ।

ਜਿਵੇਂ ਸੂਬੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਤਜਾਰਤੀ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਬਲੇ ਅਤੇ ਡੰਗਰਖਾਨੇ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਡੰਗਰ ਵੱਛੇ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਬੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ੨੪-੨੫ ਅਪਰੈਲ ੧੮੭੨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮੈਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਬਲੇ ਦੇ ਕਈ ਘੋੜੇ ਹਰਦੁਆਰ ਵੇਚੇ ਸਨ। ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਵਕਰੀ ਤੋਂ ਜੋ ਨਫਾ

ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।*

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਖਨਊ ਅਤੇ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜੇ ਸਨ,† ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਹਾਲਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ।

*ਬਿਆਨ ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਰੁਬਰੂ ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮਕਨੈਬ, ੨੪-੨੫ ਅਪ੍ਰੈਲ, ੧੮੭੨; ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮੈਕਨੈਬ ਦੀ ਰਾਏ, ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜੀ. ਹਰਿਨਸਨ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਪੰਜਾਬ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਕੱਤਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਖੁਫੀਆ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੧੨—੩੭੬, ੩੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੧, ਪੈਰਾ ੬।

†ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸਤ, ੪ ਨਵੰਬਰ ਸਨ ੧੮੭੧।

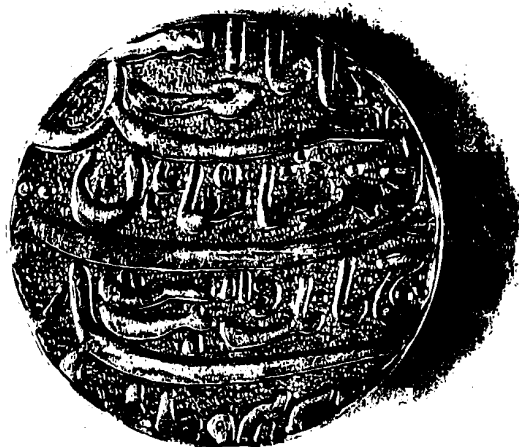
ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਰੀਪੋਰਟ

ਇਸੇ ਸਾਲ ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮਾਲਕ ਆਫਤਾਬਿ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰੈਸ ਲਾਹੌਰ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਉਘਾ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸੰਤ ਤੇ ਸੂਬੇ ਇਸ ਪਾਸ ਆਮ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ । ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਹੀ ਚੋਖਾ ਸ਼ੱਕੀ ਰਹਿ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਨਾਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਤ ਸਾਲ ਆਗਰੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸੁਭਚਿੰਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਧਾਰਮਕ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਦਾ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।*

ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਇਤਨਾ ਡਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭੀ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ ਕਿ

*ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜੀ, ਹਚਿਨਸਨ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਪੰਜਾਬ, ਲਾਹੌਰ, ਦੀ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮ ਖੁਫੀਆ ਚਿਠੀ ਨੰਬਰ ੧੨-੩੭੬, ੩੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੧, ਪੈਰਾ ਨੰਬਰ ੧੧ ।

ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਸਕਣ। ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਨੈਥ ੪ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਦੀ ਆਪਣੀ ਯਾਦ-ਦਾਸਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਨੂੰ (ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤ੍ਰ ਤੇ ਯਾਦ-ਦਾਸਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ) ਛਪਵਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ।*

*ਜੇ. ਡਬਲਯੂ. ਮੈਕਨੈਥ, ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਯਾਦ-ਦਾਸਤ, ੪ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ

[੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਈ:]

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੂੜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਨੂੰ ਜੋ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੱਸਾ ਸੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ । ਸੰਨ ੧੮੪੫-੪੬ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨਿਯਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਖਾਸ ਪਟੇ ਰਾਹੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਗਰੁੱਪਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ,* ਪਰ ੧੮੪੯ ਵਿਚ

* ਪਟੇ ਦੇ ਅਸਲ ਅੱਖਰ ਇਹ ਹਨ । ਇਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

The priests of Amritsar having complained of annoyances, this is to make known to all concerned that by order of the Governor General, British subjects are forbidden to enter the temple (called the Darbar) or its precincts, at Amritsar, or indeed any temple, with their shoes on.

Kine are not to be killed at Amritsar, nor are the Seikhs to be molested or in any way to be interfered with.

Shoes are to be taken off at the Bhoonga at the corner of the tank and no person is to walk round the tank with his shoes on.

Lahore,
March 24th, 1847.

(Sd.) Henry M. Lawrence,
Resident.

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਮਨਾਹੀ ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਬੰਦ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੁਚੜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅੱਡਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੇ ਮਈ ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਫੀ ਭੜਕਾਣ ਸੀ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰੁਕਾਵਟੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਕੂਕੇ ਗਊ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਵੱਧ ਕੱਟੜ ਹਨ ਤੇ ਭੜਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗੱਲ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੱਢਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਖਿਆਲ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਭਰਨ ਲਈ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਾਰਦਾਤ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ 'ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ' ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਮਧਾਰੀ (ਕੂਕੇ) ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਦ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਗਊ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਭੜਕ ਉੱਠੇ।

ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੌਕਾ ਪਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਸ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬੁੱਚੜ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਦੋ ਅਸਥਾਨ ਸਨ, ਇਕ ਰਾਮਬਾਗ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕੋਲ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮਿਸਤਰੀ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ। ਬੁਚੜਖਾਨੇ

ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਚਾਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
 ਚੌਥਾ ਯਤਨ ੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਪਹਿਲਾ, ਮਈ ੧੭੭੦ ਦੇ ਅਖੀਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹੱਲੇ ਦੀਆਂ
 ਸਲਾਹਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੀ। ਫਤਿਹ
 ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ
 ਉਥੋਂ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਜਾਣ ਪਰ ਮਤਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਲਾਬ
 ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਭਾਈ
 ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।
 ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਲੋਪੋਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਓਥੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ
 ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ ਪੈਦਾ
 ਕਰਨੇ ਮੰਨ ਲਏ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ
 ਤਾਂਕਿ ਓਥੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਰਾਹੀਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ
 ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਛੋਣੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ
 ਰਾਮਤੀਰਥ ਦੀ ਸੜਕ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ਉਤੇ ਇਕ ਖੂਹ ਮਿਥਿਆ। ਗੁਲਾਬ
 ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪੁਜ
 ਗਏ ਪਰ ਲੋਪੋਕੇ, ਠਟੇ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ
 ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਰਲ ਨਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਨਾ
 ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ। ਕਈ ਚਿਰ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ
 ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਜਦ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ,
 ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿਪਾਹੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਟੱਕਰ ਪਏ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਨ ਜੋ ਲਾਲ ਸਿੰਘ
 ਪੁਲੀਸ ਲਾਈਨ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ,
 ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ
 ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਸਾਰੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤੇ

ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਹੱਲੇ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦਿਨ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏ, ਓਦੋਂ ਤਕ ਚੰਦ ਭੀ ਪਿੱਛੇ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਅਨੁਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਦੂਸਰਾ, ਐਤਵਾਰ, ੧੧ ਜੂਨ ੧੮੭੦-ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਹਬੇਗ ਸਿੰਘ, ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ, ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ, ਬਿਨਾਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਦੇ ਜੋ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ ਦੇ ਘਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੜਾਹ ਪੁਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਪਰ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਹੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕੇ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਸੰਤਰੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਤੀਸਰਾ, ਮੰਗਲਵਾਰ, ੧੩ ਜੂਨ ੧੮੭੦-ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਗੱਲ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਤੇ ਪਾਈ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁੜ ਛੋਣੀ ਦੇ ਕੋਲ ਗੁਲਾਬ ਰਾਏ ਦੇ ਬਾਗ ਦਾ ਖੂਹ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ, ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ, ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਹਬੇਗ ਸਿੰਘ, ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ, ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਭੀ ਕੁਝ ਅਟਕ ਪੈ ਗਈ। ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਪਰ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਵਿੱਛੜ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਖੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਹਬੇਗ ਸਿੰਘ, ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਖਿਸਕ ਗਏ। ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਵੱਖ ਰਹਿ

ਗਏ। ਮੁਖ ਜਥੇ ਨੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸ਼ਾਹ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਆਵੇ ਤੇ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈ ਗਏ ਘਾਟਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੱਲਾ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਥਿਆਰ ਦੱਬ ਦਿਤੇ ਗਏ ਤੇ ਆਪ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸੌਂ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਏ। ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਦੁਕਾਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਦਿਨ ਨਾਰਲੀ ਦੇ ਬੰਗੇ ਕੱਟਿਆ।

ਚੌਥਾ, ਬੁਧਵਾਰ, ੧੪ ਜੂਨ ਸੰਨ ੧੮੭੦ (੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੯੨੭ ਬਿ.) — ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਚੌਥਾ ਹੱਲਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਹਾਲ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਇਸ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ, ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿਸਤਰੀ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ:—

“ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਦੌੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਟਿਕਾਣੇ ਆਵੇ ਵਲ ਨੂੰ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਚਿਆ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਲਾਗੇ ਹੀ ਤਪਾ-ਬਣ ਦੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਗਏ। ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ (ਤਰਖਾਣ) ਮਿਲ ਪਏ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਅਸੀਂ ਆਵੇ ਵਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ ਜਿਥੇ ਅਨੇਰਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਪੁੱਜੇ। ਬਾਕੀ ਭੀ ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਉਥੇ ਆ ਗਏ। ਓਥੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ, ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਹਾਕਿਮ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ ਪੰਜ ਮੁਲਜ਼ਮ ਤੇ ਮੈਂ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਫਮਨ ਸਿੰਘ ਸਾਂ। ਅਸੀਂ ਹਥਿਆਰ ਪੁੱਟੇ ਅਤੇ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਾਕਿਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀਆਂ ਲੁਕੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਆਏ। ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਲਾਹੌਰ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤਕ

ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਆਵੇ ਤੇ ਛੱਡ ਗਏ ਤੇ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਮੈਂ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਆਵੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮੁੜਨਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਦੁਪ ਚਾਪ ਲਾਗੇ ਪੁਜ ਕੇ ਤੇ ਕੰਧ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬੁੱਚੜ ਮੌਂ ਰਏ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲ ਤਕ ਸ਼ੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ, ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕ ਪਿਆ। ਇਸ ਪਰ ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰ ਦੇ ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਤੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਚਬੂਤਰੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਦੌੜ ਗਏ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰੀ। ਓਹ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਚਬੂਤਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਢਿੱਡ ਦੇ ਭਾਰ ਸਿਰਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਬੂਤਰੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਕ ਰੰਡਾਸਾ ਉਸ ਦੀ ਪਿਠ ਤੇ ਮਾਰਿਆ। ਓਹ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਨਾ ਉਠਿਆ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੰਦੇ ਨਾਲੇ ਦੇ ਪੁਲ ਤਕ ਦੌੜੇ। ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਮੀਲ ਕੁ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਫਾ-ਜੰਗ ਮੁੱਲਾਂ ਚੱਕ ਦੇ ਇਕ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਤੇ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਖੂਹ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਇਕ ਤੂੜੀ ਦੇ ਕੁਪ ਵਿਚ ਏਭ ਦਿਤੀ (ਏਥੋਂ ਇਹ ਬਰਾਮਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ)। ਮੈਂ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਰੰਡਾਸੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੋਰ ਨਾਲ ਲਈ ਗਏ ਤੇ ਅਖੀਰ ਪਿੰਡ ਗਿਲਵਲੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ

ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਕ ਸੂਏ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤੇ ।”

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਹਰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਕੂਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ
ਟਿਕਾਣੀਂ ਪੁਜ ਗਏ ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਚਾਰ ਬੁੱਚੜ ਮਰੇ
ਤੇ ਤਿੰਨ ਫਟੜ ਹੋਏ:—

ਮਰੇ—੪; ਪੀਰਾ ਜੀਉਣ, ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਇਮਾਮੀ ।

ਫੱਟਰ—੩; ਕਰਮ ਦੀਨ, ਇਲਾਹੀ ਬਖਸ਼ ਤੇ ਖੀਵਾ ।

ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਚੁੱਕਿ ਅਨੁਰੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ
ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ । ਛੇਤੀ ਹੀ
ਕੋਈ ਖੋਜੀ ਨਾ ਮਿਲਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕੂਕੇ ਦਾ ਖੁਰਾ ਭੀ ਨੱਪਿਆ ਨਾ
ਜਾ ਸਕਿਆ । ਦੋੜਨ ਵੇਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਿਛੇ ਐਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਸਕਦਾ ।
ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਵਲ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਣ ਲਈ ਤੇ
ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲ ਸ਼ੱਕ ਰੇੜ੍ਹਣ ਲਈ ਕੂਕੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਇਕ ਚੱਕਰ
(ਜੋ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੁਮਾਲਿਆਂ ਉਪਰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਇਕ ਨੀਲੀ
ਦਸਤਾਰ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਵਿਚ ਸੁਟ ਗਏ । ਇਸ ਚਲਾਕੀ ਵਿਚ ਕੂਕੇ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਤੱਕ
ਭੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਣ ਵਿਚ
ਬਿਲਕੁਲ ਹਾਰ ਗਈ। ਆਖਿਰ ਪੋਲੀਸ ਨੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ
ਲਈ ਇਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ
ਕੁਝ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੇ ਝੂਠੀ ਘਾੜਤ ਘੜ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪੁਜਾਰੀ
ਤੇ ਨਿਹੰਗ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ
ਹੋ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅਸਲੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ । ੧੬ ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ ੧੮੭੧

ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਰਾਇਕੋਟ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਬੁੱਚੜਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸੌਧੀ, ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਔਰਤ ਬੱਸਣ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਦਸ ਕੁ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਫੱਟੜ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੋਸ਼ੀ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਚਾਰ ਕੂਕਿਆਂ, ੧. ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ੨. ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ੩. ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ੪. ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੇ. ਡਬਲੂ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜਜ (ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜਨ) ਅੰਬਾਲਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ੨੭ ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ ੧੯੭੧ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬੋਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਚੌਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਠੀਕ ਸਮਝ ਕੇ ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ ਲਾਹੌਰ, ਨੇ ੧ ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੯੭੧ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋਸੀ ਨੰਬਰ ੪ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ, ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਦਾ ਵਾਹਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਵਾਹਿਦਾ ਮੁਆਫ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਰਨਲ ਬੋਲੀ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਨੇ ਉਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਰਾਇਕੋਟ ਹੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦਸਾਂ ਹੀ ਕੂਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਹਾਲਾਤ ਭੀ ਦਸ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਹ ਪਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਭੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਦੌੜਨ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਲੁਕਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਉਹ ੧ ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੯੭੧ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ। ੨ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੂਸਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਫੜੇ ਗਏ। ੪ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ

ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾਂ ਚੱਕ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਓਹ ਥਾਂ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਥੇ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ (ਜੋ ਦੌੜ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ) ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਲੁਕਾਏ ਸਨ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੂੜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮੁਸਲ ਰੰਡੂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਸਨ। ਰੰਡੂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੰਨ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋ ਕੁ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੀ ਵਿਥ ਉੱਤੇ ਰਾਜਵਾਹੇ ਦੇ ਹੋਜ਼ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਖੂਹ ਦੱਸਿਆ ਜਿਥੇ ਤਲਵਾਰ ਮੁਸਲ ਵਿਚੋਂ ਲਭਣ ਪਰ ਰੰਡੂ ਨੇ ਛੁਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤਲਵਾਰ ਇਥੋਂ ਲੱਭ ਪਈ। ਇਸੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੱਸਣ ਪਰ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਟੋਭੇ ਨੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ ਦਾ ਸਫਾ-ਜੰਗ ਭੀ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ ਭੀ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ੭ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਦਸ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਪਿੰਡ ਕੋਲਾਂਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਇਕ ਛੱਪੜ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੰਡਸੇ ਕਢਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ੮ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੋਂ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਮੀਲ ਤੇ ਪਿੰਡ ਚਵਿੰਡੇ ਦੇ ਤੂੜੀ ਦੇ ਮੁਸਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਗੰਡਾਸਾ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਢਵਾ ਦਿੱਤੇ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕੁਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਮਝੇ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਡਬਲ-ਯੂ. ਜੀ. ਫੋਵੀਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਅਤੇ ਸੈਸਨਜ਼ ਜੱਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਡਿਵੀਯਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਿਆ।

੧. ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਨਿਵਾਸ ਕਟੜਾ ਕਨੁਈਆਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

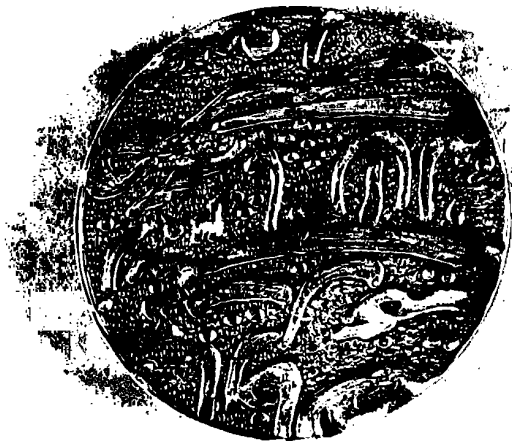
੨. ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਨਾਰਲੀ, ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ।
੩. ਹਾਕਿਮ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ, ਮੌੜੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੪. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜੱਟ।
੫. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਮੁਤਸੱਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਤਰਖਾਣ, ਦੰਧਾਵੇ ਪਖੋਕੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ।
੬. ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਿਪਾਹੀ ਪੋਲੀਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
੭. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਪੁੜ ਬੁਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਤਰਖਾਣ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਲੋਧੋਕਿਆਂ ਦੇ ਤੇ ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਕਿਧਰੇ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਫੜੇ ਨਾ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਹਿਦਾ-ਮੁਆਫ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ ੬, ਭੀ ਵਾਹਿਦਾ-ਮੁਆਫ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਛੇ ਆਦਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਫਰਦ ਜੁਰਮ ਲੱਗ ਕੇ ੩੧ ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ।

੧. ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ	}	ਫਾਂਸੀ
੨. ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ		
੩. ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ		
੪. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ		
੫. ਲਾਲ ਸਿੰਘ	}	ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ, ਉਮਰ ਕੈਦ
੬. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ		

੯ ਸਤੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਨੂੰ ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ, ਲਾਹੌਰ, ਦੇ ਜੱਜ ਜੇ. ਐਸ. ਕੈਂਬਲ ਤੇ ੧੧ ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜੱਜ ਸੀ. ਆਰ.

ਲਿੰਡਜ਼ੇ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ, ਪੱਕੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ (ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਸੂ ਵਦੀ ੧੦ ਸੰਮਤ ੧੯੨੮ (੮ ਨਵੰਬਰ ੧੯੧੧ ਈ:) ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਗਈ । ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਭੇਜੇ ਗਏ ।*

* ਨਕਲ ਫ਼ੈਸਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਆਦਿ, ਅਦਾਲਤ ਡਬਲਯੂ. ਜੀ. ਡੇਵੀਜ਼, ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਡਿਵੀਯਨ, ੩੨ ਅਗਸਤ ਸੰਨ ੧੯੧੧; ਫ਼ੈਸਲਾ ਚੀਫ਼ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ, ਲਾਹੌਰ, ਜੇ. ਐਸ. ਕੈਂਬਲ ਤੇ ਸੀ. ਆਰ. ਲਿੰਡਜ਼ੇ, ੯ ਸਤੰਬਰ ਤੇ ੧੧ ਸਤੰਬਰ ਸੰਨ ੧੯੧੧; ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਿਤ 'ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ', ੧੦-੩੩ ।

ਖੋਟਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲਾ

(ਮਾਰਚ ੧੮੭੧)

ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰਚ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਵਿਚ ਆਪ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਆ ਠਹਿਰੇ। ਇਥੇ ਹੋਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੇਲਾ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਘੇ ਉਘੇ ਸੂਬੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਕੂਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ ਵਾਲਾ ਭੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੌ ਕੁ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ। ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦੂਸਰੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹੋ ਪਈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਪੁਰਾਣੀ ਕਿਰੜ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੋਡਾ ਕਢ ਮਾਰਿਆ।

ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੂਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦੀ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ੋਰੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਰਹਿਤ ਰਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਵੱਢ ਦਿਤੇ। ਪਿੱਥੋਕੀ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕੇਸ ਬਾਂਸ ਉੱਤੇ

ਲਟਕਾਈ ਲਈ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਲੱਗੀ। ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇ ਨੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟੋਕਿਆ ਤੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਕੇਸ ਖਰੇ ਸੁਟ ਦਿਤੇ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਰੜਕਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਇਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਖੋਟਿਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਗੋਡਾ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਸੌ ਸਾਥੀ ਕੂਕੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਕੁ ਸੌ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਰ ਪਈ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਲੜਾਈ ਰਫਾ ਦਫਾ ਕਰਾਈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਲੜ ਲੜ ਮਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਫੱਟੜ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਆਦਮੀ ਹੈਗੇ ਓ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ ਜੇਹੜੇ ਕਿ ਹਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਭੀ ਲਾਉਣਗੇ।

ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜੀ. ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ, ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ, ਅੰਬਾਲਾ ਸਰਕਲ, ਆਪਣੀ ੨੦ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਦੀ ਯਦ-ਦਾਸਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਟਿਆਂ ਦੇ ਫਸਾਦ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਸ ਨੂੰ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਕਿ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏ। ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਮੈਨੂੰ ੮ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਹਟਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕੂਕੇ ਤੋਂ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜੋ ਅੰਬਾਲੇ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਉੱਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ।

ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੂਨ ੧੮੭੦ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬੁੱਚੜਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਘੇ ਉਘੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਾਲ ਤਕ ਅਸਲੀ ਦੋਸੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਥਾਂਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਸਲਾ ਵਧਾ ਦਿਤਾ।*

*ਬਿਆਨ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਿਥ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ), ੨੧ ਸਤੰਬਰ ੧੮੭੧, ਅਦਾਲਤ ਐਲ. ਕਾਵਨ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਲੁਧਿਆਣਾ; ਬਿਆਨ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ, ਰੂਬਰੂ ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ ਮੈਕਨੈਬ, ਕਿਲਾ ਅਲਾਹਾਬਾਦ, ੨੫ ਅਪਰੈਲ ੧੮੭੨, ਯਾਦ-ਦਾਸਤ ਲੈਫ਼ਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜੀ. ਮੈਕਐਂਡਰੀਉ, ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਅੰਬਾਲਾ ਸਰਕਲ, ੨੦ ਨਵੰਬਰ ੧੮੭੧। ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹੀ ਕਿ 'ਜੇ ਲੜਨਾ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ' ਮੈਂ ਇਹ ਜੇਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ।

ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਕਤਲ

(੧੬ ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਈ)

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਬੁੱਚੜ-ਮਾਰ ਹੱਲਾ ਰਾਏਕੋਟ, ਤਹਿਸੀਲ ਜਗਰਾਵਾਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਨਾ, ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਛੇੜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਿੜੀ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੯੨੬ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਹੋਇਆ। ਇਥੇ ਕੁਝ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਬੁੱਚੜ ਕੌਮ ਨੇ ਚਿਤ ਸਤਾਇਆ ਈ'। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਰ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਫਿਰਦੇ ਫਿਰਾਉਂਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਾਏਕੋਟ ਆ ਨਿਕਲੇ। ਇਥੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਇਸ ਰੋਹ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਣ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਗਊ-ਬਧ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭੜਕ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਰਾਏਕੋਟ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਥੇ ਦੇ ਰਾਏ ਕਲਾ ਨੇ ਸਰਹੰਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਮੰਗਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਰੋਸਾਏ ਨਗਰ ਵਿਚ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਦੇਖ ਕੇ ਕੂਕੇ ਭੜਕ ਉਠੇ। ਪਹਿਲੇ ਇਥੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਸਤ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਸੰਨ ੧੮੫੬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਮਿਸਟਰ ਰਿਕਟਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਖੁਲਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਦੀਵਾਰੋਂ

ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੁ ਸੌ ਗਜ਼ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਸਨ ਤੇ ਠਾਣਾ ਦੇ ਕੁ ਫਰਲਾਂਗ ਤੇ ਸੀ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿੰਜਰ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਪਰ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਬੁਟੇ ਬੁੱਚੜ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਰਾਂਝਾ ਬੁੱਚੜ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿਓ।

ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਪਿੰਡ ਛੀਨੀਵਾਲ (ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਚ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਈ ਤੇ ਵੇਰਵੇਵਾਰ ਗੱਲ ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹਾਂ ਵਿਚ ਦਲ ਸਿੰਘ ਛੀਨੀਵਾਲੀਆ, ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਰਣੋਈ ਦਾ, ਤੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਕੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਨ। ਪਿਥੋਕੀ ਦੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਨਾਈਵਾਲੇ ਦਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਲੰਘਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਨ। ੧੪ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਦਸ ਕੁ ਬਜੇ ਸਵੇਰੇ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਛੀਨੀਵਾਲ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਲ ਸਿੰਘ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਰਾਮ ਕੌਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਿਆ। ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਿਛੋਂ ਦਲ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਭੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ, ਜੋ ਕੂਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਮੰਗ ਲਿਆਇਆ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਤੇ

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨਾਈਵਾਲੀਏ ਨੂੰ, ਜੋ ਲੰਘਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਠ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਕੀਏ ਉਤਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਲੈ ਆਇਆ। ਰਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਬੋਪਾਰਾਏ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ਪਰ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਆਇਆ ਤੇ ਰਾਤ ਸਾਡੇ ਘਰ ਰਿਹਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਰਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਥੋਕਿਆਂ ਦੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰੱਖੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਪਾਰਾਏ ਦੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਈਂ।

ਉਠ ਵਾਲੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨ ਏ.ਵਾਲੀਆ ਉਠ ਵਾਲਾ, ਦਲ ਸਿੰਘ ਛੀਨੀਵਾਲੀਆ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਬੋਪਾਰਾਏ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਪੁਜ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਦਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗਏ ਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਜਾ ਜਗਾਇਆ ਤੇ ਚਾਰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਓਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਪਿਥੋਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਜਥਾ ਜੂਹੇ ਜੂਹੀ ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਓਥੇ ਤਾਜਪੁਰ ਨੂੰ ਹੋ ਲਿਆ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਪੁੱਜਾ ਦਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੂਟਾ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਚਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ (ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਭੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆ ਹੀ ਸੀ) ਡੇਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਰਾਇਕੋਟ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਰਾਇਕੋਟ ਤੋਂ ਜਲਾਲਦੀਵਾਲ ਤੇ ਛੀਨੀਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਉਤੇ ਇਕ ਕਿੱਕਰ ਕੋਲ ਪੁਜੇ। ਓਥੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਸਿੰਘ ਭੀ ਆ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਡੇਰੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਦੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜੰਗਲੋਂ ਜੰਗਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਭੂਰੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕ ਖੇਤ ਦੇ ਸਿਆੜਾਂ ਵਿਚ ਲਕੋ ਦਿਤੀਆਂ ਤੇ ਆਪ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ।

ਦਲ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਿਆ ਤੇ ਚਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ ਛੀਨੀਵਾਲ ਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਇਕ ਛਪੜ ਤੇ ਜਾ ਟਿਕੇ। ਇਥੇ ਇਕ ਪੁਲਸੀਏ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਦੇਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਡਰ ਗਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਬਾਂਹ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕੋ ਕੇ ਪਰਿਓਂ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਦਲ ਸਿੰਘ ਜਦ ਬੋਪਾਰਾਏ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿਥੋਕੀ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਪੁਜ ਗਏ ਹਨ। ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਇਕ ਖੂਹ ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਲ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਾਏਕੋਟੋਂ ਬਾਹਰ ਜਲਾਲਦੀਵਾਲ ਤੇ ਛੀਨੀਵਾਲ ਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਕਿੱਕਰ ਪਾਸ ਲੈ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅੱਠ ਹੋ ਗਏ, ਤਿੰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਏ, ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਲਛਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੌਥਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ (ਇਹ ਭੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀਆ ਹੀ ਸੀ) ਪੰਜਵਾਂ ਦਲ ਸਿੰਘ ਛੀਨੀਵਾਲੀਆ ਤੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਪਿਥੋਕੀ ਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਵਕਤ ਦਸ ਵਜੇ ਤੋਂ ਟੱਪ ਚੁਕਾ ਸੀ।

ਇਥੋਂ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਧੂ ਕਪੜੇ ਤੇ ਜੁਤੀਆਂ ਲਾਹ ਲਈਆਂ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟੋਂ ਜਲਾਲਦੀਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਦੋ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਇਹ ਰਾਏਕੋਟੋਂ ਡਢਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਇਹ ਸੜਕ ਇਕ ਡੂੰਘਾ ਪਹਿਅਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਪਾਣੀ

ਖੜਾ ਸੀ ਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਗਿਆਰਾਂ ਬਜੇ ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਠਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ।

ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਓਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਜਿਆਂ ਉਤੇ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਪਏ ਡਿੱਠੇ। ਕੂਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਟੁਟ ਪਏ ਤੇ ਕਟਾ-ਵਢ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਰੌਲੀ ਪੈ ਜਾਣ ਪਰ ਛਤੀ ਹੀ ਹਰਨ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ ਰਾਤੀਂ ਕਈ ਗੁੱਜਰ ਤੇ ਗੁੱਜਰੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਰਾਹੁਣੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੂਟਾ ਬੁੱਚੜ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਵਲੋਂ ਹੋਏ ਦਸ ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਿਰੁਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੰਗਾ ਬੁੱਚੜ, ਮੁਸੱਮਾਤ ਨੂਰੀ ਤੇ ਬਾਬੀਆ ਕੋਠੇ ਤੇ ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਜੇਹੜੇ ਹੇਠਾਂ ਮੰਜਿਆਂ ਤੇ ਸੁਤੇ ਪਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਹਥੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਰੇ ਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ।

ਮਰੇ—

੧. ਦਸੌਂਧੀ ਗੁੱਜਰ	}	ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਮਰ ਗਏ
੨. ਬਸਣ ਗੁੱਜਰੀ		
੩. ਰਾਂਝਾ, ਮੁੰਡਾ, ਉਮਰ ੩-੪ ਸਾਲ, ਦੋਥੇ ਦਿਨ ਮਰ ਗਿਆ।		

ਫੱਟੜ—

੧. ਕੌੜੀ, ਇਸਤਰੀ, ਉਮਰ ੪੦ ਸਾਲ	}	ਸਖਤ ਫੱਟੜ
੨. ਬੰਨੀਆ, ਲੜਕੀ, ਉਮਰ ੮-੯ ਸਾਲ		
੩. ਹਾਕੂ, ਉਮਰ ੩੦ ਸਾਲ		
੪. ਇਕ ਬੱਚਾ, ਉਮਰ ੨੦ ਕੁ ਦਿਨ		
੫-੯. ਪੰਜ ਚੋਰ ਜ਼ਖਮੀ		ਘਟ ਫੱਟੜ

ਰਾਂਝਾ, ਮੁੰਡਾ, ਉਮਰ ੩-੪ ਸਾਲ, ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਟੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ, ਜੋ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਦਸ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ੧੩ ਜ਼ਖਮ ਸਨ।

ਮਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਟਾ-ਵੱਢ ਪਰ ਰੌਲੀ ਪਈ ਤਾਂ ਰੰਗੇ, ਮੁਸੱਮਾਤ ਨੂਰੀ ਤੇ ਬਾਬੀਆ ਨੇ ਕੋਠੇ ਤੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਠਾਣੇ ਨੂੰ ਭੱਜੇ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਦਫ਼ੇਦਾਰ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਪਰ ਕੂਕੇ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਹਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਅਲੀਆ ਜੱਰਾਹ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫਟੜਾਂ ਦੇ ਫੱਟ ਦੁਆਈ ਲਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ।

ਰਾਤ ਦੂਕਿ ਅਨੁਰੀ ਸੀ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਖਤ ਝੱਖੜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਸਵੇਰ ਤੇ ਛੱਡੀ ਗਈ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ੧੭ ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ ੧੯੭੧ ਨੂੰ ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭੂਪਾ ਬੋਜੀਆਂ ਨੇ ਖੁਰਾ ਨੱਪ ਲਿਆ ਤੇ ਮਗਰ ਲਗ ਤੁਰੇ। ਦੋ ਖੁਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੇਤ ਦੇ ਟਿੱਬਿਆਂ ਵਿਚ ਔਟਲ ਗਏ ਤੇ ਛਿਆਂ ਨੂੰ ਛੀਨੀਵਾਲ ਤਕ ਲੈ ਗਏ। ਇਥੇ ਤਕੀਏ ਵਾਲੇ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿਥੋਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੂਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਜੋ ਫੜੇ ਗਏ ਤੇ ਬਸੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਦਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਕੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਛੇ ਹੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕਢਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਪਿਥੋਕੀ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰੋਂ ਧੋਤੇ ਹੋਏ ਲਹੂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਇਕ ਚਾਦਰ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤੇ ਨਿਕਲੇ। ਤਲਵਾਰਾਂ ਕਢਵਾ ਦੇਣ ਪਿਛੋਂ ਦਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੁਰਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ

੨੩ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚੂੜ੍ਹੱਕੋਂ ਫੜਿਆ ਗਿਆ।

ਪਿਥੋਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਲਈ ਇੱਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭੈਣੀ ਗਏ ਹੋਏ ਸਾਂ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ 'ਗੁਰ' ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਛੀਨੀਵਾਲ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘੇ, ਦਿਨ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਕੀਏ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਰਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕ ਕੇ ਚਲ ਪਏ, ਰਾਤ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕੱਟੀ ਤੇ ੧੭ ਜੁਲਾਈ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪੁਜ ਗਏ। ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿਥੋਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੋਸ਼ੀ ਕੂਕਿਆਂ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਭੈਣੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਚਿਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਭੀ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਗਏ।

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਬਚਾਓ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਉਤੇ ਹੱਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਭੈਣੀ ਸਾਂ। ਪਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਿਲਕੁਲ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੱਚਾ ਨਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹ ਭੀ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ ਜੇ. ਡਬਲੂ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਨੇ ੨੭ ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬੋਲੀ। ੧ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ, ਲਾਹੌਰ, ਨੇ ਚੌਹਾਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿਤੀ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚੂੜ੍ਹੱਕੀਏ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ

ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਹਾਲ ਤਕ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਇਨਾਮ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬੁਠੀ ਘਾੜਤ ਬਣਾ ਕੇ ਕੁਝ ਨਿਹੰਗਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੁਨਾਂਚਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਵਾਹਿਦਾ-ਮੁਆਫ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ ਬਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੀ ਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਫਾਂਸੀ ਲਗ ਪਏ।

ਨਕਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ. ਅਦਾਲਤ ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨਬ ਸੈਸ਼ਨਜ਼ ਜੱਜ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਯਨ, ੨੭ ਜੁਲਾਈ ੧੯੭੧, ਫੈਸਲਾ ਚੀਫ਼ ਕੋਰਟ ਪੰਜਾਬ, ਲਾਹੌਰ, ੧ ਅਗਸਤ. ੧੯੭੧, ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਿਤ 'ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ', ੩੧-੪੫। ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਚੌਥੇ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਚੜਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਕੁਝ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ।

ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ

ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੀ । ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਕਰੋਦੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇ ਵੱਧ ਯਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਘੱਟ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ । ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਬੁੱਝੜ ਕੌਮ ਪਾਸੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਕਰੋਦੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਲ ਰਹੀ ਅੱਗ ਸੀ । ਇਸ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਇਤਨੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭੜਕਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਖੜਾ ਕਰਨੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੇ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਰਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ

ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕੂਕਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਠੇ ਦੀ ਛਤ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ ਜਾਏਗੀ। ਸਕਰੋਦੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ ਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਗੱਸਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਕੋਈ ਸੋਰਸ਼ ਖੜੀ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਮੰਡੀ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ' ਕਰਕੇ ਸਦਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੰਮਤ ੧੯੨੦ (ਸੰਨ ੧੮੬੩-੬੪ ਈ.) ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੂਕਾ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਪਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸਰਧਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਓਥੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਜਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ੨੧ ਸਤੰਬਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ (ਸੰਨ ੧੮੬੬ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ) ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉੱਬਾ (ਵਾਲ) ਵਿਚ ਇਕ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਘੜ ਕੇ ਕਿ ਓਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੈ ਰਾਜ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਕਰਮ-ਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ (ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ੧੮ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਬਾਇਆ।

ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਬੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਭੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਾਨੂੰ ਕਮਾਲਪੁਰੀਏ ਤੇ ਦੱਲੂ (ਦੱਲ ਸਿੰਘ) ਡੀਨੀਵਾਲੀਏ ਨੇ ਝੂਠ ਮਾਰ ਕੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਖੁਦ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੰਡੀ ਸਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਓਥੇ ਸੁਣੀ ਸੀ। ਪਰ ਅੰਤ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋਸੀ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਕੂਕੇ ਚੁੰਕਿ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਕਰੋਦੀ ਵਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਖਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਉੱਠੀ ਤੇ ਅੰਤ ਇਸ ਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਨਾਲ ਮਲੋਦ ਤੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਦੇ ਝੁੱਗੇ ਸੜ ਕੇ ਖਾਕ ਸਿਆਹ ਹੋ ਗਏ।*

*ਬਿਆਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਟੂਬਰੂ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ, ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ, ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨; ਬਿਆਨ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਟੂਬਰੂ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ੨੧ ਸਤੰਬਰ ੧੮੭੧; ਬਿਆਨ ਗੰਗਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਈ. ਏ. ਸੀ., ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ, 'ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ', ੩੮-੫੩।

ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨਾਈਵਾਲੀਆ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

੪ ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ ੧੯੭੧ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਜੇ ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਯਾਦ-ਦਾਸਤ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਰਾਇਕੋਟ ਆਦਿ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਥ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਰਕਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ; ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਉਕਸਾਹਟ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਸੁੱਕਾ ਨਾ ਬਚਿਆ ਰਹੇ।

ਰਿਪੋਰਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:—

ਸੰਨ ੧੯੬੭ ਅਤੇ ਸੰਨ ੧੯੬੮ ਬਾਬਤ ਸੈਂਟਰਲ ਪੋਲੀਸ ਐਫਿਸ ਵਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ ਕਿ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਮੁਢ ਬੱਝਣ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਏ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਓਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਪਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹ ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਕੁਝ ਭੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਰਾਜਸੀ ਹੈ।

ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਾ-ਨਸ਼ੀਨ ਜਾ ਅਵਤਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਜੋਧੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੇਲੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਕਿਸ਼ਨਪੁਰੀਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਭੀ ਸਰਦਾਰ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਈ ਵਡੇ ਆਦਮੀ ਏਸ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਰਲ ਰਹੇ ਹਨ; ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਮਾਣੇ (ਭੈਣੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ) ਦੇ ਸਰਦਾਰ।

ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਨਾਈਵਾਲਾ (ਪਟਿਆਲਾ)।

ਸਰਦਾਰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਦਿਆਲਗੜ੍ਹ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਸਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਤੀਜੇ, ਮੁਖਤਫਾਬਾਦ (ਇਸ ਸਰਦਾਰ ਨੇ, ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੂਕਾ ਹੈ)। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਾਗੀਰਦਾਰ, ਸਢੌਰਾ, ਜੋ ਜਮ੍ਹੂ ਵਿਚ ਬੜਣ ਵਾਲੀ ਕੂਕਾ ਪਲਟਣ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਹੋ ਕੇ ਸੌ ਆਦਮੀ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਢੌਰੇ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ।

ਬੇਦਾ ਸਿੰਘ, ਸੋਹਾਣੇ ਦੇ ਐਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਭਰਾ।

ਦਿਆਲਗੜ੍ਹੀਏ ਉਪਰੋਕਤ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ।

ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਕਲਸੀਆ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਵੱਡੇ ਹਨ; ਪਰ ਉਹ ਤਰਖਾਣਾਂ, ਲੋਹਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲੋਂ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਿਲਕੁਲ

ਵੱਖਰੀ ਸ਼ਰੇਣੀ ਦੇ ਹਨ। ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਐਸੇ ਚੰਗੇ ਸਿਖ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰ ਦੇ 'ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੀ' ਹਿੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ-ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਜੀਵਕਾ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਚੰਗੇ ਲੜਾਕੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ, ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਧਣ ਵੱਲਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਰ੍ਹੇ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਲਈ ਇਕ ਪਲਟਨ ਖੜੀ ਕਰਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਲਟਨ ਖੜੀ ਹੋਈ, ਅਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਸਢੌਰੇ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਆਦਮੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਭੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪਿਛੋਂ ਜਿਹੇ ਇਹ ਪਲਟਨ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇ ਯੁਵਰਾਜ ਵਾਸਤੇ ਤੋਹਫੇ ਦੇ ਕੇ ਨਿਪਾਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਵਲੋਂ ਮੌੜਵੇਂ ਤੋਹਫੇ ਲਿਆਏ ਸਨ।

ਇਕ ਐਸੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਲਈ ਰਾਜਸੀ ਹੁਲਾਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਬੇਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਥੇ ਹਾਕਮ ਤੇ ਨਾਇਬ ਨੀਯਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਖਨਊ ਯਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਨੂੰ ਯਾ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਭੀ ਸਿਖ ਹਨ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭੀ ਨਾ ਕਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਇਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੰਤੀ-ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਅੱਧੀ ਕੁ ਦਰਜਨ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀਹਾਂ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਰਬਾਰ ਲਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਸਫੈਦ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਫਿਰਕੇ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਬੜਾ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਇਲਜ਼ਾਮ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਪਰ..... ਉਸ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀਆਂ ਭੀ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਮੈਂ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਾ..... ਆਚਰਣ ਬਹੁਤ ਢਿੱਲਾ ਹੈ।*

* ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਭੀ ਇਕ ਦਮ ਹੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮੇਲ ਜਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਯਾ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਭੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਇਕ ਐਸਾ ਦਾਇਰਾ ਤੇ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਆਚਰਣ ਦੇ ਢਿੱਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪਦਾ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ।

ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿਧਰੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਆਚਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਦਰਜ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਉੱਚ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਇੱਕੋ ਦੁੱਕੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰੇਲੀ ਦੇ ਸਮੱਚ ਆਚਰਣ ਦਾ ਠੀਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜਦ ਭੀ ਸੁਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸ ਦੇ ਬਗੜੇ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਾ ਦੂਸਰੇ ਥਾਂ ਪਟਿਆਲਾ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਏ ਹੋਏ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਵੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਅਦਾਲਤੀ ਤੇ ਆਗੂ ਹੈ, ਕੋਈ ਧਾਰਮਕ ਮੋਹਰੀ ਨਹੀਂ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕੁਦਰਤੀ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ) ਇਹ ਲਹਿਰ ਰਾਜਸੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਚਾਲਾਕ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਠ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਕਰ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਜਾ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਆਚਰਨ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ। ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਕਾਬੂ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਖੂਬੀਆਂ, ਇਕ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਕਠ-ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ (ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਹੋਏ) ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਫੱਕ ਦੇ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਜਦ ਭੀ

(ਕੂਕੇ) ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆ ਲੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਭੀ, ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧੀ ਨਹੀਂ, ਹੁਕਮ ਲਈ ਉਸ ਵਲ ਹੀ ਤੱਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਭੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਵੇਲੇ ਇੱਕੋ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰੇ। ਉਹ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੀ ਤੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੂਬਿਆਂ ਉਤੇ ਨਹੀਂ।

ਅਖੀਰਲੀ ਗੱਲ। ਹਰ ਕੂਕੇ ਪਾਸ ਜੋ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਾਗੀ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਪੀ ਹੋਈ ਇਕ ਪੋਥੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਗੁਰਦੰਤੀ' ਤੇ 'ਚੰਡੀ ਪਾਠ'। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਪੋਥੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ 'ਸੌ ਸਾਖੀ' ਜੋ ਪੁਰਾਣੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ 'ਬਾਬੇ ਅਜਿੱਤੇ ਦੀ ਗੋਸ਼ਟ', ਅਰਥਾਤ ਬਾਬਾ ਅਜਿੱਤੇ ਦੀਆਂ ਭਵਿਖ-ਬਾਣੀਆਂ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਪੋਥੀ ਹੈ 'ਕਰਨੀ ਨਾਮ'। ਇਹ ਭੀ ਭਵਿਖ-ਬਾਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਕਿਵੇਂ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢੇਗਾ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੋਥੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੂਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਤੇ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਇਨਕਾਰ

ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੋਥੀਆਂ ਕੂਕੇ ਫਿਰਕੇ ਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੀਕ ਹਨ। ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਇਮਾਦ ਅਲੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ) ਬੇਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੋਂ ਫੜੀਆਂ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੋਥੀਆਂ ਮਿਸਟਰ ਟਰਟਨ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਹਨ। ਇਹ ਪਿਛਲੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਹੀਂ।

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦੁਧ ਰਾਜਸੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ:—
ਇਹ ਏਸ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਤੇ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਆਗੂ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦੁਧ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹਾਕਮ ਹੈ ਜਿਸ ਫਿਰਕੇ ਨੇ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਫਸਾਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਰੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੱਤਲਾਂ ਦਾ ਝੱਟ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਧੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਦੱਖ ਕੇ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ ਵਾਹਯਾਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਤਲ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਥਾਂਈ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਰੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਬੇਗੁਨਾਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਲੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਈਆਂ

ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦਾ ਓਪਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸਾਡੇ ਅਧਕਾਰ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਤਾਕਤ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ।

ਇਸ ਆਮ ਰਾਏ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਸ ਦੇ ਅਮਨ-ਚੈਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੁਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਥਾਂ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਨਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਮੇਲੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਡਰ ਜਾਣਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਧ ਜਾਣਾ ਬੜੇ ਫਸਾਦਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੌਜਦਾਰੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਉਕਸਾਹਟ ਲਈ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। [ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੀ ਛਾਣ ਪੁਣ ਕਰ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਏਕੋਟ ਤੇ ਮੋਰਿੰਡੇ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਉਕਸਾਹਟ ਦਾ ਦੋਸੀ ਦੱਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।]

ਮੇਰੀ ਪੱਕੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਰਹਿ ਭੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭੀ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਓਹ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ 'ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ'। ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਭੀ ਮੈਂ ਸੰਨ ੧੮੧੮ ਦੇ ਐਕਟ ਨੰਬਰ ੩ ਹੇਠਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸੰਨ ੧੮੧੮ ਦੇ ਐਕਟ ਨੰ: ੩ ਹੇਠਾਂ ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਪੱਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਵਿੱਲੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸੰਮਨ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁਲੀਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਫੌਜ ਜਾਲੰਧਰ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਬਾਕੀ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਲਵੇ।

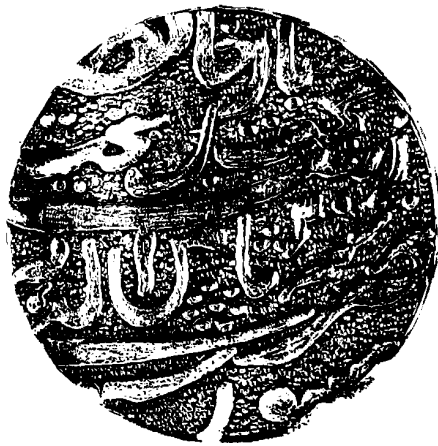
ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਤਲਬ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਓਹ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਔਰ ਓਹ ਆਪ, ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਡਰ ਨਾ ਭੀ ਸਮਝੇ, ਜੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝੇਗਾ, ਮੁਕਾਮੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਉੱਡੀਕ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸਾਂ ਫੇਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਉਸ ਦੀ ਉਕਸਾਹਟ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਪਰੇ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਜੁਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ

ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਹੀ ਸੋਭਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸਜ਼ਾ ਸੁੱਕਾ ਹੀ ਨਾ ਬਚ ਜਾਏ ।

ਚੂੰਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਛਾਪੇਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੜਾ ਰਸੂਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਲਿਖਾ-ਪੜੀ ਨੂੰ ਛਪਵਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਮੈਕਨੈਬ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਝਟ ਪਟ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ।

ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ

(੧੨-੧੩ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨)

ਸੰਨ ੧੮੭੦ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਬੰਦਸ਼ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਮਤ ੧੯੨੮ (ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨) ਦੀ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਨਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੂਕਾ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭੈਣੀ ਮੇਲਾ ਲਾਉਣ ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਕੂਕੇ ਨੇ ਮਾਘੀ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਹਵਾੜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਵਲ ਕੋਈ ਗੌਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਾ ਲਾਈ ਗਈ।

ਵੀਰਵਾਰ ੧੧ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲੋਹੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ੧੨ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਾਘੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ। ਕੂਕੇ ੧੦ ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇਹ ਆਮ ਹਵਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸੰਮਤ ਅਠਾਈਏ (੧੯੨੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ) ਦੇ ਚੇਤ (ਮਾਰਚ-

ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਈਸਵੀ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕੂਕੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਭੇਂ ਤੇ ਡੰਗਰ ਵੱਡਾ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਭੈਣੀ ਪੁਜ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੇਲਾ ਚੋਖਾ ਭਰ ਗਿਆ। ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਦਾ ਸੀ। ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਪੋਲੀਸ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ੨੫ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਬਦਲੇ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦੁਰੀ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਆਮ ਚਰਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਜੋਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਦਲੇ ਲਈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਜੋਸ਼ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਕੂਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਂਹਿੰਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਾੜਾ ਕੰਮ' ਆਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਕਰੋਦੀ ਦੇ ਸ਼ਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਰੰਗ ਘੋਲਣ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸਤਾਨੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਵਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

੧੩ ਜਨਵਰੀ ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਦੋ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ (ਅੱਧੀ ਰਾਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ) ਰਾਮਸਰ ਵਿਚ ਅਸਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਛੇ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ ਤਕ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਦੀਵਾਨ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦ ਮੇਲਾ ਛਿੜ-ਛਿੜੀ ਤੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੂਕੇ ਘਰੇ ਘਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਅਕਾਲ ਬੰਗੇ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ, ਜੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਸੌ ਕਦਮ ਤੇ ਲਗਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਸੀ, ਡਟ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਵਰਤਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਚਲੋ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ, ਕੋਟਲਾ ਮਾਰੋ' ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਤੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਨੇ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸਰਫ਼ਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਮੇਲੇ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ*। ਸਰਫ਼ਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:--

੧੩ (ਜਨਵਰੀ) ਦਾ ਸਵੇਰੇ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਮਸਤਾਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੰਬੜਦਾਰ ਤੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਖੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਰ ਮੈਂ ਝੱਟ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਨੇ

* ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮ, ੨੧ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਾਵਨ ਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੧੪, ੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕੈਪਟਨ ਮੈਨਜ਼ੀਜ਼ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਦੀ ਕਰਨਲ ਹਚਿਨਸਨ ਆਈ ਜੀ. ਦੇ ਨਾਮ ਡੀ ਓ. ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲੇ ਦੀ ਮਲੋਦ ਤੋਂ ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿੱਠੀ, ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨, ਪੈਰਾ ੪; ਬਿਆਨ ਸਰਫ਼ਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਰੂਬਰ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅੰਬਾਲਾ; ਬਿਆਨ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਰੂਬਰ ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ, ੨੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੭੨, ਬਿਆਨ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕੰਡਨ ਵਾਲੀਆ।

ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ, ਅਰਥਾਤ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ (ਇਲਾਕਾ) ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੇ, ਇਸ ਜਥੇ ਦੇ ਆਗੂ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਕੀ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਦੇ ਦਿਓ । ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ੧੩ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਫਹਿਰਿਸਤ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਸ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ, ਜੋ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ।

ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ } ਆਗੂ
 ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ }

ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ }
 ਉਧਮ ਸਿੰਘ } ਹੰਡਿਆਏ ਦੇ
 ਨੰਦ ਸਿੰਘ }

ਜਰਾਪਾ ਸਿੰਘ }
 ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ } ਮਹਿਰਾਜ ਦੇ
 ਭਾਗ ਸਿੰਘ }

ਨੰਦ ਸਿੰਘ } ਬੀੜ ਦਾ

ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ }
 ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ } ਬਿਲਹਾੜੀ ਦੇ
 ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ }
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ }

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੂਬੇ ਲੰਬੜਦਾਰ, ਬੱਲਭ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ,
ਭਗਵਾਨੇ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਤੇ ਕਲੰਦਰ ਖਾਨ ਸਾਰਜੰਟ ਨੂੰ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਪਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਭੈਣੀ ਦੇ ਕੋਲ ਖੂਹ ਉਤੇ ਵੱਖਰੇ ਜਥੇ
ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਕੂਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੌ ਕੁ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਫਸਾਦ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿਓ। ਓਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ
ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ 'ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਓ,
ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨਾ ਪਾਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬੀ
ਹੋਵੇਗੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ, 'ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਓ,
ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ'। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ
ਤੇ ਓਹ ਤੁਰ ਗਏ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ
ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ।

ਮੈਂ ਸਾਰਜੰਟ ਅਤੇ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ
ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਪਤਾ ਕਰੋ ਇਹ ਕਿੱਥਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਓਹ
ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਾਮਪੁਰ ਕਟਾਣੀ ਨੂੰ ਗਏ।
ਜਦ ਇਹ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ
ਤਾਂ ਸਾਰਜੰਟ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਦਮੀ ਮੁੜ ਆਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ
ਆ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਝੱਟ ਦੋਰਾਹੇ ਦੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ
ਲਿਖ ਭੇਜੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਮੁੜ
ਆਇਆ ਤੇ ਦਸ ਵਜੇ ਰਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ
ਤੇ ਫੇਰ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ) ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਖਬਰ
ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ (ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ)
ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਵਕੀਲਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ

ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਹੋਏ
੧੮ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:—

ਵਾਕਿਆਤ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਕੂਕੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ
ਬਾਬਤ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਦੇਕਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਤਲ ਦੇ
ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਹਿਲਾਂ
ਬੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ, ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਬਤ
ਪੁਛਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਮੰਨ
ਗਏ ਸਨ। ਜਦ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦਲ ਸਿੰਘ
ਨੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰਨ
ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ
(ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਰਨ
ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਹ ਪੰਜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਤੇ ਜੋ
ਦਲ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਸਿਧ ਦੱਲੂ) ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ
ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਂਹ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੰਦ
ਖੁਆਈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ
ਇਹ ਇਰਾਦਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਦਲ ਸਿੰਘ
ਆਦਿ ਨੇ ਇਹ ਕਤਲ ਕੀਤੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ
ਕਿ ਦਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ
ਰਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਕੰਮ

ਵਿਚ ਆ ਰਲੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਜੁਰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਇਕੋਟ ਸੌਂਦਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਆਖਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜੁਰਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਤਲ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਾਕੀ ਸੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ ਇਲਾਕਾ ਪਟਿਆਲਾ-ਨਾਭਾ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਹੰਡਿਆਏ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਰੰਗ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਾਂਗੇ'। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਤਦ ਮੈਂ ਝੱਟ* ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਕੋਈ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੱਸ ਆਵੀਂ।

ਜਦ ਮੈਂ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਏ

*ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਟੀ. ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਟੋਫ ਲਿਖਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਝੱਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਵਲਕਿ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ (ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ) ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।

ਹੋਏ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਓਹ ਕੇਵਲ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਦਮੀ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨਾਂ ਕੋਲ ਦੰਦਾਂ ਲਈ ਦਾਤਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਿਰਛਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਟਕੂਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਟੰਗ ਘੋਲਾਂਗੇ' । ਜਦ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਓਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ 'ਚੂੰਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜਾਂਗੇ' । ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਛੱਤ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ 'ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ ਜਾਏਗੀ' ।

ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਭੀ ਮਿਸਟਰ ਜੇ. ਡਬਲ-ਯੂ. ਮੈਕਨੈਬ ਦੇ ਟੂਬਰੂ ਹੋਏ ੨੪ ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਘਰੀ ਤੋਰ ਆਵਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਾਲੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤੇ ਜਾਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਏ ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੁੱਖੇ ਹਾਂ । ਸੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਤੁਰ ਗਏ । ਮੈਂ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ।

ਗੰਗਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਈ. ਏ. ਸੀ. ਭੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਭੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਤਕ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦੇਣਗੇ।

ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਾਂ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਿਆ। ਮਲੇਰ ਅਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨੇ ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਓ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਲੋ ਅਸੀਂ ਭੀ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਭੀ ਛੱਡਿਆ ਹੋਵੇ।

ਦੇ ਵਜੇ ਬਾਦ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਗਏ।

ਮਲੋਦ ਉੱਤੇ ਧਾਵਾ

੧੩ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੧ ਦਿਨ ਸਨਿਚਰ ਵਾਰ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਜਦ ਦੋ ਵਜੇ ਦਿਨ ਦੇ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਾਰਜੰਟ ਕਲੰਦਰ ਖਾਨ, ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੱਖੂ ਲੰਬੜਦਾਰ, ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਲੰਬੜਦਾਰ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨਾ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਦੋਨੋਂ ਲੰਬੜਦਾਰ ਲਾਟੋਂ ਤਕ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਪਿਛੇ ਹਟ ਆਏ। ਜਥਾ ਲਾਟੋਂ ਤੋਂ ਰਾਮਪੁਰ ਕਟਾਣੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜੋ ਇਲਾਕਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਥਾ ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਜੰਟ ਕਲੰਦਰ ਖਾਨ, ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਗਵਾਨਾ ਚੌਂਕੀਦਾਰ ਭੀ ਮੁੜ ਆਏ ਤੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਖਬਰ ਆ ਦਿੱਤੀ।

ਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਜਥਾ ਪਾਇਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਹਦ ਟੱਪ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ, ਮਲੋਦੋਂ ਸਾਢੇ ਕੁ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਉਰੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੀ ਹੱਦ ਤੇ, ਪਿੰਡ ਰੱਬੋਂ (ਠਾਣਾ ਡੇਹਲੋਂ) ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਪਿੰਡੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਕਦਮ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟੀ।

੧੪ ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਦਿਨ ਭੀ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕੱਟਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ

ਖਿਆਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਕੂਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਰਲਣਗੇ । ਪਰ ਆਇਆ ਕੋਈ ਨਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸਾਧ ਪਾਸੋਂ ਭਾਂਡੇ ਮੰਗ ਕੇ ਲੰਗਰ ਸਜਾਇਆ ਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ । ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕੇ ਰੱਬੋਂ ਤੋਂ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮਲੋਦ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਇਥੋਂ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਘੋੜੇ ਟੱਬ ਲੱਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਟੱਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ । ਮਲੋਦ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਕੋਈ ਫੌਜ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਤੇ ਆਸ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਚਾਲੀ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਹਥਿਆਰ ਸੁਖਾਲੇ ਹੀ ਹੱਥ ਆ ਜਾਣਗੇ । ਸੋ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਮਲੋਦ ਵਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਪਏ ਤੇ ਦੀਵੇ ਬਤੀ ਵੇਲੇ ਉਥੇ ਪੁਜੇ ।

ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜਾ ਕੇ ਛੋਟਿਆਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਰੱਖਣ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਣ । ਇਹ ਲਹਿੰਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ । ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਧੌਂਕਲ ਸਿੰਘ ਰਾਜਪੂਤ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਸੀ । ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪਿੱਠ ਪਿਛੇ ਬਨ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਝੱਟ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਗਈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਤੌਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਪਈ ।

ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਕਾਰੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਬਾਰਾਂ ਤੇਰਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਉਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ । ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਗਾਲਾਂ ਕਢਦੇ ਤੇ

ਮਾਰਦੇ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆਏ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪਏ । ਇਸ ਖਿੱਚਾ-ਖਿੱਚੀ ਵਿਚ ਦਰਵਾਜ਼ਿਓਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਕੇਸ ਛੁਟ ਗਏ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਨੇ ਇਕ ਕੂਕੇ ਪਾਸੋਂ ਟਕੂਆ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਵਾਹੁਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਦੋ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਵੱਜੀਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਭੱਜ ਨਿਕਲੇ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਅਸਤਬਲ ਵਲ ਗਈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਬੂਟਾ ਕੋਚਵਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਦਸੌਂਧੀ ਤੇਲੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਬੂਟੇ ਨੇ ਰੋਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਦਸੌਂਧੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾ । ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਸਾਰ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਗ ਪਏ ।

ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨਬੀ ਬਖਸ਼, ਕਿਸ਼ਨਾ ਰਜਪੂਤ ਚਪੜਾਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਪੜਾਸੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨਬੀ ਬਖਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਕੱਢ ਦੇ । ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੋਰ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦੀ ਧੌਣ ਤੇ ਕੁਹਾੜੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨਾ ਚਪੜਾਸੀ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਲਾਠੀ ਪਈ ਸੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਚਪੜਾਸੀ ਲਾਠੀ ਲੈ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਰੇ ਵਿਚ ਅਨੁ-ਵਾਹ ਹੀ ਵਾਹੁਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਨਾਲ ਕੂਕੇ ਠਠਬਰ ਗਏ ।

ਵੀਹ ਕੁ ਕੂਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਵੜੇ । ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ । ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਡੇ ਦੇ ਡਾਂਗ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵੀਣੀ ਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜੀ । ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦੂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ । ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਕ ਦੁਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਕ ਤਲਵਾਰ

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ।

ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਮਲੌਦ ਵਿਚ ਨਗਾਰਾ ਖੜਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਨਾ ਚਪੜਾਸੀ ਤੇ ਇਕ ਦੂੜਾ ਦੌੜ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੇੜੀ ਗਏ ਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮਲੌਦ ਵਿਚ ਡਾਕੂ ਆ ਵੜੇ ਹਨ। ਖੇੜੀ ਦੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਤੇ ਅੱਸੀ ਨੱਵੇ ਆਦਮੀ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਦੌੜ ਕੇ ਮਲੌਦ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੂੰ ਆਏ। ਅੱਗੇ ਬੂਹਾ ਵੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਖੇੜੀ ਵਾਲੇ ਇਕ ਬੁਰਜ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੇ ਤੇ ਗਲੀ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਪਈ। ਖੇੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਡਾਂਗਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕੀਂ ਭੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਕੂਕਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਅੜ ਸਕਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਭਜ ਤੁਰੇ। ਕਈ ਲਾਠੀਆਂ, ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਦੋ ਕੂਕੇ ਥਾਂ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਚਾਰ ਜ਼ਖਮੀ ਫੜੇ ਗਏ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਠੀਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਫੱਟੜ ਭਜ ਕੇ ਜਥੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਹੋਣ ਜਾ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ। ਕੂਕੇ ੧੬ ਘੋੜੇ ਘੋੜੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ, ਤਿੰਨ ਕੂਕੇ ਲੈ ਗਏ।*

* ਐਲ ਕਾਵਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਬਾਲਾ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿਠੀ ਨੰ: ੧੪, ੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਚਿਠੀ ਨੰ: ੧੫, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨, ਪੈਰਾ ੨ ਤੋਂ ਪ ਤਕ; ਚਿਠੀ ਨੰ: ੧੬, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨, ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿਠੀ ਨੰ: ੯ ਸੀ, ੧੬ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨.

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੬੨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ)

ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਵੇਟਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।
ਮਲੋਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ

ਮਰੇ = ੨

ਮੁਨਸ਼ੀ ਕਾਜ਼ੀ ਨਬੀ ਬਖਸ਼

ਬੁਟਾ ਕੋਚਵਾਨ

ਜ਼ਖਮੀ = ੨

ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ, ਤਿੰਨ ਜ਼ਖਮ ਤਲਵਾਰ ਦੇ, ਇਕ ਗੰਡਾਸੇ
ਦਾ, ਦੋ ਡਾਂਗਾਂ ਦੇ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਤਿੰਨ ਜ਼ਖਮ ਤਲਵਾਰ ਦੇ।

ਕੁਕਿਆਂ ਦਾ

ਮਰੇ = ੨

ਜ਼ਖਮੀ = ੪

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗੋਲੀ ਦਾ ਜ਼ਖਮ।

ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਫਿੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੱਟਾਂ ਤੇ ਫੱਟ
ਲਾਠੀਆਂ ਦੇ।

(ਸਫ਼ਾ ੧੬੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਕੈਪਟਨ ਹੈਨਰੀ ਡੀ.ਆਈ ਜੀ.ਦੀ ਕਰਨਲ ਹੋਚਿਨਸਨ ਆਈ. ਜੀ. ਦੇ
ਨਾਮ ਡੀ.ਓ. ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਪਟਕਿਨਜ਼ ਡੀ ਐਸ.ਪੀ.
ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਡੀ.ਆਈ ਜੀ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿਠੀ ਨੰ:੬੬,੬ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨;
ਡਾਕਟਰ ਜੌਨ ਇੰਨਿਸ ਸਿਵਲ-ਸਰਜਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ੧੫ ਜਨਵਰੀ
੧੮੭੨, ਚਿਠੀ ਜੋਗ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ, ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨,
ਬਿਆਨ ਧੌਂਕਲ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਨ, ਦਸੌਂਧੀ ਤੋਲੀ, ਕਿਸ਼ਨਾ ਚਪੜਾਮੀ, ਦੇਵਾ
ਸਿੰਘ ਜੌਟ, ਹਰੇ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੇ ਮਲੋਦ ਵਾਲੇ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੌਟ ਖੇੜੀ ਦਾ, ਸੂਬਾ
ਗੁੱਜਰ ਮਲੋਦ ਦਾ, ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਮਲੋਦ, ਬਿਆਨ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ
ਸਿੰਘ, ਬੰਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ (ਚਾਰ ਕੂਕੇ); ਮਿਸਲ ਫੈਸਲਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਰਕਾਰ
ਬਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ, ੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨।

ਬੱਮਨ ਸਿੰਘ, ਫਿੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੱਟਾਂ ਤੇ ਫੱਟ ਲਾਠੀਆਂ ਦੇ ।

ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਫਟਿਆ ਹੋਇਆ ਬੁਲ੍ਹਾ ।*

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਜੋ ਮਾਲ ਆਇਆ: -

ਤਲਵਾਰਾਂ ੩

ਦੁਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ੧

ਘੋੜੀਆਂ ਦੇ, ਘੋੜਾ ੧, ੩

*ਡਾਕਟਰ ਜੈਨ ਇੰਨਿਸ ਐਮ. ਡੀ. ਸਿਵਲ-ਸਰਜਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, ੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨; ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨ ।

ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਤੇ ਰੜ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ

(੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨)

ਜਿਵੇਂ ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਸੀ। ਮਲੇਰ ਤਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦਾ ਝੁੰਗਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦਾ ਦਾਓ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਸੁਖਾਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਖੁੱਚੜਾਂ ਪਾਸੋਂ ਫਾਹੇ-ਲੱਗੇ ਕੂਕਿਆਂ (ਖਾਸ ਕਰ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਮੰਡੀ, ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਵਾਲੇ) ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਕਰ ਕੇ ਖੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਤੇ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਖੁੱਚੜਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਕਤਲਾਂ ਨਾਲ ਡਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਭੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹਥਿਆਰ ਚੁੱਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਸੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਥੇ ਦਾਓ ਸੁਖਾਲਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ। ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਆਪਣੀ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੋਂ ਬੜੀ ਬਦ-ਇੰਤਜ਼ਾਮੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ

ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਵਾਬ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਹੀ ਕਲਕੱਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਨਾਜ਼ਿਮ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨਾਜ਼ਿਮ ਦੇ ਫੜੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਦੋਸ਼ੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਸਨ। ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਿਖਣ ਪਰ ਭੀ ਨਵਾਬ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਕਲਕੱਤਿਓ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਿਆ। ਸਕਰੋਦੀਏ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

੧੪ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਲੌਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲਨ ਪਿਛੋਂ ਕੂਕੇ ਸਕਰੋਦੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਹੋ ਪਏ। ੧੩ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ੧੪ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਬਰ ਪੁਜ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਗਸ਼ਤੀ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆ ਉੱਤੇ ਭੀ ਪਹਿਰਾ ਤਕੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਇਸ ਲਈ ੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਇਹ ਪਹਿਰੇ ਹਟਾ ਲਏ ਗਏ।

੧੪-੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਮਲੌਦੋਂ ਚੱਲੇ ਹੋਏ ਕੂਕੇ ੧੫ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕੋਟਲੇ ਪੁਜ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਥੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਵਾ ਸੌ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਦੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਧੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਸਤ ਕੁ ਵਜੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਹੋਈ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਫਸੀਲ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਓਥੋਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਏ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕਾਵਟ ਦੇ ਮਹਲ ਦੇ ਚੌਂਕ ਤਕ ਪੁਜ ਗਏ। ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹਥਿਆਰ-ਖਾਨਾ ਭੰਨ ਕੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾਲ ਤਾਲਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਮਿਸਲਾਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਚਾਰ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਲੱਗੇ ਪਰ ਗੋਲੀ ਬਰੂਦ ਨਾ ਲੱਭਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਦੋ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਕੁਝ ਤਲਵਾਰਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਹੀਆਂ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕੋਟਲਾ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਅਹਿਮਦ ਖ਼ਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ ਤੇ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਪਈ। ਇਥੇ ਅਹਿਮਦ ਖ਼ਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਛੱਟੜ ਹੋਏ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਰਹੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਹਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਕੋਟਲਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਸਕਣ। ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਪਿਛੋਂ ਹਟ ਰਹੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੂਕੇ ਕੋਟਲਿਓਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਣ ਪਰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ।*

ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲੇ ਅਤੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਹੋਣ

* ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਬ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲੇ ਦੀ ਮਲੈਦੋਂ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ਦਿੱਲੀ, ਦੇ ਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਐਲ. ਕਾਵਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ. ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਨੰ: ੧੫, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਮਹਿਕਮਾ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਰੀਪੋਰਟ ਨੰ: ੩, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਰਨਲ ਈ. ਐਨ. ਪਰਕਿਨਜ਼ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੬੬, ੬ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵਾਕੇ ਸਬੰਧੀ ਛਾਦ-ਦਾਸਤ।

ਲਿਖਿਆ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ:-

ਕੋਟਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ

ਮਰੇ-੮-ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਤੇ ੭ ਸਿਪਾਹੀ।

ਫੱਟੜ-

ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੱਟੜ ੨ } ਮੁਨਸ਼ੀ ਹਾਫਿਜ਼ ਅਲੀ ਸ਼ੇਰ
ਗੈਂਡਾ ਸਿਪਾਹੀ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੱਟੜ ੪ } ਮੀਰਾਂ ਬਖ਼ਸ਼
ਝੰਡਾ
ਕੋੜਾ
ਜੱਸਾ

ਮਾਮੂਲੀ ਫੱਟੜ ੯ ਬੀਰਾ, ਗੰਡਾ, ਕੰਮਾ, ਮਾਹੀਓ, ਸੂਬੇਦਾਰ
ਸ਼ਹਾਦਤ ਖ਼ਾਨ, ਅਬਦੁਲ ਰਹੀਮ ਖ਼ਾਨ,
ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ, ਖਦੀਆ, ਦੀਨਾ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ

ਮਰੇ-੭

ਫੱਟੜ-

ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੱਟੜ-੧ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੱਟੜ-੧ (ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ)

ਮੋਇਆਂ ਤੇ ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਡਾਕਟਰ ਜੌਨ ਇੰਨਿਸ
ਸਿਵਲ ਸਿਰਜਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਕੂਕੇ ਫੱਟੜਾਂ
ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

+ ਡਾਕਟਰ ਜੌਨ ਇੰਨਿਸ, ਐਮ. ਡੀ. ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ
ਰਿਪੋਰਟ (੧੫ ਜਨਵਰੀ), ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨।

ਫੱਟੜਾਂ ਨੂੰ ਕੋਟਲਿਓਂ ਨਿਕਲਣ ਵੇਲੇ ਕੂਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ। ੨੯ ਫੱਟੜ ਰੜੋਂ ਫੜੇ ਗਏ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਕੂਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਿਓਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਨਰਵਲ ਦੇ ਖੂਹ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਦੀ ਸੜਕੇ ਪੈ ਕੇ ਸਿਕੰਦਰਪੁਰ ਵਲ ਹੋ ਤੁਰੇ। ਚਾਰ ਕੂਕੇ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਸਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਪੈਰੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਹੀ ਨਵਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਨੌਕਰ ਤੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਜਦ ਭੀ ਕੂਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਦੇ ਨੌਕਰ ਭੱਜ ਨਿਕਲਦੇ। ਕੋਟਲਿਓਂ ਕੋਹ ਕੂ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਬਾਕਰ ਅਲੀ ਤੇ ਨੱਥੂ ਕੋਟਲੀਆਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ। ਨੱਥੂ ਨੇ ਇਕ ਕੂਕੇ ਦੀ ਘੋੜੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੀਆਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਥਾਈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਲੇ ਕੀਤੇ, ਇਕ ਨਾਈਵਾਲੇ ਦੇ ਖੂਹ ਉੱਤੇ, ਦੂਸਰਾ ਪਜਬੇਰੀ ਤੇ ਤੀਸਰਾ ਪਿੰਡ ਭੋਡੋਂ। ਕੂਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਕੋਟਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਪਵੋ, ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਨਾਭੇ ਪਟਿਆਲੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਰਿਸਾਲਦਾਰ ਸਰਮਸਤ ਖ਼ਾਨ, ਕਾਜ਼ੀ ਖ਼ੁਦਾ ਬਖ਼ਸ਼, ਰਿਸਾਲਦਾਰ ਮੀਰਾਂ ਬਖ਼ਸ਼, ਮੇਰ ਖ਼ਾਨ ਸਵਾਰ, ਨੱਥੂ ਆਦਿ ਕੋਟਲੇ ਤੋਂ ਰੜ ਤਕ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਮੀਲ ਪਿੱਛੇ ਲਗੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਇਥੋਂ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ। ਇਹ ਭੀ ਹਵਾਈ ਉਡੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਮਪੁਰ ਆਦਿ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਥਾ ਕੋਟਲੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹੱਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਸ ਗਿਆਰਾਂ ਬਜੇ (੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨) ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੂਕੇ ਰੜ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੱਤਰ ਅੱਸੀ ਕੁ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੇ ਕੂਕੇ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰ ਪਿੱਪਲ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਉੱਤੇ ਬੰਸੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਕੋਲ

ਟਿਕ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਗੰਡਾਸੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਡਰ ਗਏ ਤੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਏ। ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ ਰੜ ਤੇ ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਠਾਣੇ ਖਬਰ ਦੇਣ ਲਈ ਜਮਾਂਦਾਰ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ (ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਤੀਜੇ) ਨੂੰ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਭੇਜਿਆ।

ਅਮਰ ਗੜ੍ਹ (ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ) ਦਾ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਿਮ ਸੱਯਦ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਇਸ ਵੇਲੇ (੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰੇ) ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਸੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਦੇ ਸਾਰ ਸੱਯਦ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਰ ਤੇ ਇਕ ਮੁਹੱਰਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਰੜ ਨੂੰ ਚਲ ਪਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਰਾਮ ਨਗਰ ਸੀ। ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਿਮ ਨੇ ਇਥੇ ਦੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਬਜੇ ਬਾਦ ਦੁਪਹਿਰ ਰੜ ਪੁਜੇ।

ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਿਮ ਸੱਯਦ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਨੇ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ:—

੧੫ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਕੁ ਵੇਲੇ ਰੜ ਤੋਂ ਇਕ ਜਮਾਂਦਾਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਨੇ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰੜ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਝੱਟ ਤਿੰਨ ਸਵਾਰ ਤੇ ਇਕ ਮੁਹੱਰਰ ਲੈ ਕੇ ਰੜ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਇਕ ਬਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿਛੋਂ ਓਥੇ ਪੁੱਜਾ। ਮੈਂ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਕਦਮ ਦੀ ਵਿਥ ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ੬੮ ਕੂਕੇ ਦੇਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ੨੯ ਫੱਟੜ ਸਨ, ਕੁਝ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਝਰੀਟਾਂ ਹੀ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਮਲੌਦ ਅਤੇ ਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ

ਆਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਥਿਆਰ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਮੰਨ ਗਏ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਸ ਬਾਬਤ ਝਗੜਨ ਲਗ ਪਏ। ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੬ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਇਕ ਬਰਛਾ, ਕੁਝ ਗੰਡਾਸੇ, ਕੁਹਾੜੀਆਂ (ਟਕੂਏ) ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਹਨ ਇਹ ਓਹੀ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ੬੮ ਕੂਕਿਆਂ) ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ੇਰ-ਪੁਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਓਥੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਕੋਈ ਫੌਜੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਟਲਿਓਂ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚਾਰ ਘੋੜੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਮਲੌਦ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਕਿਸੇ ਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਦੀ ਚਪੜਾਸ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਚਹਿਰੀਓਂ ਬਾਹਰ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ੧੬ ਆਦਮੀ ਤੇ ੨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਸਕਰੋਦੀ ਵਾਲੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਫਰਵਾਹੀ ਦਾ ਲੰਬੜਦਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਗਊਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ

*ਚਿੱਠੀ ਟੀ. ਡੀ. ਫ਼ੋਰਸਾਈਬ ਜੋਗ ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਿਲੀ, ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਐਲ. ਕਾਵਨ ਜੋਗ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ, ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੫, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨, ਪੈਰਾ ੭; ਚਿੱਠੀ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨, ਪੈਰਾ ੨; ਤਾਰ ਵਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਜੋਗ ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਿਲੀ, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਬਿਆਨ ਸ਼ੇਰਖਾਨ ਸਵਾਰ, ਭੂਪ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰੜ, ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ ਰੜ, ਜਾਨੀ ਲੰਬੜਦਾਰ ਭੋਡੋ, ਰਿਸਾਲਦਾਰ ਸਰਮਸਤ ਖਾਨ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ ਰੜ।

ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਨਾਲ ਚੱਲੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਲੋਦ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੁੜ ਪਏ ਸਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੋਟਲੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਾਬੂ ਕਰ ਹੀ ਲਓ, ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਭੀ ਜੀਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ । ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜੋ ਰੜ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੋਹ ਹੈ । ਮੈਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਠੱਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਹਾੜੇ ਪਾਸ ਕੋਟਲੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।*

*ਟਾਂਕਰੇ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹੋਰ ਦੋਖੇ ਬਿਆਨ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਲੈ ਵੜਦਾਰ ਰੜ, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਮੁਖਤਾਰ ਮਲੋਦ, ੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨ ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣਾ

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਰਫਰਾਜ਼ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਨੇ ੧੩ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਸੰਬੰਧੀ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵਧ ਉਸ ਨੇ ੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਤਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ । ੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਲੌਦ ਉਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁਜੀ ਤਾਂ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਪਣੇ ਸਦਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸੀ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਖਬਰ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਸਿੱਧੀ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ਦਿੱਲੀ, ਨੂੰ ਤਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਝੱਟ ਪਟ ਮਲੌਦ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਮਲੌਦ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦੀ ਖਬਰ ਪੁੱਜੀ । ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਫੌਜ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਹਾਦਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਭਾ ਤੇ ਜੀਂਦ ਪਾਸੋਂ ਭੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗ ਭੇਜੀ । ਲਾਰਡ ਨੇਪੀਅਰ ਔਫ ਮੈਗਡਾਲਾ ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ ਨੇ ਝੱਟ ਜਾਲੰਧਰੋਂ ੫੪ ਨੰਬਰ ਪਲਟਣ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਤੇ ਅੱਧੀ ਬਾਤਰੀ ਰਾਇਲ ਆਰਟਿੱਲਰੀ ਨੂੰ ੫੪ ਨੰਬਰ

ਦੀ ਤੀਜੀ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਮਲੌਦ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਦੋ ਦਿੰਨ ਬਜੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਡਾਕਟਰ ਜੌਨ ਇੰਨਿਸ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੋਸਪੀਟਲ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਮਿਰਜ਼ਾ ਅਮੀਰ ਬੇਗ ਭੀ ਮਲੌਦ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤੇ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਮਲੌਦ ਮੌਕਾ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਦੋਸ਼ੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ।

ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਮਲੌਦ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਬਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਲੌਦ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਪਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਮਲੌਦ ਕੋਟਲੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਮੁੜ ਜਾਓ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਵਨ ਦੇ ਸਲੂਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਤੇ ਮੁਰਝਾਈ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਇੱਜ਼ਤੀਆਂ ਸਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ।

੧੬ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਈ. ਐਚ. ਪਰਕਿਨਜ਼ ਮਲੌਦ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜੀਂਦ ਤੇ ਨਾਭੇ ਦੇ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਤੇ ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਦਾ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਿਮ ਸੱਯਦ ਨਿਆਜ਼

ਅੱਲੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਸੱਯਦ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰੜ ਤੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਲਗ-ਭਗ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਥਾ ਫੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਵਾਈਆਂ ਉਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਲ ਧਾਈ ਕਰੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਪਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਦਸਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀਰਜ ਬੱਝ ਗਈ।

੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਤੇ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਨੇ ਕੋਟਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ੧੨ ਬਜੇ ਦੁਪਹਿਰ ਤਕ ਸ਼ੇਰਪੁਰੋਂ ਦੂਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਕੋਟਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜਾ, ਇਸ ਲਈ ਪਰਕਿਨਜ਼ ਕਾਵਨ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ, ਕੁਝ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਟਲਿਓਂ ਛੇ ਕੁ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਇਹ ਚਾਰ ਕੁ ਬਜੇ ਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜੇ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕੇ ਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੬੮ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ੨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਟਿਆਲਾ ਫੌਜ ਦੇ ਕਮਾਨ-ਅਫਸਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਾਵਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਪਣੀ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੧੫ ਦੇ ਪੈਰਾ ਨੰ: ੧੧ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ 'ਮੈਂ ਹਰ ਘੜੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਰੜੋਂ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮਲੋਦ ਤੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲਿਆਂ

ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਬੱਟ ਪੱਟ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰ ਵਰਤਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹੋਏ, ਕਿਤਨੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ੁਮੇਂਵਾਰੀ ਚੁਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਹੈ।†

ਸੋ ਕਾਵਨ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ੫੦ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਟ ਪੱਟ ਉਸੇ ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨) ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ੧੬ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਮਲੌਦ ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਡਾ ਦੇਵੇ।

ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦਿੱਲੀਓਂ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਤੇ ਇਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਵਨ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਟ ਪੱਟ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਮੈਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਗਾਰਦ ਨਾਂ ਭੇਜਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਫੋਰਸਾਈਥ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਰੂਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੋਣੀ ਹੈ। (ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਫੋਰਟ ਵਿਲੀਅਮ ਕਲਕੱਤਾ ਤੋਂ ੨੨ ਮਾਰਚ ੧੮੭੨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੫੬੯, ਜੋਗ ਸਕੜ

†I am in hourly expectation of the arrival of the prisoners from Rur. I propose to execute at once all who were engaged in the attack on Maloudh and Kotla. I am sensible of the great responsibility I incur in exercising an authority which is not vested in me, but the case is an exceptional one.—No. 15 L. Cowan, Ludhiana. to Commissioner Ambala Division, 17th January 1872

ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ) †

ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਮਿਲਨ ਨੂੰ ਖੁਦ ਕਾਵਨ ਭੀ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਸਕੜ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮ ਆਪਣੀ ੮ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੭੨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਪੈਰਾ ੩ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ:—

ਜਲਦੀ ਹੀ ਦਿਨੇ, ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਕੁ ਵੇਲੇ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ) ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਦੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਵਲੋਂ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁਜ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਨੋਟ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਗੀ ਫੜੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਗੜ-ਬੜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਕਿਲਾ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਰੋਕੀ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕਿ ਉਹ (ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਤਕੜੀ ਗਾਰਦ ਨਾ ਭੇਜੇ। ਇਸ ਨੋਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਹਿਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ।

†... I am directed to state that a paper drawn up by Mr. Forsyth, and containing the following passage, has been confidentially communicated to the Viceroy and Governor General:—

"On reaching Ludhiana on the evening of the 16th, I received a letter from Mr. Cowan expressing his desire to execute his prisoners at once. I wrote requesting him to leave all men caught by Patiala authorities in their charge till I could send out a guard to bring them to Ludhiana for trial

This letter Mr. Cowan must have received some time before he executed any," [No 569 dated Fort William March 22, 1872, from Secretary to Government of India to Offg Secry. Govt. of the Punjab.]

ਮੈਂ ਇਹ ਨੋਟ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮੁੜ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸੂਚਨਾ ਜਾ ਸੈਨਤ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੜੇ ਹੋਏ ਕੂਕੇ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਲਿਆਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਨ ।†

ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਠਾਣ ਲਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ੫੦ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਉਸੇ ਲੋਢੇ ਵੇਲੇ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ) ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਤੋਪਾਂ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਪਰੇਟ ਮੈਦਾਨ (ਪੈਰੇਡ ਗਰਾਊਂਡ) ਵਿਚ ਗੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ ਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਡਾਏ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਕੂਕਾ ਗਾਰਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਾੜੀ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਘੀ

†

[January 17 1872.]

3. Earlier in the day, before or about noon, as I was riding through the town of Kotla, a letter was put into my hand from Mr. Forsyth, who had arrived at Ludhiana late on the previous night. This note was to the effect that he had heard of the capture of the rebels, and that, in the present state of the country, it would be better that they should be detained in the Patiala fort of Sherpur till he could send out a sufficiently strong guard to take charge of them. This note did not contain any instructions to have them brought to trial. I put the note in my pocket and thought no more about it. It contained only a suggestion which could not be acted on, for the captured Kukas were then close to Kotla on their way in. [From L. Cowan, *Mussourie, to the Offg. Secy. to Govt. Punjab, 8th April, 1872*]

ਜਾ ਦੱਬੀ। ਇਹ ਕੂਕਾ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਸੀ ਤੇ ਕਾਵਨ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਛੁਡਾਇਆ। ਇਹ ਫੇਰ ਝੰਜਲਾ ਕੇ ਕੁਝ ਰਿਆਸਤੀ ਮਾਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਪਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿਤੇ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਅਖੀਰੀ ਦਸਤਾ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਜੂੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਬ ਦੀ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਵਨ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸ ਨੂੰ (ਖੁਦ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਬ ਨੂੰ) ਭੇਜ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹੋਥੇ ਪੈਰੇ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਇਹ ਸਨ:—

‘ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੁਰਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਥੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਉਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਖਤਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਆਗਿਆ ਲਈ ਮਾਮਲਾ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਨ।’

‘ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਭਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਮੁਕੱਦਮਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ, ਤੇ ਮੈਂ ਤਦੋਂ ਝੱਟ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਛੇਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੰਬੰਧੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਇਤਨਾ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡਨਾ ਉਚਿਤ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।’†

† 3. As regards offences committed in Maler Kotla the authorities there have full powers to try and sentence criminals, sending the case up to the Commissioner for sanction when the sentence is for capital punishment.

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ ੧੮੩ ਦੇ ਹੇਠਾਂ)

ਇਸ ਦੇ ਝੱਟ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਹੀ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰੀ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਜੂੜਨ ਵੇਲੇ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇ:-

‘ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਕਾਵਨ,

ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੱਬ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੀ ਉਤਾਵਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਾ ਪਾ ਲਵੀਂ। ਜੇਹੜੇ ਆਦਮੀ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਫੜੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਾਰਵਾਈ ਭੇਜ ਕੇ ਨਿਯਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਕੇ, ਚੀਫ ਕੋਰਟ ਪਾਸ ਮੁਕੱਦਮਾ ਭੇਜਣ ਦੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਵਕਤ ਤੇ ਤਕਲੀਫ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਕੋਟਲੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਮਲੋਦੋਂ ਫੜੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ। ਬਾਰਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਦੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ

(ਸਫ਼ਾ ੧੮੨ ਦੀ ਬਾਕੀ)

4. I request that you will prepare atonce the case against such as appear to you to be deserving of capital punishment, and I shall then give immediate orders. But with reference to your expressed desire for promptitude, the case is not sufficiently urgent to justify the abandonment of the very simple form of procedure we have at hand. I propose proceeding to Maler Kotla very shortly. [From T. D. Forsyth, Commissioner Ambala, to the Deputy Commissioner, Ludhiana, January 17, 1872.]

ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਬੇ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ
ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਲਕੇ ਸਵੇਰੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਉਣ
ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਝੱਟ ਦੱਲ ਪਵਾਂਗਾ।†

ਪਰ ਕਾਵਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਲੋਦ ਵਾਲੇ ਚੌਂਹ ਨੂੰ ਇਕ
ਪਾਸੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਾਲੇ ੪੯-੫੦ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ
ਨਾਲ ਉਡਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੁਜ
ਜਾਣ ਪਰ ਅਖੀਰੀ ਦਸਤੇ ਨੂੰ ਭੀ ਨਾ ਛੱਡਿਆ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਏ-ਨਿਯਮੀ ਤੇ ਓਤਾਵਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ
ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਲੋਦ
ਅਤੇ ਕੋਟਲੇ ਉੱਤੇ ਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ
ਕਰ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ
ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਭਰਮ ਹੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਉੱਤੇ
ਹੱਲੇ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਗੌਰਿਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕੁ

†My dear Cowan,

You have done admirably, but for heaven's sake don't let the whole thing fall short of perfect success by any hasty act. By dealing with the men caught as culprits in the Kotla territory they can be hanged legally without the delay of sending the case to the Chief Court, by attending to the form usual in all such cases, i. e., sending up the proceedings to me, and, to save time and trouble, I am going out to Kotla as soon as I have disposed of Ram Singh. But if you hang (yourself) these men, i. e., the men caught at Maloudh, you will fall short of perfect success; a delay of 12 hours cannot produce harm, whereas illegal action may cause trouble. I only wait for Ram Singh to come in tomorrow morning and I shall then be out at once. [*Forsyth to Cowan, D. O., 17th January, 1872; G of I. Memo.*]

ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮਲੋਦ ਓਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕੁ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਗਵਾਹੀਆਂ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਵਿਦਰੋਹੀ ਦੱਸ ਕੇ ਫਸਾਉਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕੜ ਦੁੱਕੜ ਮਸਤਾਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਵਧਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰੀਕਾਰਡ ਵਿਚੋਂ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗੱਲ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਜ-ਵਿਦਰੋਹ ਲਈ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸੰਗਠਿਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਾਵਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੀ ੧੬ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰਾ ਖਤਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਕੂਕੇ ਬਲਵਈਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਵਾ ਸੌ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਧੀ, ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕੂਕੇ ਫੜੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਵੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਬਲਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਕੋਟਲੇ ਆਉਣ ਦੀ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀ ਬਗੈਰ ਹੀ, ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ, ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਸਤੂਰ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁਟ ਕੇ ਕਾਵਨ ਨੇ ਬੇਨਿਯਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ੪੯ ਕੂਕੇ

ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੫੦ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਥੇ ਦੇ ਆਗੂ ਸ਼ਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਸਕਰੋਦੀ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਸ਼ਾਮ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨) ਨੂੰ ਸਤ ਬਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕਾਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ।*

੨

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ੧ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ (੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ) ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜੇ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਲਾ-ਵਤਨੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਗੋਫ ਦੇ ਰਿਸਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਦਸਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਜਦ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਕਾਵਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੁਜੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ੬੬ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ੧੬ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਜ਼ਿਮ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕੋਟਲਾ ਦੀ

*ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ੪੯ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਆਏ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਲਈ ਦੇਖੋ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਦੀ ਲੁਧਿਆਣੇਓਂ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸ਼ਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਐਲ. ਕਾਵਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੫ ਜੋਗ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ, ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਲਾਹੌਰ, ਜੋਗ ਆਈ.ਜੀ., ੨੧ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਈ. ਐਨ. ਪਰਕਿਨਜ਼, ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜੋਗ ਡੀ ਆਈ. ਜੀ. ਅੰਬਾਲਾ, ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੬੬, ੬ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਜੋਗ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ, ੧ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਅਤੇ ਡੀ. ਓ., ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਯਾਦ-ਦਾਸ਼ਤ।

ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਾਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਾਵਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ:-

ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਟਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਫੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਲਹੂ ਦੇ ਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ ਕੋਟਲਾ ਤੇ ਮਲੋਦ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਦਾ ਚੁਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਮਾਲ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਓਹ ਦੋਸ਼ ਸ਼੍ਰੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਕੋਈ ਯੋਗ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਜੁਰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਓਹ ਮਾਮੂਲੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਕੋਟਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਏਜੰਟ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨.

ਐਲ. ਕਾਵਨ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ.

ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਦੇ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਿਮ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਅਠਾਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਰਿਆਸਤ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਲੋਂ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਮਿਸਲ ਵਾਚ ਕੇ ਕਾਵਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ੧੬ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਤਤਕਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ:-

ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਟਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ)

ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ; ਨਾ ਹੀ ਐਸੇ ਟੋਲੇ ਨਾਲ ਰਹਿਮ ਕਰਨਾ ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਟੋਲੇ ਦੀਆਂ ਮਨਸ਼ਾਵਾਂ [ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ] ਆਗੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। (ਦੇਖੋ ਬਿਆਨ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਮੁਣੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ੧੮ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ।) ਕੈਵੀ ਨੰ: ੧, ੨, ੩, ੪, ੫, ੬, ੭, ੧੦, ੧੨, ੧੩, ੧੫ ਤੇ ੧੬ ਦੇ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਨੰ: ੮ ਤੇ ੯ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੋਟਲੇ ਸਨ। ਨੰ: ੬, ੧੧ ਤੇ ੧੪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਫੜੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਟੋਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ੩ ਔਰ ਖ ਦੇ ਬਿਆਨ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਟੋਲੇ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹਨ।

ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ [ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਐਲ. ਕਾਵਨ] ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਬੱਟ ਪੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਕੋਟਲਾ,
੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨.

ਦਸਖਤ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ,
ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪ੍ਰੀਟੈਂਡੈਂਟ,
ਐਕਸ-ਐਫੀਸੋ ਏਜੰਟ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-

ਗਵਰਨਰ, ਪੰਜਾਬ

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ੧੬ ਕੂਕੇ ਡੀ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੇ ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮੁਣੇ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਾਵਨ ਦੀ ਸਫਾਰਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਫੜਨ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਇਨਾਮ ਵੰਡੇ ਅਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਤਵਾਲ ਅਹਿਮਦ ਖਾਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਟੱਬਰਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੇ।

ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਅਮਰਗੜ੍ਹ	੧੦੦੦	ਰੁਪਏ
ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰੀ	੩੦੦	„
ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ	੨੦੦	„
ਮਸਤਾਨ ਅਲੀ	੧੦੦	„
ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ	੫੦	„
ਰਤਨ ਸਿੰਘ	੫੦	„
ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ	੫੦	„
ਪਰਤਾਬ ਸਿੰਘ	੫੦	„

ਇਸੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ ਵਲੋਂ ਮਹਾਟਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀਂਦ ਤੇ ਨਾਭਾ ਦੇ ਨਾਮ ਏਨਵਾਦ-ਪੱਤ੍ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਖ਼ੂਨੀ ਕਾਂਡ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ।

੧੯ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ, ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਸੁਪਿਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਈ. ਐਨ. ਪਰਕਿਨਜ਼, ਰਿਸਾਲੇ ਦਾ ਅਫਸਰ ਕਰਨਲ ਗੋਫ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦੇ ਮਲੋਦ ਆ ਗਏ।

ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮਲੋਦ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ—ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਥੱਮਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸੁਣਿਆ। ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਚਾਰ ਕੂਕੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਪਰ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ:—

ਦੋ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਾਨੂਨ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਹੱਦ ਦਰਜ਼ੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਹਾਂ, ਦੁਣੇ ਹੀ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਸਖ਼ਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਰਹਿਮ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ।

ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ 'ਹੀ ਕੇਦੀ ਘਟ ਵਧ ਸਖ਼ਤ ਫੱਟੜ ਹਨ। ਦੋ ਦੋ ਅੰਗ ਟੁੱਟੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਚੌਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਵਾਇਸਰਾਇ ਲਾਰਡ ਮਿਓ ਨੇ ਕਾਵਨ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉੱਡਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਬੇਨਿਯਮੀ ਤੇ ਬੇਲੋੜੀ ਸਖ਼ਤੀ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ੧੯ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਖ਼ਾਸ ਹੁਕਮ ਨਾ ਹੋਵੇ।* ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਉਸੇ

*Telegram, dated 19th January, 1872.

From the Viceroy, Calcutta, to the Lt. Gvr., Punjab.

Stop summary execution of Kookas without your express orders.

ਦਿਨ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕਾਵਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਪੁਜ ਕੇ ਕੱਲ ੧੬ ਹੋਰ ਕੂਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫੜੇ ਗਏ ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਝਟਾ-ਪੱਟ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ੧੯ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਤਾਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਲੋਦ ਪੁੱਜੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁੜਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਇਹ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ:—

ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ ਸੂਬਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਕੂਕੇ ਜੋ ਫੜੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ੧੩੦ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੫੦ ਨੂੰ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਕਾਵਨ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ੧੬ ਉਤੇ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਵਲੋਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ੪ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ, ੫੦ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣ ਬਦਲੇ ਕੈਦ ਹੋਵੇਗੀ, ੧੦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਅੰਬਾਲੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।^੧

+੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ੧੬ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਮਲੋਦ ਵਿਚ ਚੌਂਹ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਲਈ ਦੇਖੋ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀ ਕੋਟਲਿਓਂ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ; ਨਕਲ ਹੁਕਮ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਮੁਕਦਮਾ ਰਿਆਸਤ ਕੋਟਲਾ ਬਨਾਮ ਅਲਬੇਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ੧੫ ਹੋਰ, ਤੇ ਨਕਲ ਹੁਕਮ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ, ੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੬੬ ਡੀ. ਐਸ ਪੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੋਗ ਡੀ. ਆਈ.ਜੀ. ਅੰਬਾਲਾ, ੬ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨; ਨਕਲ ਹੁਕਮ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਮੈਸਨ ਜਜ ਬਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਿਨ ਹੋਰ, ਮੁਕਾਮ ਮਲੋਦ, ੧੯ ਜਨਵਰੀ (ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੧੯੧ ਦੇ ਗੋਠਾਂ)

੩

ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੪੯ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਵਾਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੀ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਰੀਕਾਰਡ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਪਤੇ ਦੇ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ੨੨ ਮਾਘ ਸੰਮਤ ੧੯੮੬ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਚੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਕਿਸੇ ਪੱਕੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਵਸੀਲੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨਾ ਲੈ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

੪

ਜੋ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ।

੧ ਅਲਬੇਲ ਸਿੰਘ	ਪਿੰਡ ਵਾਲੀਆਂ ਇਲਾਕਾ	ਪਟਿਆਲਾ
੨ ਰੂੜ ਸਿੰਘ	ਮੱਲੂ ਮਾਜਰਾ	”
੩ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ	ਗਿੱਲਾਂ	ਨਾਭਾ
੪ ਸੇਠਾ ਸਿੰਘ	ਰੱਬੋਂ	ਲੁਧਿਆਣਾ
੫ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ	ਸਕਰੋਦੀ	ਪਟਿਆਲਾ
੬ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ	ਰੱਬੋਂ	ਲੁਧਿਆਣਾ
੭ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ	?	ਲੁਧਿਆਣਾ

ਸਫਾ ੧੯੨ ਦੀ ਬਾਕੀ
 ੧੮੭੨; ਚਿੱਠੀ ਵਲੋਂ ਫੋਰਸਾਈਥ ਮੁਕਾਮ ਮਲੌਦ ਜੋਗ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ,
 ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਵਾਇਸਰਾਏ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ,
 ੧੯-੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨।

੮ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ	ਜੋਗੇ	ਨਾਭਾ
੯ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ	ਪਿੱਥੋਕੀ	ਨਾਭਾ
੧੦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ	ਕਾਂਝਲਾ	ਪਟਿਆਲਾ
੧੧ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ	ਬਬਾਲ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੧੨ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ	ਮਰਾਜ਼	ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ
੧੩ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ	ਭੱਦਲ	ਨਾਭਾ
੧੪ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ	ਰੱਬੋਂ	ਲੁਧਿਆਨਾ
੧੫ ਬੋਲਾ ਸਿੰਘ	ਰੱਬੋਂ	ਲੁਧਿਆਨਾ
੧੬ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ	ਵਾਲੀਆਂ	ਪਟਿਆਲਾ

੫

ਜੋ ੧੯ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਭੇਜੇ ਗਏ।

੧ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ	ਪੁੜ੍ਹ	ਰਾਮ ਸਿੰਘ	ਦਾ,	ਨੰਗਲ	ਪਟਿਆਲਾ
੨ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ	„	ਦੱਲ ਸਿੰਘ	„	ਫੁਲੇੜੀ	„
੩ ਬੰਮਣ ਸਿੰਘ	„	ਅਲਬੇਲ ਸਿੰਘ	„	„	„
੪ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ	„	ਗੁਲਾਬਾ	„	ਅਲਾਵਲਪੁਰ,	ਜਾਲੰਧਰ

ਮੋਇਆਂ ਤੇ ਮਾਰਿਆਂ ਗਿਆਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

੧੪ ਜਨਵਰੀ	ਮਲੌਦ	ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਮਰੇ	੨
੧੫ ਜਨਵਰੀ	ਕੋਟਲਾ	ਹੱਲੇ ਵਿਚ ਮਰੇ	੭
੧੭ ਜਨਵਰੀ	ਕੋਟਲਾ	ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ	੪੯
„	ਕੋਟਲਾ	ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ	੧
੧੮ ਜਨਵਰੀ	ਕੋਟਲਾ	ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ	੧੬
		ਕੁਲ ਜੋੜ	<u>੭੫</u>

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ

ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਮਲੋਦ ਤੇ ਮਲੋਰ ਕੋਟਲੇ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ੧੫ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ੧੬ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਿਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਮਲੋਦ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਮਲੋਦ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕਾਵਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਮੁੜ ਜਾਓ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ।

ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਹੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਅੰਤ ੧੭ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ-ਜਨਰਲ ਪੁਲੀਸ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਲ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟੋਲ ਕੇ ਲਿਆਵੇ। ਬੇਲੀ ਨੂੰ ਚੁੰਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਲੋਦ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ ਗਰੀਨ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ੧੨ ਨੰਬਰ ਬੰਗਾਲ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ੨੫ ਸਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਲੋਦ ਵਲ ਨੂੰ ਗਿਆ। ਡੇਹਲੋਂ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੇਲੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਦਿਨ (੧੭ ਜਨਵਰੀ) ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਮਲੋਦੋਂ ਭੈਣੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਬੇਲੀ ਸਿੱਧਾ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਨੂੰ ਇਸ ਉਮੇਦ ਨਾਲ ਹੋ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਟੋਕ

ਸਕੇਗਾ । ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭੈਣੀ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲੀਸ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਖਾਨ ਇਹ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ।

ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਪਰ ਬੇਲੀ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਖਬਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਲਈ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਹੀ ਠਹਿਰ ਗਿਆ । ਘੰਟੇ ਕੁ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਖਾਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਫੂਕੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਨਸਪੈਕਟਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੌਕੀ ਪਹਿਰੇ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਕ ਵਜੇ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚੇ । ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਤਤਕਾਲ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ੪ ਵਜੇ ਦੀ ਰੱਡੀ ਦਿੱਲੀ ਰਾਹੀਂ ਅਲਾਹਬਾਦ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ-ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਬਾਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਹੀ ੧੫ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੌੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੂਬੇ ਭੀ ਫੜ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਵਾਂ ਹੁਕਮ ਆਉਣ ਤਕ ਅਲਾਹਬਾਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਫੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਜੋ ਵੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਲਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਓਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

“ਮੁਕਾਮ ਲਧਿਆਣਾ, ਤਾਰੀਖ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨†
 ਵਲੋਂ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਸੀ. ਬੀ., ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ
 ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ, ਜੋਗ ਸੈਕਰਿਟਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪੰਜਾਬ।

ਆਪ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ
 ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਅਮਨ ਦੇ ਬਰਾਓ ਲਈ (ਜੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਦੇ
 ਬਰਾਓ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਕੂਕਾ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ
 ਇਕ ਦਮ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ
 ਬਾਬਤ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੱਕ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ
 ਅਲਾਹਬਾਦ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

੨. ਹਾਲ ਤੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ
 ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਮਲੰਦ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ ਮਲੋਰ

†Dated Camp Ludhiana, 18th January 1872.

From T. D. Forsyth Esq., C. B., Commissioner
 and Supdt. Ambala Division.

To Offg. Secretary to the Government Punjab.

I have the honour to inform you that I have
 considered it absolutely necessary for the preservation of
 peace in this district, if not for the peace of the whole
 province, to deport Ram Singh, leader of the Kuka Sect.
 at once from the Punjab, and to send him to Allahabad
 for safety until the pleasure of the Government regarding
 his final disposal be known.

2. The complicity of Ram Singh in the outrages
 committed by his followers at Maloudh and in the State
 of Maler Kotla has not yet been thoroughly enquired into,
 and it is fact that he reported to the police the intention
 of Lehna Singh and Hira Singh, the chief actors in the
 present case, to commit outrages. But by his own
 admission his followers make use of his name and take
 advantage of his presence among their fellows to commit
 murders and create disturbances.

[See next page.]

ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬਲਵਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭੀ ਕੋਈ ਹੱਥ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ; ਹਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਡੇ ਕਰਤਿਆਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਲਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਯਤ ਬਾਬਤ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਰੀਪੋਰਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼੍ਰੀਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਤਲ ਅਤੇ ਬਲਵੇ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩. ਉਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ (ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ

3. He admits, whilst I am now writing down his words, that some time (he says about a month or six weeks) before the Amritsar murder, two men, Jhanda Singh and Mehar Singh, asked leave to kill the butchers; others joined in the request, but he strenuously forbade them; nevertheless they perpetrated the crime. He admits that, through he had a strong suspicion that these men were the culprits, he did not give any information to the Government. Some time afterwards, he says, that Dal Singh, Mangal Singh, Diwan Singh and two others, came and asked his leave to commit the Raikot murder, but he forbade them, and they did the deed without his knowledge. But he admits that he never gave any clue to the Government officers, not even when he was summoned to Bassian by Mr. Macnabb and interrogated. It is therefore quite evident that he kept the Government in the dark as to the proceedings of his followers. His excuse is that he was ignorant of our laws, and that as he had forbidden his followers to be guilty of murder, there was no obligation resting on him to report the matter to Government, not even when he found that murders proposed by his followers had been committed.

[See next page.]

ਹੈ ਮਹੀਨਾ ਜਾ ਛੇ ਹਫਤੇ) ਪਹਿਲੋਂ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੁੱਚੜ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ ਸੀ; ਹੋਰ ਭੀ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰਲ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ [ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ] ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਨਾਂਹ ਕੀਤਾ; ਫੇਰ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੁਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਦੋਸੀ ਸਨ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਬਰ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਦਲ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰੋਕਿਆ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾ ਕਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਉਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਾ ਪਾਈ, ਬਲਕਿ ਓਦੋਂ ਭੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਸਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਮੈਕਨੈਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਸੀਆਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਨੁਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸੀ ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ

4. To allow such a man to be at liberty is in the highest degree dangerous, even supposing his statement to be true, and then to be no more guilty of complicity than is to be inferred from his silence when information from him, as in the Amritsar case, would have led to a prompt apprehension of the real culprits

5. I trust that the action I am now about to take may receive the sanction of the Government, and that warrant may be issued under regulation III of 1818 for the detention in custody of Ram Singh and those of his subas who, during the next day or two, shall be apprehended and forwarded to the Magistrate of Allahabad.

ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੇ ਜੁਰਮ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਉਹ ਜੁਰਮ ਕਰ ਭੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

੪. ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਭੀ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਸੂਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਨਾਲ ਅਸਲੀ ਦੋਸੀ ਝੱਟ ਫੜੇ ਜਾ ਸੱਕਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਭੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ।

੫. ਮੈਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਾਰਵਾਈ ਮੈਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸੰਨ ੧੮੧੮ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੰਬਰ ੩ ਹੇਠਾਂ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅਗਲੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਅਲਾਹਬਾਦ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਅਲਾਹਬਾਦ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਕੂਕਾ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦਾ ਆਗੂ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੁਖਾਣ ਦਾ, ਪਿੰਡ ਬੰਗਵਾਲੀਪੁਰ,

ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਉਮਰ ੩੯ ਸਾਲ।

ਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਾਈ, ਉਮਰ ੪੧ ਸਾਲ।

ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਰਾਣਾ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਮਲੌਦ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਮਰ

੩੬ ਸਾਲ।

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ (ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ), ਜੱਟ, ਪਿੰਡ ਦੱਕ,

ਮਲੇਰ ਕੋਟਲਾ, ਉਮਰ ੬੦ ਸਾਲ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿੰਘ, ਪੁੜ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜੱਟ, ਪਿੰਡ ਦਰੀਆ ਪੁਰ,

ਕੈਥਲ, ਉਮਰ ੫੦ ਸਾਲ।

ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ, ਪੁਤ੍ਰ ਦਲ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜੱਟ, ਪਿੰਡ ਦਿਓਲੀ,
ਤਹਿਸੀਲ ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਟੋਜ਼ਪੁਰ, ਉਮਰ ੫੦ ਸਾਲ।

ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ, ਪੁਤ੍ਰ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਪਿੰਡ ਫੂਲੇਵਾਲਾ, ਮੁਕਤਸਰ,
ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਟੋਜ਼ਪੁਰ, ਉਮਰ ੩੯ ਸਾਲ।

ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਪੁਤ੍ਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਜੱਟ, ਪਿੰਡ ਸਿਆਲੋਕੀ,
ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਟੋਜ਼ਪੁਰ, ਉਮਰ ੪੦ ਸਾਲ।

ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ, ਜੱਟ, ਪਿਥੋਕੀ, ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ, ਉਮਰ ੩੫ ਸਾਲ।

ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ, ਪੁਤ੍ਰ ਹੇਮੇ ਦਾ, ਜੱਟ, ਮਲੋਦ, ਉਮਰ ੪੨ ਸਾਲ।

ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ, ਬਿਸ਼ਨਪੁਰ ਰਿਆਸਤ ਪਰਿਆਲਾ,
ਤੇ ਰਾਏਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ. ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਚਾੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਹੋਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਮਾਨਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ੨੨ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਿਓਂ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗੀ, ਪਰ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪੋਕਤ ਦਸ ਸੰਗੀਆਂ (ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ੧੭ ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਨੂੰ ਹੀ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰਨਾ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਓਸੇ ਦਿਨ (੨੨ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨) ਹੀ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ “ਤੁਹਾਡੀ ਪੰਜਾਹ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਰ (ਪੁੱਜੀ), ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-ਗਵਰਨਰ ਹੋਰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।”

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਲੈਫਟਿਨੈਂਟ-ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੋਲੀਸ, ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਲ, ਨੂੰ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਬੇਲੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ੧੨ ਨੰਬਰ ਬੰਗਾਲ ਰਿਸਾਲੇ ਦੇ ੨੫ ਸਵਾਰ ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਪੁਲਸੀਏ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪੁਲੀਸ ਲਾਈਨ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਣ, ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਭੈਣੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜ ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੰਡਾਸੇ, ਡਾਂਗਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਲਏ ਜਾਣ। ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਜ-ਪਤ੍ਰਾਂ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਜਾਏ। ਜੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਾ ਟੁਕਾਵਟ ਦਾ ਡਰ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਸਾਹਨੇ-ਵਾਲੋਂ ਗੋਰਖਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਕੰਪਣੀ ਮੰਗਵਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਫੜ ਲਏ ਜਾਣ। ਤਲਾਸ਼ੀ ਪਿਛੋਂ ਦੂਸਰਾ ਹੁਕਮ ਆਉਣ ਤਕ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਸਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਾਰਦ ਭੈਣੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ* ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਖਾਨ ਨੇ ਬੇਲੀ ਨੂੰ

*ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਲ, ੧੭ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨ ।

ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬੇਲੀ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਸਵੇਰੇ ਤਕ ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਲ ਰਾਹੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਗੋਰਖਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਠਹਿਰਿਆ ਰਿਹਾ। ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿੰਘ, ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ, ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਸਜਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਹਨੇਵਾਲੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬੇਲੀ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰੇ ਭੇਜੀ ਨੂੰ ਗਿਆ।

ਜਦ ਬੇਲੀ ਭੇਜੀ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਓਥੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਡੇੜ੍ਹ ਕੁ ਸੌ ਕੂਕਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਰਹਿਤ ਬਿਹੰਗਮ ਸਨ। ਓਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਭੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧੀ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਚਰਖੇ ਕੱਤ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬੇਲੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਰਸਤੇ ਤੇ ਜਮਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦੋ ਦਿਨ ੧੮ ਤੇ ੧੯ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਅਤੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਨੇ ਖੁਦ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:—

ਟਕੂਏ ਯਾ ਸਫਾ-ਜੰਗ	੩੬
ਗੰਡਾਸੇ	੬
ਖੋਖਰੀਆਂ	੨
ਡਾਂਗਾਂ ਤੇ ਚੱਕਰ	ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੋਈ
ਕਾਗਜ਼-ਪੱਤ੍ਰ	ਕੋਈ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ
ਰੁਪਈਏ	ਲਗ ਭਗ ੧੫੦੦
ਗਹਿਣੇ, ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ	ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ

ਬੇਲੀ ਨੇ ਰੁਪਈਏ, ਗਹਿਣਾ-ਗੱਟਾ, ਕੀਮਤੀ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਤੇ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਚੋਗੇ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਸਦਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਦੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਡੇਰੇ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਉਮਰਾਓ ਅਲੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ੨੦ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਗਾਰਦ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ । ਕੇਵਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੈਣੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।

੧. ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਉਮਰ ੯੦ ਸਾਲ ।

੨. ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ, ੫੦ ਕੁ ਸਾਲ ।

੩. ਬੀਬੀ ਨੰਦੋ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੱਚੇ ।

੪. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ।

੫. ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ।

੬-੧੬. ਗਿਆਰਾਂ ਆਦਮੀ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ।

ਘੋੜੇ, ਉੱਠ, ਗਾਈਆਂ, ਮੱਝਾਂ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੮੨ ਸੀ ।

ਤਲਾਸ਼ੀ ਵੇਲੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਬੇਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਨ । ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਮ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਇਥੇ ਕਿਤੇ ਵੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਥਿਆਰ ਭੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਲਕੋਏ ਹੋਏ ਹੋਣ । ਪਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦਾਣੇ ਤੂੜੀ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕੀਤੇ

ਬਿਨਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਬੇਲੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਪਾਇਆ।

ਬੇਲੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਹਰ-ਮਨ-ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਲੰਬੜਦਾਰਾਂ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਹਬ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਬਾਉ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੂਬੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਵਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਸਾ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਬਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਨਹਿਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਠੇਕਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਲੋਕ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਭੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਬੇਲੀ ਨੇ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗਾਰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਭੈਣੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਬੇਲੀ ਨੂੰ ਵੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਵਲੋਂ ਫਸਾਦ ਖੜਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹੱਥ ਸਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਬੇਲੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਇਹ ਖਬਰ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਬਣੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਬੇਲੀ ਨੇ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਭੇਜੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ੨੧ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ

ਨੇ ੨੨ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜੋ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।

ਇਹ ਤਾਰ ਪੁੱਜਣ ਪਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸੁਪਿਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਮਿਸਟਰ ਜੈਕਸਨ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਬੜੀਆਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ ਪੁਟਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਹੋਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਮਿਲਿਆ ਕੁਝ ਭੀ ਨਾ। ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਦੱਬੇ ਹੋਣ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਹਵਾਈ ਕਿਸੇ ਲੰਬੜਦਾਰ ਨੇ ਐਵੇਂ ਉਡਾ ਛੱਡੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ।

* ਲਫ਼ਟਿਨੈਂਟ-ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ, ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨; ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਰ, ਜੋਗ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ, ੨੨ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨; ਕਾਵਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ. ੨੬, ਜੋਗ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ, ੨੯ ਜਨਵਰੀ ੧੯੭੨ ।

ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਅਫਰਾ ਤਫਰੀ

ਇਸ ਵੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਫਸਰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਅੱਠ ਦਸ ਕੂਕੇ ਭੀ ਇਕੱਠੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿਸਦੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ 'ਵਧੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ' ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਖੜਕ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਫਰਾ ਤਫਰੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ, ਫੌਜ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ, ਰੇਲ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰੇ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪੱਤਣ ਟੋਕ ਲਏ ਜਾਂਦੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਵਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜਾਲੰਧਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ।

੧੭ ਜਾ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਰਾਹੋਂ ਦੇ ਪੋਲੀਸ ਸਾਰਜੰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਬਰਚ ਨੂੰ ਇਕ 'ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਛੇਤੀ' ਦੀ ਚਿਠੀ ਦੌਰੇ ਵਿਚ ਫਲੌਰ ਭੇਜੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਆਏ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਇਕ ਜਥੇ ਨੇ ਰਾਹੋਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਰਚ ਨੇ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਘੱਲ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਤਾਰਾਂ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਲੰਧਰ ਨੇ ਤਾਰ ਪੁੱਜਣ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਰੇਲ ਰਾਹੀਂ ਜਾ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਪੱਤਣ ਤੋਂ ਦੀ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਲੰਘਣਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਆਪ ਉਸ ਨੇ ਜਾਲੰਧਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖੜੀ ਇਕ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਛਾਣ ਕੱਢੀ, ਇਕ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਬਿਆਸਾ ਦੇ ਪੱਤਣ

ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਪੂਰਥਲਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਘੱਲਿਆ ਕਿ ੧੦੦ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ੨੫ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ਭੇਜ ਕੇ ਫਗਵਾੜੇ ਦੀਆਂ ਚੌਂਕੀਆਂ ਤਕੜੀਆਂ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮਾਖੋਵਾਲ ਨੂੰ ਨਾ ਲੰਘ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਬਰ ਪੁਜਦੇ ਸਾਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੈਪਟਨ ਸੀ. ਐਚ. ਟੀ. ਮਿਚੱਲ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਆਵਾ-ਜਾਈ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪਹਿਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਰੇ ਪੱਤਣ ਤੇ ਘਾਟ ਰੋਕ ਲਏ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਕੀ ਇਕ ਕਰੜੀ ਗਾਰਦ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਪਾਸਕਿ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਬਰਚ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਓਥੇ ਤਾਂ ਕੂਕੇ ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ੧੦ ਯਾ ੧੫ ਨਿਹੰਗ ਸਨ, ਜੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮਾਖੋਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

੨੧ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤਾਰ ਪੁੱਜੀ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਰ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੀਰੇ ਤੋਂ ਦੋ ਸੌ ਕੂਕਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੇ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤਾਰ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

* ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੈਪਟਨ ਮਿਚੱਲ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ, ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਲੰਧਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ, ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਜੋਗ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤ੍ਰ ੨੧-੨੨ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨।

ਕਾਵਨ ਤੇ ਫ਼ੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ

ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੀ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇ-ਨਿਯਮੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੁਧ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫ਼ੋਰਸਾਈਥ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ; ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਤਕ ਨਾ ਕਰਨ, ਕੋਈ ਬਾਕਾਇਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰੀਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਖਿਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਬੇ-ਨਿਯਮੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਖਿਤਿਆਰ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ-ਵਾਹ ਖੜ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਲਕੋਈ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਬੇਲੋੜੀ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਸਖਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੇ ੨੪ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੨੨ ਰਾਹੀਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਮਿਲਨ ਤਕ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜੋ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਪੰਜਾਬ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਇਹ ਭੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫ਼ੋਰਸਾਈਥ ਨੇ ਭੀ ਹੋਰ ੧੬ ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੇ ਹੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਬੇ-

ਤਹਾਸ਼ਾ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਭੀ ਜਵਾਬ-ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ।

੨੯ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਕਾਵਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਚਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਵਨ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ਹਾਲ ਤਕ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਏ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।*

ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਕਾਵਨ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਜਵਾਬ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਭੇਜਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਲਿਖਾ-ਪੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਲਗਾ ਗਏ, ਪਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਭੀ ਵਾਇਸਰਾਇ ਲਾਰਡ ਨੇਪੀਅਰ ਐਂਡ ਮੈਗਡਾਲਾ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕੀ ਅਤੇ ੩੦ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਟੀ. ਡੀ. ਫੋਰਸਾਈਥ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਸੀ ਐਸੀ ਥਾਂ ਲਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਟਿਆਸਤ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਸੰਬੰਧੀ ਵਾਇਸਰਾਏ ਵਲੋਂ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹੋਇਆ ਈ. ਸੀ. ਬੋਲੀ, ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ (ਹੋਮ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ), ਆਪਣੀ ੩੦ ਅਪ੍ਰੈਲ

* ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ (ਹੋਮ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ) ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਜੋਗ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੰ. ੧੨੨, ੨੪ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨; ਨੰ ੨੮੯, ੧੨ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨; ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਸੈਕ੍ਰਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਜੋਗ ਡਿਸਪੈਚ ਨੰਬਰ ੨੮, ੨ ਮਈ ੧੮੭੨ (ਹੋਮ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ); ਡਿਸਪੈਚ ਨੰਬਰ ੧੫੧, ੧੫ ਮਈ ੧੮੭੨ (ਫਾਈਨੈਨਸ਼ਲ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ) ।

ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ ੮੫੭ ਵਿਚ ਫੋਰਟ ਵਿਲੀਅਮ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਇਵਜ਼ੀ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:—

੨੨. ਹਿਜ਼ ਐਕਸਿਲੈਂਸੀ (ਵਾਇਸਰਾਏ) ਇਹ ਗੱਲ ਮੁੜ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੇ ਜੋ ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਸੀ ਉਹ ਬੇ-ਕਾਨੂਨਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਵਹਿਸ਼ੀਪੁਣੇ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਾ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਜੋ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਡੀਕਿਆ ਭੀ ਨਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਮਿਲ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੨੩. ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹਿਜ਼ ਐਕਸਿਲੈਂਸੀ ਸਣੇ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਪਰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਉਹ ਇਹ ਕੁਝ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਾਲ ਚਲਨ ਬੇਦਾਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

... ..

੩੦. ਹਿਜ਼ ਐਕਸਿਲੈਂਸੀ ਤੇ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਇਤਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲੇ ਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਸੀ ਐਸੀ ਥਾਂ ਲਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਇਹ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਭੀ ਕਿਸੀ ਐਸੀ ਥਾਂ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਹੋਵੇ। ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਾਵਨ ਦੀ ਤੇਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੇ ੩ ਮਈ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਸਪੈਚ ਨੰਬਰ ੧੫੨ ਏ. (ਫਾਈਨੈਨਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ) ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਮਹੀਨਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜੋ ਸੈਕਰਿਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਫਾਰ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।*

† 22. xxx His Excellency is under the painful necessity of affirming that the course followed by Mr. Cowan was illegal, that it was not palliated by any public necessity, and that it was characterised by incidents which gave it a complexion of barbarity. That course was commenced in opposition to the spirit of instructions received from superior authority, and, in the absence of sanction, involved but not awaited; it was prosecuted to completion in contravention of positive orders.

23. Under all these circumstances, His Excellency in Council is compelled to direct that Mr. Cowan be removed from the service. He does so with deep regret, as Mr. Cowan's previous character and conduct have been unexceptionable, and as he acted with promptitude in concealing measures for the repression of the movement.

30. His Excellency in Council considers that Mr. Forsyth's conduct will be adequately dealt with by his removal from the Commissionership of Ambala to a position in another province in which he will not have to superintend the judicial proceedings of any native State, and by an expression of the opinion of the Government of India that he ought not in future to be placed in a position in which he would be called upon to exercise similar control and superintendence.

[Secretary to the Government of India, Home Dept., to the Officiating Secretary to Govt. of the Punjab, No. 857, dated 30th April 1872.]

* ਸੈਕਰਿਟਰੀ ਔਫ ਸਟੇਟ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਜਗ ਡਿਸਪਚ ਨੰਬਰ ੩੨ ਜੁਡੀਸ਼ਲ), ੧੮੭੨।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸੰਗੀ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਪੁੱਜੇ, ਤੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਮਿਸਟਰ ਜੇ. ਸੀ. ਰੈਬਰਟਸਨਜ਼, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ੨੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ. ੪੨ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੇਲ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ੧੩੯।। =)।। ਮਿਸਟਰ ਜੈਕਸਨ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਸੁਪਿਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਰਕਮ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣੀ, ਮੈਂ ਕਿਲੇ ਦੇ ਕਮਾਨ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਆਨੇ ਤੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਇਕ ਆਨਾ ਰੋਜ਼ ਖਰਚ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇ।

ਲੈਪਲ ਗ੍ਰਿਫਿਨ ਇਵਜ਼ੀ ਸਕੱਤਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਬੰਧੀ ਯੂ. ਪੀ. ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ ੧੭ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਫੀਆ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੭ ਸੀ. ਵਿਚ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਰ ਵਿਲੀਅਮ ਮਿਉਰ [ਗਵਰਨਰ ਯੂ. ਪੀ] ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਖਾਸ ਪੇਸ਼-ਬੰਦੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਨਾਂ ਇਹ ਖੁਦ ਹੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖਿਸਕ ਸਕੇ।

ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ੧੯ ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਜੇ. ਡਬਲਯੂ ਮੈਕਨੈਬ ਡਿਪਟੀ

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੧੧੮ ਰਾਹੀਂ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਗੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਬਾਬਤ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਨੇ ਖਤਰਨਾਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁੜ ਫਸਾਦ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਏ।

ਮੈਕਨੈਬ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਗਿਆ ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੮੭੨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਫਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ:—

੧. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
੨. ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਰੁਪ-ਚਾਪ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਹੇ, ਮੇਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾ ਜਾਏ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਨਾ ਲਾਏ।
੩. ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
੪. ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
੫. ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿੰਘ, ਜੇ ਦਸਾਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕੇ ਸੁਸਤ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।
੬. ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ।
੭. ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।
੮. ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਪਰ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਦਾਚਿਤ ਭੀ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਏ,

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਨ।

੯. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

੧੦. ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ।

੧੧. ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਲ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੂਕਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮਾਸ ਛਕਣਾ ਤੇ ਨਸ਼ਾ ਪੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਸਰਬ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਾਂਗਾ। ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਯਾ ਬਟ ਪਟ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

੨੨ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਅਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੯੩ ਸੀ. ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਚੁੰਕਿ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤੀਰਥ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੰਗੂਨ ਜਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਵਾਇਸਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਣ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਲਾਈ ਰਖਣਗੇ ਤੇ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈਆਂ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਲੱਗਾ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਮੈਦਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਪੈ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ

ਉਹ ਮੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਜੇਹਲਖਾਨੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਨਾਰ ਦੇ ਕਿਲੇ, ਮੋਰਮਈ ਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ (ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ) ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਹਾਲਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਪਰ ਇਤਨਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਬੰਦੀਵਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿਸੀ ਖਾਸ ਇਤਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇੱਕੋ ਦੁੱਕੇ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਜੋ ਪੱਤ੍ਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੁਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਚਾਨਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੱਤ੍ਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਲਾਵਤਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸੰਨ ੧੮੮੫ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਹੋਇਆ।*

* ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ੩੦੯੫; ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀ Autobiography, 38. ਕੂਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ 'ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮਨ-ਭਾਂਦਾ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨਗੇ। ਗਊ ਗਰੀਬ ਦੁਖਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਆਖਿਰ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕ੍ਰਿਧਰੇ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਰੂਸ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਵਾਂਗਾ।' [ਸਤਿਜੁਗ ੨੨ ਮਾਘ ੧੯੮੬, ਪੰਨਾ ੪੧, ਕਾਲਮ ੧, ਸਤਰਾਂ ੧੩-੭] ਚੂੰਕਿ ਰੂਸ ਹਾਲ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੂਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹਾਲ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਕੋਈ ਟਿਕ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਰੂਸ ਕਦੀ ਭੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਕੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ? ਜੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਾਲ ਤਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਟਿੱਕਣਾ ਤੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੱਧਾ ਕੇ ਗਿਣੀ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤ ਨਾਮੇ

ਇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪਰ ਢੁੱਕੀ ਕੋਈ ਤਾਰੀਖ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖਵਾਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਭੀ ਬਦਲਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਜ਼ਰੂਰ ਭਾਸਦੀ ਸੀ। ਲਿਖਤ ਯਾ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਹਾਲਤ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਾਰ ਅੰਕ ਅਸੀਂ ਲਾਏ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਨਕਲਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੇੜਿਆ।

ਇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤ ਨਾਮੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਹੀ

‘ਅਰਦਾਸ’ ਸ਼ਬਦ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ‘ਚਿੱਠੀ’ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭੀ ਚਿੱਠੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਵਰਤਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਨੰਬਰ ੧ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ‘ਰਹਿਤ ਨਾਮਾ’ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਨਕਸ਼ਾ ਹਨ, ਓਥੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹੀਂ ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਤ ਦਾ ਭੀ ਇਕ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਲਿਖਤ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਵਾਨੀ, ਸਰਲਤਾ, ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਓਥੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਤਤਾ ਹੈ।

੧

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਸਿਖਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਰਹਿਤ ਨਾਮਾ, ਸੋ ਸੰਬੂਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੋ ਜੋ ਸਭ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ। ਬੁਢੇ ਬਾਲੇ ਨੇ। ਨਾਲੇ ਲਟਕੀਆਂ ਨੇ। ਹੋਰ ਸਰਬਤਿ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤਿ ਉਠ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਨਾ। ਲੜਕਿਆਂ ਅਰ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਅਖਰ ਪੜਨੇ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ॥ ਜੋਟੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜਨੇ ਨਹੀਂ, ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ। ਜੋਟੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਜਦ ਪੜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪੜੇ ਜਾਵੇਂਗੇ। ਹਾਲ ਤਾਂ ਲੋਗ ਆਖਦੇ ਹੈਨਿ ਕੂਕੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੈਨਿ। ਸੋ ਇਹ ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਰੋਲਾ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਲ ਦੇਉਗਾ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਬਾਤਿ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਦੌਲੀ ਪਵੇ ਦੇਸ ਸਭੇ ਰੁਝੇ। ਜੇ ਬਣਿ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਕੰਠ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਪੁ ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ, ਹਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਏਤਨੀ ਬਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੰਠ ਕਰਨੀ,

ਨਿਤ ਨਾਇਕੇ ਝਲਾਂਗੇ ਪੜਨੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ,
ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਨਾ। ਏਸ ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਜੋ ਚਲੇਗਾ ਭਾਈ
ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੈ ਉਪਾਧ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੋਂ
ਟਲ ਜਾਣਗੇ ॥ ਇਹ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਜਰੂਰ ਮੰਨਣੇ, ਏਹੋ ਨਫੇ ਦਾ ਕੰਮ
ਹੈ ਬਡਾ ॥ ਦੇਖੋ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਭਾਵੇਂ
ਕੋਈ ਕੋਸੇ ਕਸਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਬਡਾ
ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਦੇਖੋ ਅਸੀਂ ਕੈਦ ਤਾਂ ਹੋਇ ਗਏ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ
ਕਰਮ ਨੇ ਕਰਾਇ ਦਿਤੇ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ
ਭੀ ਸਾਨੂੰ ਬਡਾ ਸੁਖ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਜਰੂਰ ਸਭ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਰਾਤਿ
ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ, ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਸਮਾਂ ਕੈਸਾ ਹੈ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹੈ
ਕੂਕੇ ਪਏ ਰੋਲਾ ਪਾਂਦੇ ਹੈਨ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੋਲਾ ਭੀ ਦੇਖਾਲਣਾ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਰ ਸਭ ਕਿਛ ਬਹੁਤੇਰਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਨੀ, ਏਹ ਸੰਤ
ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਹੀ ਮੁਢ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਉਂ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
ਆਪ ਰਖੀ ਹੈ ਮਨੁਖ ਦੀ ਹਟਾਈ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ ॥ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ
ਬਹੁਤੇ ਝਖ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੈਨ। ਮਨੁਖ ਤਾਂ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹਟਾਇ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ ਪਰ ਈਸਰ ਕ੍ਰਿਤ ਮਨੁਖ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ, ਮੁਹ ਕਾਲਾ ਬਹੁਤੇਰਿਆਂ
ਸਿਖ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਕਰਾਇ ਲਿਆ ਹੈ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਅਰ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਕੇ
ਰਾਜਿਆਂ ਪ੍ਰਜਿਆ ਨੇ ਝਖ ਮਾਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਹੈ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਸਿਖ ਦੁਖ ਪਾਵੇ, ਸੋ ਖਾਲਸਾ
ਜੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦੁਖ ਪਾਉਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਫੇਰ ਰਛਿਆ ਦੀ ਉਮੈਦ
ਅਸੀਂ ਭੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ਉਹ ਜੋ ਅਰਦਾਸ
ਤੁਸਾਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਸੀ, ਮਾਲਵੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਈ ਸੁਣਦੇ
ਹਾਂ ਅੱਛਿਆਂ ੨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ॥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ
ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਭੀ ਕੁਛ ਬਚਨ ਬਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਅਛੀ ਤਰਾ, ਕੁਛ ਕੁ

ਇਹ ਕੰਮ ਚੌਤੀਆ ਸਾਲ ਲਗੇ ਸਰੂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਭਾਈ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ॥ ਅਰ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਹੋਨ ਸੋ ਸਤਿ ਹੈ ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੂਟਾ ਹੋਨ ॥ ਵਿਚਾਰਨੇ ਮੈ ਫਰਕ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਸਤਿ ਹੋਨਿ । ਪਚੀ ਸਾਲ ਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਥਾ ਕਿ ਸਿਖ ਹੋਵੋਗੇ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਨੀ ਅਖੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਸਿਖ ਏਹੀ ਹੋਏ ਹੋਨ । ਅਗੇ ਜੇ ਸਿਖ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਆਖਦੇ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਹਟਾਉਂਦੇ । ਮੈਂ ਭੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਛਿੱਠਾ ਹੈ ਲਾਹੌਰ ਮੈ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਜੈਸੀ ਸਿਖੀ ਲਾਹੌਰ ਮੈ ਸੀ । ਮੁਸਲੀ ਲੜਕਾ ਮਾਸ ਦਾਰੂ ਆਮ, ਏਹ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਮਾੜੁ ਸੀ । ਤੁਸਾਡੀ ਏਤਨੀ ਉਮਰ ਹੋਈ ਹੈ ਐਤਨੇ ਭੋਗ ਕਿਥੇ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਜਦਿ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਹੀ ਦੇਖੋ ਭੋਗ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਨ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ, ਅਰ ਵਡੇ ੨ ਭਾਰੇ ਸਿਖ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹੋਨ ॥

ਪੁਜਾਰੀ ਮਹੰਤ ਗਰੰਥੀ ਗਿਆਨੀ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਨਖਾਹੀਆ, ਸੋ ਦੇਖ ਏਨਾਂ ਤਨਖਾਹੀਆਂ ਮੇ ਤਾਂ ਕਿਨੇ ਭੋਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਵਡੇ ਸਿਖਾਂ ਮੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ । ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰੋ । ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਅਛੂ ਕਟੂਗਾ ॥ ਜਿਥੇ ੨ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ ਭਾਈ ਉਥੇ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣਾ ॥ ਸੰਭੂਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਅਰਜੀਆਂ ਪਾਓ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਮੌੜਨ, ਫੇਰ ਪਾਈ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਮੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਤੂੰ ਦਸੀਂ ਬੀਂਹ ਦਿਨੀਂ ਪੜ ਲੈਣੀ, ਹਥ ਹਮੇਸਾਂ ਪੜੋ ।

॥ ਇਤਿ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਣੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾ ਦਾ ਹਾਲ ਈਸ ਮੂਸ ਹਿੰਦੂ ਖਲਕ ਸਭੀ.....ਪੀਸ ॥ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀਪ ਤੁਰਤ ਗਇਓ ਮੰਡੀਆ ਮੁਇਓ ਜਗਿਓ ਖਾਲਸਾ ਮੀਤ ॥ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਇ ਪੁਜਾ ਹੈ, ਜੇਹੜੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਰਤਬ ਜਾਣੇ ਆਪਿ ॥ ਸੋ ਹੋਊ ਤਾਂ ਆਟਾ ਸਣੇ ਰਾਜਿਆਂ ਪਰ ਜੇ ਆਟਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਲੀਆ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਹੋਊ, ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰੋਛਾ ਵਾਸਤੇ, ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੰਦਾ ਆਵੇਗਾ, ਸੋ ਮਲੇਛ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਵਾਈਏਗਾ, ਸੋ ਭਾਈ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਏਹੋ ਹੈ ਹੀ ਹੈ, ਅਰ ਦੁਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਅਰ ਸਮਾਂ ਭੀ ਉਤਪੱਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਹੀ ਹੈ, ਸੋ ਠੀਕ ਕਟੇਗਾ, ਹੋਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜਲ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਦਾ ਵਰਤਾਨਾ। ਏਹ ਮੇਰਾ ਪਿਛਾ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡਣ। ਸੋ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਖ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕੁਝ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਆਇਆ, ਨਾ ਕਿਛ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨਾਲ ਗੰਢ ਲਗਾ, ਸੋ ਐਸਾ ਕੰਮ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੋਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਪੜ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਪੱਲਾ ਪਾਇ ਕੇ, ਗੁਰਮਤ, ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਮੰਗਣਾ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਭੰਡੀ ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ, ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਊਗਾ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਕਿਤਨੇ ਪਾਪ ਸੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੇੜੇ ਹੀ ਮੈ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਹੈਨ, ਨਿੰਦ ਚਿੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਮੈ ਤਾਂ ਇਉ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਠੀਕ, ਹੋਰ ਭਾਈ *ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚੰਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਠ ਅਰਦਾਸ

*ਵਰਿਆਹਾ ਦੇ ਸਨ, ਚੰਗਵਾਨ ਵਾਦ ਦੇ।

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ ਸਭ ਦੇਸ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ । ਜੋ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਬਚਨ ਮੰਨੂੰਗਾ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਊਗਾ ॥ ਸੱਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ । ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਦੇਖੀ ਹੈ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਵਲ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਟ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਦਿਨ ਕੱਟੇ ਹਨ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਥਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ । ਕਰਮ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਖੋਟੀ ਜਗਾ ਮਹਾ ਦੁਖਾ ਦੀ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਖੋਹੜਾ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਸੋ ਭਾਈ ਨਾਮਧਾਰੀਓ ਸਾਨੂੰ ਏਨੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਨੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਸਰਨ ਆਵੇ ਤਿਸੈ ਕੰਠ ਲਾਵੇ ਇਹ ਬਿਰਦ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਇਹ ਚਿਠੀ ਮੈਂ ਸਰਬ ਦੇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸੋ ਜਿਥੇ ਤੁਮੀ ਜਾਓ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆਵੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਤਾਂ । ਏਸ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਉਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਭੇਜ ਦੇਣੀ ॥ ਜਿਤਨੀਆ ਚਾਹੇ ਉਤਨੀਆ ਬਨਾ ਲਵੋ । ਪਰ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਆਂਹਦਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹੇ ਤਾਂ ਅਛੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਭਾਈ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਜੇ ਤੈ ਰੱਖੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਾਈ ਬਹੁਤੀ ਥਾਈ ਜਾ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦੇਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਿਸਰ ਭੀ ਦਿਖਾਲੀਂ, ਹਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਜਾਈਂ । ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਨਾ ਜੋੜ ਲੈਣੀ ਪਸੀਨੇ ਦੇ ਸਾਥ, ਔਰ ਭਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੌਕਰ ਨਾ ਰਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਜੋ ਰਹੂ ਸੇ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋਊਗਾ । ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਗ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਹੋਰ ਜੀ ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਸੁੱਧ ਲਿਖਣੀ । ਕੋਈ ਕੋਈ ਦਿੱਠੀ ਐਸੀ ਆਈ ਹੈ ਬਹੁਤ ਖੰਡਿਤ, ਕੁਛ ਸਿਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਔਂਦਾ, ਹੋਰ ਭੇਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਯਥਾ ਸਕਤਿ, ਭਾਵੇਂ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦਾ, ਆਪ ਸਭ ਕੇ ਸਾਥ ਅਨੰਦ ਰਹਿਣਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਭਰਮ ਪਾਇਆ ਹੈ ਚੰਗਿਆਂ ੨ ਨੇ

ਕਿ ਇਹ ਕੂਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਅਗੇ ਵਾਗੂੰ ਜੈਸੇ ਚੁਗੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਸਿੰਘ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਪੈ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਹਮਾਰੀ ਤੇ ਮਨਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਗਾਈਂ ਦਾ ਤਰਜ ਠੀਕ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸ਼ਨੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ।

੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਯਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੂਬ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਣੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਜੀ, ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸੋਂ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਦੁਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੇਟਣ ਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਚਾਹੇ ਤੁਰਤ ਹੀ ਮੇਟ ਦੇਉਗਾ। ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਪਾਈ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਦੀ ਚਿਠੀ ਆਈ ਹੈ, ਅਰ ਜਿਸ ਜੋ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਭੇਜੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ, ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਰੁਪਈਏ ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਗਲਾਸ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਮਿਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰੇ ਹੋਇ ਗਏ ਹਾਂ, ਸਭ ਦਾ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਸਮਝ ਲਏ ਹਨ। ਪਰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਲਿਖਣ ਕਰ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਡਾ ਭਾਰੀ ਦੁਖ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ, ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ ਪ੍ਰਭਾਤੋਂ, ਭੋਗ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਓ, ਜਿਤਨੇ ਪੁਜ ਆਉਣ। ਸੋ ਇਕ ਦੁਖ ਕਿਆ ਸਭ ਦੁਖ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ। ਸਤ ਕਰ ਮੰਨਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਸਰਬ ਦੋਗ

ਕਾ ਅਉਖਧ ਨਾਮ ॥ ਨਾਮ ਦਾਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ । ਪਰਸਪਰ ਮੇਲਾ ਹੈ, ਦੋਖੋ ਨਾਮ ਵਿਚ ਕੇਡੀ ਕਲਾ ਹੈ । ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਭੋਗ ਪਿਆ ਨਾਮ ਦੀ ਕਲਾ ਸੇ, ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਉਚਾਰਨ ਲਗਾ ਹੈ, ਅਰ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣੋਂ ਕੋ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ । ਸੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਅਮੋਲਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਸੇ ਭਾਈ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਕੰਮ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ‘ਅਗਾਹ ਕੂੰ ਤ੍ਰਾਘ ਪਿੰਡਾ ਫੇਰ ਨਾ ਮੋਢੜਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਿੱਖ ਅਵੇਹਾ ਵਾਰ ਬਹੁੜ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ’ ॥ ਸੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜੰਮਣ ਮਰਣਾ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਦਾਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਿੱਥੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਏਥੋਂ ਨਾਮੋ ਭੁਲਿਆ ਫਿਰ ਹੱਥ ਕਿਥਾਉ ਨ ਪਾਇ ॥ ਜੂਨੀ ਸਭ ਭਵਾਈਐ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਟਾ ਪਚੈ ਪਚਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀਆਂ ਹਨ । ‘ਤਿਨ ਕਉ ਮਿਲਨ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸ਼ੀਆ ਸਦ ਚਾਉ ॥ ਤਿਨ ਮੁਖ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮਨ ਸਚਾ ਨਾਉ’ ॥ ਨਾਮ ਕੀ ਅਮਿਤ ਵਡਿਆਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਜੀਉ ਕਿਆ ਕਹਿ ਸਕਵਾ ਹਾਂ । ਸੇ ਮੈਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਸੰਗਤ ਕੀ ਓਰ । ਜੇ ਵਡੇ ਝਾਲਾਂਗੇ ਉਠ ਕੇ ਨਾਉਨਾ, ਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਸਵਾ ਪਹਿਰਾ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਸਣੇ ਕੋਸੀਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਦਾ ਪੁੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਸੂਰਨ ਦਾ, ਫੇਰ ਰੁਪੇ ਦਾ, ਫੇਰ ਤਾਮੇਂ ਦਾ, ਫੇਰ ਅੰਨ ਦਾ, ਫੇਰ ਜਲ ਦਾ । ਫੇਰ ਦਿਨ ਚੜੇ ਪੁੰਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਿੰਡਾ ਹੀ ਧੋ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਹਾਤਮ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਰ ਬਿੰਦ ਥੀਂ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸੇ ਜਿਤਨਾ ਬਣਾ ਆਵੇ ਉਤਨੀ ਰਾਤ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰ, ਹੋਰ ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜਿਤਨੇ ਭੋਗ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੁਜ ਆਉਣ

ਉਤਨੇ ਪਾਉਣੇ, ਜੇ ਕਰ ਇਕ ਘਰ ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦੁਹੁੰ ਚੁਹੁੰ ਸਿੰਘਾਂ
 ਰਲ ਕੇ ਭੋਗ ਪੁਆ ਦੇਣੇ, ਬਡਾ ਅਡੰਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤੇ ਸਿੰਘ
 ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨੇ । ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ
 ਕਰ ਕੇ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ । ਹੋਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਮੇਰੇ
 ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਖਰ ਪੜਨੇ
 ਦਾ, ਸੋ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅੱਖਰ ਪੜ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਅੱਛਾ ਸਿਖਾ ਤੂੰ ਇਸ ਜਗਾ ਹਮੇਸ਼ਾ
 ਪੱਥਰ ਸਿਟ ਜਾਇਆ ਕਰ । ਤਾ ਉਹ ਸਿੱਖ ਲਗਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਗਾ ਸਿਟਣ,
 ਤਾ ਪੱਥਰਾ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ । ਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ
 ਇਕ ਇਕ ਪਥਰ ਰੋਜ਼ ਸਿਟਣ ਤੋਂ ਢੇਰ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ
 ਇਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਸਿਖਣ ਨਾਲ ਅਖਰ ਸਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਅਜੇ
 ਤੈਨੂੰ ਆਂਵਦੇ ਨਹੀਂ, ਆਇ ਜਾਵਣਗੇ । ਤਾ ਉਹ ਸਿਖ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਲਗਾ
 ਅੱਖਰ ਪੜਨ । ਤਾ ਪੜ ਗਿਆ । ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜੋ ਇਕ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਨਿਤ
 ਕੰਠ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਹੋ ਜਾਇਗੀ । ਸਤ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ, ਸੋ
 ਭਾਈ ਬਾਣੀ ਸਭ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰਨੀ । ਜਨਾਨੇ, ਮਰਦਾਨੇ, ਬੁਢੇ, ਬਾਲੇ ਨੇ
 ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਅਰ ਭਜਨ ਕਰੂਗਾ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਸੁਖ ਹੋਵਣਗੇ,
 ਰਿਜਕ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤਿ ਹੋਵੇਗੀ, ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਰਹੇਗਾ, ਹਰ ਤਰਾਂ ਸਰੀਰ
 ਦੀ ਗੁਰੂ ਰੱਛਿਆ ਕਰੂਗਾ, ਸਤ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ,
 ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀਣਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੂਕਰ ਸੂਕਰ ਗਰਭਪ ਕੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ । ਮੈਂ
 ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ । ਜਦ
 ਅਰਦਾਸ ਲਿਖਣ ਲਗਦਾ ਹਾਂ ਤਦੋ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗੇ ਦੋਇ
 ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਅੱਛੀ ਲਗੇ,
 ਸੋ ਮੇਰੇ ਤੇ ਲਿਖਾਈਂ । ਸੋ ਮੇਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਾਵਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ
 ਸੰਗਤ ਦੀ ਓਰ ਲਿਖ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਮੈ ਜੀ ਕਹਾ ਮਤ ਹੈ, ਜੇ ਮਤ
 ਹੋਦੀ ਮਲੇਛ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਵਦਾ । ਦੇਖੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕਰਤਾਰ

ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ, ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਦਿਖਾਵਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝੇ ਹੋਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ। ਅਗੇ ਸਾਖੀਆਂ ਵਲ ਏੜਾ ਧਿਆਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਸਾ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਸੁਖ ਸਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਕੁਛ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੁਖੀ ਸੇ, ਹੁਣ ਜਦ ਦੁਖ ਹੋਣ ਲਗਾ ਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾ ਵਲ ਲਗੇ ਢੂੰਡ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਦੁਖ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਠੀ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਬਿਨਾ ਦੁਖਦੇ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਖੀਆ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤ ਹੈਨ, ਅਰਥ ਬੋਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਰਾਏ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਅਸੀ ਆਖਦੇ ਸੇ ਭਾਈ ਇਹ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਨ, ਸੋ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ, ਗੁਣੀ ਧਨਾਢ ॥ ਨਾਮ ਜਪਤ ਘਰ ਮੈ ਆਢ ॥ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਜਗਾ ਆਢਾ ਕਰੇਨਗੇ, ਸੋ ਪੁਜ ਕੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤਾਈ, ਜੋ ਕੁਛ ਇਨਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੋ ਇਨਾ ਬਕਨੇ ਮੈ ਕਿਛੁ ਸੰਕਾ ਨਹੀ ਕੀਤੀ, ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਖੀਆਂ ਮੈ ਬਚਨ ਸੱਤ ਲਿਖੇ ਹੋਨ ॥ ਏਹੀ ਨੀਤ ਕਰਤੇ ਸਤ ਸਾਤ ॥ ਸੋ ਸਤ ਤੇ ਸਤ ਚੋਦਾ ਹੋਏ ॥ ਫੇਰ ਬਰਸ ਬੀਤ ਜਾਵੇ ਦਸ ਸਾਤ ॥ ਦਸ ਤੇ ਸਤ ਸਤਾਰਾ, ਦੋਇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਤਾ ਮੈ ਰਲੈ ॥ ਸਭ ਹੋਇ ਬਰਸ ਤੇਤੀਸ। ਫੇਰ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਚੋਤੀ ਸਾਲ ਚੜੇ ਤੇ ਰੋਲੀ ਪੜੇ ਦੇਸ ਸਭ ਰਲੈ ॥ ਸੋ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੋਤੀਏ ਰੋਲੀ ਤਾਂ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਅਗੇ ਜੋ ਕਲਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਸੋ ਸਭ ਪੂਰਾ ਵਰਤੇਗਾ, ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ, ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ। ਤੁਸੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ। ਅੱਗੇ ਬਿੱਲਿਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਾਸ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਣੇ ਦੇ ਬਚਨ ਹੈ। ਸੋ ਸਭ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਵਣਗੇ ਸੁਰੂ ਹੁਣ ਚੋਤੀਏ ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀ ਕੀ ਆਹਦੇ ਸੇ ਭਾਈ ਜੋ ਕੁਛ ਚੋਤੀਏ ਮੈ ਹੋਇ ਤਾ ਅਗੇ ਸਭ ਕੁਛ ਹੋਇ ॥ ਸੋ ਚੋਤੀਏ ਮੇਂ ਜੋ ਕੁਛ ਕਹਾ ਥਾ ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਗੇ ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ਕੀ ਦਿਖਾਉਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਜੋ

ਸੰਗਤ ਲਿਖਾ ਥਾ ਤੁਸੀ ਕਦ ਆਉਗੇ, ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜਦ ਸੰਬਰ ਸੂਰੀ ਫਿਰੂਗੀ ਤਦ ਆਵਾਂਗੇ, ਭਾਈ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥ ਆਪਣੇ ਕਰਤਬ ਜਾਣੇ ਆਪਿ ॥ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਨੇ ਲਿਖਾ ਥਾ ਜੋ ਦੁੰਦ ਪਵੈ ਕਿਥੇ ਕਟੀਏ, ਸੋ ਦੁੰਦ ਸਮਾ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਅਛੀ ਜਗਾ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣੀ, ਓਥੇ ਕਟ ਲੈਣਾ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਬਖੇੜਾ ਦੂਰ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਅਛੀ ਤਰਾ ਸੇ ਅੱਗ ਮੱਚੀ ਨਹੀ, ਲਕੜੀਆ ਬਾਲਣ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖਣੀ, ਏਹ ਜੋ ਭਜਨ ਬਾਣੀ, ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ, ਪਾਠ, ਭੋਗ, ਇਹ ਘਾਲ ਕਰੂਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਥਾ ਨਾ ਜਾਊਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਹੈ “ਇਕ ਤਿਲ ਨਹੀ ਭੰਨੇ ਘਾਲਿਆ” ਪ੍ਰਤੀਤ ਰੱਖਣੀ ਏਸ ਬਚਨ ਦੀ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਜੋ ਸਬੰਧੀ ਸਰੀਰ ਛੋਡ ਜਾਏ ਤਾ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਰੋਣਾ ਪਿਟਣਾ ਨਹੀ, ਜੇ ਕਿਛੁ ਬਣ ਆਵੈ ਤਾਂ ਯਥਾ ਸਕਤਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਭੋਗ ਪਾਠ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਬਸਤ੍ਰ, ਪੈਸਾ, ਜਿਤਨਾ ਬਣ ਆਵੈ ਕਰਨਾ, ਰੋਏ ਪਿੱਟੇ ਤੇ ਇਕ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਦ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸੀਫ ਅਰ ਰੋਣ ਦਾ ਪਾਣੀ ਓਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਏਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਰੇ ਤਾ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਸੁੱਚ ਸੋਧ ਵਾਲੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀ ਛਕਣਾ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੀ ਰਹਿਤ ਨ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀ ਚੀਤ ॥ ਤਾ ਕਾ ਭੋਜਨ ਖਾਇ ਕੈ ਵਿਸਰੇ ਹਰਿ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ। ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਬੈਠਾ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਮੈ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਮੈਟਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖਣੀ। ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ ੩ ॥

੪

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਜੋਗ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਸਤਿ
 ਵਾਚਨੀ ॥ ਹੋਰ ਮੇਰਾ ਕਹਿਣਾ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੌਬੀ
 ਹਜ਼ਾਰ ਮਾਲਾ ਫੇਰਿਆ ਕਰੋ ॥ ਅਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦਾਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰ ਅਰ
 ਅਧੀ ਰਾਤਿ ਦੇ ਪਿਛੇ ਦੋ ਬਜੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰ,
 ਸਣੇ ਕੇਸੀਂ ॥ ਬਾਣੀ ਪੜਨੀ, ਜਪ, ਜਾਪੁ, ਸੁਖਮਨੀ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ।
 ਫੇਰ ਦਿਨ ਮੇਂ ਰਾਤ ਤਾਈਂ ਮਾਲਾ ਕਰ ਕੇ ਸੋਇ ਜਾਣਾ ॥ ਅਰ ਕੰਮ
 ਕੁਛ ਨ ਕਰਿਆ ਕਰ ਕੱਤਣ ਤੁੰਬਣ ਦਾ, ਇਕ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਕਾ ਲਿਆ
 ਕਰ ॥ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਭਜਨ ਕਰਨ ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਬੋੜਾ
 ਹੀ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੁਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਬਾਤ ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ
 ਜਾਨਣੀ ਅਰ ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਸਰੇ ਉਤਨਾ ਕੁ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਜਥਾ
 ਸਕਿਤ ॥ ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਕਪੜਾ, ਜੋੜਾ ਜਿਤਨਾ ਸਰੇ ॥ ਅਰ ਦੂਜਾ
 ਅਸਨਾਨ ਦਿਨ ਚੜੇ ਕਰਨਾ, ਪਖਾਨੇ ਜਦੋ ਜਾਣਾ ਤਦ ਹੀ ਅਸਨਾਨ
 ਕਰ ਲੈਣਾ ॥ ਅਰ ਹਰ ਵਕਤਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਹੇ
 ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਮੀ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਪਾਪੀ ਜੀਉ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਪਤਤਿ
 ਪਾਵਨ ਬਿਰਧ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਬੁਹੇ ਆਇ ਡਿਗੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ
 ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਖੈਰ ਪਾਉ; ਅਰ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜਿਥੇ
 ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ॥ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਰਖ
 ਲਈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਥੇ ਜੀਉ ਜਾਵੇ ॥ ਅਰ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋ ਤੈਂ ਗੁਰੂ
 ਰੂਪ ਪਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ, ਸੋ ਤੂੰ
 ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਈ ਮਨਾਈਂ ॥ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇ ਸਦਾ ਈ
 ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਉਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਈਂ, ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ
 ਮੈਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਉ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਦੱਖ ਲਈਂ, ਤੇਰਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ

ਮੇਰੀ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਕਦੇ ਭੀ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਏ । ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਬੇਮੁਖੀ ਤੋ ਰਖ ਲਈਂ ॥ ਬੇਮੁਖੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਫਿਰ ਜਾਣਾ । ਅਰ, ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਬੇਮੁਖੀ ਦਾ । ਇਹ ਮੰਗ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਕਦੇ ਬੋਲ ਕੇ ਮੰਗਣੀ, ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ॥ ਹਰ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਇਹ ਮੰਗਣਾ, ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਸ ੨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ । ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਕਦੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸਰੀਂ, ਨਾ ਸੁਖ ਵਿਚ ਵਿਸਰੀਂ, ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਬਸੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਰਹੇ, ਸਦਾ ਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁਖ ਲਗੀ ਰਹੇ । ਸਾਰਿਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਆਪਣੇ ਦਿਤੇ ਉਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਈਂ ॥ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖੀਂ ਅਰ ਜੋ ਮੈਂ ਆਖੀ ਹੈ ਸੋ ਮੰਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਈ ਮੰਗਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਤੇ, ਅਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੋ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋ ਭੀ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ । ਏਸ ਮੰਗ ਮੰਗਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਰਜ ਸਰ ਜਾਣਗੇ ॥ ਅਰ ਕਦੇ ਭੀ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਾ ਹੋਊਗਾ, ਏਸ ਹਾਲ ਚਲਣਿ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੇਂ ਇਹੋ ਬਾਤਿ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਜੀਆਂ ਦਾ ਮੰਗਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ॥ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗ ਮੰਗਣ ਦਾ ਈ ਦੁਖ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਜਾਨਣੀ ॥ ਅਰ ਉਤਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਉਤਾਰ ਦੇਣੀ, ਉਹ ਭੀ ਤੇਰੀ ਸਹੇਲੀ ਹੈ । ਉੱਤਮੀ, ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖ, ਹਰ ਵਕਤ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾਂ ॥ ਹਰ ਵਕਤ ਆਖਣਾ, ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ, ਤੇਰੀ ਸਰਣ ਹੈ, ਮਨੁਮੁਖੀ ਤੋਂ ਰਖਿ ਲਈ । ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਈਂ, ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ॥ ਗੁਰੂ ਦਿਇਆਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਨ ਆਵੈ ਤਿਸੈ ਕੰਠ ਲਾਵੇ, ਇਹ ਬਿਰਦ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥ ਜਿਤਨੇ ਸੁਖ ਹੈਨ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਦੇ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਂ ਹੈਨ, ਜਿਤਨੇ ਦੁਖ ਹੈਨ ਸੁ ਮਨਮਤ ਹੈਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨੇ ਦੁਖ ਸਭ ਮਨਮੁਖ ਭੋਗੇ। ਗੁਰਮੁਖ ਲੇਪ ਨਾ ਮਾਸਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਤ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੁਰਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ ॥ ਰਪਟੀਆ ਕੋਈ ਬਡਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥ “ਸਿਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ੨, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ। ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਚੇੜ ਵਦੀ ੧ ਸਾਲ ੧੯੩੭ ॥ ਹੋਰ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਜੋ ਸੂਰਜ ਚੜੇ ਤੇ ਅਗੇ ਪਲ ਸਾਇਤ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਹੋਰ ਪਾਠ ਭਾਵੇਂ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਚੰਡੀ ਪਾਠ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾਂ ਸਵੇਰੇ, ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾਂ, ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥ ੪ ॥

੫

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਿਆਲੇ ਸਿੰਘ, ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ* ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ। ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਬੀਬੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸੱਤ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਣੀ ਜੀ, ਹੋਰ ਸੂਬਤ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ॥ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਈ, ਜੇ ਨਾਂ ਕੰਠ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਪ, ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ, ਇਹ ਚਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਰੂਰ ਕੰਠ ਕਰੇ, ਹੋਰ ਸੁਖਮਨੀ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਤਾਈਂ ਕਰੇ ਜਰੂਰ, ਇਸਨਾਨ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਕਰਨਾ ਬਰ ਜਰੂਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਡਾ ਮਹਾਤਮ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਰਾਤ ਕੋ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਦਿਨੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਫੇਰ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ

*ਓਡਰ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਵੇਹਲ ਲਗੇ ਤਾਂ ਇਕੰਤ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਸਭ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਣੇ, ਹੋਰ ਲੜਕੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮਾਰਨੀ, ਨਾ ਵੱਟਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਨਾ ਲੜਕੀ ਦੇ ਦੰਮ ਲੈਣੇ, ਜੇਹੜਾ ਲੜਕੀ ਮਾਟੇ, ਬੇਚੇ, ਵੱਟਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਘਰ ਦਾ ਅੰਨ ਨਹੀ ਵਰਤਨਾ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਦਾ, ਨਾਂ ਧੱਕਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ, ਨਾ ਠਗੀ ਕਰ ਕੇ, ਕੱਖ ਆਦਿਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਹਕ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੂਅਰ ਉਸ ਗਾਇ। ਗਾਂ ਖਾ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕਿਥੇ ਰਿਹਾ। ਅਤੇ ਸੂਰ ਖਾ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾ ਰਿਹਾ, ਹੋਰ ਐਸ ਬਖਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰ ਕੇ ਬਗਾਨਾ ਧਨ ਲੈਂਦੇ ਹੋਨ ਇਸ ਲਈ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਜਗਤ ਮੈ ਮੀਂਹ ਥੋੜਾ ਬਰਸਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਹੋਊਗਾ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੰਦਾ ਫਿੱਕਾ ਬੋਲੇ ਤੇ ਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਗਲ ਨਹੀ ਪੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਇਹ ਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਰੂਰ ਜਥਾ ਸ਼ਕਤਿ ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਵੀ ਦੇਣਾ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਜੋੜਾ ਵੀ ਦੇਣਾ। ਸੇਰ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਤੇ ਧਨ ਨਹੀ ਘਟਦਾ, ਧਨ ਤੇ ਕੁਚਾਲ ਚਲਣ ਤੇ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਹਰ ਬਖਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈ ਪਾਪੀ ਅਪਰਾਧੀ ਜੀਉ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਬਿਰਦ ਹੈ। ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਬਿਸਾਰੀਂ ਨਾ ਦੁਖ ਵਿਚ ਨਾ ਸੁਖ ਵਿਚ, ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਬਸਿਆ ਰਹੀਂ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈਂ, ਜੋ ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨਾਈਂ; ਇਹ ਦਾਨ ਵੀ ਦੇਈਂ ਆਪਨੀ ਦਰਗਾਹੋਂ, ਮਨ-ਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ ਮਨਮੁਖੀ ਚਾਲ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ, ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ, ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹਰ ਬਖਤ ਕਰਨੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰ ਚੰਡੀ ਦੀ ਬਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ

ਤੋਂ ਅਧੀ ਘੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਠ ਤੋਰਨਾ, ਬੜਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ; ਫੇਰ ਨਾ ਜੂਨੀ ਆਇਆ ਜਿਨ ਇਹ ਗਾਇਆ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜੀ ਸਕਤੀ ਮਤਾ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਜੋ ਮਨਮੁਖੀ ਸੁਭਾਇ ਹੈਨ, ਅਤੇ ਦੁਖ-ਦਾਇਕ ਜੋ ਤਾਂਮਸੀ ਸੁਭਾਇ ਹਨ, ਹੇ ਮਾਤਾ ਇਨਾਂ ਸਭਨਾ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੀਂ। ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਭਗਉਤੀ ਕੀ, ਅਰ ਭਗਉਤੀ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਨਾਉ ਹੈ। ਭੋਗ ਉਤੇ ਪੜਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ।

ਭਗੋਤੀਆ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਾਖੀ ਮੈ, ਜੋ ਸੋ ਪਾਠ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਨਹੀ ਤੇ ੬੦ ਯਾ ੪੦ ਹੋਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ, ਸਤਿਸੰਗੀ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਮੈ ਸੁਣੋਣੀ, ਮਨਮੁਖ ਕੋਈ ਨਾ ਸੁਣੇ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਪਤ ਕਰਨਾ, ਉਚੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨੂੰਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਊਗਾ, ਸਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ, ਮੈ ਤਾਂ ਸੋਈ ਹੁਕਮ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਮੈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਰਪਟੀਏ ਦੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ ਜੀ, ਅਗੇ ਮੰਨਣਾਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੈ, ਮਨੋਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਸ਼ਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀ ਏਥੇ ਨਹੀ ਔਣਾ, ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਭੋਗ ਅਰ ਪਾਠ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਏਥੇ ਔਣ ਮੈਂ ਬਖੇਪਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਦਰਸਨ ਮੇਰਾ ਨਹੀ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ ਮਹਾ ਮਲੇਛ, ਰੇਲ ਜਹਾਜ ਉਤੇ ਜੋ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਲੇਛ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੂੰਗਾ, ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਮੈ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਸਦਾ ਹੀ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨੇ ਓਹ ਭਾਵੇ ਕਈ ਵਾਰ ਆਵੇ ਜਾਵੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀ ਏਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਯਥਾ ਸਕਤਿ, ਤੁਮਾਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮ ਸੌਰ ਜਾਣਗੇ, ਏਥੇ ਹੀ

ਪ੍ਰੀਤ ਜਾਨਣੀ, ਅਰ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਏਥੇ ਨਾ ਆਵਣ ਸਾਡੇ ਪਾਸ, ਭਾਈ ਸ਼ਬੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਨੀ, ਏਧਰੇ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਲੈਣੇ, ਕੋਈ ਦਿਨ ਦਾ ਹੀ ਕਸੂ ਹੈ, ਭਾਈ ਤਸਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਂ ਕੰਗ ਉਠੀ ਹੈ ਪਹਿਲੋ, ਅਛਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈਸੀ ਏਸੇ ਤਰਾ ਦਾ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਕੀ ਬਸ ਹੈ, ਜੇ ਏਥੇ ਮਿਲਣ ਦੇਣ ਤਾਂ ਭਾਵੇ ਸੈਕੜੇ ਆਇ ਜਾਣ, ਬਾਤ ਤਾ ਏਹੋ ਹੈ ਬਡੀ ਜੋ ਖਰਚ ਖੋਚਲ ਬਹੁਤ ਹੈ ਏਥੇ ਆਉਣ ਦੀ, ਅਰ ਮੇਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਦਰਸਨ ਮੇਲੇ ਦੀ, ਨਾ ਬੋਲਣ ਦੇਂਦੇ ਹੈ, ਨਾ ਖੜਾ ਹੀ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ ਹੈਨ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ, ਇਹ ਹਵਾਲ ਹੈ ਏਥੇ ਦਾ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜੋ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਰਾਮਸਰ ਉਤੇ ਖੂਹਾ ਲੋਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪੁਛੀ ਹੈ, ਜੇ ਤਾ ਮੈ ਡੇਰੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਖੂਹਾ ਬੀ ਲੱਗ ਜਾਉਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤਲਾਉ ਦਾ ਨਾਉ ਭੀ ਰਾਮ ਸਰ ਹੀ ਸਦੀਐਗਾ, ਅਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉ ਭੀ ਰਾਮ ਦਾਸ ਪੁਰਾ ਪੈ ਜਾਉ ਗਾ ਜੇ ਮੈ ਨਾ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚਾ ਉਹ ਦਾ ਨਾਮ ਅਗਲਾ ਹੀ ਰਹੂਗਾ ਅਗੇ ਤਲਾਉ ਦਾ ਨਾਉ ਹੈ, ਕੁੱਪ ਵਾਲਾ ਛੱਪੜ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉ ਭੁੰਦੜ ਭੈਣੀ। ਹੁਣੇ ਨਹੀ ਖੂਹੇ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਭੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭੀ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖ ਲਵੇ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵੇ ਤਾਂ ਪੜਦੇ ਮੈ ਸੁਣੋਣੀ, ਅਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਜੋ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨੂੰਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਲਾਭ ਹੋਉਗਾ, ਮੰਨੇ ਬਿਨਾ ਸੁਖ ਕੁਝ ਨਹੀ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਸੋ ਗੁਣੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀਏ। ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਏਤਨੀ ਦੂਰ ਆਇਆ ਅਰ ਜਾ ਕੇ ਮਨ-ਮਤ ਕੀਤੀ, ਨਾਲੇ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਨਾਲੇ ਬਦਨਾਮ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਏਹੋ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਰੀ ਸਗਤ

ਨੂੰ ਮਨਮਤ ਤੇ ਰਖ ਲਏ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਜਾਇ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਜਦ ਜਹਾਜ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਚੜ ਜਾਣਾ, ਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਪੜਾ ਨਹੀ ਉਤਰਨਾ, ਕਿਤੇ ਉਰੇ ਹੀ ਉਤਰ ਪੈਣਾ, ਉਹ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਅਰ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਅਖਰ ਜੁੜਨ ਤੇ ਬਚੋਣੀ ਜੁੜ ਨਾ ਜਾਣ ਅਖਰ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਛਡ ਕੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਬਡੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਪਹਿਲਾ ਰੂਸ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬਾਰਾ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਖੁਲ ਜਾਣਗੇ, ਦੋ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਨਗੇ ਸਜੇ ਖਬੇ, ਸਵੇਦ ਹਾਥੀ ਬੈਕੰਠ ਤੇ ਆਉਗਾ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ। ਸਭ ਦੇਵਤੇ ਵੈਕੰਠ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰ ਹੋਵੇਗੇ। ਸਭ ਪ੍ਰਿਥੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਤ ਕਰੂਗਾ, ਜਿਸ ਤਰਫ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਦੇਖੂਗਾ, ਉਹ ਮੁਲਖ ਕਾਲ ਹੋ ਜਾਉਗਾ। ਦੋੜੇ ਰੋਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰ ਪਰਤ ਪਛਾ ਜਾਉਗਾ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਮੀ ਸਾਲ ਹੈ। ਫਰੰਗੀਆ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੋਟ ਮਾਫੁਕ, ਦੋ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਨਗੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾ ਇਕ ਨਾ ਰਹੂਗਾ, ਅਰ ਵਲੈਤ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪਕੜੇਗਾ, ਅੱਮੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ, ਆਦਮੀ ਸਭ ਅਗ ਵਿਚ ਜਲ ਜਾਵੇਗੇ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ੮੦ ਸਾਲ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਯਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੜਾ ਫੈਆ ਆਉਗਾ ਪੱਛਮ ਤੇ, ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਦਾ ਉਹ ਰਾਜਾ ਹੋਉਗਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਤ ਬਨਾ ਕੇ ਮਿਲਾ ਦੇਉਗਾ, ਮਾਸ ਮੱਛੀ ਵਾਲੇ ਸਭ ਮਰਨਗੇ, ਸੂਰਜ ਜੈਸਾ ਤੇਜ ਹੋਉਗਾ, ਗੋਤਮ ਇਸ ਮੁਲਕ ਤੇ ਚਲਆ ਜਾਉਗਾ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਡੀਆ ੨ ਪੋਥੀਆ ਹੈਨ ਬੋੜੀਆ ੨ ਲਿਖੀਆ ਹੈ।

ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੭ ਸੰ: ੧੯੩੭ ਨੂੰ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ॥ ੫ ॥

੬.

੧ ਓ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰ ਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਲਿਖਤਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਸੰਗਤ ਸਾਰੀ ਬਰਨ ਚਾਰ, ਹੁਕਮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ—

ਚਾਮ ਕੀ ਗੁਥਲੀ ਚਾਮ ਕਾ ਸੂਆ ॥ ਹਠੀ ਤਪੀ ਸੰਸਾਰ ਸਭ ਖਪ ਖਪ ਇਸੀ ਮੈ ਮੂਆ ॥ ਅਗੇ ਭਾਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੁਣੋ ਜੋ ਸਿਖ ਇਸ ਕੰਮ ਦੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੈਨ, ਚਾਹੇ ਸਿਖ ਚਾਹੇ ਸਿਖਣੀ, ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਕੀ ਗੁਥਲੀ ਮਿਲੇਗੀ ਭੋਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸੂਆ ਮਿਲੇਗਾ ਲੋਹੇ ਕਾ ਭੋਗ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਹਨੇਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਨਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਸੁਣੋ ਤੇਹਰਵੀ ਸਦੀ ਹੁਕਮ ਹੋਵਦਾ ਹੈ ਅਗੇ ਜਿਸ ਕੋ ਮਿਲੇਗਾ ਸੋ ਦੇਖਯਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਗੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਖਾਲਸਾ ਪੁਣ ਹੋਯਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੰਮ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਿਖਾ ਨੇ ਬਿਦਾਵਾ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਲਿਵਾਇ ਲਿਆ ਸੀ, ਮਤੇ ਸਿਖ ਮੁਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਸੋ ਭਾਈ ਅਭਮਾਨ ਉਤਾਰਨ, ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਾਂਗ ਧਾਰਿਆ ਸੀ, ਖੇਲ ਵਰਤਾਇਆ ਸਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਆਉਗਾ ਤਾ ਤੁਸਾਂ ਜਾਨਣਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਅਦਾਲਤ ਸਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਬਿਨਾ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਅਦਾਲਤ ਆਪ ਕਰੇਗਾ, ਪਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਜੀਵ ਭੁਲਦੇ ਹੈਨ, ਪਰ ਪਰਮੇਸਰ ਜੀਆ ਨੂੰ ਨਹੀ ਭੁਲੋਦਾ, ਸੋ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਛੋਤਾਵਾ ਕਰਨਗੇ ॥ ਜਾ ਪੁਛੇ ਆਪ ਛਿਨਕ ਮਾਹਿ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਾਪ ॥ ਜੋ ਪੂਜਾ ਮਸੰਦਾ ਵਾਂਗ ਲਿਐਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੇਹਲਾ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਈਏਗਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਅਵਤਰਿਆ ਹੈ ਨਾਮ ਜਪਾਵਣ ਨੂੰ ਤੇ ਪਾਪ ਹਟਾਵਣ ਨੂੰ, ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ ਤੇਲ ਵਿਆ ਕੜਾਹਿਆ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜੇ ਜਾਵਣਗੇ, ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਮਸੰਦ ਸਾੜੇ ਸੀ ਹੁਣ ਸਿਖ ਹੀ ਮਸੰਦ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿਖ ਕੋਈ ਨਹੀ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਬਣ ਬੈਠੇ

ਹਨ, ਸੋ ਸਿਖ ਸੋ ਸਿਖ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਸੋ ਗੁਰੂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਸੋ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਲੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਖਾਲਸੇ ਕਾ ਤੇ ਧਰਮ ਇਤਨਾ ਹੈ, ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਸੋ ਜਾਹਿਰ ਕਰਨਾ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਜਾਹਿਰ ਕਰੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਹਿਰ ਕਰਾਗਾ, ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ 'ਉਹ ਵੈਖੋ ਉਨਾ ਨਦਰਿ ਨਾ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣ'। ਧੀ ਭੈਣ ਜੋ ਆਵੈ ਸੰਗਤਿ ॥ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਬੁਰੀ ਪੈਖੈ ਤਿਸ ਸੰਗਤਿ ॥ ਸੋ ਭਾਈ ਕਈ ਭੈਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹੈਨ, ਕੋਈ ਮਾਈ ਆਖਦੇ ਹੈਨ ਬੋਲ ਹੈ ਤੋਲ ਨਹੀਂ, ਕਰਮ ਜਾਹਿਰ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਤਾਂ ਦਰਸਨ ਹੋਸੀ। ਕੂੜਯਾਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਫਿਟਕੀਏ ਸਿਰ ਨਿੰਦਕ ਕੇ ਛਾਈ? ਸੋ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹਾਲ ਸਭ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ ਮਾਨਾਵਾਲੇ ਹੋਲੇ ਪੁਰ, ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤਿਆ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਸੀ। ਝੂਠ ਤੇ ਕੁਧਰਮ ਵਲੋਂ ਸਰਮ, ਧਰਮ ਪਰ ਚਲੇ, ਧਰਮ ਕਾ ਰਸਤਾ ਮਤ ਛੋੜੋ, ਤੁਸੀਂ ਤਦ ਹੀ ਬਿਸ ਤੇ ਦੇਹੀ ਝੂਠ ਹੈ, ਦੇਹ ਅਨਿਤਨ ਨਿੱਤ ਰਹੈ ਝੂਠ ਕੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਢਾਹੋ, ਧਰਮ ਦੀ ਦੋਗ ਤੇ ਤੇਗ ਚਲਾਓ, ਸ਼ਰਾ ਦੀ ਰੀਤੀ ਤੋੜੋ ਜੋ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਹੈ ਸੋ ਵਰਤੇ, ਜੋ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਇਆ ਸੀ ਸੋ ਹੁਣ ਵਰਤੇਗਾ, "ਸੂਰਾ ਸੋ ਪਹਿਚਾਣੀਐ ਜੁ ਲਰੈ ਦੀਨ ਕੇ ਹੇਤ, ਪੁਟਜਾ ਪੁਰਜਾ ਕਟ ਮਰ ਕਬਹੂੰ ਨਾ ਛਾਡੈ ਖੇਤ"। ਸੋ ਭਾਈ ਦਸਮ ਪਾਤਸਾਹੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੀਤੀ ਟੁਰੀ ਸੀ, ਸੋ ਹੁਣ ਤਾਂ ਏਤਨੇ ਭੋਗ ਪੈਂਦੇ ਹੈਨ ਏਨ੍ਹਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਫਲ ਕਾਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਭਾਈ ਸਬਦ ਤਦ ਜਦੋਂ ਗਊ ਗ੍ਰੀਬ ਕੀ ਖਬਰ ਲਵੋਗੇ, ਅਰ ਜਿਸ ੨ ਨੇ ਨਿੱਤ ਨੇਮ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰੀਬਾਂ ਕੀ ਦੇਵੇ, ਖੁਧਨਾ ਵਾਲੇ ਕੋ ਟੋਟੀ, ਨੰਗੇ ਕੋ ਬਸਤ੍ਰ, ਸੋ ਭਾਈ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਵੇਲਾ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਘਰੀ ਰਖਯਾ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦੇਹੀ ਪਰ ਕਸ਼ੂ ਸਹਾਰਿਆ, ਪਰ ਭਾਈ ਤੁਮੀਂ ਇਤਨੀ ਸੰਗਤ ਕਠੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਪਾਸ ਇਕ ਸਿਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਬਦ ਉਚਰਾਂ। ਸੋ ਭਾਈ ਭਾਣਾ ਹੋ ਵਰਿਤਯ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ

ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਰਖਣੀ ਹੈ, ਸੋ ਸਿਖ ਸਿਖਣੀ ਲੜਕੀ ਲੜਕਾ ਭਜਨ ਕਰੇ
ਕੂਚ ਕਾ ਦਿਨ ਯਾਦ ਕਰ ਲੇਵੇ, ਮੌਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਯਾਦ ਰਖੋ,
ਵਿਸਰੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਜਿਸ ਸਿਖ ਸਿਖਣੀ ਨੇ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੀਸ
ਦਿਤਾ ਹੈ, ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗਰ ਜੋ ਹੋਵੇਗਾ ਸੋ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ, ਅਤੇ
ਜੇ ਮਾਈ ਲੋਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਕਰਕੇ ਸੋ ਮੇਰੀ ਸਿੱਖਣੀ
ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਲਾਇਕ ਹੋਈ, ਸੋ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਰਲੀ, ਮੈਂ ਸਚਖੰਡ
ਵਾਸਾ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਪੂਜਣਗੇ ਮੇਰੀ ਸੰਗਤ ਕੋ, ਜਿਨਾਂ ਸੀਸ
ਵਾਰਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੀ ਲੰਡ ਨਹੀਂ ਸੋ ਹੁਣ ਭਾਣਾ
ਵਰਤੋ, ਅਤੇ ਜੰਗੀ ਭਜਨ ਲਵੋ ਧਰਮ ਜੁਧ ਕਾ। ਸੋ ਜੰਗੀ ਭਜਨ ਇਕ
ਸਿਖ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡ ਆਇਆ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਛੋ, ਸੋਚ ਕਰਕੇ ਉਸ ਕੀ
ਨਿਸਾਨੀ ਇਹੁ ਹੈ। ਨਿੰਦਾ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ ਜਗ ਤੇ ਧਰਮ ਰੀਤ ਪਰ
ਤਕੜਾ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇਓ ਓ ਭਇਆ ਨਿਹੰਗਾ। ਸਿਖੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ
ਕਮਾਵਣਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਛੂ ਨਾ ਜਹਾਨ ਤੋਂ ਜਾਵਣਾਂ, ਏਹੋ ਸਬਦ ਸਰਬਤ੍ਰ
ਨੂੰ ਸੁਣਾਵਣਾਂ। ਸੋ ਭਾਈ ਸਿਖੋ ਮੈਂ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਲਹਿੰਦੀ ਤੁਫ
ਭਜਨ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਰਫ ਜਲ ਵਗਦਾ ਸੀ, ਉਸ
ਕਾ ਨਾਮ ਮੈਂ ਚੌਕੀਦਾਰ ਰਖਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਪਹਿਰੇ ਵਾਲਿਓਂ ਮੈਂ
ਹੋਕੇ ਵਾਲਿਓਂ ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪਿਆਰੇ ਕਾ ਨਾਮ ਗੁਪਤ ਰਖਯਾ
ਹੋਯਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੋ ਧਰਮ ਮੰਨਬੇ ਹੋਵੇਗੇ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਜਾਨਣੇ ਘਰ ਘਰ
ਧਰਮ ਸਾਲਾ ਧਰਮ ਰੀਤੀ ਟੋਰੇ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਕੋ ਗੱਜ ਕੇ ਦੀਵਾਨ
ਵਿਚ ਨਾਂ ਪੜੋਗੇ ਤਾਂ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਨਾ ਹੋਵੇਗੇ, ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕੈਸੀ
ਅਰਦਾਸ ਉਨ ਕਾ ਭੀ ਬਚਨ ਲਿਖਾ ਲੈਣਾ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ
ਕੀਤੀ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਲਿਖ ਲੈਣਾ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ
ਦੇਣੀ ਦਿਵਾਨ ਮੈਂ, ਕੂਚ ਦੁਨਯਾ ਕੋਈ ਦਿਹਾੜੇ ਨਾਮ ਖਾਲਸੇ ਹੀ ਕਾ
ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਹੈ
ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਕੋ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਸਰਮ ਧਰਮ ਰੀਤ

ਟੋਰਨੀ। ਹਉਮੈਂ ਦੈਤ ਸਰਾ ਤੋੜਨੀ ਜਾਤ ਕੁਲ ਬਰਨ ਕੁਲ ਦੁਨਯਾ ਲਾਜ
ਪਤ ਅਥਰੋ ਪਰਦੇਸੀ ਤੌਰ ਮਜੁਬ ਪੱਖ ਨਿਰੋ ਕੀ ਕਰਨਾਂ ॥ ੮ ॥

੭.

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਬਸੰਤ
ਸਿੰਘ, ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ,
ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾਂ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਰ
ਸਿੰਘ, ਦੇਵੋਂ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਰਾਘੋ ਸਿੰਘ, ਸੋਣ
ਸਿੰਘ, ਹਿਮਤ ਸਿੰਘ, ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ, ਮੱਲ
ਸਿੰਘ, ਕਾਨਾਂ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਰਾਈਏ ਕੋਟਲਾਨੀ ਕੁਬੀ, ਹੋਰ ਸਰਬਤ
ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ।
ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ, ਸਾਹਿਬੇ, ਭੋਲੀ, ਸੁਖਾਂ, ਭਾਗਣ, ਉਤਮੀ, ਹੋਰ ਸਰਬਤ
ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈ ਵਾਰਣੀ ਜੀ ॥ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਹਾਂ ਸੁਬਤ ਸੰਗਤ
ਦੀ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਸਰਬਤ
ਸੰਗਤ ਦੀ ॥ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ
ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀ, ਸੋ ਜੀ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ
ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਖ ਕਟਿਆ ਜਾਊਗਾ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਪਤਤ
ਪਾਵਨ ਹੈ ਹੋਰ ਹੁਣੇ ਇਉਂ ਕਰੋ ਜੋ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ
ਪਹਿਲੇ ਜਪ, ਜਾਪ ਦਾ ਪਾਠ, ਹੋਰ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਜਿੰਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ
ਜਪ ਜਾਪ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾਂ, ਫੇਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ
ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨਿਕਲਨ ਲਗਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗਣਾ ॥
ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪਾਠ ਤੋਰਨਾਂ, ਫੇਰ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ
ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਹੇ ਭਗਵਤੀ ਮਾਤਾ, ਹੇ ਜਗਦੰਭਾ, ਆਦ ਅੰਤ ਦੈਂਤਾਂ

ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਹੋਰ ਜੈਸੀ ਬਣਿ ਆਵੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹਥ
ਜੋੜ ਕੇ, ਹੇ ਹਮਾਰੀ ਮਾਤਾ, ਗਊ ਭਖਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ
ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ। ਇਹ ਪਾਠ ਸਭੇ ਸਿੰਘ ਕਰਨ, ਕੁੜੀ ਮੁੰਡਾ,
ਬੁਢਾ ਬਾਲਾ, ਸਭ ਪਾਠ ਕਰੋ, ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਗ ਮੰਗੋ।
ਪਾਠ ਗੁਪਤ ਕਰਨਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਗੁਪਤ ਹੀ ਦਸਣਾਂ,
ਨਾਲੇ ਡੇਰੇ ਕਰਨਾਂ ॥ ਨਾਲੇ ਜੋ ਡੇਰੇ ਆਵੇ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਦਾ ਹੋਵੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਆਖਣਾਂ ਤੂੰ ਭੀ ਆਪ ਦੇ ਦੇਸ ਤੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਇਹੋ
ਪਾਠ ਕਰਾਉ ॥ ਜੇ ਬਿਧ ਲਿਖੀ, ਏਸੇ ਬਿਧੀ ਸੰਜਗਤ ਪਾਠ ਕਰੂਗਾ ਅਰ
ਜੋ ਕਰਾਉਗਾ, ਓਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਗਾ, ਸਤ ਕਰ ਮੰਨਣਾ। ਅਰ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਖੁਲੇ ਕਰਣੇ। ਇਹ ਚੰਡੀ ਦੀ ਬਾਰ ਦਾ
ਪਾਠ ਸਾਰੇ ਈ ਕਰੋ। ਜਿਤਨੇ ਪੜੇ ਹੋਏ ਹੋ ॥ ਕੁਛ ਬਹੁਤ ਪਾਠ ਨਹੀਂ,
ਏੜਾ ਈ ਹੈ। ਸੰਚੀ ਉਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਨਾਂ, ਸੁਣਾਉਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ॥
ਅਰ ਇਹ ਕੋਈ ਕੁਸੰਗੀ ਨਾਂ ਸੁਣੇ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਭੇਜਾ
ਹੈ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪੜਨਾ ਇਹ ਪਾਠ ॥ ਅਗੇ ਜੋ ਘੋੜੇ ਬਹੁਤ
ਨਾ ਰਖਯਾ ਕਰੋ, ਦੋ ਤਿੰਨ, ਪੰਜ ਤਾਈਂ, ਸੋਹਣੇ ਛੋਟੇ ਜੇਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਤਾਂ ਗਾੜਕ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਨ, ਬਧ ਘਟ ਕਰ ਕੇ ਬੇਚ ਦੇਣੇ,
ਕਿਉਂ ਖਰਚ ਏਨਾਂ ਰਖਿਆ ਹੈ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ॥ ਅਗੇ ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਥਾ
ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਭਾਦਲੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਸੇ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਹੈ
ਕਿ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ॥ ਜੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣੀ। ਅਰ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ॥ ਅਰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾਂ ਸਭ ਨੂੰ
ਜੋ ਡੇਰੇ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਭਾਈ ਜਿਤਨਾ ਪੁਜ ਆਵੇ ਉਤਨਾ
ਪੁੰਨ ਕਰਨਾਂ, ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਜੋੜਾ, ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ
ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਦੇਣਾ
ਜਿਤਨਾਂ ਕੁ ਆਪ ਤੇ ਸਰੇ, ਪੁੰਨ ਤੇ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ, ਪਰ ਦੇਣਾ
ਐਖਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦ ਰਹਿਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਏ ਪਿਆਦੇ ਮੌਣ ਦੇਣ,

ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੇਣਾ ॥ ਜੇ ਔਣ ਨਾ ਦੇਣ ਏ ਜਾਨਣ ।
 ਅਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੀ ਹੈ ਉਹ ਕੇਹੜੀ ਬਾਤ ਹੈ ਉਹ ਬਾਤ ਅੱਛੀ ਹੈ
 ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਥੀ ਹੇ
 ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਏਹ ਬਾਤ । ਜੇ ਬਹੁਤ ਲੋਗ ਭਜਨ ਕਰਨ
 ਲਗ ਜਾਣ ਪਹਿਲੇ ਅਮਲ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਪਰ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ
 ਘਾਟੇ ਦੀ ਹੈ ।

ਅਰ ਜੋ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ੨ ਰਹੇ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਦੋ
 ਮਹੀਨੇ ਕੋਈ ਦਿਨ ਘਟ ਪਰਾਗ ਰਹੇ । ਪਰਾਗ ਜਾ ਕੇ ਪੰਚ ਮਹੀਨੇ
 ਜੇਲਖਾਨੇ ਮੇ ਰਹੇ । ਓਥੇ ਜਗਾ ਤਾਂ ਖੁਲੀ ਸੀ ਪਰ ਗਰਮੀ ਸੀ,
 ਵੇਰ ਹੁਣ ਏਥੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਸਿੰਘ ਦੇਖ ਜਾਂਦੇ ਹੋਨ । ਏਕੇ ਥਾਂ ਪਲੰਘ
 ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਰਾਗੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਰਸਤੇ ਮੈ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੇ,
 ਏਥੇ ਹੀ ਆਣ ਉਤਾਰੇ ਜਿਥੇ ਹਾਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਭ ਨੇ ਭਜਣ ਬਾਣੀ
 ਕਰਨਾ, ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ॥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਦਬਾਇ ਲੈਂਦਾ
 ਹੈ । ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਮਤ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥ ਦੇਖ ਲਹੋ ਤੁਮਾਰੇ
 ਪੂਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਮਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਪੂਜਾ ਖਾ ਕੇ
 ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਚਾਲ ਕੇ ਕਲਾਮ ਵਕ
 ਉਠੇ, ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ, ਸਾਧ, ਬੇਦੀ, ਸੋਢੀ, ਏ ਸਿਰਫ
 ਬਿਨਾ ਭਜਨ ਪੂਜਾ ਨੇ ਹੀ ਮਾਰ ਲਏ ॥ ਬਹੁਤ ਆਧੋ ਹੈ ਸਾਨੂੰ
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਮੁਖੀ ਹੋਏ ਹੈ ਅਜ ਕੇ ਸਮੇ ਮੈ ॥

ਈਬੀ ਨੰਦਾ, ਲਟਕੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੂਆਂ ਨੂੰ ਬੀ ਅੱਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣੇ,
 ਗੁਰਮੁਖੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਾਏ ਦੇਨੀ ॥ ਅਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸਭੀ ਭਜਨ
 ਕੀਤਾ ਕਰੋ ॥ ਹੋਰ ਹੀਰੇ ਮਿਸਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਣੀ
 ਜੀ, ਮਿਸਰ ਹੀਰਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੇਂਗਾ ਏਸੇ ਧਾਰਨਾਂ ਮੈ
 ਸਵੇਰੇ ਅਸ਼ਨਾਨ, ਫੇਰ ਦਿਨ ਚੜੇ ਅਸ਼ਨਾਨ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਭਜਨ ਕਰੇਂਗਾ,
 ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਗੁਜਾਰਾ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਅੱਛਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ

ਜਾਣਨੀ, ਨਾਲੇ ਸੁਖੀ ਰਹੇਂਗਾ ॥ ਨਾਲੇ ਤੇਰਾ ਆਦਰ ਕਰਨਗੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ।
 ਦੂਰ ਕੀ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਵਲ ਦੇਖ ਲੈ, ਅਸੀਂ ਲੁਹਾਰ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ
 ਕਰਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹੈਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ । ਨਾਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਯੇ ਭੇਟਾ
 ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੈਨ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਭਜਨ ਕਰੇਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ
 ਨਹੀਂ ਲੋਕ ਮੰਨਣਗੇ । ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਛੁਟ
 ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਜਨ ਤੇ, ਤੇਰੇ ਦੇਖਦੇ ਦੇਖਦੇ ਕੈਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਭਜਨ
 ਦਾ । ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਡੇਰੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ* ਨੂੰ ॥ ੯ ॥

੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ
 ਆਲੂਬਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ
 ਬੁਲਾਈ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ, ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਕੇ ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਕੇ ਰਾਮ ਸਤਿ
 ਵਾਚਨੀ ਜੀ ॥ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ॥ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਅਨੰਦ
 ਖੁਸ਼ੀ ਰਖੇ ॥ ਹੋਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਰਾਜੀ ਹੈ, ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ
 ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਚਾਹ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਚਾਹ ਗੁਰੂ ਪੂਰੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਹੋਇ
 ਜਾਊਗੀ ॥ ਹੋਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ॥ ਸਮਾ ਤੇ
 ਆਇ ਪੁਜਾ ਤੇ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਇਹ ਭੀ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ॥ '੮ ਅੱਠ ਦਸ ੭ ਸਤ ਬੀਤੇ ਜਬ ਸਿਖ ॥
 ਮਹਾ ਦੁਰਭਿਖ ਨਿਰਪ ਨਾਸ, ਭੁਲੇ ਫਰੰਗੀ ਦੂਰ' ਸੋ ਹੁਣ ਹੋਰ ਤਾਂ
 ਸਭ ਕੁਛ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰੀਸਿੰ ਸਾਲ ਮੈ ਸਿਖ ਭੀ ਹੋਇ ਅਰ ਦੁਰਭਿਖ
 ਭੀ ਹੈ ਅਰ ਹੁਣ ਏਹ ਬਾਤ ਰਹੀ ਹੈ ਨਿਰਪ ਨਾਸ ਤੇ ਫਰੰਗੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਨੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭਾਟੀ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 'ਹਰੀ ਸਿੰਘ'
 ਕਰਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਹਰੀ ਸਿੰਘ' ਰਖ ਲਿਆ ।

ਸਮਾ ਤੇ ਆਗਿਆ ਹੈ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ । ਹੋਰ ਜੋ ਪਾਠ
 ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਭੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਤੇ ਭੀ ਕਰਾਉਣਾ, ਸਿਖੀ
 ਤਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੈ, ਕੱਛ ਮਾਲਾ ਇਕ ਸੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ,
 ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ਆਵਾਗਉਣ ਨਹੀ ਜਾਨਣਾ ॥ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ
 ਰਪਟੀਏ ਕੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੰਨੇਗਾ ਸੋ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਨਹੀ
 ਮਨੂੰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸੁਖ ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਂਉਂ ਦਿਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਭਾਂਵੇ
 ਹੋਈ ਭੀ ਜਤਨ ਕਰੇ ਪਰਾਨੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਘੋੜੇ ਬਹੁਤ ਰਖੇ ਹੈ,
 ਏਅਰਥ ਖਰਚ ॥ ਚਾਰ ਪੰਜ ਛੇ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਦੁਧ ਖੋੜਾ ਹੈ, ਡੇਰੇ
 ਬੈਲ ਕੰਮ ਤੇ ਬਾਧੂ ਨਾ ਰਖਣੇ । ਬਹੁਤ ਏਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਭਜਨ ਬਾਣੀ
 ਸਭ ਨੇ ਕਰਨਾ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਰ ਹਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇ
 ਦੇਣਾਂ ਗੋਂਦੇ ਵਾਂਙੂੰ ਨਾਂ ਕੋਈ ਕਰੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ
 ਪੁਲੋਕ ਦਾ ਸੁਖ ਦੂਰ ਹੋਇ ਜਾਉਗਾ ॥ ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨੋ । ਮੈਨੂੰ
 ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੋ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਭ ਨੂੰ
 ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਂ ਲਵੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ॥ ਖੋਹ ਲੈਣਾ,
 ਚੁਰਾਇ ਲੈਣਾ, ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਦੇਣਾ ਇਹ ਮਹਾ ਪਾਪ ਹੈ ॥ ਸੋ ਜੀ
 ਇਹ ਬਾਤ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਨੀ ਜੋ ਬਗਾਨੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਭ ਕੋਈ
 ਤਿਆਗ ਕਰੇ ॥ ਇਕ ਹੋਰ ਭੀ ਬਾਤ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ ਜੋ ਨਾ
 ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਮਾਰੇ, ਨਾ ਬੇਚੇ, ਨਾ ਬੱਟਾ ਕਰੇ । ਜੋ ਇਹ ਬਾਤ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ
 ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਨਾ ਬੜਨ ਦੇਨਾ । ਜੇ ਨਾ ਮੰਨੇ, ਤਾਂ ਆਖਣਾ ਫੇਰ ਨ
 ਆਈਂ । ਨਾ ਹਟੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਕਢ ਦੇਣਾ, ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ ॥ ਸਗਮਾ
 ਤੁਸੀਂ ਭੀ, ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਇਥੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ
 ਦੋਸ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ ਜੇ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਏਵੇਂ ਕਰਨਾ ।
 ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਪੱਟੇ ਗਏ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰਨੇ ਤੇ । ਅਰ, ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ
 ਨਾਸ ਗਉਆਂ ਪਿਛੇ ਹੋਊ ਹੁਣ, ਪਿਛੇ ਭੀ ਹੋਆ ਹੈ ॥ ਜੇ ਤੇ ਸੰਗਤ

ਮਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਰਦਾਸਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੇ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਭਾਵੇ ਦਸ ਗੁਨਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀਏ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਫੈਦਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ॥ ਅਗੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਬਾਤ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੁਖ ਹੋਵੇ ਅਰ ਦੁਖ ਕਟਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਗੇ ਸੰਗਤ ਜਾਣੇ ॥ ਇਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਹੈ । ਅਰ ਹੁਣ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੈਨ, ਏਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਉ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ ਸੱਦਿਆ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਸੰਗਤ ਆਖੇ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ* ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਔਣ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰੋ ॥ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਏਥੇ ਔਣ ਤੇ ਖਰਚ ਖੋਚਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਮੇਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੇ ਏ ਲੋਕ ਮਲੂਮ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਏਹ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕੀ ਦੁਖ ਦੇਣ । ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਤੇ ਔਓਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ । ਏਨਾ ਮੈਂ ਮਨ ਮੈਂ ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਅਮਲੇਛਾਂ ਦੇ । ਜੇ ਨਾ ਮਨੇ ਹੋਵੇ ਓਧੇ ਅਗੇ ਜੋ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਮਨੇ ਕਰਨਾ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬੀ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਜੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਕਿਸੇ ਤਰਹ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਨੇ ਦੁਖ ਤੇ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ ।

ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਤ ਹੀ ਮੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਜਾਉਂ ਡੇਰੇ, ਕੋਈ ਦਿਨ ਤਾਂਈ ॥ ਅਰ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵੋ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ । ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਡੇਰੇ ॥ ਨਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਏਸ ਦਾ ਤਾਤਪਰਜ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ॥ ਅਰ ਭਾਈ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਅਖਰ ਜੁੜ ਨ ਜਾਣ, ਬਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਛਡ ਕੇ । ॥ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਚੇਤ ਬਦੀ ੨ ਸਾਲ ੧੯੩੭ ॥ ੧੦ ॥

* ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ' ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਏ ।

੯

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।

... ..

ਕੋਈ ਬੇਹਲਾ ਨ ਰਹੇ ਡੇਰੇ, ਕੰਮ ਕਰੇ, ਨਹੀਂ ਪਾਠ ਕਰੇ
ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ । ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਗੁਰੂ
ਸਚੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸਤਾਨਵੇਂ ਸਾਲ ਮੈ ਮਦਰ ਦੇਸ ਮੈ ਉਨ ਕਾ
ਐਣਾ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਆਉਣਾ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਹੁਣ ਸਤਾਨਵੇਂ
ਸਾਲ ਕਾ ਤੀਆ ਹੀ ਚਲਿਆ ਹੈ ਹਿਜਰੀਂ ਨਾਮ ਸਾਲ ਕਾ ।

ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਹੋਰ ਕੀ ਲਿਖੀਏ । ਬਥੇਰਾ ਲਿਖਿਆ
ਹੈ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਏਹ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਮਹਾਰਾਜ ਦਰਸਨ
ਕਰਾਉ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ, ਸਾਡੇ ਔਗਣ ਬਖਸ਼, ਤੂੰ ਪਤਤ ਪਾਵਨ
ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭੁਲਣਹਾਰ ਹਾਂ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈਂ, ਅੱਗੇ
ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਮਦਰ ਦੇਸ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣੋ ॥ ਜਗ ਨੇ ਅਤਿ
ਚੁਕੀ ਹੈ ਪਰ ਜਗਤ ਤੇ ਭੀ ਬੜੀ ਆਫਤ ਉੱਠੀ ਹੈ, ਬਡਿਆਂ
ਛੋਟਿਆਂ ਤੇ । ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਇਹ ਭੀ ਅਰਦਾਸ ਡੇਰੇ
ਦੇਣੀ । ਹੋਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਾਠ ਟੁਟੇ ਹੈਨ ਅਖੰਡ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ
ਬਡਾ ਖੇਦ ਹੋਇਆ । ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਕ ਵਡਾ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋ
ਗਯਾ ਥਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰਖ ਲਿਆ । ਪਾਣੀ ਅੰਨ ਲੰਘੇ ਨਹੀਂ,
ਅੰਦਰ ਗਲ ਬੰਦ ਹੋਆ ਸੀ ॥ ਹੋਰ ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ ਜੀ, ਅਠ ਬਰਸ
ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਅੰਨੰਦ ਪੜੋਣਾ ਘਟ ਨਹੀਂ ਪੜੋਣਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਬਟਾ
ਕਟੂਗਾ ਬਿਆਜ ਲਊਗਾ ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲਊਗਾ, ਕੰਨਿਆ ਮਾਰੂਗਾ,
ਉਸ ਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ । ਅਸੀਂ ਆਧੇ ਹਾਂ, ਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਂ
ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਚਕ ਲੈ ਜਾਂ ਤੇ ਏਨਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ । ਹੋਰ ਕਾਈ
ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਕਾਲ ਕੀ ਸਮਾਨ ਦਿਸਦਾ

ਹੈ। ਆਂਧੇ ਹੈਂ ਏਨਾਂ ਮੁਲਖ ਬਿਗਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ ॥ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ, ਨ ਕਰ ਈ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ, ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੇ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਨੂੰ ॥ ਓਥੇ ਗੁਰੂ ਲੈ ਆਉਗਾ
ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਬਲਾਸ ਕਰਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਸੁਣਾਂਗੇ, ਹੁਣ ਸਮਾ ਐਸਾ ਹੀ
ਹੈ, ਭਾਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ। ਗਿਮਾਨੀ ਗੁਣੀ ਸਭ ਬਰਲ ਗਏ। ਸਭ
ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਦਾਈਆ ਬੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਗੇ ਦੇਖੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੀ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਤੁਮਾਰੀ ਹੈ ਦੂਹਾਂ ਦੀ। ਬਾਬਾ
ਜੀ, ਜਹੂਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਨਿਕਲੇਗਾ, ਪਹਿਲ ਕਿਤਾਬ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ। ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ
ਰਾਤ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਖੁਲ ਜਾਣਗੇ, ਦੋ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲੇਗਾ,
ਸਜੇ ਖਬੇ ॥ ਸੁਪੈਦ ਹਾਥੀ ਬੈਕੰਠ ਤੇ ਆਉਗਾ ਅਸਵਾਰੀ ਨੂੰ। ਸਭ
ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰ ਹੁਏ ਹੈਨ, ਸਭ ਪ੍ਰਿਥੀ ਨੂੰ
ਇਕ ਜਾਤ ਕਰੂਗਾ। ਜਿਸ ਤਰਫ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਦੇਖੂਗਾ ਉਹ ਮੁਲਖ
ਜਲ ਜਾਉ। ਥੋੜੇ ਰੋਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛਾਇ ਜਾਉਗਾ ॥
ਇਹ ਉਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀ ਸਾਲ ਹੈ, ੮੦ ॥ ਫਿਰੰਗੀਆ ਦੀ ਕਿਤਾਬ
ਵਿਚ ਲਿਖਾ ਹੈ ਇਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੌਰ ਮਾਫਕ,
ਦੋ ਸੂਰਜ ਨਿਕਲੇਗੇ, ਹੋਰ ਰਾਜਾ ਇਕ ਨਾ ਰਹੂਗਾ ਅਰ ਵਾਲਇਤ
ਇਕ ਦਿਨ ਪਕੜੇਗਾ, ਅਸੀ ਸਾਲ ਏਹ ਗਲ ਦਾ, ਅਦਮੀ ਸਭ ਅਗ
ਵਿਚ ਜਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀ ਸਾਲ ਹੈ ॥ ੮੦ ॥
ਬ੍ਰਹਮੇ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਲਿਖਾ ਹੈ ਚਾਲੀ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਬਡਾ
ਫਿਹਾ ਆਉਗਾ ਪਛਮ ਤੇ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਦਾ ਓਹ ਰਾਜਾ ਹੋਇਗਾ, ਸਭ ਨੂੰ
ਇਕ ਜਾਤ ਬਨਾਏਗਾ, ਬੁਤਖਾਨੇ ਸਭ ਤੋੜ ਦੇਉਗਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇ
ਦੇਉਗਾ, ਮਾਸ ਮਛੀ ਖਾਣ ਬਾਲੇ ਸਭ ਮਰਨਗੇ, ਸੂਰਜ ਜੈਸਾ ਤੇਜ
ਹੋ ਜਾਉਗਾ, ਗੋਤਮ ਏਸ ਮੁਲਕ ਤੇ ਚਲਿਆ ਜਾਉਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ
ਬਡੀਆਂ ੨ ਪੋਥੀਆਂ ਹੈਨ, ਮੈਂ ਥੋੜਾ ੨ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ੧੧ ॥

੧੦

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਲਿਖੁਤਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਭੈਣੀ ਦਾ।
 ਸੰਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖਾਲਸਾ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਖੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਰਹਤ ਸੰਮੂਹ ਸੰਗਤ
 ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਭੈਣੀ ਤੇ ॥ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤੀ ਉਠ ਕੇ ਦਾਤਨ ਕਰਨੀ
 ਫੇਰ ਅਸਨਾਨ ਕਰਨਾ ਬਾਣੀ ਪੜਨੀ, ਜੇ ਨਾ ਕੰਠ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਠ ਕਰ
 ਲੇਣੀ। ਸਰਬ ਮਾਈ, ਬੀਬੀ, ਸਰਬ ਨੇ। ਜਪ, ਜਾਪ, ਦੁਹਾਂ ਦੇ
 ਹਜਾਰੇ ਸਬਦ ਕਰਨੇ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ ਏਤਨੀ ਜਰੂਰ ਕੰਠ
 ਕਰਨੀ ਤੇ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਸਭ ਨੇ ਰਖਣਾ। ਭਜਨ ਅਠੇ ਪਹਰ ਕਰਨਾ
 ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਦਾ ॥ ਹੋਰ ਪਰਾਈ ਧੀ ਭੈਣ ਆਪਣੀ ਜਾਣਨੀ ॥ ਪਰਾਇਆ
 ਹਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਹੀ ਲਿਖ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ
 ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੂਰ ਉਸ ਗਾਇ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਭਜਨ ਪੁਛ ਕੇ ਨਾ ਕਰੂਗਾ,
 ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੂਹੀ ਜਹਾਨੀ ਕਾਲਾ ਹੋਊਗਾ। ਹੋਰ ਇਸੇ ਨੇ ਮੰਦਾ
 ਫਿਕਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ। ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਸਹਿ ਜਾਣਾ, ਸਭ
 ਦਾ ॥ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਰੇ ਕੁਛ ਤਾਂ ਭੀ ਖਿਮਾ ਕਰਨੀ। ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਰਛਕ
 ਗੁਰੂ ਹੈ। ਹਰ ਵਖਤ ਤੁਸੀ ਬਹੁਤ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਛਪਾਉਣ ਦੀ
 ਕਰਨੀ। ਹਰਿ ਵਖਤ ਦੁਵਾਨ ਲੈਨਾ, ਹਰਿ ਇਕ ਸਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ।
 ਜੇ ਕਰ ਜਗ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਚੌਕਾ ਦੇਣਾ, ਭਾਂਡੇ ਕੋਰੇ ਲਿਆਉਣੇ,
 ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਚਰਨ ਧੋਇ ਕੇ ਬੜਨਾ, ਅਰ ਹੋਮ ਭੀ ਕਰਨਾ, ਪਹਿਲਾ
 ਚੌਕਾ ਦੇਣਾ ਹੋਮ ਦੀ ਜਗਾ, ਲਕੜੀ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪਲਾਸ
 ਦੀ ਪਾਉਣੀ ਜਾਂ ਤੇ ਬੇਰੀ ਪਾਉਣ, ਫੂਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ ਹੋਮ ਦੀ ਅੱਗ
 ਨੂੰ, ਪਖੀ ਨਾਲ ਜਲਾਣਾ, ਪੰਜ ਆਦਮੀਂ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪੋਥੀਆਂ ਉਤੋਂ ਬਾਣੀ
 ਪੜਨੀ ॥ ਚਉਪਈ, ਜਪ, ਜਾਪ, ਚੰਡੀ ਚਲਿਤ੍ਰ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਛੇਵਾਂ

ਆਦਮੀ ਅਹੂਤਿਆਂ ਪਾਵੇ, ਸਤਵਾਂ ਮਗਰੋਂ ਨਾਲ ਜਲ ਦਾ ਛਿਟਾ ਦੇਵੇ
 ਬੋੜਾ ਬੋੜਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਕਰੇ ਜਾਰੀ ਦੋਰੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ
 ਦੁਵਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੜਨ ਦੇਣਾ, ਜੇਕਰ ਜੋਰਾਵਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭਨਾ
 ਨੇ ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ, ਜੋ ਏਹ ਆਦਮੀ ਇਥੇ ਹੀ ਆਉਣ ਜੋਗਾ
 ਈ ਨ ਰਹੇ। ਹੋਰ ਜੀ ਸਭ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਅਗੇ, ਜੋ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ
 ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਜੀ। ਹੋਰ ਕੱਛਾਂ ਰਖਣੀਆਂ। ਪਾਉਚਾ
 ਪਾ ਕੇ ਪਾਉਂਚਾ ਲਾਹਣਾ। ਹੋਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਛਪਵਾਉਣਾ
 ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਨੇ, ਹੋਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ,
 ਬੱਟਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣਾ ਦਾਰੂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ
 ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ। ਖੌਫ ਰਖਣਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਰਿ ਦੰਮ ॥ ੧੩ ॥ [ਬਾਰਵੀ
 ਅਰਦਾਸ ਵਖਰੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ]

੧੧

੧ ਓਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਹੋਰ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਬੇਖੀਂ ਕਿਤੇ ਅਤਰੀ ਤੁਰ ਨ ਪਵੇ ਏਥੇ ਨੂੰ।
 ਏਥੇ ਦਾ ਹਵਾਲ ਤਾਂ ਤੈਂ ਸਭ ਦੇਖਾ ਹੈ, ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੋਈ
 ਅਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ॥ ਰਸਤ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਹਛੇ ਬਾਸਤੇ
 ਕੀਤੀ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ। ਜੇ ਆਉਂਦੇ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਲੋਕ ਆਉਣ
 ਸਾਡੇ ਪਾਸ, ਪਏ ਜਕੜ ਮਾਰਨ, ਮਗਜ ਖਾਣ ॥ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਨਾ
 ਕਰਨ ਦੇਣ, ਹੁਣ ਸੁਖਾਲੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕੁਛ ਵਖੇਪਤਾ
 ਨਹੀਂ। ਅੰਦਰ ਮੈਂ ਖੂਹੀ ਹੈ, ਅਸਨਾਨ ਦਾ ਵਡਾ ਸੁਖ ਹੈ, ਭਾਂਵ ਕਿਸੇ
 ਵੇਲੇ ਕਰ ਲਈਏ, ਕਦੇ ਇਕ ਬਜੇ ਕਦੇ ਦੋ ਬਜੇ ਰਾਤ ਦੇ ਨਹਾ ਲੈਂਦੇ
 ਹਾਂ, ਕਦੇ ਤਿਨ ਬਜੇ ॥ ਜੇ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਾਤ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੋ ਚਾਰ
 ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੇ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਚਿਠੀ ਭੇਜੀਂ ਸਭ ਹਵਾਲ ਲਿਖ ਕੇ

ਬੀਕ ਅਖਰੀਂ । ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਜਾਵੇ, ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸਿਟ ਜਾਵੇ ।
 ਪਰ ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ
 ਲਿਖਣਾ, ਜੇ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਭੇਜੀਂ, ਜੇ ਨਾਂ ਮੰਨੇ ਤਾਂ
 ਉਹ ਜਾਣੇ, ਕੋਈ ਜੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾਂ । ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ ਉਥੇ ਹੀ
 ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਦਾ, ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਭ ਨੂੰ
 ਆਖਦਾ ਜਾਂਈ, ਅਖਰ ਜੁੜ ਨ ਜਾਣ, ਬਡੀ ਮੇਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੇ
 ਹਨ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਛਡ ਕੇ ॥ ਚੁਨੀ ਤੇ ਖਮਾਣੇ ਜਾਈਂ, ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ
 ਸੁਣਾਈਂ । ਨਾਲੇ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਾਈਂ ॥ ਸਭ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਣ ਦਾ
 ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਈਂ । ਜੇ ਪੁਜ ਆਉਣ ਤਾਂ ਪੰਜ ਗਰੰਥ ਕੰਠ ਕਰਨ
 ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਪ, ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ, ਸੁਖਮਨੀ, ਆਸਾ
 ਦੀ ਬਾਰ ਸਭ ਕੰਠ ਕਰਨ, ਜਨਾਨੇ ਮਰਦਾਨੇ, ਨਾਲੇ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤਿ
 ਨੁਇ ਕੇ ਪੜਨ ॥ ਨਾਲੇ ਫੇਰ ਬਾਣੀ ਪੜ ਕੇ ਜਿਤਨਾਂ ਬਣ ਆਵੇ
 ਉਤਨਾਂ ਭਜਨ ਕਰਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਹਥ ਜੋੜ
 ਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ ਕੇ ॥ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਕਹਾ ਹੈ “ਭਜੁਹ ਗੋਬਿੰਦ
 ਭੂਲ ਮਤ ਜਾਹੁ ॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਕਾ ਏਹੀ ਤੇਰਾ ਲਾਹੁ ॥” ਫਿਰ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕ ਬਾਰ ਇਹ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ ਮੇ । ਫੇਰ ਘੰਗਰਾਲੀਂ, ਉਟਾਲੀਂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਇ ਕੇ ਇਹ
 ਬਚਨ ਸੁਣਾਈਂ, ਭੈਣੀ ਜਾਇ ਕੇ, ਰਾਇਪੁਰ, ਗੁਜਰਬਾਲ, ਲੋਹਗੜ
 ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ, ਨਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲੇਂਦਾ
 ਜਾਈਂ, ਨਾਲੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਜਾਈਂ, ਜੇ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਅਛਾ
 ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਹੁਤਾ ਕਹਾ ਹੈ, ਬਾਣੀ
 ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਭੀ ਥੋੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਐਵੇਂ ਯਕੜ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
 ਬਾਣੀ ਪੜੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਤਾਂ ਯਕੜ ਨਹੀਂ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਭਜਨ ਮੈਂ ।
 ਯਕੜ ਮਾਰਦਾ ਮਾਰਦਾ ਫੇਰ ਜਕੜਾਂ ਦਾ ਭੀ ਸੁਭਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
 ਅਛੀ ਤਰਹ ਨਿਗਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲੇਵਹੁ ਸਾਰੇ ਹੀ ॥ ਬਾਣੀ ਪੜਨ

ਬਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਡਿਗਾ ਹੋਵੇ, ਬਾਣੀ ਪੜਨ ਵਾਲੇ ਦਹੁਤ ਨਹੀਂ
 ਡਿਗੇ ਹੋਣਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਦੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਾਣੇ। ਹਮਾਰੀ ਮਤ ਮੈ ਜੋ ਆਇਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈ
 ਲਿਖਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾਇਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈ ਲਿਖਾ
 ਹੈ ॥ ਬੋਲੋ ਭਾਈ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ॥੨੪॥

੧੨

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਸਰਬਤ ਕੇ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈਂ,
 ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਕੇ ਘਰ ਹਮਾਰੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਣੀ ॥
 ਆਖਣਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਧਾਰਨਾਂ ਬਤਾਈ ਹੈ ਲਿਖ ਕੇ ਓਹੋ ਧਾਰਨਾ ਖੂਬ
 ਤਕੜੀ ਹੋ ਕੇ ਧਾਰਨੀਂ, ਮੰਗ ਭੀ ਉਹੋ ਮੰਗਣੀਂ ਜੋ ਮੰਗਣੀਂ ਲਿਖੀ ਹੈ,
 ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਮੰਗਣੀ, ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਊ ॥ ਮਾਲਾ ਜਰੂਰ
 ਫੇਰਨੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ੨੪੦੦੦ ॥ ਫੇਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਵੈ ਸਾਡੀ ਤੁਫ ਤਾਂ
 ਤੈਂ ਜੁਆਲਾ ਦਈਂ ਅਰਦਾਸ ਭੇਜਣੀਂ। ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖਿਆ
 ਕਰੋ ਤਾਂ ਅਖਰ ਸੁਧ ਲਿਖਿਆ ਕਰੋ ॥ ਜੁਆਲਾ ਦਈ ਤੈਂ ਆਸਣ
 ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਅਗੇ ਹੀ ਚਾਦਰ ਆਈ ਹੋਈ
 ਹੈ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਪਹਿਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ॥
 ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਿਨਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਗਤ ਦੇ ॥
 ਹੁਣ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬਹੁਤ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਨ, ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣਾ ਚਾਹੀਏ
 ਅਰ ਮੰਨਣਾ ਜੋ ਜੋ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਮੰਨੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕੀ ਕੰਮ
 ਦੇਣਾ ਹੈ ॥ ਪਿਛੇ ਦਿਆਂ ਦਾ ਭੀ ਏਈ ਹੁਕਮ ਹੈ ਸਮਰਥਾ ਜੋ
 ਗਿਆਰਾ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹੋਨ ॥ ਮੈਂ ਭੀ ਉਨਾਂ ਦਾ ਏੀ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਂਦਾ
 ਹਾਂ ॥ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਤੋਂ ਮੰਗੋ

ਜੇ ਮੰਗਣਾ ਹੈ, ਅਰ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਕਿਛੁ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਭੀ ਨਾਮ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕੁਛ ਨਾ ਕਰੋ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਚਨ ਰਚਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਡਿਆਈ ਕਰੋ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕਰਨੇ ਵੇਲੇ, ਕੰਮ ਕਾਰ ਮੈਂ ਭੀ ਭਜਨ ਕਰੋ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ। ਭੱਜੇ ਫਿਰਨ ਮੈਂ ਭੀ ਫੈਦਾ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਕਰ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਮੇਲਾ ਕਰਾਉ ਤੇ ਹੋ ਜਾਉ, ਜੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੀ ਏਮੇ ਰਜਾਏ ਹੈ ॥ ਅਨੰਦ ਮੇਲਾ ਸਬਦ ਨਾਲ ਰਖੋ, ਦੇਹ ਤਾਂ ਇਸਤਿਤ ਕਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਿਰ ਹੈ, ਮਨੁਖ ਦੇ ਏਥੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਾਡਾ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਛੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਖੜੀ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਆਂਧੇ ਹੈਂ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਕਿਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਾਂਤ ਨਾਲ ਏਥੋਂ ਤੋਰੀਂ ॥ ਇਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਆਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਡੂਢ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੇ ਚਿੰਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੁਛ ਐਸੀ ਹੀ ਰਜਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਛੀ ਤਰਹ ਸੇ ਮਿਲਣ ਦੇਣ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਸੌ ਸੌ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਅਸੀਂ ਵਡੇ ਅਨੰਦ ਹੈਂ। ਦੂਰੋਂ ਆਉਣਾ ਬੜੇ ਕਸਟ ਨਾਲ, ਏਥੇ ਮਲੇਛ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੜਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਂਦੇ ॥ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਿਲਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬੈਠੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਹੈਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਲਖ ਪਿਆ ਮਗਜ ਖਾਵੇ ॥ ਏਨੀਂ ਦੂਰ ਆ ਕੇ ਆਪਨੇ ਸਿੰਘ ਬਿਨਾ ਮਿਲੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਏਸ ਬਾਤ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਉ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੰਗਤ ਤੇ ਕੌਣ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਪ੍ਰ ਹੁਣ ਸਮਾ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਸਮਾ ਦੇਖਣਾ ਤੈਸਾ ਸਮਾ ਬ੍ਰਤਣਾ ਅਛੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੋ ਮਹਾਰਾਜ ਅਛੀ ਕਰੂਗਾ। ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ (੧੫) ਸਮਾਪਤ ॥ ੧੫ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਤਨੀ ਬਾਰ ਹੁਣ ਸਿੰਘ ਆਏ
 ਹੋਨ ਉਤਨੀ ਬਾਰ ਮੈ ਮਨੋਹ ਕਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ
 ਇਕ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਨਾਂ ਆਵੇ। ਕੋਈ ਦਸ ਅਠ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਆਵੇ, ਅਰ
 ਜੇ ਆਵੇ ਭੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸਰੀਰ ਆਵੇ। ਦੋ ਨਾਂ ਆਵਣ। ਅਰ ਜੇ
 ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਬਰ ਹੋਇ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਦੁਖ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾਲੇ
 ਏਨਾਂ ਔਣ ਬਾਲਿਆਂ ਕੋ। ਅਗੇ ਤੁਸੀ ਜਾਣੋ, ਜੋ ਅਗੇ ਕੋਈ ਦੁਖ
 ਦੀ ਕਸਰ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਔਣ ਦੇਵੋ ਜੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਮੇਰਾ
 ਲਿਖਾ ਦੇਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲਿਖੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਮਿਲਣ
 ਦੇਣ ਏਥੇ ਅਛੀ ਤ੍ਰਾਂ ਭਾਂਵੇ ਸੋ ਸੋ ਅਕਠਾ ਆਵੇ ਕੁਛ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਦਿਨ ਨੂੰ ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦਾ। ਸਾਡੇ ਅਜ
 ਤਾਂਈ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪੜਦੇ ਕਜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ਅਰ ਕੋਈ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਖਰਚ ਭੀ ਬੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਨ। ਏਥੇ
 ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਸਾਬ ਸਿਆਣ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ।
 ਅਗੇ ਬਹੁਤ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗ ਕੇ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ
 ਸਾਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਾ ਤਾਂ ਬੋਲਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅਜ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ
 ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਉਹਨੂੰ ਛੇ ਰੁਪਏ ਦਿਤੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬੇ ॥ ਫੇਰ ਉਹ
 ਮੋਰਮਈ ਤੇ ਖਰਚਾ ਮੰਗ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਰੁਪਏ ੫੧) ਜੇ ਨਾਂ
 ਦੇਂਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੈ ਤਾਂ ਕੀ ਠਕਾਣਾ ਥਾ ਉਧਾ ॥ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
 ਮਨਾ ਕਰਦੇ। ਉਠ ਕੇ ਘਰ ਘਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮੰਗਣ ਲਗਾ ਸੀ।
 ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਭੈਣੀ ਮੈ ॥ ੧੬ ॥

੧੪

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਲਿਖਤੋ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਰਾਮ ਸਤਿ ਵਾਰਣੀ ।
 ਅਸੀ ਆਨੰਦ ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਰਾਜੀ ਰਖੇ । ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ, ਤੈਂ
 ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਰਾਤਿ ਦਿਨੇ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ
 ਕਰਨਾ, ਪਾਠ ਭੀ ਕੀਤਾ ਕਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਮਾਲਾ ਭੀ ਫੇਰਿਆ ਕਰ ਥੋੜੀ
 ਬਹੁਤੀ । ਇਹ ਲਾਭ ਹੈ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਕੇ ਜਨਮ ਦਾ । ਇਹ ਦੇਹਾਂ
 ਦਾ ਮੇਲਾ ਕੋਈ ਦਿਨ ਹੈ । ਧਨ ਨੂੰ, ਪੁਤਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ, ਦੌਲਤ ਨੂੰ
 ਛਡਿ ਛਡਿ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਏਹੋ ਏਸ ਪ੍ਰਾਨੀ ਦੇ ਪਲੇ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਹੋਇ ਆਵੇ ਤਾਂ
 ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੁਝ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਆ ਹੈ
 “ਨਹਿ ਬਾਰਕ ਨਹਿ ਜੋਬਣੇ ਨਹਿ ਬਿਰਧੀ ਕੁਛ ਬੰਧ ।” ਸਰੀਰ ਤਾਂ
 ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਹੈ, ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਭੀ ਐਸੇ ਹੀ ਬਣਾ ਹੈ, ਮਿਲਨਾ
 ਬਿਛੜ ਜਾਣਾ । ਹਥ ਮੈ ਤਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ, ਕੁਛ ਪੁੰਨ ਦਾਨ
 ਹੋਇ ਜਾਵੇ, ਏਹੋ ਬਾਤ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਧੀਆਂ ਪੁਤ
 ਸਭ ਥੋੜੀ ਦਾ ਈ ਪੂਰ ਹੈ । ਸੋ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਨੂੰ ਐਸੇ ਚਾਹੀਏ ਜੋ
 ਰਾਤਿ ਦਿਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੂੰ ਚਿਤ ਰਖਣ । ਹੋਰ ਦਇਆ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮੇਰੀ
 ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਇ ਦੇਣੀ । ਜੋ ਬਣਿ ਆਵੇ ਤਾਂ ਭੋਗ ਭੀ ਪਾਇ
 ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਬਾਸਤੇ । ਇਹ ਵਿੱਠੀ ਵੇਣੀ ਭਾਈ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ
 ਜੁਆਲੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ॥ ੧੭ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਜੋਗ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਰਸਦ ਖਾਣ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਤਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ॥ ਕੁਛ ਕੁ ਰੁਪਏ ਘਰੋਂ ਆਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕੁਛ ਸਿੰਘ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਏਥੇ ਆਏ ਸਨ, ਸੋ ਰੁਪਏ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਹਾਲੀ ਵਾਲੇ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਵੇਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਸਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਸੀ ॥ ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਉਰੀਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਸੋ ਭੀ ਅਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥੀਂ ਈ ਮੋੜ ਦਿਤਾ, ਲੰਗਰ ਪਾਏ ਦੇਨ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿਤਾ ਹੈ ॥ ਫੇਰ ਆਏ ਮਲਵਈ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਂਧੇ ਸਨ ਕੁਛ ਲੈ ਲਵੇ, ਅਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖ ਦਿਤਾ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਲੰਗਰ ਜਾਏ ਪਾਉ। ਇਕ ਸਾਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਕੋਲ ਦੇ ਗਿਆ ਸੀ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਸੋ ਭੀ ਅਸੀਂ ਭਨਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਲਵਈਆਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ॥ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਤੂੰ ੯) ਰੁਪਏ ਆਂਧਾ ਸੀ ਦੇਣ ਨੂੰ, ਸੋ ਤੂੰ ੯) ਰੁਪਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੇ, ਤੇਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਲੰਗਰ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਈ ਗੋਰੇ ਜਾਣ ਲੇਵਣਗੇ ਕੇ ਏਨਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੈਨ ਤਾਂ ਏ ਸਾਨੂੰ ਬਡਾ ਦੁਖ ਦੇਣਗੇ। ਕਿਆ ਜਾਣੇ ਕੌਣ ਸੋ ਟਾਪੂ ਲੈ ਜਾਣਗੇ ਅਰ ਕਿਸ ਤਰਹ ਰਖਣਗੇ ਅਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੀ ਦੁਖ ਦੇਨਗੇ। ਅਰ ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਮਨਿਹ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ਅਸੀਂ, ਭਾਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਨ ਆਵੇ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਫੇੜ ਤੇ ਏਨਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ* ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਭੇਜਣੀ, ਉਨੇ ਤਾਂ ਗਾਇ

* ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ।

ਖਾਲਈ ਹੈ ਸਾਡਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ॥ ਅਰ ਅਰਜ਼ੀ ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਪਾਉ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਕੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਜਦ ਜਹਾਜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜੇ ਸਿੰਘ ਚੜ੍ਹ ਜਾਉ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਦੇ ਦੇਵੇ ਕਲਕਤੇ ਤੇ ਭਾਈ ॥ ਸੋ ਭਾਈ, ਖੁਚ ਨਾ ਹਵੇ ਤਾਂ ਦੇਸੋ ਨਾ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੇ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਆਉਣਾ ਹੈ ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੇਂ। ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਕਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਕੈਦ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਕਲਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੈ ਸੋ ਜਪੋ ॥ ਦੇਸ ਮੈ ਕਈ ਘਰ ਮੰਗਣੇ ਅਰ ਫੇਰ ਭੀ ਖਰਚਾ ਬੁੜ ਜਾਣਾ ॥ ਅਰ ਏਥੇ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦੇ ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਐਣਾ ਹੈ। ਏਨੀ ਦੂਰ ਨਾ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸੁਖ ਹੋਯਾ ਸੋ ਆਉ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥ ਹੋਰ ਨਾ ਖੁਚਾ ਈ ਕੋਲ ਹੋਇਆ ਨਾਲੇ ਦੂਰ ਦਾ ਪੰਧ ਹੈ ਵਡੀ ਬੇਅਕਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੇ ॥ ਗੁਰੂਆਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਸੋ ਸਬਦ ਗੁਰੂ। ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮੰਨੂ, ਓਧਾ ਓਥੇ ਹੀ ਭਲਾ ਹੋਇ ਜਾਊਗਾ। ਸਤਿ ਮੰਨਣੀ ਇਹ ਬਾਤ ਹੈ ॥ ੧੮ ॥

੧੬

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੂਲ ਸਿੰਘ, ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ, ਹੋਰ ਜੁਆਲ ਦੇਈ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਚਨੀ। ਹੋਰ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ, ਤੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਬਡਾ ਚਿਤ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਪਰ ਰਛਿਆ ਕਰਨ ਬਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੈ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੋ ਤੈਂ ਲਿਖਾ ਸੀ ਚਰਨ ਧੂਲੀ ਮਿਲੈ, ਸੋ ਤਾਂ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੇ ਕੁਛ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਬਾਰ ਹਟ ਗਈ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਨਾ ਵੀ ਹਟੇ। ਫੇਰ ਕਦੇ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਈ, ਮਿਟੀ ਨਾ ਹੋਈ

ਪਾਸ, ਫੇਰ ਭੀ ਤਾਂ ਉਤਨਾ ਈ ਕਜੀਆ ਰਿਹਾ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਮਿਟੀ ਦੀ ਬਾਤ ਰੁਛ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਮੈ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਸੋ ਤੂੰ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਮੈ ਜੋ ਬਿਧੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸੋ ਤੂੰ ਉਹ ਬਿਧੀ ਕਰ, ਤਾਂ ਤੇ ਸਰਬ ਹੀ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਇ ਜਾਣਗੇ, ਇਹ ਦੁਆਈ ਸਰਬ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਔਖਦ ਨਾਮ ॥ ਸਮਾ ਤਾਂ ਆਇਆ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੇ, ਪਰ ਨਾਮ ਜੈਸੀ ਦਾਰੂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਹੀ ਮੈ ਸਾਖਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ । ਬੇਦ ਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਭੀ ॥ ਏਸ ਜੀ ਨੰ ਕੈਸਾ ਈ ਦੁਖ ਹੋਵੇ, ਸੋ ਨਾਮ ਸਰਬ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਇਹ ਹੀ ਵਡੀ ਔਖਧ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ॥ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਜੋ ਪਾਠ ਤੇ ਕਰੇ, ਪਰ ਇਉਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਆਖੇ ਕਿ ਮੈਂ ਐਸ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ, ਗੁਪਤ ਪਾਠ ਕਰਨਾ । ਅਰ ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਸਾਥੋਂ ਪਾਠ ਦੀ ਜੁਗਤ, ਸੋ ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਨਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਾਠ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦੀਆ ਹੈ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ । ਜੋ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਅਕੰਤ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਅਰ ਚੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਗੇ ਹਰ ਵਕਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਕਵੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਵੇ ਬੋਲ ਕੇ ਕਰਨੀ ॥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਉਣੀ, ਹੋਰ ਜਿਤਨਾ ਭਜਨ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਉਤਨੀਆਂ ਈ ਜੁਗਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਦੀ ਦਸੂਗਾ ॥ ਤੂੰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ॥ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਈ ਵਿਚ ਹਨ ਅਨੇਕ ਜੁਗਤਾਂ । ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ । ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਨੂੰ, ਭਾਂਵੇਂ ਕਲਕਤੇ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ॥ ੧੯ ॥

੧੭

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਜੋਗ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਅਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ । ਧੰਨ ਤੁਮਾਰਾ ਜਨਮ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਇਤਨੀ ਦੂਰੋਂ ਚਲ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ॥ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕੰਮ । ਸਮੁੰਦਰੇ ਪਾਰ ਆਏ; ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਲ ਸਮਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸੁਨ ਪੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਰਬਿੰਦ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਰਾਤਿ ਦਿਨ । ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੂੰ ਗਊ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ ॥ ਗਰੀਬ ਏ ਨਾਮਧਾਰੀਏ ਹੈਂ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਬਚਨ ਤਾਂ ਅਗੇ ਬੀ ਹੁਣ ਭੀ ਬਹੁਤ ਸੁਨੇ ਹੈਂ ਚੰਗੇ ੨, ਪ੍ਰ ਹੁਣ ਜੇ ਗੁਰੂ ਅਖੀਂ ਦਖਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹੋਉਗੀ ਚਿਤ ਕੇ, ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਿਖਲਾਵੇਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੁਇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਅਖੀਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸਮਾ ਹੈ ॥ ਐਸਾ ਢੋਇ ਜੇ ਕੁਛ ਹੋਆ ਤਾਂ ਹੋਆ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਹੋਣਗੇ ਓਹ ਪਏ ਦੇਖਣ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਦੇਖਣ ॥ ਹੁਣ ਉਮੇਦ ਤੇ ਹੋਇ ਜਾਣ ਦੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਮੇਸੁ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਅਵਤਾਰ ਨ ਜਾਣੇ ਅੰਤ ॥ ਬੇਅੰਤ ਬਚਨ ਸੁਨਣੇ ਦੀ ਕੁਛ ਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ “ਜਬ ਲਗ ਦੇਖੋ ਨਹੀਂ ਅਪਣੀ ਨੈਣੀਂ, ਤਬ ਲਗ ਪਤੀਜੋ ਨਾ ਗੁਰ ਕੀ ਬੈਨੀਂ ॥” ਸੋ ਜੀ ਮੇਰੀ ਬੁਧ ਮੇ ਇਉਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਬ ਹਮਾਰੇ ਤੁਮਾਰੇ ਦੇਖਦੇ ਹੋਆ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਹੋਇਆ ਸੋ ਬਚਨ ਬੈਠ ਕੇ ਉਡੀਕਣ ਕੇ

ਹੁਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬਚਨਾ ਦਾ ਢੋਇ ਆਣ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ਬਚਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਕਰ ਗਏ ਹੈਨ ਸਾਖੀਆਂ
ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ॥ ਇਹ ਨੀਤ ਕਰਤੇ ਸਤ ਸਾਤ ॥ ਫੇਰ ਬਰਸ
ਬੀਤ ਜਾਹਿ ਦਸ ਸਾਤ ॥ ਦੋਇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਤਾ ਮੈਂ ਮਿਲੇ ॥ ਇਹ
ਬਰਸ ਸਾਰੇ ਹੋਏ ੩੩ ॥ ਏਸ ਤੇ ਉਪਰ ਫਿਰ ਦੁੱਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਹੈ ॥ ਰੋਲੀ ਪਵੇ ਦੇਸ ਸਭ ਰਲੇ ॥ ਸੋਈ ਚੌਤੀਯੇ ਮੈਂ ਰੋਲੀ
ਤਾ ਹੁਇ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਏਸ ਦੇ ਅਗੇ ਸਭ ਕੁਛ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਯੇ
ਜਰੂਰ ॥ ਈਸਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨਥਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ
ਬੀ ਜਾਣੀ ਅਗ ਲਗੀ ਰਹੀ ਤੀਨ ਬਰਸ, ਸੁ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ॥ ਜਹਾ
ਰਹੇ ਸੋ ਮੈਂ ਲਿਖ ਦੀਆ ਹੈ ॥ ਜੋ ਹਾਲ ਪੁਛਦੇ ਹੋ ਤਾ ਹਾਲ ਐਸਾ
ਬਰਤਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਪੁਛਦੇ ਉ ਉਸੀ ਬਾਤ ॥

“ਹਾਲ ਬਿਹਾਲ ਮਹਾ ਬਿਕਰਾਲ ਭੇਸ ਬੁਰੇ ਕੇਸ ਜੁਰੇ ਜਨ
ਕਾਲ ਗੁਸੇ ਹੈ” ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੀ ਲਿਖੀਯੇ ਤੁਸਾਂ ਥੋੜਾ ਲਿਖਾ ਬਹੁਤ
ਜਾਨ ਲੈਣਾ ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਾਂ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਮੈਂ
ਤੀਨ ਬਰਸ ਹੋਏ ਦੇ ਉਤ੍ਰ ਪਰ ਹੁਣ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਥਾ ਜੋ
ਮੈਂ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਛਿਆ ਬਾਸਤੇ ਪਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ
ਭਾਈ ਜੇਤਾ ਏਹੀ ਸੋ ਭਾਈ ਜੇਤਾ ਉਹੀ ਆਇਆ ਹੈ ਰਛਾ ਬਾਲਾ ॥ ੨੦ ॥

੧੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਭਾਈ ਇਹ ਸੰਚੀ ਭੇਜੀ ਹੈ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ, ਤੁਸੀ ਪੜ ਕੇ ਫਿਰ
ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀਂ। ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਸੰਚੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰਖਦਾ ਹੈ,
ਨਿਤ ਦੇਖਦਾ ਪੜਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਖਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਤਾਰ
ਕਰ ਲੈਣੀਂ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਈ ਆਈ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ
ਦੇਖ ਲੈਣੀ, ਉਤਾਰ ਲੈਣੀ, ਇਹ ਸੰਚੀ ਪ੍ਰਹਲਾਦਸਰ ਬਾਲੀ ਪੋਥੀ

ਤੇ ਨਿਕਲੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਗਿਆ ਹੈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ । ਏਦੂ ਪਿਛੇ ਜੋ
ਸੰਚੀ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮੈ ਸਭ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ॥ ਅਰ ਭਾਈ
ਹੁਣ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਸੋ ਏਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ ॥ ਅਰ ਭਾਈ
ਹੁਣ ਏਸ ਸੰਚੀ ਮੈ ਜੋ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਾਖੀਆ ਮੈ ਜੋ ਬਾਤ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ । ਨਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਮੈ ਲਿਖਾ
ਹੈ ਦੇਖ ਲੈਣਾ । ਅਗੇ ਹੋਰ ਏਸ ਸੰਚੀ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਨਾ ।
ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਹੋਨ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪੜ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਕਲ
ਬਾਰਾਂ ਬਜੇ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜੋ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸੋ ਮੈ
ਸਮਝੀ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਗ ਅਗੇ ਕੇ ਹੀ ਥਕੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਕੇ, ਇਉਂ
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਵੇਖੀ ਹੈਂ ॥ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦਾ
ਹਾਂ, ਇਹ ਖਾਲਸਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਹੈ
ਜੀ । ਇਹ ਨਾਮ ਕਲਪ ਬਿਰਛ ਹੈ, ਜੋ ਏਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ
ਸਰਬ ਫਲੇ ਵੇਊਗਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਜਾਨਣੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ ॥
ਮੈ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਸੁਣਾ ਭੀ ਹੈ, ਦੇਖ ਕੇ ਅਛੀ ਪ੍ਰਤੀਤ
ਹੋਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਦੇਖ ਕੇ ਚੰਗੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥
ਪਾਰਿਜਾਤ ਇਹ ਹਰ ਕੋ ਨਾਮ ॥ ਸੋ ਜੀ ਜੋ ਤਾਂ ਏਹ ਲੋਕ ਹੁਣ ਨਾਮਿਲੇ ਤਾਂ
ਫੇਰ ਰਹਿ ਗਏ ਚੁਰਾਸੀ ਨੂੰ, ਏਨਾਂ ਤੇ ਖਸਮ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ,
ਹੁਣ ਏਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਠਕਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਪਿਛੇ ਜਾਣ ਜੋਗੇ ਰਹੇ, ਨ ਹਟਣ
ਜੋਗੇ ਰਹੇ, ਨਾ ਮਿਲਣ ਜੋਗੇ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਾਂ ਨੇ ਦਾਵਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ
ਬੰਨਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਾਂ ਦਾਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬੰਨਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ
ਨਹੀਂ ਪਰ ਏਹ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੀ ਰਚੀ ਹੈ ॥ ਹੁਣ ਹਮੇਸ਼ਾ ਏਹੋ ਈ
ਮੰਗ ਮੰਗਦੇ ਹੈਂ ਤੇ ਚਿਤ ਵੱਤੇ ਹੈ ਭਾਂਵੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹੈ ਰਚੀ ਹੋਈ, ਪੁ ਨਾ ਰਹਿ ਤਾਂ
ਅਛਾ ਹੈ ॥ ਉਨਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬਿਨਾਂ ਤੁਮਾਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੁੜਾ ਹੈ, ਉਹ
ਦੁਬਟ ਚੋਰ ਹੋਨ ॥ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਾਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਛਡਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਨਾਲੇ ਸੰਤ ਸੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ॥ ਉੱਨੀ ਸੇਰ ਸਰਦਾਈ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰੋਂ ਸੁਖ ਮੈ ॥ ਅਰ ਘਿਰਿ ਸਾਲ ਮੈ ਮਿਲਦਾ ਚਾਰ ਮਣ ਚੌਵੀ ਸੇਰ, ਅਰ ਖੰਡ ਚੰਗੀ ਸਾਲ ਮੈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਚੰਗੀ ਦਸ ਮਣ ਤੇ ਉਨੀ ਸੇਰ, ਇਨੇ ਹੀ ਚਾਉਲ ਚੰਗੇ ਕਲਕੱਤੇ ਦੇ ਪਾਈਂ ਸੇਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤੋਲ ਕੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਬਾਣੀਂਏ ਦਿਉਂ, ਅਰ ਦੁਧ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਮਿਰਚ ਮੁਸਾਲਾ ਹੋਰ ਭੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰ ਆਟਾ ਦਾਲ ਭੀ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਨਾਲ ॥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਮਾਰੇ ਜੈਸੇ ਪਥਰ ਕੁਟਦੇ ਹੈਂ ਜੇਲਖਾਨੇ ਮੈਂ ॥ ਅਰ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ॥ ਇਹ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਛ ਦੇਂਦੇ ਹੈਨ ਜੋ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਪੈਸਾ ਧੋਲੀ ਭੀ ॥ ਪੰਜ ਸੈ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਭੇਜੀ ਬਾਬੇ ਹੋਰੀ, ਚਾਲੀ ਰੁਪੈਏ ਕੋਈ ਇਕ ਮਦਰਾਸੀ ਸਿਖ ਹੋਏ ਹੈ ਦੇ ਗਏ ਸੀ ਸੋ ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਡੇਰੇ, ਭੇਜੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ॥ ਫੇਰ ਇਹ ਕਾਗਤ ਪੜ੍ਹਨਾ ॥ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਮਣ ਸਵਾ ਮਣ ਘਿਰਿ ਦੇਂਦੇ ਹੈਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਟਹਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੁਚੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਚੌਕਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਭੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਛਾ ਭਲਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ॥ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਆਏ, ਤਾਂ ਪਿਛੇ ਤੇ ਤਾਰ ਮੈ ਹੁਕਮ ਆਇਆ, ਕੇ ਏਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਜੋ ਕੁਛ ਖਾਣ ਪੈਨਣ ਨੂੰ ਮੰਗੀਗੇ ॥ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਸੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ ॥ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਾ ਮੈ ਗੁਰੂ ਹਾਂ, ਮੈ ਤਾਂ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਹਾਨ ਨੇ ਬੇ-ਅਰਥ ਦਾਵਾ ਬੰਨਿਆ ਹੈ, ਦੇਖੀਏ ਕੀਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥ ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਾ ਬਹੁਤ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ॥ ਝੂਠ ਵਿਚ ਫੁਰਤੀ ਚਲਾਕੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਝੂਠ ਦਾ ਦਮ ਬੌੜਾ ਹੈ ॥ ਸਚ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਥਾਂਝਿ ਰਿਹਾ, ਝੂਠ ਦੂਰ ਥਾਇ ਜਾਇ ਫਿਰਿਆ ਦੇਸੀਂ ਪਰਦੇਸੀਂ, ਪਰ ਦਮ ਬੌੜਾ ਝੂਠ ਦਾ ॥

ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਬਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਈ ॥ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੁਆਂਗੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਦੇਣਾ । ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਈਂ, ਜਿਥੇ ਇਹ ਜੀਉ ਜਾਵੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈਂ । ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ॥ ਤੁਸੀ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਕੀਹ ਆਂਧੇ ਹੋ, ਇਹ ਤਾਂ “ਆਪ ਗਏ ਅਉਰਨ ਹੂੰ ਏਵਹਿ ॥ ਆਪ ਨ ਦੇਏ ਚੂਰੂ ਭਰ ਪਾਨੀ, ਤਿਹ ਨਿੰਦੇ ਜਿਹ ਗੰਗਾ ਆਨੀ ॥” ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੰਗੇ ਨੇ ਦੀਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਦੇਖ ਲਵੋ ਜੋ ਕੌਣ ਸੀ ਬਾਤ ਬੁਰੀ ਹੈ ਸੁਤੰਤੀ ਹੈ ॥ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਏਥੇ ਦੇਖਾ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲੈਣਾ । ਇਹੋ ਨਾਮ ਕੀ ਗੰਗਾ ਆਂਦੀ ਹੈ ॥ ਜਿਨ ਆਂਦੀ ਹੈ ਓਸੇ ਨੂੰ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੈਂ । ਮੈ ਤਾਂ ਕਈ ਬਾਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਈ ਲੜ ਲਗਾ ਹਾਂ । ਪੈਲੇ ਉਦਾਸੀ ਕਾ ਚੋਲਾ ਹੋਇਆ ਫਰ ਨਿਰਮਲੇ ਦਾ, ਫੇਰ ਖੰਡੇ ਪਹੁਲ ਲਈ । ਨਿਰਮਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥ ਫੇਰ ਏਸੇ ਨਾਮ ਵਿਚੋਂ ਸਭੋ ਕੁਝ ਪੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹੈਂ, ਏਸ ਨਾਮ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਏਥੇ ਕੈਦ ਮੈ ਭੀ ਸੁਖ ਦੇ ਰਖਾ ਹੈ । ਧੰਨ ਨਾਮ ਹੈ ਏਹ । ਹੋਰ ਜੁਆਲਾ ਦਈ ਤੇਰੇ ਕਿਤਨੇ ਰੁਪੈਯੇ ਆਸਨ ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਨ, ਆਸਣ ਅੱਛਾ ਹੈ ਕੋਈ ਬਾਕ ਰਹਿਆ ਹੈ ਦੁਭਨ ਵਾਲਾ । ਏਉਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਬਚਨ ਚੀਤਾ ॥੨੧॥

੧੯

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਜੁਆਲਾ ਦਈ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਉਤ੍ਰ ਹੈ ਤੂੰ ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨਣਾ, ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ ਮੈ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੇ ਸੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸਰੀਰ ਭਜਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ, ਅਰ ਗੁਰਮਤ

ਬਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੈਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਡੀ ਮੇਹਰ ਜਾਣ ਤੂੰ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਡੀ ਮੇਹਰ ਹੈ, ਇਕ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਦੀ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸਿਫਤੀ ਗੰਢ ਪਵੇ ਦਰਬਾਰ । ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਗੰਢ ਪੈ ਜਾਇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੰਢ ਘਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਭਾਮੇ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਦੂਰ ਰਹੇ ਪਰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੇ ਤਕੜਾ ਹੋ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹਾਂ ਸਦਾ ਈ, ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹੋ ਬਸਤ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਰਾਜੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਏਹੋ ਲੋੜ ਹੈ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਰਾਉਣ ਦੀ । ਜੋ ਉਹ ਜੋ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਆ ਬਾ ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸਤਿ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਈ ਹੈਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣੀਂ । ਉਸ ਸਰੂਪ ਦਾ ਆਖਣਾ ਬੁਠਾ ਨਹੀਂ । ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਭੀ ਭਾਮੇ ਰਹੇ ਰਾਤਿ ਦਿਨ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾਨਣਾ, ਨਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਭੀ ਦੂਰ ਜਾਣਾ । ਬਿਨਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਜੋ ਮੂਹਿ ਨਾਲ ਚਾਹਿ ਬਾਣੀ ਭੀ ਪੜੇ ਤਾਂ ਭੀ ਕੁਛ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥ ਮਨਮਤ ਏਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜੀ ਪਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਖਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਬਾਣੀ ਭੀ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥ ਰੋੜੇ ਤਾਂ ਬਡੇ ਉਪਾਧੀ ਹੈਨ, ਗੁਰਦੇਖੀ ਹੈਨ ਜੋ ਸੰਗਤ ਦਾ ਦੇਖੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਖੀ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ।

ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਅਰ ਨਾਲੇ ਜਰਾ ਖਿਮਾ ਧੀਰਜ ਭੀ ਰਖੋ । ਜੋ ਰੋੜੇ ਨਾਹੱਕ ਬਾਧਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪੇ ਹੀ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ । ਧੀਰਜ ਬਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੈਸੀ ਤੈਂ ਉਨਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦੇਉਗਾ । ਰੋੜੇ ਕਿਸ ਦੇ ਬਿਚਾਰੇ

ਹੈਨ, ਬਾਧਾ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ ॥ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਜਰਾ ਧੀਰਜ ਰਖੋ, ਜੇ ਧੀਰਜ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ ਕੇਤਾ ਮੁੜ ਪੈਣਗੇ, ਨਹੀਂ ਮੁੜਨਗੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋਇ ਜਾਨਗੇ, ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਹੋਏ ਜਾਣਗੇ ਜੇ ਨਾ ਮੁੜੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਧੀਰਜ ਰਖੋ ਜਰਾ ॥ ਅਗੇ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਲਿਖਾ ਥਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆਲੁਬਾਲੀਏ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤਾ ਬਾਧਾ ਕਰਦੇ ਹੈਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਾ ਹੈ ਬੂਠ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਭੁਜਨ ਕਰੋ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਚਾਰ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਮੰਗ ਉਹੋ ਮੰਗੋ ਜੋ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਨੂੰ ਦਸੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਭ ਈ ਕੰਮ ਸਰਿ ਜਾਣਗੇ । ਮੇਰਾ ਭੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੀ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥੨੨॥

੨੦

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਪਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸੁਖ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਤਨ ਕਰਕੇ, ਨ ਮਨ ਕਰਕੇ, ਨਾ ਧਨ ਕਰਕੇ ਹੀ । ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਸਾਰੇ ਈ ਸੁਖ ਹੋਏ ਗਏ । ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦੇ ਭੀ । ਐਥੇ ਦੇਖੋ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਜਾਗਾ ਹੈ ਕੈਦ, ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਏਥੇ ਭੀ ਅਸੀ ਬਡੇ ਰਾਜੀ ਹਾਂ । ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਫਕੀਰੀ ਭੀ ਦੋਵੇਂ ਬਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੈਨ, ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਬੁੜ ਨਹੀਂ, ਬਿਨ ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ । ਧਨ ਬੀ ਕਈ ਸੈ ਰੁਪਿਆ ਏਥੇ ਈ ਆਇ ਜਾਏ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥ ਸੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸੋ ਸਗਲ ਸਿਸਟ ਨਾਮ ਕੇ ਪਾਛੇ ॥ ਸੋ ਜੀ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਿਣ ਹੈ ਬਾਰ ੨ ਦਾ, ਜੋ ਬਾਣੀ ਪੜੇ, ਨਾਲੇ ਭਾਜ

ਕਰੋ, ਦੋਵੇਂ ਕਰਣੇ, ਭਜਨ ਬਿਨਾਂ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਭਜਨ ਬਿਨਾਂ ਬਾਣੀ ਭਾਸ਼ੇਂ ਪੜੇ ਈ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲੇਉ ਆਪ ਦੀ ਨੇੜੀ, ਜੋ ਕਿਤਨੀ ਬਾਣੀ ਏਸ ਭਜਨ ਨੇ ਪੜਾਈ ਹੈ, ਅਰ ਜੋ ਏਹ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੋ ਦੇਖ ਲੇਉ ਜੋ ਕਿਥੇ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਪੜਦਾ ਹੈ। ਏਵੇਂ ਗਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੈ ਕੂਕੇ, ਏਉਂ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਆਂਧੇ ਹੈਂ ਠੋਕਾ, ਠੋਕਾ ਹੀ ਸਦਦੇ ਹੈ ਮੈਨੂੰ, ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਮੂੰਹਿ ਆਇਆ ਹੋਰ ਬਥੇਰਾ ਭੁੱਕਦੇ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੇ। ਅਨੰਦ ਈ ਹੈ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ੇਂ ਠੋਕਾ ਕਹੇ ਭਾਂਵੇਂ ਕੁਛ ਔਰ ਕਹੇ॥ ਸੋ ਜੀ ਸਾਰਾ ਮਤਲਬ ਏਹ ਹੈ ਬਾਣੀ ਭੀ ਪੜਨੀ ਤੇ ਭਜਨ ਭੀ ਕਰਨਾ ਅਰ ਮੰਗਣਾਂ ਭੀ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਨਾਮ ਤੇ ਸਿਦਕ॥ ਸਿਦਕ ਏਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਨਾ ਫਿਰੀਯੇ ਗੁਰੂ ਤੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਤੇ। ਇਹ ਬਚਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀ, ਸਭ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈਨ ਜੋ ਏਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨੇਗਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਨਾਮ ਤੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮ ਸਰਿ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ, ਅਰ ਇਕ ਸੁਖ ਕੀ ਅਨੇਕ ਸੁਖ ਹੋਇ ਜਾਂਦੇ ਹੈ ਅਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਖ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹੈ, ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨਣੀ। ਅਰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖਸ਼ਾਂ ਭੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਈ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਹੋਉ, ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਕ੍ਰੁਤਿ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹੈਨ ਅਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਕ੍ਰੁਤ ਭਜ ਜਾਣਗੇ। ਸੋ ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਸੋਈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਲਿਖਦਾ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਰਪਟੀਏ ਕੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ। ਪਰ ਏਹ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ॥ ਪਰ ਮੈ ਭੀ ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਦੇਖੀ ਹੈ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਧਾਰਨਾਂ ਏਹ ਹੈ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ, ਜੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਤੇ ਬਿਹਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕੰਤ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਮੰਗਣਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗਣਾ। ਜੇ

ਨਾਮ ਹੋਊ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਦੀ ਸੁਖ ਆਏ ਜਾਣਗੇ।
 ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਈ ਤੇ ਸਿਖੀ ਦਾਨ ਹੀ ਮੰਗਣਾ।
 ਮੈਂ ਆਪ ਤੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁਛ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਪਰ ਏਸ ਉਪਾਇ ਤੇ
 ਸਭੇ ਕੁਛ ਹਥ ਆਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੈ।
 “ ਸਗਲ ਉਦਮ ਮੈ ਉਦਮ ਭਲਾ ਹਰਿਆ ॥” ਹੋਰ ਕੀ ਲਿਖਣਾ
 ਹੈ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਇਹ ਹੈ ਬਾਰੰਬਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜੋ
 ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈਂ ਜੋ ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਜੀ ਮੇ
 ਲਿਖਾ ਹੈ। ਏਹ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੈ।

ਅਗੇ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੈਨੂੰ ਥੋੜੀ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਬਾਤ ਲਿਖਦੇ
 ਹਾਂ ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਭਾਈ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਫਤੇ
 ਬੁਲਾਈਂ, ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਨਾਲੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸਾਂ ਹੋਣ ਸੋ
 ਭਾਈ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਈਂ. ॥ (੨੩)

੨੧

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਹੁਣ ਇਉਂ ਕਰੋ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ, ਪਹਿਲੇ
 ਤਾਂ ਜਪੁ ਜਾਪ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ, ਹੋਰ ਭਜਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਤਨਾ ਹੋਇ
 ਆਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਪੁ ਜਾਪ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਫੇਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
 ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨਿਕਲਣਿ ਲਗਣ ਤਾਂ ਓਸ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀ ਬਾਰ
 ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਗਣਾ. ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਪਾਠ ਤੋਰਨਾਂ ਫੇਰ ਪਾਠ
 ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਹੇ ਸਕਤਿ ਮਾਤਾ ਹੇ
 ਭਗਵਤੀ ਮਾਤਾ ਹੇ ਜਗਦੰਬਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ
 ਵਾਲੀ, ਹੋਰ ਜੈਸੀ ਬਣ ਆਵੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਗਊ ਭਛਨ ਕਰਨ
 ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ। ਏਹ ਪਾਠ ਸਭੇ ਸਿੰਘ ਕਰਨ, ਕੁੜੀ.

ਮੰਡਾ, ਬੁਢਾ, ਬਾਲਾ, ਸਭ ਪਾਠ ਕਰੋ ਨਿਤ ਨੇਮ ਨਾਲ, ਅਰ ਏਹੋ
 ਮੰਗ ਮੰਗੇ । ਪਾਠ ਗੁਪਤ ਹੀ ਦਸਣਾ, ਗੁਪਤ ਹੀ ਕਰਨਾ, ਜੈਸੇ
 ਬਿਧਿ ਲਿਖੀ ਹੈ ਏਸੇ ਬਿਧੀ ਸੰਜੁਗਤ ਜੋ ਪਾਠ ਕਰੂਗਾ ਅਰ ਜੋ ਕਰਾਉਗਾ,
 ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਉਗਾ, ਸਤਿ ਕਰ ਮੰਨਣਾਂ ॥ ਪਾਠ ਸੂਰਜ ਵਲ ਮੂੰਹ
 ਰਖ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਗੁਪਤ ਹੀ ਕਰਨਾ, ਹੋਰ ਅਠ ਬਰਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਅਨੰਦ
 ਭੜੋਣਾ, ਘਟ ਨਹੀਂ ਭੜੋਣਾ, ਕੁੜੀ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਬੱਟਾ
 ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਬਟਾ ਕਰੂਗਾ ਉਹ ਲੜਕੀ ਬਿਬਚਾਰਨ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ
 ਹੈ, ਬਿਆਜ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾਂ ॥ ੨੪ ॥

੨੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਜੋਗ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
 ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ । ਭਾਈ ਤੁਸੀ ਧੰਨ ਹੋ ਤੁਸੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਕੰਮ
 ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਬੜੀ ਦੂਰ ਸਮੁੰਦ ਲੰਘ ਕੇ ਦਰਬਨ ਦੀਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਮੈਂ
 ਤਾਂ ਕਮ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਵਾਲ ਜਿਨਾਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਏਥੇ
 ਦਾ ਹਵਾਲ ਏਹ ਹੈ ॥ ਏਥੇ ਨੈਣਾਂ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ
 ਇਕ ਅਰਦਾਸ ਦਿਤੀ, ਅਰਦਾਸ ਉਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ
 ਨੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਮੈ ਡੰਡ ਪਾਈ । ਓਹ ਸਾਰੀ ਬਾਤ
 ਫਿਟੰਗੀਆਂ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ, ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਨੇ ਬਡੇ ਲਾਟ
 ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖਾ, ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਅੰਥੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਤੁਸੀ
 ਕਿਆ ਖਬਰਦਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਅਰਦਾਸ ਲੈ
 ਗਿਆ ਹੈ ॥ ਦੇਸ ਮੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਕੂਕਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਕਲ ਉਤਾਰ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਫੇਰ ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਬਡਾ ਗੋਰਾ ਆ ਕੇ ਪੁਛਣ
 ਲਗਾ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ਆਇਆ ਤੁਮ ਨੇ ਦਿਠੀ ਦਈ,

ਅਸਾਂ ਕਹਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ ॥ ਫੇਰ ਉਹ ਬੋਲਾ ਗਵਰਨਰ
 ਲਿਖਾ ਹੈ ਅਬ ਤੁਮ ਕੋ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਟਾਪੂ ਮੈਂ ਜਾਨਾ ਹੋਗਾ । ਅਗੇ
 ਤਾਂ ਜੇਲਖਾਨੇ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਹੋਊ । ਮੈਂ ਕਹਾ ਜਿਥੇ ਮਰਜੀ ਹੈ ਲੈ ਜਾਊ ॥
 ਤੁਸੀ ਆਪਣੇ ਬਰਣ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰ ਲਊ, ਜਿਸ ਤਰਹ ਤੁਸੀ ਬਚੋ ਸੋ
 ਤੁਸੀ ਕਰ ਲਵੋ, ਤੀਜੀ ਬਾਰ ਏਥੋਂ ਬੋਲਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹਾਲ ਠਹਿਰੇ
 ਹੋਏ ਹਾਂ, ਅਗੇ ਸੋ ਹੋਊ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਲਾਟ ਨੇ
 ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਏਥੇ ਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ । ਏਨਾ ਦੇ ਹਥ
 ਕੋਈ ਬਾਤ ਆਈ ਨਹੀ, ਹੁਣ ਏਹ ਬੜੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹੈਂ ਸਾਡੇ
 ਆਦਮੀ ਦੀ, ਸਾਡੀ ਚਿਠੀ ਫੜਨ ਨੂੰ ॥ ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਦੇ ਕਜੇ ਹੈਂ । ਜੇ
 ਸਾਡੀ ਚਿਠੀ ਫਕੜ ਲੈਣ ਤਾਂ ਏ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ।
 ਸਾਨੂੰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਕੇੜੇ ਟਾਪੂ ਲੈ ਜਾਣਗੇ । ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਡਾ
 ਡਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਲਿਆਏ ਹੈਂ ਜੋ
 ਏਥੇ ਰਹਾਂ ਤਾਂ ਚੌਦੇ ਵਰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਊਗਾ, ਅਰ ਹੁਣ ਏਹ ਡਰ
 ਹੈ ਭਾਈ ਚਿਠੀ ਭੇਜ ਕੇ ਪਿਛੇ ਸੂੜ ਕਰਾ ਦੇਵੁ, ਏਹ ਭਰਮ ਹੈ । ਹੁਣ
 ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕਾਲ ਵਰਗਾ ਭੈ ਹੈ ਏਨਾਂ ਨੂੰ, ਏਸ ਕਟਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ । ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਵਡਾ ਹੈ, ਅਛੀ ਜਗਾ
 ਹੈ, ਵਿਚ ਖੂਹੀ ਹੈ, ਹਵਾ ਬਡੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਨਾਉਣ ਦਾ ਬਡਾ ਸੁਖ ਹੈ,
 ਇਕ ਦੁਖ ਵਡਾ ਹੈ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ । ਸੁ ਦੁਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
 ਦੂਰਿ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਚਾਹੁ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਦੂਰ ਕਰ ਵੇਊ । ਸੰਗਤ ਨੇ
 ਭੀ ਬਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਏਨੇ ਭੋਗ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਹੈ ਮੇਰੇ
 ਬਾਸਤੇ । ਅਰ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੋ ਤੈ ਪ੍ਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈਂ ਸੋ ਤਾਂ
 ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਐਨੇ ਭੋਗ ਪਾਠ ਕਰਾਏ ਮੇਰੇ ਨਮਿਤ ।
 ਧੰਨ ਭੋਰਾ ਜਨਮ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਖਾਲਸਾ
 ਸੋ ਤਾਂ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਥਾ ਨਾ, ਐਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ
 ਹੈ, ਰਾਜੇ ਰਈਅਤ ਭੇਖ ਹੋਰ ਲੋਕ ਸਭੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹੈ ਅਰ

ਬਹੁੰ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਦੇ ਹਾਂ ਹੋਏ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਮਦਮਾਓਆ ਨੇ ਬਡਾ ਅਚਰਜ ਕੀਤਾ ਜੋਰਾਬਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਮਥਾ ਨਾ ਟੇਕਣ ਦਿਤਾ ॥ ੨੫ ॥

੨੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਮੋਰਮਈ ਤੇ ਕੋਈ ਚਿਠੀ ਨਾ ਲਿਆਉਣੀ, ਸਾਨੂੰ ਲੈਣੀ ਏਥੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀ ਏਨੀ ਬਾਤ ਬੋਲ ਦੇਣੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਅਨੰਦ, ਅਰ ਤੁਸੀਂ ਓਸੇ ਅੰਥ ਹੇਠ ਬੈਠਿਆ ਕਰੋ, ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਨਾ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਲਾ ਹਿਲਾਈਏ ਤਾਂ ਆਇ ਜਾਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ, ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਦ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਣਾਂ ਭਾਂਵੇ ਬੀਸ ਬਾਰ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ । ਏਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਅਛੀ ਤਰਹ ਸਮਝ ਕੇ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਮੈ ਗਾਲ ਦੇਣੀਆਂ ਅਰ ਸਾਰੀਆਂ ਯਾਦ ਰਖਣੀਆਂ ਜੋ ਜੋ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਭਾਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦਾ, ਸਮਾਂ ਹੈ ਨਿਕਲ ਜਾਊਗਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਐਸੀ ਤੰਗੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ । ਅਰ ਜਿਸ ਜਿਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਆਈ ਹੈ ਸੋ ਅਸੀਂ ਅਛੀ ਤਰਹ ਪੜੀ ਹੈ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬਡਾ ਦੁੰਦ ਲਿਖਾ ਹੈ ਅਗਲਿਆਂ ਬਰਸਾਂ ਚਾਲੀਏ ਤਾਂਈ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ॥ ਅਰ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਨੇ ਭੀ ਬਡੀ ਸਿੰਘ ਮਿਟੀ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਜੁਲਮ ਉਤੇ ਲਕ ਬੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਨੇ, ਦੇਖੀਏ ਅਗੇ ਹੁਣ ਕੀ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਦਿਨ ਤਾਂ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਹੈਨ ਅਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਭਾਈ । ਅਰ ਭਾਈ ਅਚਰਜ ਖੋਲ ਰਚਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨੇ, ਇਕ ਤਾਂ ਆਂਧੈ ਹੈਂ ਜੇ ਬਸ ਲਗੇ ਤਾਂ ਜਾਨ ਮਾਰ ਦੇਈਏ । ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਉਣ ਕਮਲੇ, ਕਉਣ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ॥ ਤਪੇ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਖੇ ਮਾਰ ਦੇਈਏ ਕੱਲੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ॥ ਸਿਖੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੀ ਫੇਰ ਹਟ ਗਏ, ਦੇਖੋ ਹਟ ਜਾਊਗਾ ਕਲਾਮ

ਤੇ ਕਛਾਂ ਪੁਆਈਆਂ ਹੋਨ। ਲੋਕ ਏ ਤਾਂ ਜੀ ਠੀਕ ਅੰਨੇ ਬੋਲੇ ਹੋਇ
 ਗਏ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਨਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਅਖੀਂ
 ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਏਹ ਕਲਾਮ ਦਾ ਲਛਣ ਹੈ, ਕਹੇ ਸੁਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
 ਮੰਨਦੇ, ਏ ਕੀ ਕਰਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਥੀ ਇਕ ਸੰਤ
 ਖਾਲਸੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਲੋਛ ਪੰਥ ਸੈ ਮਿਲ ਜਾਵਹਿਗੇ। ਸੋ ਸਭਨਾਂ
 ਇਕ ਸੁਭਾਉ ਹੋਇ ਗਇਆ, ਬਿੱਲਿਆਂ ਜੇਹਾ ਹੀ ॥ ਅਗੇ ਮਲੋਛ
 ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਸੋ ਸਮਾ ਤਾਂ ਆਇ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ ਨੇੜੇ
 ਹੀ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ
 ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਾਲੂਮ ਕਰਬਾਏ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਅਰਦਾਸਾਂ
 ਤਾਂ ਬਹੁਤ ੨ ਲਿਖ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਮੂਜਬ, ਪਰ ਕੀ
 ਕਰੀਏ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਲੈਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਬਡੀ ਕੁਸ਼ਾਮਤ ਕਰ ਕੇ
 ਦਈਦੀ ਹੈ ਜੀ, ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਡਰ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਡਰ ਹੈ। ਹੋਰ,
 ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖੋ ਨਾ ਅਸੀਂ ਲਿਖੀਯੇ। ਦਰਸਨ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ
 ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ॥ ੨੬ ॥

੨੪

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ
 ਭਾਈ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਹੋਰ
 ਸੁਵਤ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾਂ। ਹੋਰ ਏਥੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ
 ਬੁਆਡੀ ਸੁਖ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ॥ ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰਹ
 ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸੁਖੀ ਹਾਂ ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ ਕੁਰ
 ਚਾਹੁਗਾ ਤਾਂ ਏਹ ਬੀ ਮਿਟਾ ਦੇਉਗਾ, ਗੁਰੂ ਸਭਨਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ
 ਸਮਰਥ ਹੈ ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਅਰਜ ਬੇਨਤੀ ਈ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ,

ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ਹੋਰ ਮਾਈ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਬਾਚਣਾ। ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਬੀਬੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪੜਾ ਦੇਉ ਜਿਥੇ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਭੀ ਲਿਖਿਆ ਥਾ। ਭਾਈ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਰਿਜਕ ਭੀ ਬਥੇਰਾ ਹੋਊਗਾ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ, “ਹਰ ਬਿਸਰਤ ਸਭ ਕਾ ਮੁਹਿਤਾਜ” ॥ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ਢਿਲੇ ਨਾ ਹੋਣਾਂ, ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾਂ ਅਰ ਜਿਤਨਾਂ ਬਣ ਆਵੇ ਉਤਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਜਟੂਰ ॥ ਕਰਨਾਂ ਸਾਰੇ ਟਬਰ ਨੇ ਅਰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਸਭ ਨੇ ਕਰਨੀ। ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਆਖਦਾ ਮੈਂ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸੋ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਨਿਤ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਕੰਠ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਬਾਣੀ ਪੜਨ ਤੇ ਅਤੇ ਕੰਠ ਕਰਨ ਤੇ ਆਲਸ ਨ ਕਰਨਾਂ। ਜੁਵਾਬ ਸਤ ਹੈ ॥ ਅਰ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਭੀ ਸਭ ਦੀ ਕਰਨੀਂ ਜੋ ਬਣ ਆਵੇ ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਦੀ। ਹੋਰ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਤੂੰ ਅਖਰ ਪੜ ਲੈ ਅਛਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥ ਹੋਰ ਸਾਡੇ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਬੀ ਪਾਉਣੇ ਜਿਤਨੇ ਤੁਮ ਤੇ ਪੁਜ ਆਵਣ ॥ ਅਰ ਥੋੜਾ ਕੰਮ ਤੇ ਬੇਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਠ ਕਰਣ ਲਗ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ। ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਬਲ ਆਵੇ, ਸਭ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਜੇ ਐਨੇ [ਫਿਲਾਣੇ ਨੇ] ਐਤਨੀਂ ਬਾਣੀ ਕੰਠੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥ ਆਪੋ ਆਪਨੀ ਸਭ ਨੇ ਲਿਖਣੀਂ ਨਿਆਰੀ ਨਿਆਰੀ ॥ ਹੋਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਦੋ ਗਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਾਲਾ ਲੈ ਲੈਣੀਆਹ। ਹਛੀਆਂ ਹੋਵਨਿ। ਦੁਧ ਭੀ ਅਛਾ ਦੇਖ ਲੈਣਾਂ ਅਰ ਬਛੇ ਦੇਣ ਬਾਲੀਆਂ ਹੋਵਣ ॥ ੧੦੦) ਰੁਪੈਯਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਬੁਹਾਡੇ ਬਾਸਤੇ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਬੁਹਾਡੀ ਮਰਜੀ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਲਾਇ ਦਿਉ। ਹੋਰ ਮਾਈ ਤੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੰਗ ਹੋਇ ਗਈ ਹੈ ਸੋ ਤੂੰ

ਮਾਈ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰਿ। ਭਜਨ ਤੇ ਬਿਨਾ ਤਾਂ ਰੋਗ ਸੋਗ ਲਗੇ
 ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਨ ॥ ਹੋਰ ਜਿਮੀਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪਈ ਦਾ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਜਾਂ
 ਤਾਂ ਸਾਂਝੀ ਰਲਾ ਲੈਣੀ, ਨਾਂ ਰਲਣ ਤਾਂ ਮਾਮਲੇ ਖਰਚ ਉਤੇ
 ਦੇ ਦੇਣੀ ਜਮੀਨ ਕੁਝ ਬਾਧਾ ਮਿਲੇ, ਬਾਧਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ
 ਮਾਮਲੇ ਉਤੇ ਦੇ ਦੇਣੀ ॥ ਜੇ ਬਟਾਈ ਮੇਂ ਨਫਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਟਾਈ
 ਉਤੇ ਦੇਣੀ, ਅਛੇ ਭਲੇ ਮਾਨਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਬਈਮਾਨੀ ਨਾ ਕਰਨ।
 ਦੇਖਣਾਂ ਪਈ ਜਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਾ ਦੇਣਾ। ਜੇ ਸੀਰੀ ਰਲੇ ਤਾਂ
 ਅਛਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਜਰਾ ਸੀਰੀ ਨਾਲ ਨਰਮਾਈ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ
 ਸੀਰੀ ਕੰਮ ਭੀ ਅਛਾ ਕਰਨਗੇ। ਹੋਰ ਦੋਹਾਂ ਭਾਈਆਂ ਮੈਂ ਤੇ ਜਹਾਂ
 ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ਉਹਾ ਭੀ ਜਾਣਾਂ ਜਰੂਰ। ਦੋਹਾਂ
 ਤੇ ਨਾ ਜਾਇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਇਕ ਜਣਾ ਹੀ ਜਾਵੇ। ਹੋਰ ਕਿਆ ਲਿਖੀਯੇ,
 ਬਹੁਤ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਣ ਬਾਲੇ ਜਾਣੋ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ
 ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾਂ ਅਰ ਦੋਹਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਆਪਸ
 ਮੇਂ ਅਛੀ ਤਰਹ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣਾਂ ਕਠੇ, ਕਿਤੇ ਜੁਦੇ ੨ ਨਾ ਹੋਇ
 ਜਾਣਾ, ਤੀਮੀਂ ਤਲੀਆ ਦੇ ਆਖੇ ॥ ਅਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੇ ਕੰਮ
 ਕਾਰ ਤੇ ਬੇਲ ਲਗੇ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਗਜ
 ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ॥ ਅਰ ਨਮੇ ਗਰਾਇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦੀ ਬੀ ਖਬਰ
 ਲਿਖਣੀ ਜਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਆਵੇ ਸਾਡੀ ਬਲ, ਕਿਸ ਤਰਹ ਮੁਕਦਮਾ
 ਨਿਬੜਾ ॥ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀਂ ਰੁੜਕੀ ਅੰਬਾਲੇ ਉਤ੍ਰ ਕੇ ॥ ੨੭ ॥

੨੫

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਭਾਈ ਸੁਵੇਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਧਨ ਜਨਮ
 ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਐਤਨੀ ਦੂਰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਚਲ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦਿਤੇ,
 ਨਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀਆ, ਇਹ ਕੰਮ ਹਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਧਰਮ ਡੰਡ ਕੋਈ ਹੀ ਸਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹੋਰ ਤਾਂ ਡੰਡ ਪਿਰਥੀ ਬਹੁਤ ਭਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਭੀ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਬਰਸ ਰਹਿ ਕੇ ਖਾਲੀ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਲੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ॥ ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਿਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕੀਤੀ, ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲਛਨ ਬਾਲ ਜਿਨਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁਛ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਬੁਹਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ੧੦੦) ਰੁਪਯਾ ਤਾਂ ਰੁੜਕੀ ਦੇ ਜਾਣਾ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ੨੦੦) ਦੋ ਸੌ ਡੇਰੇ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣਾ, ੧੦) ਦਸ ਸਰਫੀਆਂ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ। ਪਦਾਰਥ ਖਰੇ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਸਾਹੁ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਰਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਾਉਣਾ, ਇਕ ਨਾਏ ਤਾਂ ਇਕ ਸਰੀਰ ਗੰਡੜੀ ਖੂਬ ਕਛ ਮੈ ਦਬਾ ਕੇ ਰਖੇ, ਫੇਰ ਦੂਅ ਨਾਏ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਣਾ, ਨਾ ਦਿਖਲਾਣਾ ਧਨ ॥ ਹੋਰ ਜੋ ਅਰਦਾਸਾਂ ਹੀਂ ਸੋ ਭੀ ਸਾਂਭ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੀਆਂ, ਨਾ ਕਿਤੇ ਡੇਗ ਦੇਣੀਆਂ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ, ਨਾ ਅਖਰ ਜੁੜ ਜਾਣ, ਦੇਖਣਾ ਬਡੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ॥ ਡਿਗਣ ਤੇ ਅਰ ਜੁੜਨੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾਈ ਰਖਣੀ। ਅਰ ਮੁਠੱਡੀਂ ਉਤਰ ਕੇ ਸਾਡੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਅਰ ਆਪਣੇ ਬਾਲੀ ਅਰਦਾਸ ਦਖਾਉਣੀ ਮੁਠੱਡੀਂ, ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਏਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਹੀ ਮੰਨਣੀ ਜੋਗ ਹੈ ॥ ਅਰ ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਉਣੀ ਮੁਠੱਡੀਆਂ ਕੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤਿ ਕੋ, ਨਾਲੇ ਆਖਣਾ ਭਾਈ ਸਾਡੀ ਬਲਿ ਭੀ ਮੁਠੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਆਉਣ ਬਾਲੇ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਣੀ ॥ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਆਖਣਾ ਮੁਠੱਡੀਂ ॥ ਨੇ ਜਾਨੀਏ ਕੋਈ ਦੇਖੇ ਕਿਥੋਂ ਆਂਦਾ ਹੈ ਪਦਾਰਥ। ਕਹਣਾ ਨੌਕਰੀ ਲਗੀ ਤੇ ਕਰਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਸੌਦਾ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਲਕੱਤੇ ਤੇ ਬਣਾਤਾਂ ਹੋਰ ਲੀੜਾ, ਇਉਂ ਆਖ ਦੇਨਾਂ। ਅਵਲ ਤਾਂ ਕੋਣ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਇਹ ਚਿਠੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਣੀ, ਏਹ ਚਿਠੀ ਤੁਸਾਡੀ

ਹੈ ਖਬਰਦਾਰੀ ਭੀ ਹੈ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸੁਵੇਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਪਹਿਰੇ ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਐਤਨਾ ਦੁਖ ਹੈ ਆਏ
ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਕੋਈ
ਦੁਖ ਨਾਹੀਂ, ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਡਾ ਭਰਮ ਹੈ ਚਿਠੀ ਦੀ ਬੜੀ ਤਕੜਾਈ
ਰਖਦੇ ਹੋਨ ਮੇਰੀ, ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਨ ਕਿਤੇ ਚਿਠੀ ਭੇਜ ਕੇ ਸੂੜ ਨਾ ਕਰਾਏ
ਦੇਵੇ, ਏਧੇ ਪਿਛੇ ਬਹੁਤ ਆਦਮੀ ਹੈ ਐਥੇ ਭੀ ਇਕ ਸਾਡੇ ਪਾਸ
ਆਦਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਬਡੇ ਸਾਹਬ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ,
ਮੇਰਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖੇ, ਇਹ ਆਖਦਾ ਥੀ ਜੇ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ
ਮੈਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ
ਸਭ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਏਹ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਬਡਾ ਭਰਮ ਹੈ, ਕਿਤੇ
ਬਿਲਿਆਂ ਦਾ ਸੂੜ ਨਾ ਕਰਾ ਦੇਵੇ ॥ ਅਰ ਮੈਂ ਭਾਈ ਆਪਣੀ
ਰਸਨਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾਹੀ ਬੋਲਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ
ਆਂਧੇ, ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪਈ ਡਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਰਾਤ
ਦਿਨ। ਪੰਜਾਬ ਮੈਂ ਭੀ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਭਰਮ ਹੋਇਆ ਜਿਸਤ੍ਰਾਂ ਅਗੇ
ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦੇਸ ਮੱਲ ਲਿਆ ਥੀ ਦਿਲੀ ਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਹ ਹੁਣ
ਬੀ ਮੱਲ ਲੈਣਗੇ, ਤੁਸੀ ਏਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋ, ਏਨਾਂ ਨੂੰ
ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਏਹ ਭ੍ਰਮ ਪਾਇਆ ॥ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਕਹਾ,
ਏਨ ਨਹੀਂ ਕਹਾ, ਏਹ ਤਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਖੇਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੇ ਏਹ
ਆਖਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਨਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਏ ਜਾਣੀ ਜੇ ਏਹ ਭੀ
ਆਖ ਦੇਉ ਤਾਂ ਬਡਾ ਗਜਬ ਹੈ। ਏਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਉ
ਛੇਤੀ ਦੁਪਚੁਪਾਤੇ ॥ ਸੋ ਭਾਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ।
ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਸਭੋ ਕੁਝ ਬਥੇਰਾ ਹੈ। ਦੇਸ ਮੈ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ
ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਵੈਰ ਕੀਤਾ ਪੁਜ ਕੇ। ਬੇਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਮੈ ਕਲਾਮ
ਲਿਖ ਕੇ ਵੇਰ ਦਿਤੀ ਅਵਚਲਾ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਈਂ। ਸੋ ਕਲਾਮ
ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤੁਸੀ ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾਂ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਮੂਹ ਕਾਲਾ

ਅਰ ਰੂਈ ਸਿਆਹ ਹੋਈ । ਭਾਈ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਬਸ ਨਹੀਂ,
 ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਏਸੇ ਤਾਂ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ
 ਸਰੀਰ ਹੋ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਸੇਵਾ
 ਟਹਲ ਕਰੀਯੋ। ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਥਾ ਬਹੁ ਦੁਖ ਪਾਵੇ
 ਖਾਲਸਾ, ਸੋ ਦੁਖ ਹੋਆ ਹੈ। ਰਛਿਆ ਦਾ ਭੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
 ਦਾ। ਸੋ ਰੱਛਿਆ ਭੀ ਠੀਕ ਹੋਊਗੀ। ਈਸਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸਤਿ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਦਿਨ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ
 ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ। ਹੋਰ ਏਥੇ ਰੁਤ ਤਾਂ ਅਛੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਲਾ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨ ਗਰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਛਰਦਾਨੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਏਥੇ ਮਛਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਛਰਦਾਨੀ
 ਲਾਈ ਤੇ ਮਛਰ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ, ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਗੁਰੂ
 ਸਾਹਿਬ ਮੇਟੂਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਮਿਟ ਜਾਊ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ
 ਅਕਾਲ ॥ ਜੇ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਏਮੇ ਭਾਉਂਦੀ ਹੋਊ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ
 ਦੇ ਕੀ ਬਸ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਮੇ ਅਛੀ ਹੈ ॥ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕਟਣਹਾਰੇ ਦਾ
 ਭਾਣਾ ਹੀ ਮਿਠਾ ਲਗੇ ॥ ਜਹਾਂ ੨ ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋ ਤਹਾਂ ਤਹਾਂ ਸਰਬ
 ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਤੇ ਗਜਾਇ ਦੇਣੀ। ਭੋਗ
 ਪਾਠ ਦਾ ਹੋਰ ਸਭ ਬਚਨ ਸੁਣਾਏ ਦੇਣੇ, ਅਗੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਣ।
 ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ॥ ੨੮ ॥

੨੬

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਲਖਾ ਸਿੰਘ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਸ੍ਰੀ
 ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ
 ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਟਨੀ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਸੀ

ਰਾਜੀ ਅਨੰਦ ਹਾਂ । ਆਪ ਕੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਜੀ ਅਨੰਦ ਹਨ; ਦੰਗੂਨ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਮੋਰਮਈ ਹਾਂ । ਤਿਨੇ ਬਾਬੇ, ਜੁਆਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਰਮਾ ਸਿੰਘ ॥ ਭਾਈ ਜੀਉਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਈ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਕਹਿਣਾ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੀ ਮਾਝੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਨੂੰ ਫਤੇ ਬਲੋਣੀ ਜੀ, ਅਰਦਾਸ ਭੇਜੀ ਭਾਈ ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਤੁਸਾਂ ਅਪਣੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਭੇਜੀ ਜੀ ॥ ੨੯ ॥

੨੭

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਵਿਰਾਹੀ ਭਾਈ ਨੈਣਾ ਸਿੰਘ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਉਬੋਕੀ, ਭਾਈ ਮਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਆਲਾ ਸਿੰਘ, ਬਸਾਵਾ ਸਿੰਘ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਮੂਹ ਸੰਗਤ ਉਬੋਕੀ ਨੂੰ, ਠਟੀਂ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਅਰ ਭਾਈ ਪੰਜੇ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਠਟੀ ਕੀ ਨੂੰ, ਠਰੂ ਭਾਈ ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਠਰੂ ਕੀ ਨੂੰ, ਜੋਹਲੀਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਜੋਹਲਾਂ ਕੀ ਨੂੰ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਕੋ, ਲਾਹੌਰ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਵਾਇਆ-ਸਿੰਘ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਲਾਹੌਰ ਕੀ ਨੂੰ, ਕਕੜਾਈ ਤੇ ਭੁਸੀਣ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੋ, ਨਾਮ ਰਾਮ ਲਿਖਣੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਗਤ ਬਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਮੂਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਹਾਂ ਸਭ ਤ੍ਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਹਾਂ । ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ ਹਮੇਸਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸੰਮੂਹ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੁਖ

ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ॥ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਖਾਂਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਖੰਡ ਘਿਉ ਦੁਧ ਚਾਵਲ ਤਰਕਾਰੀ ਆਟਾ, ਪੈਨਣ ਨੂੰ ਲਠਾ ਖਾਸਾ ਬਹੁਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਕਾਰ ਦੀ ਮੋਹਰਬਾਨੀ ਹੈ, ਜਗਹ ਭੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਖੁਲੀ, ਪਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਾ ॥ ਇਹ ਦੁਖ ਕਟਣਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਸ, ਗੁਰੂ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਕਟ ਦੇਉਗਾ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੇ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਬੁਢੇ ਬਾਲੇ ਨੇ, ਅਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਉਠ ਕੇ ਜਰੂਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ। ਜਨਾਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਜਰੂਰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ। ਅਰਦਾਸ ਏਹ ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਦੇਣੀ, ਜੇ ਬਣਿ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਗਰੰਥ ਕੰਠ ਕਰਨੇ ॥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਪ, ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਆਸਾ ਬਾਰ, ਸੁਖਮਣੀ ਜਰੂਰੀ ਕੰਠ ਕਰਨੇ, ਅਰ ਨਿਤ ਨਾਇ ਕੇ ਬਲਾਂਗੇ ਪੜਨੇ, ਅਰ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਉਣੇ, ਫੇਰ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਣੀ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ॥ ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਨਾਂ, ਏਸ ਰੀਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਚਲੇਗਾ ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਭੀ ਨਾ ਹੋਉਗਾ, ਸੇ ਉਪਾਧਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਟਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਬਚਨ ਮੇਰੇ ਜਰੂਰ ਮੰਨਣੇ, ਏਹ ਨਫੇ ਬੁਡੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਅਸੀ ਕੇਦ ਤਾਂ ਹੋਇ ਗਏ, ਕਿਤੇ ਕਰਮ ਨੇ ਕਰਾਇ ਦਿਤੇ ਸਾਡੇ ਨੇ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਏਥੇ ਭੀ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਬਡਾ ਸੁਖ ਹੈ ॥ ਬਾਣੀ ਜਰੂਰ ਸਭ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ॥ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ॥ ਸਬਦ ਜੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਪੜਨੇ। ਦੇਖੋ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਈ ਹੈ ॥ ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਆਂਧੇ ਹੋਨ ਏਹ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਨ। ਏਹ ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਦੇਖੋ ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੋਲਾ ਭੀ ਦਿਖਾਲ ਦੇਉਗਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਸਭ ਕੁਛ ਬਬੇਰਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ॥ ਨਾਰਲੀ ਬਾਲੀ ਸੰਗਤ ਕੋ ਬੀ ਸੂਬ ਕੋ ਫਤੇ ਬੁਲਾ ਦੇਣੀ ਮੇਰੀ ॥

ਅਰ ਭਾਈ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੈਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ
ਸੁਣਾਇ ਦੇਣਾ, ਕਿਤੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਏਸ ਚਿਠੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਭੇਜ
ਦੇਣਾ ॥ ਅਰ ਸੰਗਤਿ ਸੁਣੇ ਓਹ ਰੋਲਾ ਨਾ ਪਾਵੇ, ਚੁਪ ਚਾਪ ਰਖੇ, ਜੇ ਗੋਰਾ
ਸੁਨੂ ਜਿਲੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਇਥੇ ਵਾਲੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਲਿਖੂ, ਤੁਸੀਂ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੋਕ ਮਿਲ ੨ ਆਉਂਦੇ
ਹੈਨ ॥ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਥੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣਿ। ਦੇਖਣਾਂ ਅਛੇ ਆਦਮੀ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਨਾਂ ਦਸੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਚਿਠੀ ਵਿਖਾਲਣੀ
ਸੰਬੂਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ। ਮੁਰਾਣੇ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸੁਵੇਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਤੇ
ਗਜਾ ਦੇਣੀ, ਨਾਲੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ। ਹੋਰ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੈਂ ਮੂਡੀਏ
ਪੰਜ ਦਮੜੇ ਦੇ ਜਾਣੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਆਖਨਾਂ
ਸਾਡੇ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪਾਇ ਦੇਣ ॥ ੫) ਦਮੜੇ ਉਤਮੀ ਨੂੰ ਦੇ ਜਾਣੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਭੀ ਆਖਣਾਂ ਸਾਡੇ ਨਮਿਤ ਭੋਗ ਪਾਣੇ, ਜਿਤਨਾਂ ਕੁ ਉਸ ਤੇ ਸਰੇ
੧੦। ੩) ਖਰਚਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ੫) ਮੂਡੀਆ ਦੇ ਉਤਮੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋੜਾ
੨੦। ੩) ॥ ਅਰਦਾਸਾ ਅਛੀ ਤਰਹ ਸਮਾਲ ਕੇ ਲੈ ਜਾਈ, ਜਿਥੇ ਦੀਆਂ
ਹੈਨ ਤਿਥੇ ੨ ਤੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਦੇ ਦੇਈਂ ॥ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ ਓਥੇ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ
ਨੂੰ ਤੂੰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇ ਦੇਨੀਆਂ ॥ ੩੦ ॥

੨੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਜੋਗ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਨਟੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਟਨੀ, ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰਤਾਪ
ਕੌਰ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਚਨੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਧਨ ਜਨਮ ਹੈ
ਜੇ ਏਨੀਂ ਦੂਰ ਸਮੰਦਰੇ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦਿਤਾ, ਏਨਾ ਤੁਸੀਂ ਤਸੀਹਾ
ਸਹਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਿੱਖੀ ਬਾਲਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਮੈ

ਤੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਲ ਸਮਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਦੇਹ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੇ ਭੰਗੀ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਬੜੀ ਚਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੋਣਾ ਭੀ ਬੜਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜੋ ਬਾਬਾ ਮਨੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ ਨਾ ਛੇਤੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਆਵੇ ਈ ਤਾਂ ਬਰਸ ਦਿਨ ਮੈ ਆਵੇ ਇਕ ਆਦਮੀ, ਅਰ ਜਨਾਨਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਆਵੇ, ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਏਤਨੀ ਦੂਰ ਅਰ ਏਨਾਂ ਬਹੁਤਾ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਅਰ ਬੜਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿ ਕੇ, ਸੋ ਏਥੇ ਏਮੇ ਮਲੇਛ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਲਮੀ ਹੋਏ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਰਵਾਇ ਦਿਤੀ, ਸੋ ਏਨਾਂ ਹੁਣ ਬੜੀ ਤਕੜਾਈ ਕਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਸੋ ਏਨਾਂ ਦੇ ਭੀ ਕੁਛ ਬਸ ਨਹੀਂ ॥ ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਗੋਰਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਉਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਲਿਖਾ ਹੁਕਮ ਏਥੇ ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਏਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰੋ, ਅਰ ਜੇ ਕੁਛ ਬਾਹਿਰ ਤੇ ਸਿਟੇ ਅੰਦਰ ਕੋ, ਅੰਦਰੋ ਬਾਹਰ ਸਿਟੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਕੈਦ ਕਰੋ, ਅਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਏਥੇ ਸੌਂਹੇ ਖੜਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਉ ਸੋ ਇਹ ਇਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹੈਂ। ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਏਨਾਂ ਦੇ ਸੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਮੈ ਨਰਮਾਈ ਪਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਏ ਕੁਛ ਕੰਮ ਕਰਾਇ ਦਿੰਦੇ ਹੈਨ। ਕੋਈ ਕੋਈ ਸੰਤ੍ਰੀ ਭੀ ਐਸੇ ਹੈ ਬਾਹਰ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ, ਜੋ ਇਨਾਂ ਮਲੇਛਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਮਲੂਮ ਹੋਏ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਏ ਨਾਲੇ ਸੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਕੈਦ ਕਰਨ, ਨਾਲੇ ਨਾਮ ਕੱਟ ਦੇਣ, ਨਾਲੇ ਬੈਂਤ ਮਾਰਨ, ਨਾਲੇ ਜੇੜਾ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ॥ ਅਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਕੌਣ ਟਾਪੂ ਮੈ ਸਾਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਗੇ, ਕੈਸੀ ਔਖੀ ਜਗਾ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਪੜਦਾ ਕਜੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀ ਮਨੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਨਾ ਆਉ ॥ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੰਦ ਮੈ ਹੈ, ਜੋ ਕਰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਦੁਖ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਉਗਾ, ਅਰ

ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਜਾਨੀਏ ਕਿਥੇ ਲੈ ਜਾਨਗੇ ॥ ਇਹ ਜਗਾ ਅੱਛੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਅਕੰਤ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਬਿਚ ਖੂਹਾ ਹੈ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸੁਖ ਹੈ, ਮੈਸੀ ਜਗਹ ਸਾਨੂੰ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ॥ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਏਨਾਂ ਦੀ ਤਕੜਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਬੀਹ ਬੰਦੂਕਾਂ ਕੰਧੇ ਧਰੀ ਫਿਰਨ, ਇਹ ਦੁਖ ਹੈ ਜੋ ਆਪਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਾਥ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥ ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜੇ । ਖੁਲੀ ਹੋਵੇ, ਆਦਮੀ ਆਵਣ ਜਾਣ ਸਾਡੇ ਪਾਸ, ਤਾਂ ਤੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਨਾ ਕਰਣ ਦੇਣ, ਪਏ ਮਗਜ ਖਾਣ ਵੇ ਅਰਥ । ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਬਿਨਾ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ॥ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਦਾ ਤਾਤ ਪਰਜ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਜੇ ਕਰ ਏਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਜਾਇ ਰਹੀ ਮਾਝੇ ਪੰਜਾਬ ਮੈ, ਤਾਂ ਏਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਅਰ ਇਸ ਦਾ ਕਹਾ ਮਨਦੇ ਹੈਨ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਆਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੂੜ ਕਰਵਾਇ ਦੇਉਗਾ, ਏਸ ਦੀ ਬਡੀ ਤਕੜਾਈ ਰਖੋ । ਏਸ ਬਾਤ ਤੇ ਏਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਡੀ ਤਕੜਾਈ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਮਨ ਮੈ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦਾ ਭੈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਰਾਤਿ ਦਿਨ । ਭਾਈ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਮਨਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਨ ਆਉ । ਪਰ ਜੀ ਸੰਗਤ ਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੁਮਾਰੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਈ ਹਿਸੇ, ਕਿਸ ਕਰਕੇ ਖੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹਮਾਰੇ ਜੈਸੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਬਹੁਤ ਹੈਨ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਬਡਾ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਰਾਉਗਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਦੇ ਈ ਦਰਸਨ ਕਰਨੇ ਹੈਨ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਣੇ ਹੈਨ, ਹਮਾਰਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਕ ਨਾਤਾ ਭੈਣ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਹੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਭੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹੋ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਾਓ । ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਭਾਈ ਅਸਚਰਜ ਖੇਲ ਹੋਇ ਰਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਨੂੰ ਤੇ ਇਉਂ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ਛਡੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕਨਾਂ ਨੂੰ

ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਬਡਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ
 ਏਸ ਬਾਤ ਨੂੰ, ਨਾਲੇ ਨਫੇ ਟੋਟੇ ਨੂੰ ॥ ਪਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਾਤ ਪ੍ਰਤੀਤ
 ਕਰਕੇ ਜਾਨਣੀ, ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕਾਲ ਬਰਗਾ ਭੈ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ
 ਪਾਏ ਛੋਡਾ ਹੈ ਏਨਾਂ ਨੂੰ । ਮੈ ਤੇ ਜੀ ਨਾਂ ਭੈ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਹਾਂ ਨਾਂ
 ਕੁਛ ਬਖਸ ਈ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹਾਂ, ਸਭ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹਥ ਮੈ
 ਹੈ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੇ ਇਹ ਮਲੇਛ ਮਿਲਣ ਦੇਣ ਤਾਂ ਬਚਨ ਬਲਾਸ
 ਤਾਂ ਐਤਨੇ ਕਰੀਏ ਤੇ ਸੁਣੀਏ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਅਨਗਿਨਤ, ਪਰ ਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੀ
 ਮਰਜੀ ਐਸੀ ਹੀ ਹੈ । ਐਵੇ ਮੇਲਾ ਭੀ ਜੇ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਪਨੇ
 ਜੈਸਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਮੇਲੇ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
 ਅਛੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਈਏ, ਬਹੁਤ ਬਚਨ ਪੁਛੀਏ ਤੇ ਸੁਣਾਈਏ ॥ ਭਾਈ ਅਸੀਂ
 ਏਸੇ ਵਾਸਤੇ ਮਨਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮੇਲਾ ਕੁਛ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ, ਆਵਣ
 ਜਾਣ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਬਡੀ ਹੈ । ਮੇਲਾ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰਾਉ ਤਾਂ ਹੋਊ, ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ॥ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਂ
 ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਿੰਘ, ਏ ਮਲੇਛ ਬਡੇ
 ਨਿਰਦਿਆ ਹਨ, ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਈ ਸੰਭਾਲੂਗਾ ॥ ੩੧ ॥

੨੯

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਕਿਰਪਲ ਸਿੰਘ, ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ,
 ਪ੍ਰਉਪਕਾਰੀ, ਧਰਮ ਕੇ ਰਛਕ, ਬਾਣੀ ਕਾ ਰੂਪੋ, ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਕੀ
 ਮੂਰਤਿ, ਸੂਬ ਗੁਣਾਂ ਕੇ ਸੁਪੰਨ ਸਰਬ ਉਪਮਾਜਗ, ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਸੰਗਤ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ
 ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਥੇ ਸਾਡੇ
 ਪਾਸ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ ਆਪ ਕੀ ਸੁਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ

ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਜੀ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੋ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਜੋ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਭੋਗ ਪੁਆਉਣ, ਜੋ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਸਾਡੇ ਨਮਿਤ ਪਾਉਣ, ਜਿਉ ਪਾਉਣ ਤਿਮੇ ਪਾਉਣ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨਾ ਅਰ ਜਨਾਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ॥ ਅਰ ਸਿੰਘਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਏ ਦੇਣਾਂ ॥ ਅਰ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ, ਛੁੱਟ ਨਾ ਦੇਣ । ਕਿਤੇ ਆਖਣ ਓ ਕਿਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਂ । ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਣਾ ਹੈ ਭਜਨ ॥ ਭਜਨ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਕਿਤੇ ਗਏ ॥ ਭਾਈ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਅਸਾ ਈ ਹੈ, ਭਾਈ ਦੇਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਮੈ ਕਿਸੇ ਗਾਓਂ ਇਸਥਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ॥ ਭਜਣ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਜੀ ਦੇ ਸਦਾ ਈ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਔਖੀ ਵੇਲਾ ਨਾਮ ਹੀ ਇਸ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਅਗੇ ਜੋਹੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਲਿਖਿਓ, ਤੁਸੀ ਤਾਂ ਸਾਧ ਹੋ, ਜੀ ਮੈ ਤਾਂ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਕਿਤੇ ਆਪ ਜਾਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਹ ਸੁਣਾਉਣਾ ਜੋ ਮੰਨੂਗਾ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਊਗਾ, ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ “ਭਜੋ ਗੋਬਿੰਦ ਭੂਲ ਮਤ ਜਾਹੁ, ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਕਾ ਏਹੀ ਤੇਰੇ ਲਾਹੇ।” ਹੋਰ ਜੀ ਜਦ ਕੋਈ ਆਵੇ ਸਾਡੀ ਬਲ ਤਦ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿਣਾ ॥ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਹੀ ਮੇਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਰਾਊਗਾ ਤਾਂ ਹੋਊ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੋਣਾ ਥੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪੋਣਾ, ਤਾਂ ਏਸ ਦੇਸ ਮੈ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਈ ਸਰੀਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਸਭ ਦੇ ਕੰਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਖਣਾ ਅਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਨਾਨ ਨੂੰ, ਬਡਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬੇਲੇ ਨਹਾਵਣ ਦਾ, ਅਰ ਸਕਤਿ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਨੀ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਦੀ, ਦਾਨ ਦੀਏ ਧਨ ਘਟਦਾ ਨਹੀ ਬਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਖੋੜਾ ਲਿਖਾ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨਣਾ ।

ਨਾਮ ਠਾਮ ਲਿਖੇ ਤੇ ਕਾਗਤ ਬਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਅਨੰਤ ਹੈ ॥
 ਹੋਰ ਭਾਈ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜੁਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ
 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ॥ ਹੋਰ
 ਜੀ ਤੁਸੀ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹਥ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਆਪਣੇ ਵਹੀਰ ਦਾ ਹਵਾਲ
 ਸਾਨੂੰ ਜਰੂਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਨਾਂ ॥ ਮਰਜੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ, ਹਜਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ
 ਦਾ ਪਾੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਦਾ, ਹੁਣ ਤੇ ਚਿਠੀ ਦਾ ਈ ਮੇਲਾ
 ਨਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਉਗਾ ਤਾਂ ਮੇਲੋਂਗੇ, ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ ੩੨ ॥

੩੦

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ
 ਭਾਈ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਕਾਨ ਸਿੰਘ, ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ,
 ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਦੂਆ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਹੋਰ ਝਾੜ ਮੜੀ ਉਤਮ
 ਸਿੰਘ, ਅਰ ਸਢੇਰਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਸੰਰਿਤ
 ਸਢੇਰੇ ਕੀ ਨੋ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹਿ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ
 ਬੁਲਾਈ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ । ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ
 ਬਾਚਣੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸ਼ਬਤ ਨੇ ਭਜਣ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ
 ਤਗੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਦੇਖਣਾ ਢਿਲੇ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣਾ । ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਜੇ ਗੁਰੂ
 ਸੰਗਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉ ਤਾਂ ਹੋਇ ਜਾਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੇਹਾਂ ਦਾ
 ਮੇਲਾ ਤਾਂ ਅਨਿਤ ਹੀ ਹੈ, ਏਥੇ ਕੋਣ ਸੀ ਦੇਹ ਨੇ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿਣਾ
 ਥੀ ॥ ਇਸਥਿਤ ਤਾਂ ਸਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਕੀ
 ਲਿਖੀਯੇ ॥ ਦੁਈਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦੇਖ ਲੈਨੀਆਂ, ਏ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ
 ਵਾਸਤੇ ਹੈਨ, ਜੇ ਇਨਾਂ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਸੋ ਸਭ ਕੋ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ॥

ਹੋਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਚਿਠੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਲੈਣੀ, ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਪੁਚਾ ਦੇਣੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਉਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ॥ ੩੩ ॥

੩੧

੧ ਓ ਸਾਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੇ ਜੋਗ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਹੋਂ । ਇਕ ਦੁਖ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਟ ਦੇਉਗਾ, ਉਮੈਦ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ॥ ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਜਦ ਤੂੰ ਮੁਲਕ ਮੈਂ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਸ਼ਆਲੀ, ਬੁਰਜ, ਮਰਾਣੇ, ਬਰਿਆਹੀ, ਸੋਹਲੀ, ਉਬੋਕੀ, ਠਰੂ, ਨਾਰਲੀ, ਬਰਮਾਲੀਪੁਰ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਫਤੇ ਬੁਲਾਉਣੀ । ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲੋਣੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਸਰਬਤ ਨੂੰ, ਅਰ ਆਖਣਾ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ॥ ਅਰ ਸਤਿ-ਸੰਗੀ ਨੌਕਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਨੌਕਰ ਹੋਉਗਾ ਸੋ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਉਗਾ, ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ॥ ਮੈ ਇਹ ਬਾਤਿ ਝੂਠੀ ਨਹੀ ਲਿਖੀ ॥ ਹੁਣ ਅਗੇ ਬਾਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ॥ ਹੁਣ ਤੇ ਇਨ ਕੇ ਨਾਸਕਾ ਸਮਾਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਅਥ ਸਮਾ ਆਇ ਪੁੰਨਾਂ ਹੈ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਗੁਰੂ ਵੇਅੰਤ ਹੈ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਤੇਂ ਇਹ ਬਾਤ ਅਛੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਰੰਡੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕੀਤਾ ॥ ਤੂੰ ਘਰ ਰਹਿੰਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਘਾਟਾ ਥੀ ॥ ਰੰਡੀ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇ ਇਕ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪੈਸਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਧਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਲੋਕਾਂ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਭੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬੇਸਵਾ ਲੋਕ ਜੋ ਹਨ, ਇਨ ਪਾਸ ਭੰਗੀ, ਮੁਸਲ

ਸਭ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁਖ ਇਨ ਕਾ ਸੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸੰਗ ਕਰੇ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਭਾਈ ਗੋਰੇ, ਬ੍ਰਹਮੇ, ਕੁਰੰਗੀ ਮੁਸਲੇ ਇਹ ਸਭ ਏਕੋ ਜੇਹੇ ਹਨ। ਅਰ ਜੇ ਤੂੰ ਘਰ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਮੇਂ ਘਰ ਦੀ ਸਿਖਨੀ ਨਾਲ ਸਪਰਸ ਹੋਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਇ ਜਾਉ, ਜੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਭੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਜੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਇ ਗਈ ਤਾਂ ਭੀ ਬਡਾ ਗਜ਼ਬ ਹੈ ॥ ਤੈਂ ਬਡੀ ਗਾਫਲੀ ਕੀਤੀ ਏਸ ਬਾਤਿ ਦੀ। ਹਰ ਤ੍ਰਾਂ ਸੇ ਲਚਾਰੀ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਤੂੰ ਮੋਰਮਈ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਹਿ, ਮੋਰਮਈ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਹੈ, ਬਡਾ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਗਏ ਹੈਂ, ਮੋਰਮਈ ਤੇ ਆ ਕੇ। ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਸਤਾਈ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਗਏ ਹਨ ॥ ਅਰ ਹੁਣ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਏ ਬਡੀ ਤਕੜਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਕੇ ਜਾਣੇ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿਸ ਪਿਆ ਹੈ ॥ ਸੋ ਤੂੰ ਮੋਰਮਈ ਨਾ ਜਾਹਿ, ਤੂੰ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਾਹਿ, ਮੋਰਮਈ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਡਾ ਭਰਮ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਏਹ ਅਰਦਾਸ ਭੇਜ ਕੇ ਹਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇ ਦੇਉਗਾ। ਏਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਿਛੇ, ਅਰ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਤੇ ਡਰਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ। ਤੈਨੂੰ ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਪਿਛੇ ਕੁਛ ਥੋੜਾ ਜੇਹਾ ਦੰਗਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦਾ ਭੈ ਬਹੁਤ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬਲੋਂ ॥ ਏ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅੰਦਰੋਂ ॥ ਉਪਰ ਤੇ ਖਾਤਰ ਦਾਰੀ ਭੀ ਬਡੀ ਰਖਦੇ ਹੈਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਜਿੰਘ ਜੇ ਤੂੰ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦੇਂ ਤਾਂ ਅਛਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਬਡੇ ਅਧਮੂਲ ਦਾ ਸਮਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤੇ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥ ਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਅਛੀ

ਤਰਹ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਘਰ ਮੇਂ ਸਪਰਸ ਕਰਨਾ
ਜੋ ਘਰ ਮੈ ਨਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਇ ਜਾਵੇ ॥ ਜੇ ਘਰ ਮੇਂ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਏ
ਗਈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਹੈ । ਅਗੇ ਤੂੰ ਸਿਆਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰਹ
ਤੈਨੂੰ ਅਛੀ ਲਗੇ ਸੋ ਕਰੀਂ ॥ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜੋ
ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਜੋਰਾਵਰੀ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ॥ ਓਹਨਾਂ ਦਾ
ਕਹਿਨਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨਿਆ । ਨੌਕਰੀ ਮੈ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਤੇ
ਘਰ ਮੇਂ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਥਾ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ,
ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਫਤੇ ਬੁਲੋਣੀ ॥ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ
ਹੁਣ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਅਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ । ਰੰਡੀਂ ਮੁੰਡੀਂ ਤੇ ਬਹੁਤ
ਕਰਕੇ ਬਚਨਾਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਘਾਟੇ ਦਾ ਹੀ ਥਾਂਉਂ ਹੈ, ਨਰਾ
ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ॥ ਭਲਾ, ਭੁਲਾ ਸੋ ਭੁਲਾ, ਅਗੇ ਤਗੜਾ ਰਹਿਣਾ,
ਅਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਬਖਸ਼ਾਉਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੇ ਤੇ ॥
ਜੇ ਤੂੰ ਦੇਸ ਨੂੰ ਜਾਮੇਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਭੈਣੀਂ ਭੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ
ਦੇਂਦੇ ਜਾਣਾਂ ਅਰ ਭੈਣੀ ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਫਤੇ ਗਜਾਉਣੀਂ ।
ਆਖਣਾ ਜੋ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ, ਉਸ ਦਿਨ
ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਬਡੀ ਲਾਚਾਰੀ ਸੀ, ਦੇ ਨਹੀਂ ਥੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ
ਦਿਤੀ, ਅਰ ਹੋਰ ਭਾਈ ਤੈਂ ਦਮੜੇ ਕਾਸਨੂੰ ਦੇਣੇ ॥ ਸਾਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ
ਰਸਦ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਬਰਤ ਲੈ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ॥ ੩੪ ॥

੩੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ
ਬਪੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਣੀ । ਹੋਰ
ਭਾਈ ਜੋ ਅਸਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਏਸ ਕਾਗਜ ਉਤੇ ਸੋ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਏਸ ਲਿਖੇ

ਦਾ ਉਤ੍ਰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਹ ॥ ਹੋਰ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਖਬਰ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਤੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਹਿ ॥ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਤਾਂ ਬਾਤਾਂ ਬੋੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੈਨ, ਲਿਖ ਕੇ ਬਾਤਾਂ ਅੱਛੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੈਨ । ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਤੂੰ ਭੈਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਭੈਣੀ ਤੇ ਕੋਈ ਚਿਠੀ ਆਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਦਸ, ਉਬੋ ਕੇ, ਬਿਰਾਹਾ ਕੇ, ਠਰੂ ਕੇ ਸਭਰਾਮਾਂ ਕੇ, ਸਰਾਲੀ ਕੇ, ਜੋਹਲਾ ਦੇ, ਠੱਠੇ ਦੇ, ਲੋਪੋਕੇ, ਚੇਲੇਕੇ, ਕਕੜਾਂਕੇ ਨਾਰਲੀ ਦੇ, ਪੜ੍ਹਾਣੇ ਮੁਾਣੇ ਦੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੇ ਲਹੌਰ ਕੇ ਫਤੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਏਨਾ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਹੁ ॥ ਹੋਰ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਖਬਰ ਹੋਵੇ ਸੋ ਤੂੰ ਭੀ ਲਿਖ ਦੇਹੁ ॥ ਹੋਰ ਸਮਾਂ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਕੀ ਭਾਉ ਅਨਾਜ ਬਿਕਦਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਕੁਛ ਰੂਸ ਦੀ ਖਬਰ, ਕਿ ਬੁਖਾਰੇ ਈ ਹੈ ਕੇ ਕਾਬਲ ਦੀ ਤੂਫ ਚਲਿਆ ਹੈ ਕੇ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦੇ ਕੇ ਨਾਹੀ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਦੇ ਭੋਗੇ ਪੈਂਦੇ ਹੈਨ, ਕੁਛ ਮੈਂ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਕੁਛ ਤੁਰੇ ਹੈਨ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਕੁਛ ਸਰਕਾਰ ਫਰੰਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੇ ਅਕਾਉਂਦੇ ਹੈਨ । ਹੋਰ ਹੁਕਮਾਂ ਬਿਰਾਹਾਵਾਲੀ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਗਈ ਹੈ ਕੇ ਐਵੇਂ ਵੇਲੀ ਖੁਲੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਠੱਠੇ ਵਾਲਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕਿਥੇ ਹੈਨ । ਹੋਰ ਗੁਲਾਬਾ ਚੁਮਾਰ ਮਦੁਾਣੇ ਬਾਲਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਬੜਣ ਦੇਂਦੇ ਸਿੰਘ । ਹੋਰ ਖਰਚਾ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਭੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕੇ ਤੈਂ ਆਪਣੇ ਪਲਿਉਂ ਹੀ ਖਰਚਾ ਲਾਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਤੂੰ ਭੈਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਆਯਾ ਹੈ, ਜੇ ਚਿਠੀ ਆਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿਠੀ ਦੇਹ ॥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਜੁਵਾਨੀ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਭੈਣੀ ਦੀ ਕੁਛ ਖਬਰ ਦੇਹਿ ॥ ਲਿਖ ਕੇ ॥ ਹੋਰ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਦਾ ਸਿੰਘ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਜਾਇ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ, ਕੁਛ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ॥ ਹੋਰ ਕੁਛ ਦੜਪ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਵੇ ਸੰਗਤ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕੁਛ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂਹੀ ॥ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਹਿ ਇਕ ਬਾਰੀ । ਹੋਰ ਤੂੰ ਕਲਾ ਈ ਆਇਆ

ਹੈਂ ਕੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ, ਡੇਰਾ ਕਿਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਤੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਬਾਰ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ ਜੋ ਕੋਈ ਸੰਤ੍ਰੀ ਸਾਡਾ ਦੋਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਬਾਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਬਾਕਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ॥ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਭੇਦ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸੀਂ । ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਆਖੀਂ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ ਬਾਸਤੇ ਆਯਾ ਹਾਂ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਖਰਚੇ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਕੁਛ ਹੈ । ਤੈਂ ਖਰਚੇ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਿਯੋਂ ਕੀਤੀ ਏਤਨੀ । ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਰਸਨ ਹੀ ਬਡੀ ਬਾਤ ਹੈ ॥ ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਧੰਨ ਜਨਮ ਹੈ ਜੋ ਤੈਂ ਦਰਸਨ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਖਬਰ ਹੋਵੇ ਪਟਿਆਲੇ ਬਾਲਾ ਰਾਜਾ ਆਖੀਦਾ ਮੁਸਲੇ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ, ਓਹ ਬਗੜਾ ਕਿਸ ਤਰਹ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ ਮੁਸਲੇ ਦੇ ਜੁਮੇ ਲਾਉਂਦੇ ਥੇ । ਮੁਸਲਾ ਆਖੀਦਾ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ । ਕੀਕੂੰ ਹੋਈ ਕੁਛ ਮਲੂਮ ਹੋਵੇ । ਏਥੇ ਲਿਖ ਕੇ ਬਾਤ ਅਛੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮੂੰਹ ਜਬਾਨੀ ਥੋੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ਇਕ ਰੁਪਈਆ ਤੁਮਾਰੀ ਭੇਟਾ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਬਰਤ ਲੇਉ, ਅਸੀਂ ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸਨ ਨਾਲ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੈਂ, ਜਹਾਜ ਮੋਰਮਈ ਨੂੰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ । ਹਮਾਰੀ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਫਤਹ ਗਜਾਉਣੀ ॥ ੩੫ ॥

੩੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਵੁਲਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੂਬ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ, ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਕੇ ਸੂਬਤ ਕੇ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਨੀ ॥ ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈਂ, ਆਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖੀ ਅਨੰਦ ਰਖੇ । ਹੋਰ ਜੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਭਾਈ ਸ਼ਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ

ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਉਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਤੁਮਾਰੇ ਪਬੇ ਹੀ ਕੀ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ, ਜਿਹੜਾ ਏਸ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਵਗਾ ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾਨਣੀ ਅਰ ਤੂੰ ਫੂਲੇ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਭੀ ਅਛੀ ਤਰਹ ਅਖਰ ਪੜਾਇ ਦੇਣੇ, ਹਛਾ ਹੋਆ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਿਆ, ਭੋਗ ਬਾਸ਼ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਥੀ, ਨਾਲੇ ਨਾਗਾ ਕੋਣ ਬਾਲਾ ਆਂਧਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਖੇ ਛੜਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਬੀਲਦਾਰ ਚਤਰਭੁਜ ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਬਹੁਤ ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਛਾ ਅਗੇ ਤੂੰ ਇਕਲਾ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜੇ ਲੜਕੇ ਬਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਧ ਦੇ, ਬਹੁਤ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਗੇ, ਬਖਸ਼ਣੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਹੈ, ਛੜੇ ਭੀ ਤੇ ਕਬੀਲਦਾਰ ਭੀ, ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪੋ ਤਗੜੇ ਹੋਇ ਕੇ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਭਾਈ ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਟ ਕਛੁਏ ॥ ਚਿਨੀ ਲਿਖੀ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੧ ਸਾਲ ੧੯੩੭ ॥ ੩੬ ।

੩੪

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਜਾਣਾ, ਮਥਾ ਟੇਕਣ ਜਾਣਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਪਟਣੇ ਅਕਾਲ ਬੰਗੇ, ਜੇ ਅਗੇ ਤੇ ਕੁਛ ਹੁਜਤ ਕਰਣ ਕਹਿਣ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਕੋ ਪੁਛਣਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਥਾ ਟੇਕਣ ਦੇਂਦੇ, ਨਾਲੇ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਜੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋਗੇ ਅਰ ਮਥਾ ਟੇਕਣ ਦੇਉਗੇ ॥ ਅਰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਕੀ ਬਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਨਖਾਹ ਦੀ, ਜੋ ਉਹ ਏਲਣ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖ ਲੈਣਾਂ ॥ ਨਾ ਉਨਾਂ ਦੀ ਮਿਨਤ ਹੀ ਕਰਨੀ, ਨਾ ਲੜਾਈ । ਜੇਹੜੇ

ਉਹਥੇ ਹੁਜਤ ਕਰਨ ਬਾਲੇ ਹੋਨ ਸਭਨਾ ਦੇ ਨਾਇ ਲਿਖ ਲੈਣੇ, ਫੇਰ
ਹੋਊਗਾ ਤੈਸਾ ਡਿਠਾ ਜਾਊਗਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਊਗਾ॥ ਕੋਈ ਭੀ
ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਵੇ। ਓਦੀ ਬਾਤ ਲਿਖ ਲੈ ਆਉਣੀ ਜੈਸਾ
ਓਹ ਬੋਲਣ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਡੇਰੇ ਆਵੇ ਅਰ ਓਹ ਆਪ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇਸ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਸੁਨਾਇ ਦੇਵਣਾ। ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਉਤਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਲਿਖਾ ਥਾ, ਫੇਰ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਏਹ ਭੀ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਤੁਮਾਰੇ ਬੰਨੇ ॥ ੩੭ ॥

੩੫

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਜੋ ਏਥੇ
ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ
ਮਤਲਬ ਏਹ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ। ਇਕ
ਜਰਾਬਾ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ, ਅਜੇ ਸੁਖਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੈ
ਆਉਣਾ। ਜੇ ਲਿਆ ਜਾਊ ਤਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਟਕਾ
ਪੈਸਾ ਮੁਦੀ ਓਦਰੇ ਲੈ ਜਾਊ, ਅਰ ਏਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਆਉ। ਧੰਨਾ
ਸਿੰਘ ਗੁਮਟੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੇਟਾ ਏਥੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹੋਨ ॥
ਨਾਲੇ ਉਸੇ ਪਾਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਥੇ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦਾ ਬੀ ਇਕ
ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਲਿਖ ਕੇ, ਸਾਖੀ ਜੋ ਸੰਚੀ ਦਿਤੀ ਤੁਸੀਂ, ਜੋ ਮੈਂ
ਉਧਾ ਅਰਥ ਸਮਝਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ॥ ਹੁਣ
ਦਸਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਸ ਨੂੰ ਆਉਂ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅਰਥ
ਦਸ ਦੇਵਾਂਗੇ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ॥ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ ਕੇ ਭੀ ਅਰਥ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ
ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਫੁਰੇ ਹੈਂ ਸੋ ਬੀ ਅਰਥ ਦਸੁੰਗਾ ॥ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਏਥੇ ਨਾ
ਆਉ, ਜਾ ਕੇ ਜਿਤਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਵਣ ਸ, ਉਤਨਾ

ਪਾਠ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਸੁਹੇਵੇ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਚ
ਆਇ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਨਾਲੇ ਹੋਰ ਭੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਨੇਕ ਦੁਖ ਜਾਣਗੇ,
ਨਾ ਜੇ ਕੀਤਾ ਪਾਠ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਤੁਮਾਰਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ, ਗੁਰੂ
ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਹ ਬਿਨਾ ਬਚਨ ਮੰਨੇ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਣਾ।
ਏਥੇ ਨਾ ਆਉ, ਬਰਨੀ ਪਾਠ ਕੇ ਜੋਰ ਦੇਉ। ਏਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸੁਹੇਵੇ
ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ। ਫੇਰ ਸਭ ਦੁਖ ਮਿਟ
ਜਾਣਗੇ। ਹੋਰ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਵਿਆਹੁ ਕੀਤਾ
ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ, ਤਾਂ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਹੁ ਜੈਸੇ ਗਹਿਣੇ ਪਾ
ਦੇਣੇ ॥ ਬਧ ਕਾਸਨੂੰ ਪਾਉਣੇ ਹੈਨ। ਸੁਹੇਵੇ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਜਾਵੇ
ਪਾਠ ਕਰਨ ਸੋ ਇਕ ਪਾਠ ਚੰਡੀ ਵਾਰ ਦਾ ਸਭ ਨੇ ਕਰ ਲੈਣਾ ਪੈਲਾਦ
ਸਰ ਮੈ ਤੇ ਜੋ ਪੋਥੀਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈਨ ਉਸ ਮੈ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਲਿਖਾ
ਸੋ ਕਰਨਾ। ਅਰ ਸੰਚੀਆ ਦਾ ਅਲਥ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਲੈ ਆਉ ਤਾਂ
ਮੈਂ ਬਤਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਸੰਗਤ ਕੇ, ਚਾਰੇ ਬੋਟੇ ਬੀ, ਘਰ ਭੀ, ਅਜਿਤ
ਨਗਰੀ ਭੀ। ਅਰ ਏਹੁ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਕੇ ਤੁਰਤ ਪਾਣੀ ਮੈ
ਗਲਾ ਦੇਣੇ ਪਾਸ ਨਾ ਰਖਣੇ ॥ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਖੇਗਾ ਤਾਂ ਦੁਖ ਦੇਉ
ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਬੁਆਨੂੰ ਨਾਲੇ ॥ ਭਜਨ ਪਾਠ ਜਰੂਰ ਕਰੋ, ਸੁਹੇਵੇ ਜਾ ਕੇ
ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ ॥ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਬਚਨ ਉਤੇ ਪਰਤੀਤ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ॥ ਮੈਨੂੰ ਕੀ
ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭੇ ਹੀ ਕੁਛ ਅਗੇ ਈ ਲਿਖ ਕੇ ਧਰ
ਦਿਤਾ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਸੋਈ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਮਾਰੇ ਮੈਂ ਆਉਂਗਾ,
ਨਾਲੇ ਹੋਰ ਭੀ ਸੰਗਤ ਕੇ ਅਨੇਕ ਦੁਖ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਪੋਥੀ
ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਰਨਾ, ਸੋ ਕਰੋ ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਬਡ ਤੀਰਥ ਮੈਂ
ਤੇ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਪਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ॥ ਈਸਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨਥਾਂ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੇ। ਅਰਦਾਸਾਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਲਿਖ ਕੇ, ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਦੇਖ
ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਬਡਾ ਦੁਖ ਦੇਣਗੇ, ਇਨ ਕੇ ਰਹਿਮ

੩੬

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਮਤਲਬ ਏਹ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਪਾਸ
ਆਦਮੀ ਕੋਈ ਨਾ ਆਵੇ ॥ ਜੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਓਹੋ ਹੈ ਜੇੜਾ ਪਹਿਲਾਦ
ਸਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲਾ ਹੈ, “ਬਾਢੀ ਗੁਰੂ ਕਹੀਏ ਗੁਰ
ਜੋਈ ਮਮਕਲਾ ਤੇ ਉਤਾਰ ਹੋਈ” ਤਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਇ
ਜਾਉਂਗਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ ਮੈਂ । ਜੇ ਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ
ਕਿਨੇ ਕੀ ਕਟਨਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਤਖਾਨ ਮੇਰੇ ਜੈਸੇ, ਮੇਤੋਂ ਦੰਗੇ,
ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੋਨ, ਅਰ ਜੋ ਕਹੈ ਮੈ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਓਹੋ
ਹੈ ਬਾਰਵੀਂ ਜਗਾ ਉਤੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਮੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨੇ ਜੋ ਮੈ ਹੁਕਮ
ਦੇਣਾਂ । ਅਰ ਜੋ ਜਾਣਾਂ ਬਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੂ ਜਾਣ
ਕੇ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਨਾ । ਉਸ
ਨੂੰ ਕੁਛ ਈ ਹੋਵੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇ ਬਿਨਾਂ । ਅਰ ਜੇ ਜਾਣਿਆ ਓਹ
ਨਹੀਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੋ ਬਾਡੀ ਸੁਤ ਕਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਾਸਨੂੰ ਔਣਾਂ
ਏਥੇ, ਨਾਲੇ ਕੂਕਾ ਨਾਂਉ ਧਰਾਉਣਾਂ ਹੈ, ਬਦਨਾਮੀ ਝਲਣੀ ਹੈ ਸਾਰੇ
ਮੁਲਖ ਦੀ । ਹੁਕਮ ਜੋ ਕੋਈ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਏਹ ਮੰਨੇ ਮੇਰਾ ਜੋ ਮੈ
ਅਰਦਾਸਾਂ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੈ । ਓਹ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਭਾਮੇਂ ਏਥੇ ਮੇਰੇ
ਪਾਸ ਕਈ ਬੇਗੀ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਟੋਟਾ ਹੀ
ਹੈ ਖਰਚ ਦਾ, ਖੋਚਲ ਦਾ ॥ ਭਲਾ ਵੇਖੋ ਜੇ ਆਵੇ ਹੀ ਕੋਈ ਤਾਂ
ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਵੇ ਬ੍ਰਸ ਨੂੰ, ਛੋਤੀ ਆਵੇ ਤਾਂ ਦਸਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ
ਆਵ, ਅਰ ਆਦਮੀ ਕੈਸਾ ਹੋਵੇ, ਅਛਾ ਲਿਖ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ । ਏਦੂ
ਪਿਛੇ ੨ ਜੋ ਛੋਤੀ ਚਿਠੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਭਲਾ ਕਰੇ ।
ਅਰ ਬਾਤ ਭੀ ਮੇਰੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖਣੀ ॥ ਜੋ ਮੈ ਹੁਕਮ ਦੇਉਂਗਾ

ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁਰੇ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖ ਦੇਇ ॥ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਿ ਤੇਰੇ ਜੰਤ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਲੜਿ ਆਇ ਲਗੇ ਹਾਂ ਜਿਉਂ ਜਾਣੇਂ ਤਿਉਂ ਬਖਸ਼ ॥ ਅਗੇ ਬਖਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਮੈ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥ ਮੈ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਫੇ ਦੀ ਹੀ ਬਾਤਿ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ ਕੁਨੁਫੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਭਜਨ ਕਰੋ ਬਾਣੀ ਪੜੋ ॥ ਜੋ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਕਈ ਬਾਰੀ, ਸੰਗਤ ਸਉਹੋਂ, ਜੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਆਖਾਂ, ਤਾਂ ਆਇ ਜਾਉ ॥ ਜੇ ਏ ਆਖਾਂ ਛੇਤੀ ਨ ਆਉਣਾਂ, ਤਾਂ ਨਾ ਆਉ ॥ ਹੋਰ ਕਈ ਬਾਤਾਂ ਜੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਮੈ ਕਈ ਬਾਰ, ਤਾਂ ਜੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾਂ ਜੋ ਨਾ ਮੰਨੂੰ ਭਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥ ਭਾਂਵੇ, ਕਿਧਰੇ ਭੀ ਆਵੇ ਜਾਵੇ ॥ ਮਾਲਾ ਕਛ ਭੀ ਭਾਂਵੇ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸੁਖ ਨਾ ਹੋਉਗਾ। ਅਗੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਛੀ ਲਗੇ ਕਰਨੀ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾਂ ॥ ਮੈ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਕੁਨੁਫੇ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਭੀ ॥ ਅਗੇ ਭਾਈ ਜਾਣੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ ॥ ੩੯ ॥

੩੭

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਬਹੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾਂ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਬਰਸ ਤੇ ਘਟਿ ਕੋਈ ਨਾ ਕੁੜੀ ਬਿਆਹੇ, ਇਹੁ ਸਮਾਂ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਿਆਹੁਣਾਂ ॥ ਅਗੇ ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਸਮਾਂ ਦੇਖਣਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭੀ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ। ਜੇ ਕਹਣ ਬੁਆਨੂੰ ਸਾਕ ਲੇਓ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ

ਦਖਾਇ ਵੇਣੀ । ਅਰ ਬਾਬੇ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਬੇ ਜਸਾ ਸਿੰਘ ਜੈਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਅਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਕੋਈ ਦਿਨ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ । ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਸਭ ਨੂੰ ਬੁਧ ਦੀ ਬਾਤ ਦਸਣੀ । ਪਰ ਭਾਈ ਤੁਸੀ ਜੋ ਗੁਸੇ ਦੀ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਭੀ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੀ, ਆਪ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਸੇ ਕਰਨਾ, ਆਪੇ ਗੁਸੇ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ, ਤੁਸੀ ਗੁਰੂ ੨ ਜਪੋ, ਰਾਤ ਦਿਨ ॥ ਮੇਰੀ ਵਲ ਦੇਖ ਲੇਉ ਕੋਈ ਤਾਂ ਆਂਧੇ ਹੈਨ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਂਧੇ ਹੈਨ ਸਹੁਰੇ ਤਖਾਣ ਨੇ ਮੁਲਖ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ॥ ਕੋਈ ਆਂਧੇ ਹੈਨ ਸਾਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ॥

ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਿਛੇ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ॥ ਅਗਲੀਆਂ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਬਹੁਤ ਭੇਜੀਆਂ ਹੈਂ ਜੇ ਮੰਨਣਗੇ, ਸੁਣ ਕੇ ਨਾ ਮੰਨੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਸੇਂ ਸੋ ਹੋਰ ਲਿਖ ਦੇਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੁਣ ਪਿਛੇ ਬਾਲਾ ਕਰੜਾ ਸੁਭਾਉ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ, ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਰਾਤ ਦਿਨ ॥ ਭਾਈ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੀ ਰਾਜੀ ਰਖਣਾਂ ॥ ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਭਾਉ ਰਖਣਾਂ । ਜੇ ਕੋਈ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਖੇ ਤਾਂ ਪਿਆ ਝਖ ਮਾਰੇ ਆਪੇ ਹੀ ਹਾਰ ਜਾਊਗਾ ਖੋਹ ਖਾ ਕੇ ॥ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦਾ ਆਵੇ ਕੋਈ, ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਟਹਿਲ ਕਰਨੀ ਆਦੁਰ ਨਾਲ, ਭਾਵੇਂ ਨਿੰਦਾ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ॥ ਹੋਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦੇ ਅਖਰ ਤਾਂ ਅਛੇ ਲਿਖਦੇ ਹੈਂ ਮੁੰਡੇ ॥ ਅਜ ਏਨਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣੀ ਆਈ ॥ ਖਬਰ ਸਾਰ ਬਹੁਤ ਲਿਖਿਆ ਕਰੋ ॥ ਜਦ ਲੋਕ ਏਨੀ ਦੂਰ ਏਨਾਂ ਖਰਚ ਖੋਚਲ ਕਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹੈਨ ਅਰ ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਢੁਕਣੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਜੇਹੜਾ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਏਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ

ਕੇ, ਜੋ ਮੈਂ ਆਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਵੇਰ ਏਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਦੋਸੇ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇ ਕੇ ਤਾਂ ਏਨਾਂ ਮਲੇਛਾਂ
ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ॥ ਅਗੇ ਭਾਈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ
ਮਾਲਕ ਹੈ, ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੧ ਸੰਮਤ ੧੯੩੭ ॥
ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਣੀ ਡੇਰੇ ॥

੩੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਬੀਬੀ, ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਲਿਖਾ ਥਾ ਸੋਈ ਮੈਲਿਖਾ ਥਾ
ਤੈਨੂੰ। ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਭੰਗਾ ਸਿੰਘ ਡਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਕਰ ਗਿਆ। ਭਾਈ,
ਅਸੀਲੀ ਰਖਣੀ, ਅਛਾ ਤੈਨੂੰ ਸੁਖ ਬਣਿਆ ਹੋਆ ਹੈ ॥ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਦੇਖ
ਲੈ ਪਿਛੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਕੇ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ਹੋਵੇਗਾ ਸਤਿ ਕਰ ਮੰਨਣਾਂ ॥
ਭਾਮੇ ਮਾਲਾ ਬੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇ ਕਛ ਭੀ ਪਾਈ ਹੋਵੇ ਅਰੁ
ਮੇਰੀ ਤੇ ਮਨਸਾ ਏ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜੋ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁਕਮ
ਲਿਖਦਾ ॥ ਏਥੇ ਆਉਣ ਮੈ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਏਮੇਂ
ਵੇਅਰਥ ਹੀ ਖੋਚਲ ਹੈ, ਰੇਲ ਦਾ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਦਾ ਭਾੜਾ ਐਵੇਂ ਮਲੇਛਾਂ
ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲਾ ਕਰਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਸੌ ਸੌ ਵੀ
ਕਠਾ ਆਇ ਜਾਵੈ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ
ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇਂਦੇ ਹੋਨ, ਨਾ ਕੁਛ
ਲੈਣ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਛ ਦੇਣ ਦੇਂਦੇ ਹੋਨ, ਬਚਨ ਜੋ ਮੇਰਾ
ਨਾ ਮੰਨੁਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਲਾਭ ਹੋਊਗਾ। ਅਗੇ ਜੋ ਮੈ ਹੁਕਮ
ਭੇਜਾਂ ਸੌ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣਾਂ ॥ ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸੋਰ ਸਿੰਘ
ਨੂੰ ਬੀ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਉਂ ਆਖ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਆਇਅ

ਹੈ ਜੇ ਪੈਲਾਦ ਸਰ ਤੇ ਪੋਥੀ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਓਸ ਪੋਥੀ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਹੁਣ
 ਮਹਾ ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਇ ਜਾਣਾ, ਸੋ ਇਹ ਬਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁੰਡੇ
 ਨੂੰ ਬਿਆਹਾਂਗੇ, ਉਰੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਬਿਆਹੁੰਦੇ, ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਮਰਜੀ
 ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਜਦ ਤਾਈ ਕੁੜੀ ਕਮਾਰੀ ਰਖਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਖੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ
 ਤੁਸੀ ਜਾਣੋ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੀ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਅਜੇ ਠਾਰਾਂ ਬਰਸ ਦੀ
 ਲੜਕੀ ਬੀਸ ਬਰਸਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਿਆਹ ਕਰਨਾਂ, ਉਰੇ ਨਹੀਂ
 ਕਰਨਾਂ। ਉਹ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਸੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਾ
 ਹੈ, ਸੋ ਜੇ ਆਪੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਮੰਨੂਗਾ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ,
 ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀ ਵੇਖ ਲਓ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਸਾਨੂੰ ਖਵਰ
 ਨਹੀਂ ਸੀ ਏਸ ਹੁਕਮ ਦੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਥੋੜੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
 ਲੋਕ ਬਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਥੇ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਨੀ ਡੇਰੇ, ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ
 ਤੇ ਕਈ ਬਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਕ ਦੀ ਬਾਬਤ ਬਾਤ ।
 ਮੈਂ ਹਰਿ ਬਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਅਛਾ ਲੈ ਲੇਹੁ, ਹੋਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ
 ਲੜਕੀ ਦਾ ਸਾਕ । ਏਹੁ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਹੈ ਜੇ ਪੁਛਣੀ ਬਾਤ ਬਹੁਤ
 ਅਰ ਮੰਨਣੀ ਕੁਛ ਬੀ ਨਾ । ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ ਹੁਣ ਦਸ ਬਰਸ ਹੋਇ
 ਗਏ ਸਾਕ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਖੇ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਜੇ ਏਸ ਦਾ ਸਾਕ ਛਡ ਕੇ
 ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਸਾਕ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ
 ਅਫਸੋਸ ਕਰੇਗਾ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਸਾਕ ਹੀ ਲੈ ਲਵੋ । ਜੇ
 ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਸੇ ਤੇ ਭੀ ਡਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖੋ ਭਾਈ
 ਵੇਲੇ ਪਿਛੇ ਵਿਆਹਾਂਗੇ ॥ ਜਦਿ ਭਾਈ ਵੇਖੀ ਜਾਊ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਭਾਣਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਤਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖ ਦੇਉ
 ਭਾਈ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸ ਬਰਸ ਹੋਏ ਗਏ ਆਖੇ ਨੂੰ, ਜੇ ਅਸੀਂ
 ਹੁਣਿ ਜਬਾਬੁ ਦਿਤਾ, ਤਾਂ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਭੈ ਹੈ । ਦਸਾਂ ਬਰਸਾਂ ਮੈ ਸ਼ੇਰ
 ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਬਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਜੇ ਹੁਣ ਜਬਾਬੁ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਬਡਾ ਭਉ ਹੈ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ॥ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਤੂੰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਕਰ ਦੇ, ਏਹੁ ਅਸੇ ਕਿਨੇ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ॥ ਜੇ ਨਾ ਕਰੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਤਾਂ
ਓਹ ਜਾਣੇ, ਲਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਬਡਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ । ਅਗੇ ਬੀਬੀ
ਤੂੰ ਜਾਣ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅੱਛੀ ਲਗੇ ਸੋ ਕਰ ਲੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ
ਸਲਾਹ ਪੁਛ ਲੈ ਸਿਆਣੇ ਦੀ ॥ ੪੧ ॥

੩੯

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਮਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ
ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਨੀ ਸੁਥਤ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਨੰਦ ਹਾਂ,
ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੁਖੀ ਅਨੰਦ ਰਖੇ, ਸਿਖੀ ਦਾਨ
ਦੇਵੇ, ਇਹ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਨਾਲੇ ਟੁਟੀ ਮੇਲੇ
ਜਿਹੜਾ ਖਾਲਸਾ ਅਸੇ ਭਉਂਕਦਾ ਹੈ, ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ
ਹੁਕਮ ਦੀ ॥ ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ, ਹੋਣੀ ਸੋਈ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੈਨ ਇਹ ਪਿਛੇ ਦੇ ਹੀ
ਧੱਕੇ ਹੋਏ ਹੈਨ, ਜੈਸੇ ਇਹ ਹੁਣ ਇਹ ਸੁਭਾਉ ਵਰਤਦੇ ਹੈਨ, ਫਲ
ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੇ ਈ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਹੁਣ ਆ ਕੇ ਲਗਾ ਹੈ, ਜੇ
ਹੁਣ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਅੱਛਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਹ ਸਮਾਂ ਫੇਰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ
ਕਦ ਮਿਲੇ ਜਾ ਨਹੀਂ ਅਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਨਿੰਦਿਆ ਦਾ ਕੁਛ ਦੁਖ ਨਹੀਂ,
ਏਨਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਈ ਬਡਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਮਿਲੇ ਨਾ,
ਨਾਲੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਬੰਨੀਂ ਫਿਰਦੇ ਹੈਨ ਬੇ ਅਰਥਾ ॥
ਭਾਈ ਨਿੰਦਕ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ ਠੀਕ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਝੂਠੇ ਮੈ ਫੁਰਤੀ
ਚਲਾਕੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਝੂਠ ਦਾ ਦਮ ਥੋੜਾ ਹੈ, ਸਚ ਬਰਾਬਰ
ਦਮ ਨਹੀਂ । ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਕੁਛ ਖਵਰ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ

ਨੂੰ ਕੌਣ ਅੱਛਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਭੰਡੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ, ਹੁਣ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਕੀ ਰੰਗ ਖੁਲਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਂ ਤੇ ਆਏ ਪੁਜਾ ਹੈ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ॥ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਭੀ ਨੂੰ ਭੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮਨੁਖਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਭ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਬਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਉਗ੍ਰਦੇਤੀ ਦਾ ਚਲਿਤ੍ਰਾਂ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ॥ ਜੇ ਬਹੁਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਦੀ ਬਾਰ ਦਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਸਵੇਰੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਅਗੇ ਪਾਠ ਤੌਰਨਾਂ ਅਰ ਬੇਨਤੀ ਏਹ ਕਰਨਾ ਪਾਠ ਤੌਰਨ ਲਗੇ ਭੀ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਬੀ । ਹੇ ਭਗਵਤੀ ਮਾਤਾ, ਇਹ ਦਾਨ ਦੇਹ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਬਿਖੇ ਜੋ ਖੋਟੇ ਸੁਭਾਉ ਹੈਨ ਅਰ ਬਾਹਰ ਤੇ ਜੋ ਖੋਟੇ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੈ ਏਨਾਂ ਦਾ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੀਂ, ਤੇ ਸਕਿਤ ਮਾਤਾ, ਨਿਤ ਨੇਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਏਹੁ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ ਜੋ ਪਿਛੇ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਛਾ ਲਾਭ ਹੋਗਾ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਜਾਨਣਾ ਅਰ ਭਗੌਤੀਆਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾਂ ਸਭ ਨੇ ਜਿਤਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਸੌ ਦਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਡਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਸਠ ਹੋਣ ਜਾ ਚਾਲੀ ਹੋਣ, ਪੰਝੀ ਤੇ ਘਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾਂ । ਸਿਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥ ਅਰ ਸਭ ਨੇ ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ, ਪੰਜ ਗਰੰਥ ਤਾਂਈ, ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਆਰਤੀ, ਸੋਹਿਲਾ, ਹੋਰ ਜੋ ਸੁਖਮਨੀ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ॥ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜਨੀ, ਜਿਨੀ ਕੰਠ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ, ਤੁਰਦੇ, ਫਿਰਦੇ, ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਜੇ ਕੰਮ ਤੇ ਬੇਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾਂ, ਅਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦਾ ਤੇ ਬਡਾ ਈ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਜਿਥੇ ਤਾਂਈ ਪੁਜੇ, ਸਵਾ ਪਹਿਰ, ਚਾਰ ਘੜੀ, ਦੋ ਘੜੀ ਪਹਿ ਪਾਟੀ ਤੇ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਹੀ ਕਰਨਾਂ ॥ ਸਾਲ ੧੯੩੭ ॥ ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੧ ॥ ਚਿਠੀ ਇਹ ਭੀ ਤੁਮਾਰੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ॥ ਸੁਚੇਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨੌਣਾਂ, ਆ ਕੇ

ਕਪਾਹੇ ਲੀੜੇ ਧੋਇ ਲੈਣੇ, ਇਹ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਛੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਨਾ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗੜਵਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਲੈ ਜਾਣਾਂ, ਮਰਦਾਨੇ ਭੀ, ਜਨਾਨੇ ਭੀ। ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾਂ ਬਾੜੇ ਜੰਗਲ ਕਿਨੇ ਭੀ, ਅਰ ਚੌਂਕਾ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਨਾਂ ਸਭ ਨੇ, ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਵੜਨਾਂ। ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੌਕੇ ਦੇ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਣੀ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਕੌਣ ਵਾਲੀ ਨੇ, ਜੋ ਇਹ ਬਾਤ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਛਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਊਗਾ, ਜੋ ਨਾ ਮੰਨੇਗਾ ਉਹ ਭੂਤ ਹੈ, ਮਾਨੁਖ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਦੇਨੀ ਜੋ ਜੋ ਬਾਤ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਰਦਾਸ ਮੈ ॥ ੪੨ ॥

੪੦

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਬਘੋਲ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ ਸਿੰਘ, ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ, ਸਰਬਤ ਨੋ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਰਨੀ, ਹੋਰ ਏਥੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ, ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ। ਹੋਰ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਈ ਕੋ। ਅਰ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦੁਆਈ ਦਸੀ ਸੀ ਕੁਛ ਫਾਇਦਾ ਹੋਆ ਤਾਂ ਲਿਖ ਭੇਜਣਾਂ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਵੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸਿਤਾਬੀ ਯਾ ਚਿਰੀਂ ॥ ਹੋਰ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁਆਈ ਕਰਨੀ ॥ ਮਹਿਦੀ ਦੇ ਪਤੇ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤ ਕੋ ਭਿਉਂ ਦੇਣੇ ਕੋਰੇ ਭਾਂਡੇ ਮੈ, ਪਾਣੀ ਓਨਾਂ ਪੋਣਾ, ਜਿਨਾਂ ਪੀਆ ਜਾਵੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪੈਸੇ ਭਰ, ਹੋਰ ਪਤੇ ਦਿਨ ਚੜੇ ਦੂਏ ਆਦਮੀਂ ਨੇ ਮਹਿਦੀ ਮਲ ਲੈਨੀ, ਪੋਸਤ ਮਾਂਗੂ ਮਲਕੇ ਪਾਣੀ ਸਾਫ ਕਰ ਕੇ ਮਿਸਰੀ ਪਾ ਕੇ ਪੀਣਾਂ, ਜੇ ਜ਼ਖਮ ਹੋਵੇ, ਪਤੀ ਦੇ ਬਿਚ ਏੜਾ ਕਥਾ ਪਾ

ਕੇ ਰਗੜ ਕੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਉਤੇ ਲੈਣੀ। ਜੇ ਇਸ ਤੇ ਨਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ
 ਤਾਂ ਨਿਰੰਧ ਬਾਵਰੀ ਭਿਉਂ ਵੇਣੀ ਰਾਤ ਕੇ ਟਕਾ ਭਰ, ਦਿਨ ਚੜੇ
 ਰਗੜ ਕੇ ਪੁਣ ਕੇ ਮਿਸਰੀ ਪਾ ਕੇ ਪੀਣੀ, ਘਿਉ, ਖਾਣਾ, ਖਟਾ ਮਿਠਾ
 ਨਾ ਖਾਣਾ। ਜੇ ਫਾਇਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਟਕਾ ਭਰ ਭਖੜਾ ਰਾਤ ਨੂੰ
 ਭਿਉਂ ਵੇਣਾ ਕੋਰੇ ਭਾਂਡੇ ਮੇ, ਦਿਨ ਚੜੇ ਰਗੜ ਕੇ ਮਿਸਰੀ ਪਾ ਕੇ ਪੀ
 ਲੈਣਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਕੇ ਦਸਣਾਂ ਨਾ, ਦਿਖਾਉ ਭੀ ਨਾ ॥ ਦੁਖੀਆਂ
 ਤਾਂ ਅਛੀਆਂ ਹਣ ਤਿਨੇ, ਪਰ ਫਾਇਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਹੈ।
 ਗੁਰੂ ੨ ਜਪਣਾਂ ਰਾਤਿ ਦਿਨ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪਹੁੰਚੇ ਸਰਿਆਲੀ
 ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸ। ਦਸਣੀ ਕੋਈ ਬੀ ਦੁਆ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ
 ਬਿਨਾਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੌਂਕਦਿਆਂ
 ਨੂੰ ੧੯ ਬਸ ਹੋਇ ਗਏ, ਏ ਹੁਣ ਕੀ ਮੂਹ ਲੈ ਕੇ ਮਿਲਣ। ਇਹ
 ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੋਖੀ ਹੋਇ ਗਏ, ਏਨਾਂ ਦਾ ਬੈਰ ਗੁਰੂ ਸਾਥ ਪੈ ਗਿਆ,
 ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਰਚਾ ਹੈ ॥ ਏਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਠਕਾਣਾ ਨਹੀਂ
 ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੇ ਏ ਤਾਂ ਸਰਾਫੇ ਹੋਏ ਹੈਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ॥ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ
 ਨਾਂ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾਂ ਬਰਮਾ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ
 ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਿਖੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਏਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਭੌਂਕਦੇ ਹੈ ਬਰਲ
 ਗਏ ਏ ਤਾਂ ॥ ਇਕ ਬਾਤ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਆਖ ਦੇਣੀ, ਅਕਾਲ
 ਬੰਗੇ। ਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਰਚਨਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀ ਮਿਲੋ
 ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਤਨਖਾਹਿ ਬਖਸਾਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਕੇ ਹਟਾਉ
 ਕਿਸੇ ਤ੍ਰਾਂ ਸੇ ਦੋ ਬਾਤਾਂ ਮੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਨ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤੁਮਾਰੇ ਐਸੀ
 ਪੇਸ਼ ਆਵੇਗੀ ਤੁਸੀ ਦੇਖ ਲੈਣੀ, ਜੇ ਕਹਿਣ ਕਦ ਪੇਸ਼ ਆਉ ਤਾਂ
 ਕਹਿਣਾਂ ਹੁਣ ਕੋਹਿ ਤਾਂ ਮੁਕ ਗਏ ਹੈਨ ਕਦਮ ਰਹਿ ਗਏ
 ਹੈਨ ॥ ਅਕਾਲ ਬੰਗੇ, ਹੋਰ ਭੀ ਜਿਹੜਾ ਆਖੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਤਨਖਾਹਿ
 ਬਖਸਾਉ, ਸਭ ਕੇ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ, ਅਰ ਪਾਠ ਜਾਪ
 ਕਰੋਣਾ ਸੰਗਤ ਕੇ ਆਖ ਸੁਣ ਕੇ, ਦੇਖੋ ਫੇਰ ਕੈਸਾ ਕੁ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਭੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇਹਾਂ ਮੈ ਤੇ ਈ ਬਾਤ ਨਾਂ ਕੀਤੀ
 ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜੇਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਲਾਮ ਲਿਖ ਕੇ ਫੇਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਮੂੰਹ
 ਉਤੇ ਚਾਰੇ ਤਰਫ ਤੇ ਮਿਟੀ ਪਉਗੀ। ਦੋ ਮੈ ਇਕ ਬਾਤ ਕਰੋ, ਜਾਂ
 ਤਾਂ ਮਿਲੋ ਯਾਂ ਏਸ ਰਚਨਾਂ ਕੇ ਹਟਾਉ ॥ ਜਰੂਰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ, ਏਹ
 ਬਾਤ ਸੰਗਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਬਾਤਿ ਤੇ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ, ਦਿਆ ਕੌਰ ਕੋ
 ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਸਤਿ ਵਾਚਨੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ, ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੋ ਤੈ ਸਿਰ ਦੁਖਣ
 ਦੀ, ਉੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਤਿ ਪੁਛੀ ਥੀ, ਸੋ ਇਹ ਦੁਆਈ ਹੈ ਲਿਖੀ ਹੋਈ
 ਬੇਦਕ ਦੀ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਸੋ ਤੈ ਦੁਵਾਈ ਕਰ ਲੈਣੀ ਭਾਈ ਜੋ ਲਿਖੀ
 ਹੈ, ਅਗੇ ਫਾਇਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਸਿ ਹੈ ਕਰਨਾਂ ॥ ਪਹਿਲੇ ਸਰਨਾਇ ਲੈ
 ਲੈਣੀ ਅਛੀ ਚੰਗੀ ਕੁਟ ਕੇ ਕਪੜ ਛਾਣ ਕਰ ਲੈਣੀ, ਨਾਲੇ ਧਣੀਆਂ
 ਲੈ ਕੇ ਜੁਦਾ ਕੁਟ ਕੇ ਕਪੜ ਛਾਣ ਕਰ ਲੈਣਾਂ ਲਿਖਾ ਥਾ ਹੈ ਨੌ ਮਾਸੇ
 ਸਰਨਾਇ, ਨਉ ਮਾਸੇ ਧਣੀਆਂ ਰਲਾ ਕੇ ਫਕੀ ਲੈਣੀ ਸਵੇਰੇ ਨਾ ਕੇ
 ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੁਟ ਨਾਲ ਲੰਘਾ ਲੈਣੀ, ਜਾਂ ਛੇ ੨ ਮਾਸੇ ਲੈ ਲੈਣੀ; ਜੋ
 ਨਉ ੨ ਮਾਸੇ ਨਾ ਸਰੀਰ ਝਲੇ ਸਤਿ ਸਤਿ ਮਾਸੇ ਭਾਈ, ਪਰ ਲਿਖਾ
 ਹੈ ਨਉ ਮਾਸੇ ਸਰਨਾਇ, ਫੇਰ ਜਿਤਨੀ ਮਾਫਕ ਹੋਵੇ ਉਤਨੀ ਲੈ ਲੈਣੀ
 ਇਕੀ ਦਿਨ ਲੈਣੀ ॥ ਫੇਰ ਇਕੀ ਦਿਨ ਛਡ ਕੇ ਫੇਰ ਧਣੀਆਂ ਨਾਲ
 ਨੇ ਲੈਣੀ ਫੇਰ ਮਖਣੀ ਨਾਲ ਲੈਣੀ ਅਰ ਕੰਮ ਨਾ ਕੁਛ ਕਰਨਾ ਜੋਰ ਦਾ ॥
 ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰਨਾ, ਖਾਣਾ ਦਾਲ ਫੁਲਕਾ ॥ ਅਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੋਰ ਦੁਧ
 ਪੀ ਲੈਣਾਂ, ਲੱਸੀ ਦਹੀਂ ਨਹੀਂ ਬਰਤਣਾ ॥ ਖਟਿਆਈ, ਕਚਾ ਮਿਠਾ ਨਹੀਂ
 ਖਾਣਾ, ਘਿਉ ਖਾਣਾਂ ਰੋਟੀ ਦਾਲ ਨਾਲ ॥ ਇਹ ਦੁਆਈ ਉੱਲਾਂ ਦੀ,
 ਸਿਰ ਦੁਖਣ ਦੀ ਵੀ, ਨਜਰ ਦੀ ਵੀ ਹੈ ॥ ਹੈ ਤਾਂ ਅਛੀ ਅਗੇ ਫਾਇਦਾ
 ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਨਾਂ ਹੈ, ਭਾਈ ਬੀਬੀ, ਪਰ ਭਜਨ ਕਰਿਆ
 ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ ਰੋਗ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੇ
 ਭਜਨ ਤੇ ਦੂਰ ਹੋਇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਇਹ ਦੁਆਈ ਕੁੜੀ ਨੰਦਾ ਨੂੰ ਭੀ ਲਿਖਾਇ ਦੇਣੀ, ਨੰਦਾ ਭੀ

ਆਂਧੀ ਥੀ ਮੇਰੇ ਉੱਲ ਉਠਦੀ ਹੈ ॥ ਜੇ ਅਛੀ ਦੁਆਈ ਹੋਈ ਫਾਇਦਾ
ਕੀਤਾ ਹੋਰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣੀ ॥ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ॥
ਭਜਨ ਬਿਨਾਂ ਦੁਆ ਭੀ ਨਹੀਂ ਫਾਇਦਾ ਕਰਦੀ, ਨਾਲੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਛਕਾਉਣਾ, ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕੋਣ ਤੇ ਨਾਲੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਤੇ ਦੁਆਈ ਭੀ
ਅਛਾ ਗੁਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਕੱਲੀ ਦੁਆਈ ਨਹੀਂ ਅਛਾ ਗੁਣ ਕਰ ਸਕਦੀ,
ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਅਪਨੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ
ਹੋ ਜੀ ਸਰਬ ਜੀਆਂ ਕੋ ਜੀ, ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਜੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ' ॥
ਇਹ ਭੀ ਅਰਦਾਸ ਤੈਂ ਦੇ ਜਾਣੀ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ
ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਥਾ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਆਂਧੇ ਸੀ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭੇਜਨਾਂ, ਸੋ ਜੀ
ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਰ ਤੁਸਾਨੂੰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੇ
ਹੁਕਮਨਾਮੇਂ ਹੀ ਜਾਨਣਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾਂ ਪੜ ਕੇ ਬਹੁਤ
ਭਲਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ ॥ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਚੇਤ ਸੁਧੀ ੧੧ ॥ ੧੯੩੭ ॥

ਮੇਲ ਝੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਏਸ ਦੁਵਾਈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਬਿਗਾੜ ਮੇਲ ਤੇ ਈ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਕਰੇ, ਅਰ ਹਰ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ
ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਜੇ ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਜੀਉ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ
ਪਤਤ ਪਾਵਨ ਬਿਧ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਰਨਿ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ
ਬਖਸ ਲੈ ਤੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਾਰੀਂ, ਨਾ ਦੁਖ ਵਿਚ ਨਾ ਸੁਖ ਵਿਚ,
ਸਦਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਬਸਿਆ ਰਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇ ਸਦਾ
ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈਂ। ਅਰ ਜੇ ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਹੁਕਮ
ਦਿਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਈ ਮਨਾਈਂ ॥ ਇਹ
ਦਾਨ ਭੀ ਦੇਈਂ ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਕਿ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਰਖ
ਲਈਂ ਅਰ ਮਨਮੁਖੀ ਚਾਲ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ ॥ ਚਾਰੇ ਲਾਵਾਂ ਸੂਹੀ ਰਾਗ
ਦੀਆਂ ਲਿਖ ਏਜਣੀਆਂ ॥ ੪੩ ॥

੪੧

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਿਰਬਾਣ ਜੀ ਸੌ ਸਹੰਸ੍ਰ
 ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜ ਜੀ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਯੋਗ
 ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ
 ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਏਥੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ ॥ ਦੀਨਾਂ ਕੇ ਦਿਆਲ
 ਬਹੁਤ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈਨ ਆਪ ਕੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਚਾਹੁੰਦੇ
 ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਸੋਂ ॥ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਾਸ ਖਬਰ ਭੇਜ
 ਦੇਣੀ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਬੇ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸੀਸ ਰਖ ਕੇ ਮਥਾ
 ਟੇਕਣਾ ਜੀ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੋਉਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ
 ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਇੰਦਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ
 ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਣੀ ਜੀ ॥ ਮਾਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਕਹਿਣੀ ਹੋਰ
 ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸਿੰਘ ਹਨ ਨੇੜੇ ਸਰਬਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ
 ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ, ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਉਤ੍ਰ ਛੇਤੀ ਭੇਜਣਾ ਜੀ ॥
 ਲਫਾਢੇ ਉਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਖਣਾ, ਚਿਠੀ ਕਲਕਤੇ ਹੋ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਮੋਰਮਈ
 ਮਕਾਨ ਹਰੀ ਪਾਂਡੇ ਪਾਸ ॥ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ । ਹੋਰ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ
 ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਹੋਰ ਦੇਸ ਦੇ ਹਵਾਲ ਦੀ ਖਬਰ
 ਭੇਜਣੀ । ਹੋਰ ਜੀ ਭਾਈ ਪੁਲਾ ਰਾਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ ॥ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਭਾਦ੍ਰੇ ਦਿਨ
 ॥ ੧੧ ॥ ਸੰਮਤ ੧੯੩੯ ॥ ੪੪ ॥

੪੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਵਿਆਲ ਸਿੰਘ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਸ੍ਰਬ

ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਨ ਸਿੰਘ
 ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਸੰਗਤ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ
 ਕਰਨੀ, ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਰਣੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਥੇ
 ਅਸੀ ਅਨੰਦ ਹਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸੁਖ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ
 ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਹ ਬਚਨ ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾਂ ਜੋ ਸਭ ਨੇ ਬਾਣੀ
 ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਲੜਕੇ ਬਾਲੇ ਨੇ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਅਰ ਝਲਾਂਗੇ ਉਠ ਕੇ
 ਸਭ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾਂ ਏਸ ਰੀਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ।
 ਅਖਰ ਭੀ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਰੂਰ ਪੜਾਉਣੇ ॥ ਜਿਤਨੇ ਬਣਿ
 ਆਉਣ ਉਤਨੇ ਭੋਗ ਬੀਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਪਾਉਣੇ ॥ ਭਜਨ ਬਾਣੀ
 ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾਨ ਮੰਗਣਾਂ ॥

[ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚਿਠੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁ-ਬਹੁ ਚਿਠੀ ਨੰਬਰ ੧,
 ਪੰਨਾ ੨੧੮ ਸਤਰ ੧੨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਾਲਾ ਹੈ]..... ॥ ੪੫ ॥

੪੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ
 ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਸਰਬ ਗੁਣਾ ਕੇ ਸਪੁੰਨ ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਭਾਈ
 ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਸੰਗਤ ਕੋ
 ਸਿਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ ।
 ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਦਇਆ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਸੁਖਾਂ ਕੋ ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਬੀਬੀ,
 ਮਾਈ ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਰਣੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਥੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ
 ਸੁਬਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੁਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ।
 ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਹੈਂ, ਕਿਤੇ ਬਾਤ ਦਾ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ।
 ਅੰਬੀਰੀ ਤੌਰ ਬਾਣਾ ਹੋਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨਗੀ
 ਨਾਲ ॥ ਜਿਸ ਜਗਾ ਮੈ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਗੇ ਦਿਲੀ ਵਾਲਾ

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ ਜਗਾ ਉਸੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਅਗੇ ਨ ਸੀ, ਵਿਚ ਹੁਣ ਖੂਹੀ ਲਾਇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬਾਸਤੇ ਛੇ ਸਤ ਸੌ ਰੁਪੇਯਾ ਲਾ ਕੇ । ਹੋਰ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਦੀ ਕਾਈ ਕਮਤੀ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ । ਏਹ ਦੁਖ ਗੁਰੂ ਮੇਟੂਗਾ ਤਾਂ ਮਿਟ ਜਾਉ । ਹੋਰ ਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਅਰਜਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਹਨ, ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਨਾਂ, ਭੋਗ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਸਰਬ ਬੁਢੇ, ਬਾਲੇ, ਮਾਈ, ਬੀਬੀ, ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਅਸ਼ਨਾਨ, ਤੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦੇਣੇ ਅਰ ਜਥਾ ਸਕਤ ਸੇਵਾ ਭੀ ਕਰਨੀ ਅੰਨ ਬਸਤਰ ਦੀ ਲੋੜਮੰਦ ਦੀ, ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਪੰਥ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਚਾਹੇ ਨਿੰਦਕ ਭੀ ਹੋਵੇ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਪੜਹਾ ਦੇਉ, ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਭੀ ਹੋਣ, ਰਿਜਕ ਪਾਣੀ ਭੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਸਤਿ ਸੰਗੀ ਹੋਣ । ਕੋਈ ਲੜਕਾ ਜੋ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਖ ਲੈਣਾ, ਬਡੇ ਅਸੀਲ ਹੋਣ । ਉਨਾਂ ਦਾ ਬਾਪ ਜੇਲਦਾਰ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਪਨੀ ਮਰਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦੇਖ ਕੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਬਿਆ ਕਰ ਦੇਉ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਤੁਸਾਨੂੰ ਕੀ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਬਾਣੀ ਕੰਠ, ਭਜਨ ਸਨਾਨ, ਬੰਡ ਛਕਣਾਂ ਜਥਾ ਸਕਤ । ਹੋਰ ਜੀ ਅਗੇ ਇਹ ਬਾਤ ਹੈ ਜੋ ਜੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂਆਂ ਉਤੇ ਰਛਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਥਮੀ ਬਡਾ ਦੁਖ ਪਾਵੇਗੀ, ਕਿਸ ਕਰ ਕੇ ਗਾਈਂ ਤਾਂ ਬਿੱਲੇ ਖਾਇ ਲੈਣਗੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਬੈਲ ਮਿਲੇਗਾ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ, ਨਾ ਬਰਖਾ ਹੋਊਗੀ । ਇਹ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਬਡਾ ਦੇਸ ਹੈ । ਏਥੇ ਵੀ ਮੁਕ ਗਈਆਂ ਹੈਂ ਅਰ ਏਥੇ ਸਾਨੂੰ ਗਾਇ ਲੈ ਕੇ ਦਿਤੀ ਥੀ ੧੦੦) ਰੁਪੇਯੇ ਨੂੰ, ਦੋ ਸੋਰ ਕਚਾ ਦੁਧ ਦਿੰਦੀ ਥੀ, ਅਰ ਤਿੰਨ ੨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ॥ ਇਸ ਦੇਸ ਮੈ ਬਰਖਾ ਨਾਲ

ਧਾਨ ਹੋਇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਨ, ਹੋਰ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ॥ ਮੈਂ ਆਪਨੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਰਛਿਆ ਕਰੂੰਗਾ ਉਹ ਸਮਾਂ ਭੀ ਆਇ ਪੁਜਾ ਹੈ, ਆਪਨੀ ਅਕਲ ਮੈਂ ਤਾਂ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ । ਤੇਤੀ ਸਾਲ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ, ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਮੁਕ ਜਾਣਾਂ, ਅਰ ਬੀਸ ਬਰਸ ਲੜਾਈ ਮਾਕੂਫ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਸੋ ਮਾਕੂਫ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਂ ਏਸ ਬਾਤ ਤੇ ਹਰਾਨ ਥਾ ਇਹ ਸਿਖ ਸਾਧ ਵੈਰ ਭਾਉ ਰਖਦੇ ਹੋਨ ਸਾਡੇ ਸਾਥ ਇਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਏਮੇ ਹੈ ॥ ਹੁਣ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਅਛੀ ਤਰਾਂ 'ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਨੀ ਧਨਾਢ, ਨਾਮ ਜਪਤ ਘਰ ੨ ਮੇਂ ਆਢ' ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਰੇ ਆਢਾ ਕਰਨਗੇ ॥ ਧਨਾਢ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਾ ਹੈ ॥ ਸੋਈ ਦੇਖ ਲਵੋ ਤੁਸੀਂ, ਚੰਗੇ ਸਿਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨੇ ਵੈਰ ਭਾਉ ਕੀਤਾ ॥ ਇਹ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਆਂਦੇ ਹੈਂ ਕੁਛ ਏਨੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਬਲ ਨਿਗਾਹ ਨਹੀਂ ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਏਵੇਂ ਹੀ ਥਾ ਸਭ ਨੇ ਆਢਾ ਕੀਤਾ ਏਸ ਪੰਥ ਨਾਲ । ਇਹ ਜਿਤਨੀ ਕਾਰ ਹੈ ਸੋ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਤਿ ਕਾਰ ਮੰਨਣਾਂ ॥ ਹੋਰ ਨਾ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਕਰਨ ਦਾ ਥਾ, ਨਾ ਏਹੁ ਹੋਰ ਮਾਨੁਖ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤੁਸੀ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੋ, ਅਗੇ ਸਿਖ ਸਾਧ ਤਾਂ ਹੋਏ ਹੋਨ ਨਿਹੰਗ, ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੋਰ ਲਿਆ ॥ ਇਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ॥ ਤੁਸੀ ਦੇਖ ਲੋਉ ਐਤਨੇ ਭੋਗ ਕਦੇ ਪਏ ਹੋਨ ਅਗੇ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਹੁਣ ਹੀ ਦੇਖ ਲੋਉ ॥ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਭੋਗ ਪਾਇੰਦੇ ਹੋਨ । ਇਕ ਬਚਨ ਹੋਰ ਕਹਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ, ਅਠ ਦਸ ਸਤ ਬੀਤੇ ਜਬ ਸਿਖ ਇਹ ਬੀ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾ ਹੈ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ॥ ਭਾਈ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮੇਲਾ ਡਾਂ ਅਨਿਤ ਈ ਹੈ ॥ ਜੋ ਸਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲੇਗਾ, ਉਹ

ਸਦਾ ਈ ਮਿਲਾ ਹੋਯਾ ਹੈ । ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ, ਕਰਤਾਰ
 ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ਇਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਾਨੀਏ ਪ੍ਰਗਟ
 ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦਿਹ । ਸੋ ਸਿਖ ਮੋ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਹੇ ਖੋਜ ਇਨਹੀ ਮੈ ਨੇਹੁ ॥
 ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚ
 ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ, ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਕਹੇ ਸੇਵਕ ਜਨ ਮਾਨੇ ਪਰਤਖ
 ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ ਖਾਲਸਾ ਅਨੰਤ ਹੈ ਨਾਮ ਠਾਮ ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ॥
 ਲਗ ਅਛਰ ਆਪ ਸੋਧ ਪੜਨਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਮਤ ਅਲਪ
 ਈ ਹੈ ॥ ਹਉ ਤਾਂ ਮੂਰਖ ਮੁਖਦ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਰਨਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਲਈ ਹੈ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਕ
 ਹੈ । ਅਸੰਖ ਖਤੇ ਬਖਸ਼ਣ ਜੋਗ ਹੈ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ ॥ ਇਹ
 ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਸਾਰੀ ਮਾਝੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਸਤੇ । ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
 ਸਹਾਇ ਹੋਇ ਸੂਬਤ ਸੰਗਤ ਕੇ ॥ ਅਰਦਾਸ ਦੇਨੀਂ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ
 ਨੂੰ ॥ ੪੬ ॥

੪੪

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੇ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਜੋਗ
 ਸਮੂਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ,
 ਸਮੂਹ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬਾਚਣੀ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਥੇ ਸੁਖ
 ਅਨੰਦ ਹੈ ਸਮੂਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹੈਂ, ਨਾਲ ਦਰਬਨ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਸੰਗਤ ਦਾ,
 ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ॥ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀ ਜੋ ਆਖਦੇ ਹੋ
 ਰਹਿਤ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ ਵੇਉ, ਸੋ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ ਦੇਣਾਂ ਹੈ,
 ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਹੀ ਦੇ ਰਖਾ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੋ, ਅਰ
 ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਕੋ ਅਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤ ਕੋ ॥ ਗੁਰੂ

ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸੌ ਸਾਖੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਮਾਰਗ ਪੜਨਾਂ। ਬਾਣੀ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥ,
 ਭਾਈ ਜੋ ਨ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਜਪੁ, ਜਾਪ, ਰਹਿਰਾਸ, ਸੋਹਿਲਾ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਬਾਰ,
 ਸੁਖਮਨੀ, ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ॥ ਬਹੁਤ ਨਾ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਜਪ, ਜਾਪ ਪੜਨਾਂ, ਫੇਰ
 ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ, ਕੰਮ ਕਾਰ ਥੀ ਬੇਲ ਲਗੇ ਤਾਂ ਅਕੰਤ
 ਅਕੇਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ, ਜਿਤਨਾਂ ਪੁਜ ਆਵੈ ॥ ਪਹਿਰ ਚਾਰ
 ਘੜੀ, ਦੋ ਘੜੀ ਬੇਲ ਲਗੇ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਅਕੰਤ ਬੈਠ ਕਰ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਦੇ
 ਕੰਠ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੌ ਜਰੂਰ ਕੰਠ ਕਰਨੀ, ਜਿਤਨੀ ਕੁ ਪੁਜ ਆਵੈ ॥ ਅਰ
 ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਕੋ ਅਖਰ ਪੜਾਉ ਅਖਰ ਪੜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋ,
 ਜੇ ਆਪ ਨਾ ਪੜਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਬਾਲਿਆਂ ਤੋ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ
 ਲੈਣੀ, ਪਟੀ ਉਤੇ ਲਿਖਾ ਲੈਣੀ ਤੇ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ॥ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ
 ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਬਾਣੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੇ ॥ ਇਹ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ
 ਬਾਤ ਹੋਈ ॥ ਹੋਰ ਬਗਾਨੀ ਅੰਸ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ, ਨਾ ਲੈਣੀ। ਨਾਂ
 ਚੁਰਾਕੇ ਨਾ ਠਗੀ ਕਰ ਕੇ, ਜੇ ਡਿਗੀ ਪਈ ਭੀ ਲਭੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੀ
 ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਕਾ ਦੇ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਕਰਜਾ ਲੈਣਾ, ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਦੇਣਾਂ, ਚੋਰੀ
 ਧਾੜੇ ਤੇ ਭੀ ਬਡਾ ਪਾਪਾ ਹੈ, ਸੌ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਬਗਾਨੀ ਅੰਸ ਦਾ ਤਿਆਗ
 ਕਰਨਾ ਬਡਾ ਧਰਮ ਹੈ ॥ ਹਕ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੁਅਰ ਉਸ
 ਗਾਇ ॥ ਸੌ ਭਾਈ, ਜਿਸ ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਗਾਇ ਖਾਇ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਤੇ ਕੁਛ
 ਨਾ ਰਹਿਆ ॥ ਚਾਹੇ ਸਿਖ ਹੋਵੇ, ਭਾਂਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਵੇ, ਖੜੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਂਵੇ
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਪਖ ਨਾ ਕਰੇ ਗੁਰੂ, ਨਾ ਕਰੇ ਪੀਰ, ਪ੍ਰਤੀਤ
 ਕਰਨੀ, ਭਾਂਵੇ ਨਿਵਾਜ ਪੜੇ ਕੋਈ ਬਾਇ ਨਾ ਪਊਗਾ, ਨਾਇ ਕੇ
 ਬਾਣੀ ਪੜੇ ਸਭ ਨਿਹਫਲ ਜਾਹਿਗੀ ॥ ਅਗੇ ਜੋ ਲੜਕੀ ਮਾਰੇ, ਤੇ
 ਲਟਕੀ ਬੇਚ ਦੇਨੇ ਕਾ ਬਡਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਟਕੀਆਂ ਮੈ ਬਡੇ
 ਰੁਣ ਹੈ, ਅਨੇਕ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਦੋਂਦੀਆਂ ਹੈ। ਇਸੜੀਆਂ ਦੇ ਗੁਣ
 ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੇ। ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮਾਰਨਾਂ ਗਊ ਤੋਂ ਭੀ
 ਬਡਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਬੱਟਾ ਕਰਨਾਂ ਤੇ ਦੰਮ ਲੈਣੇ ਦਾ ਏਕ ਤੋ ਬਰ ਅਛਾ

ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਕਸੋਹਣਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਦੰਮ ਲੈਣੇ ਤੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਘਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੁੜੀ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਕੁੜੀ ਬਿਭਚਾਰਨ ਹੋਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਥਾਇ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀ ਹੋਈ ਇਹ ਬਾਤ, ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਜਾਨਣੀ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਲੜਕੀ ਜੋ ਲਿਖੀ ਹੈ ਲੜਕੀ ਮਾਰੇ ਜਾ ਬੇਚੇ, ਬਟਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਰਤਨਾਂ, ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਹਥ ਦਾ ਜਲ ਪਾਨ ਕਰਨਾਂ, ਇਉਂ ਪਿਛੇ ਹੋਈ ਸੋ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਅਗੇ ਸਮਝ ਕੇ ਬਰਤਣਾਂ ॥ ਅਗੇ ਮਾਸ ਖਾਨ ਦੀ ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ॥ ਮਕੇ ਦੀ ਗੋਸਟ ਵਿਚ ਲਿਖਾ ਹੈ ਮਾਸ ਸੋ ਖਾਇ ਜਿਸ ਜੀ ਕੋ ਖਾਇ ਉਸ ਕੋ ਜਿਵਾਏ ਦੇਏ, ਜੇ ਜੀਉਂਦਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾ ਮਰਾ ਹੋਯਾ ਖਾਇ ਲੇਵੇ, ਪਰ ਜਿਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਹ ਮਰਾ ਹੋਇਆ ਭੀ ਨਾ ਖਾਇ ॥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਮਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਭੋਗ ਲਵੇਣਾ, ਰੋਜ ਮੋਲ ਲੈ ਕੇ ਬਨਾਵਣਾਂ, ਮਾਸ ਭੀ ਇਕ ਰਤਨ ਹੈ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸੀ ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਕੋ ਕਟ ਕੇ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਮਾਸ ਦਾ ਭੋਗ ਲਵਾਉਣਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਟ ਕੇ ਭੋਗ ਨ ਲਵਾਵੇ ਤਾਂ ਬਦਲਾ ਦੇਨਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਜੀਆ ਕਾ ॥ ਅਰ ਉਸ ਕਾ ਮਰਾਤਵਾ ਭ੍ਰਿਸਟੀ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਇਸ ਤ੍ਰਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਉਂ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਜੀਉ ਜੁ ਮਾਰਹਿ ਜੋਰ ਕਰ ਕਹਿਤਾ ਨਾਮ ਹਲਾਲ ਹੋਰ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਆਗ ਦੂਹਾਂ ਘਰ ਲਾਰੀ ॥ ਜੀਉ ਬਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆਗ ਲਗੀ ਤਾਂ ਰਹਿਆ ਕੀ ਪਿਛੇ ॥ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਭੀ ਮਨੇ ਕੀਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੈਂ। ਆਪਨਾਂ ਪ੍ਰਾਇਆ ਨਾ ਸੁਝਈ ਖਸਮੋ ਧਕੇ ਖਾਇ, ਝੁਠਾ ਮਧ ਮੂਲ

ਨਾ ਪੀਜੀਈ ਜੇ ਕਾ ਪਾਰ ਵਸਾਇ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਦੋਨੋ ਨਹੀਂ ਖਾਵਣੇ
 ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ, ਏਹ ਤਾਂ ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੈ ਜੋ ਖਾਉ ਉਸ ਦੀ
 ਬੁਧ ਮਲੇਛ ਹੋਇ ਜਾਉਗੀ ॥ ਹੋਰ ਨੀਲਾ ਭੀ ਮਲੇਛਾਂ ਦਾ ਬਾਣਾਂ ਹੈ,
 ਨਹਿੰਗਾ ਦੀ ਵੀ ਬੁਧ ਨੀਲ ਨੇ ਮਾਰ ਲਈ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਆਖੇ
 ਕਿਸ ਦੀ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਨੈਣਾਂ ਸਿੰਘ ਬਬੇਕੀ ਬੇਚੁਹੜੀ ਬਰਤ ਲਈ,
 ਫੇਰ ਕਕੜੀ ਖਰਬੂਜੇ ਲੈਣ ਲਗੇ ਨਾਲ ਗਾਂਈ ਕੋ ਮਾਰਾ, ਨਾਲ ਆਪ
 ਮਰੇ, ਫੇਰ ਆਪਸ ਮੈ ਮੁਏ ਫੇਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਗੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
 ਜੀ ਸੀਖਾ ਉਤੇ ਚੜ ਕੇ ॥ ੪੭ ॥

੪੫

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸੂੜੀਆਂ ਕੋ ਏਹ ਬਾਤ
 ਵੋਲ ਦੇਣੀ, ਭਾਈ ਜੋ ਜਾਣ ਕੇ ਭੜਬੂ ਪਾਉ, ਸੂੜ ਕਢੂਗਾ, ਗੁਰੂ
 ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਚੋਰ ਹੋਊਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਨਿਹਫਲ ਜਾਊਗਾ,
 ਪਾਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਰਨਾ, ਜੇ ਬੇਵਸ ਕੋ ਅਮਲ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਤੋ ਚੜ੍ਹ
 ਜਾਏ, ਪਾਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਰਨਾ, ਪਾਖੰਡ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਮੈਂ ॥ ਜੇ ਬੇਵਸੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਅਮਲ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ ਉਸ
 ਕੋ ਦੇਖ ਨਹੀਂ। ਜੇਹੜੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੋ ਨਾ ਲੈਣ,
 ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੋਈ ਪਿਆ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਫਕਣੇ ਤੇ ॥ ਜਗਾ ਟੋਕੀ
 ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਣ ਫਕਣੇ ਨੂੰ, ਨਹੀਂ
 ਫਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਫਕਣਿ ॥ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤਾਂ ਬੰਨ ਦੇਣਾ ਬਿਛ ਨਾਲ
 ਜੇੜਾ ਮਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ। ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਮੀਆਂ ਦਾ ਈ ਪਕਾਂ
 ਫਕੀ ਜਾਂਦੇ ਹੈ, ਸਗਮਾ ਅਛਾ ਹੈ ਇਹ ਭੀ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ॥ ਅਗੇ
 ਕੋਈ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪੈਣ ਨੂੰ ਆਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਥੇ, ਫੜਨੇ ਪੈਣ
 ਤੇ ਕਲੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੁਣ ਇਹ ਕਰਨਾ ਜੇੜਾ ਭੱਜ ਕੇ ਹੋਮ ਕੁੰਡ

ਵਿਥ ਪੈਣ ਨੂੰ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੈ ਜਾਣ ਦੇਣਾ, ਮਰਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਹੈ,
 ਜੇ ਬੁਲਸ ਹੋ ਜਾਇ ਤੋ ਹੋ ਜਾਇ, ਆਪੇ ਹੀ ਹਟ ਜਾਏਗਾ, ਇਕ ਦੋ
 ਬਾਰੀ ਬੁਲਸਾ ਹੋ ਕੇ ਹਟ ਜਾਉ । ਪੈਂਦੇ ਕੋ ਹਟਾਵਨਾ ਨਾਹੀਂ ।
 ਅਵਲ ਹੋਮ ਤੋ ਬੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਹੋਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੁਤੀ
 ਦੀ ਜਾਗਾ ਪੈ ਕੇ ਮਰ ਭੀ ਜਾਵੇ । ਇਕ ਹਟਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ
 ਆਂਵਦੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੜਾ ਕਜੀਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੋੜੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ
 ਹੋਏ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਕਾਲੇ ਪੀਲੇ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰੋ
 ਤਕੜੇ ਹੋਇ ਕੇ, ਅਰ ਸਵੇਰੇ ਨਾਉ ਸਾਰੇ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਦੇ, ਕੰਮ
 ਕਾਜ ਭਾਵੇਂ ਬੋੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਬਰਕਤ ਕਰੇਗਾ, ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ
 ਦੇ ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਦੇਖ ਲੋ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਮੈਂ, ਬਹੁਤ
 ਬਾਰ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਮੈ ਦੇਖ ਲੋਣਾ ॥
 ਇਹ ਸਭ ਜੋ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ਮੈ
 ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਮੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹਾਂ ॥ ਮੈਂ ਭੀ ਅਠੇ
 ਪਹਿਰ ਏਥੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ,
 ਬੇਮੁਖੀਂ ਥੀਂ ਰਖ ਲਈਂ, ਬੇਸਿਦਕੀ ਮਨਮੁਖੀ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ, ਅਗੇ
 ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ॥ ਬੇਸਿਦਕੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਨੇ ਕਰਨਾ ਕਹਾ ਹੈ ਸੋ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਕਹਾ ਸੋ ਕਰ
 ਲੋਣਾਂ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਬੇਮੁਖਾਂ ਅਤੇ ਬੇਸਿਦਕਾਂ ਕੋ ਹੀ ਹੈਨ ।
 ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ
 ਨਾਮਾ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਭਾਈ ਸਦਾ ਸਿੰਘ ਕੋ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੋ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਣੇ
 ਮੰਨੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਹੋਊਗਾ, ਸਭ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ
 ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੋ ॥ ਇਕ ਸੂਬੇਦਾਰ ਮਾਰਾ
 ਬਾ ਨਾਲੇ ਆਪ ਮਰਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਨੇ ਆਯਾ
 ਅਨੰਦਪੁਰ, ਉਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥ ਨਾਲੇ ਮਾਰਨੇ ਕੋ
 ਭੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਥੀ, ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਖ ਲਿਆ ।

ਦੁਸ਼ਟ ਆਖਦਾ ਸੀ ਮਾਰੂ ਜਿਥੇ ਤੂੰ ਕਲਾ ਬੈਠ ਕੇ ਕਲਾਮ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ ॥
 ਭਾਈ ਹੁਣ ਨਿਹੰਗ ਕਾਲੀ ਪੋਸ਼ ਵਾਲੇ ਐਵੇਂ ਭੂਹੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹੈਂ ॥
 ਨੀਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨੇ ਪਹਿਣਨਾ, ਜੋ ਪਹਿਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਤ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇਗੀ ।
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਫੂਕ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਨੀਲਾ ਨਾ ਥੀ ਸੁਰਮਈ ਥਾ । ਸੋ ਖਾਲਸਾ
 ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣੀ, ਭੁਖੇ ਕੋ ਅੰਨ ਦੇਣਾ
 ਜਿਨਾਂ ਸਰੇ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਕਪੜਾ । ਅਰ ਹਰ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ
 ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹੈ, ਬੇਮੁਖੀ ਬੇਸਿਦਕੀ ਮਨਮੁਖੀ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ
 ਜਿਥੇ ਜੀਉ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਖ ਲਈਂ, ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਭੀ ਬੇਨਤੀ
 ਕਰਨੀ, ਅੰਤ੍ਰਗਤੀ ਭੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਨਦਾ ਹੈ ਅੰਤ੍ਰਜਾਮੀ; ਅਰ
 ਬਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਕੇ ਫਿਕਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਨਾ । ਸੰਮਤ ੧੯੩੭,
 ਮਹੀਨਾ ਹਾੜ ਬਦੀ ੧ ॥ ੪੮ ॥

੪੬

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ । ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
 ਕੋ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਕੋ, ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਕੋ ਫਤੇ, ਫਲੌਰ, ਮੁਠਡੀਂ,
 ਲਾਹੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਿਥੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਹੋਵਨ ਸਰਬਤ
 ਕੋ ਮੇਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ ਹਥ
 ਜੋੜ ਕੇ । ਹੋਰ ਤੂੰ ਅਪਨੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈ ਅਰ ਸਭ
 ਕੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇ ਦੇਨਾ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲੇ ॥ ਚੰਡੀ ਬਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਦਾ
 ਤੇ ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ਪਾਠ ਦਾ ਸਭ ਕੋ ਕਹਿਣਾਂ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਸਮੇਤ । ਮੈ ਅਗੇ
 ਕਈ ਬਾਰ ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਹੈ ਸੋ ਜੋ ਇਹ ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਕੋ ਬਹੁਤ
 ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਭ ਕੋ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ ਦੇਸ ਜਾਇ ਕੇ, ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਤ
 ਕਰੀਂ ਜਰੂਰ, ਜੋ ਏਥੋਂ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਤ੍ਰਖਾਨ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਖ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਆਇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਰੰਗੂਨ
 ਮੈਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਲਾਹੌਰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਯਾ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਕੋ ਮਿਲਦਾ ਜਾਈਂ
 ਜੇ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਆਖੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਰੰਗੂਨ ਕੋ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ
 ਪਾਸ ਸਾਰਾ ਹਵਾਲ ਲਿਖ ਦੇਈਂ । ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਤੇ ਬੋਲਾ ਸਿੰਘ
 ਦਾ ਜਰੂਰ ਹਾਲ ਲਿਖ ਭੇਜੇ । ਜੇ ਸਿਆਮ ਸਿੰਘ ਆਖੇ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ
 ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ, ਨਾ ਸਹੀ। ਜੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰਹ ਕਲਕਤੇ ਪਹੁੰਚ
 ਜਾਏ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ, ਤਾਂ ਭੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ, ਉਨ ਕਾ
 ਹਵਾਲ ਲਿਖਣਾਂ, ਕਲਕਤੇ ਤੋਂ ਭੀ ਕੋਈ ਹਾਲ ਪਚਾਉ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਉ
 ਸਾਡੇ ਪਾਸ ॥ ਉਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਕੋ ਬਹੁਤ ਲਾਭ
 ਹੋਣਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕਹਾ ਹੈ,
 ਨਹੀਂ ਅਗੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਗਾਫਲੀ ਨਾਲ ਭਾਂਵੇ ਚਲਾ ਆਏ ਆਪ ਦੀ
 ਮਨ ਦੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ ਭਾਈ ਅਸਾਂ ਕੀਹ ਆਖਣਾਂ
 ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਾਇ ਹੋਵੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ । ਹੋਰ
 ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਪੰਜਵਾ ਨਾ ਅੰਡੀ, ਕੁਛ ਨਾ ਭੇਜਣੀ।
 ਇਹ ਬਹੁਤ ਖਬਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੇਜਨੀ ਸਚੀ ੨, ਝੂਠ ਨਾ,
 ਜੈਸੀ ਹੋਵੇ ਖਬਰ ਤੈਸੀ ਭੇਜਣੀ । ੪੯ ॥

੪੭

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ
 ਬਿਹਾਰੀ ਸਿੰਘ ਤਖਤ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ
 ਕਰਨੀ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਏਥੇ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਸੁਖ
 ਅਨੰਦ ਹੈ, ਆਪ ਕੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੁਖੀ ਅਨੰਦ ਰਖੇ। ਹੋਰ ਜੀ ਸੁਖ
 ਨਿਦਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਤੁਮਾਰਾ, ਡੇਢ ਪਾਉ ਪੱਕਾ, ਹੋਰ ਜੀ ਹਮਾਰੇ ਕੋ ਕੁਛ
 ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਪੜੇ ਕੀ, ਨਾ ਕੁਛ ਫਕਣ ਦੀ ਚੀਜ ਕੀ, ਨਾ ਟਕੇ ਪੈਸੇ,

ਕੀ, ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਸਭੇ ਕੁਛ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇ ਰਖਾ ਹੈ ਬਥੇਰਾ, ਇਕ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਕੀ ਲੋੜ ਥੀ ਸੋ ਆਪ ਕੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਆਏ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਇਹੋ ਬਡੀ ਹੈ ਏਕ ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅਰ ਭਜਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਬੀ ਤੇ ਕਰਾਵਨ ਦੀ ਬੀ, ਸੋ ਜੀ ਤੁਸੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੋ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਹੋਵੇਗਾ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ॥ ਹੋਰ ਜੀ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਡਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਜਿਤਨੇ ਕੂ ਬੇਲੇ ਬਣ ਆਵੇ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਜਿਤਨੀ ਕੂ ਬਣ ਆਵੇ। ਭਾਈ ਸਰਬ ਸਿੰਘਾਂ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਦੇਣੀ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ, ਸਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ਏਸ ਬਚਨ ਦੀ। ਅਰ ਇਹ ਭੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਦਸ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਏਕ ਆਦਮੀ ਕਾ ਭਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਜੀ ਜੇ ਬਹੁਤੇ ਸਰੀਰ ਥੋੜੀ ੨ ਭੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਛਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਏ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਗੁਰਦਿਤਾ ਰਾਮ ਕੋ ਸਾਡੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ॥ ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਲੇ ਜਾਊ ਤਾਂ ਤੁਮ ਕੋ ਭੀ ਅਛਾ ਹੋਇ ਜਾਊਗਾ, ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨਾ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਤਕੜੇ ਹੋਇ ਕੇ, ਸਬਦ ਭੀ ਪੜਨੇ ਵੇਲੇ ਸਬਦ ਦੇ, ਫੇਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ ਤਕੜੇ ਹੋਇ ਕੇ, ਫੇਰ ਕੋਈ ਖੁੜ ਨ ਰਹੂਗਾ, ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ਏਸ ਬਚਨ ਦੀ ਸਭ ਨੇ। ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਨੀ ਕਲਕਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋ ਬਡੀ ਸੰਗਤ ਮੈ ॥ ਹੋਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੜੀ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੁਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ, ਸੋ ਇਹ ਕਿਸੇ ਮਨਮੁਖ ਕੋ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਣਾਂ ॥ ਮਨਮੁਖ ਸੋ ਹੈ ਜੋ ਕਹਣਾਂ ਸੋ ਨਾ ਕਰਨਾਂ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਨੂੰ ਕਹਾ, ਸੋ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਪਰ ਸਤਿਸੰਗੀ ਕੋ ਭੀ ਸੁਣਾਵਣੀ ਮੰਦਰ ਮੈ, ਪੜਦੇ ਮੈ, ਜਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਬੰਦ ਹਾਂ। ਜਦ ਬੰਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਛੁਡਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ

ਸੁਨਾਵਨੀ ਜਿਸ ਕੋ ਤੇਰੀ ਮਰਜੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਕੋ ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਪਤਰੇ ਉਤੇ ਨਾ ਲਿਖਾਵਣਾਂ ਅਰ ਇਹ ਭੀ ਨਾ ਆਖੀਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਕਿ ਮੈ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਅਰ ਭਜਨ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਦਸ ਦੇਈਂ ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਰਹਿਤ ਬੀ ਦਸ ਦੇਈਂ ਹੋਰ ਕਲਕਤੇ ਦਸ ਦੇਈਂ ਪਰ ਲੋੜ ਬਾਲੇ ਕੋ, ਅਰ ਤੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖੀਂ ਆਉ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭਜਨ ਪੁਛ ਲੋ। ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਤਕੜੇ ਹੋਇ ਕੇ, ਕਿਤੇ ਦਸਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਈਂ, ਖਬਰ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭੇਜਣੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਵੀ, ਆਪਸ ਮੈ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਣ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤਦ ਖਬਰ ਭੇਜਣੀ। ਹੋਰ ਜੇਹੜੀ ਮੈ ਅਰਦਾਸ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੀ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ 'ਜੇ ਤੁਸੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸਰਾਫੇ ਹੋਏ ਹੋ' ਇਹ ਬਾਤ ਮੇਟ ਦੇਣੀ, ਇਹ ਬਾਤ ਹਛੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਥਾਇ ਇਹ ਬਾਤਿ ਲਿਖ ਦੇਣੀ, 'ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਦੋ ਮੈ ਤੇ ਇਕ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਅਸੀ ਤੁਮਾਰੇ ਅਗੇ ਤਨਖਾਹ ਬਖਸ਼ਾਉਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਭਾਂਵੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨਾਂ ਕਹੋ ਉਤਨਾਂ ਚਿਰ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਕਹਣਾਂ ਐਸੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਭੂਤ ਕੀ ਇਟ ਹੋਤੀ ਹੈ ॥' ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਸਭ ਕੋ ਸੁਣਾਇ ਦੇਣੀ, ਅਤ ਉਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇ ਜਾਈਂ। ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਤਾਂ ਰਹਿਣੇ ਵਾਲੇ ਅਛੇ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਤੈਂ ਬਾਰਵੇਂ ਜਾਮੇ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹਾਂ ਤੇ ਸੁਣੀ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਦਸੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਅਰ ਜੇ ਅਸੀ ਆਖੀਯੇ ਨਾ ਬੋਲਣਾ ॥ ਹੋਲੀ ੨ ਬਾਣੀ ਭਜਨ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ, ਸਭੋ ਕੁਛ ਹਛਾ ਹੋਊਗਾ ॥ ਅਰ ਸੰਗਤ ਕੋ ਭੀ ਹੁਕਮ ਦੇਉ ਜੇ ਸਭੋ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰੋ ਤਕੜੇ ਹੋਇ ਕੇ ॥ ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਨਿਕਲੁਗਾ ਸਤਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਨੀ ਅਰਜ। ਬਾਰ ੨ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦਾਨ ਮੰਗਣਾਂ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਮੰਗਣਾਂ, ਏਸ ਮੰਗ ਤੇ ਸਾਰ ਹੀ ਕਾਰਜ ਮੌਰ ਜਾਨਗੇ। ਹੋਰ ਅਤਰੀ ਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ, ਬਿਆਹ ਅਜੇ ਕਿਤੇ ਕਰਾ ਲਿਆ ਹੈ

ਜਾ ਨਹੀਂ । ਉਤਮੀ ਨੂੰ ਲੀੜਾ ਰੁਤ ੨ ਦਾ ਦੇਣਾ, ਗਰੀਬਣੀ ਸਾਧਣੀ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਅਗੇ ਬਹੁਤ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਦੇਖ ਲੈਣਾ ॥ ਸਹਜੇ ੨ ਮੰਗ ਮੰਗਣੀ । ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ, ਅਪਨੇ ਸਰੀਰ ਦਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ, ਨਾਲੇ ਬਾਹਿਰ ਦਿਆਂ ਦਾ ਸੰਤ-ਦੋਖੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਮੰਗਣਾਂ, ਖੁੰਝਣਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਠ ਤੇ । ਅਰ ਖਬ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਤੁਸੀ ਜੋ ਮੈ ਚੰਡੀ ਦਾ ਪਾਠ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭੇਜਿਆ ਥਾ, ਨਾਲੇ ਡੇਰੇ ਹੋਣ ਪਾਠ, ਹੋ ਰਹੈ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਦਰੇ ਵਾਲੇ ਕੀ ਬਾਤ ਪਿਛੇ ਪੁੱਛੀ ਸੀ, ਕੰਮ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਕੀਤਾ ਬਾਤ ਪਾਛੇ ਪੁਛਣੀ ਥੀ, ਅਛਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੋਏ ਬੀਤੀ ॥ ਪੰਜਾਬ ਮੈ ਆਉਣ ਤਦ ਲਿਖਣਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ । ਜਦ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਜਾਇ ॥ ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹਛਾ ਹੋਊਗਾ ਅਰ ਸੰਗਤ ਕੋ ਭੀ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇ ਦੇਉ ਜੋ ਸਭ ਲੋਕ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ॥ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ, ਜਦ ਬਿਆਹ ਦੇਵੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੈ ਲੈਣਾ, ਅਰ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਅਛੀ ਤਰਹ ਭਜਨ ਕਰਵਾਉਨਾਂ, ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਾਉਣੀ ਤੇ ਭੜਾਵਣੀ ॥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਟੋਣੇ ਅਰ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਸਭ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਾਉਣਾਂ ॥ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੋਣ ਨਹੀਂ ਦੇਨਾਂ ਪਿਛਾ ਰਾਤਿ ॥ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈ, ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਮਹੰਤੀ ਹੈ ॥ ਉਤਮੀ ਕੋ ਭੀ ਆਦਰ ਦੇਣਾ, ਉਤਮੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਨਮਾਨੀ ਨਤਾਨੀ । ਉਤਮੀ, ਤੈਂ ਨੰਦਾ ਦੇ ਕਹੇ ਵਿਚ ਚਲਣਾਂ, ਜੋ ਨੰਦਾ ਆਖੇ ਸੋ ਮੰਨਣਾਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਰਖੇ ਸੇ ਉਹ ਵਰਤ ਲਏ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਸਾਰੇ ਵਰਤੇ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ, ਜਦ ਕੋਈ ਫੇਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ ਲਿਖਣੀ ਅਰ ਜੋ ਮੇਰੀ ਬਹੀ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਲੈਣਾ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਨੇ ਦੀਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਜਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਸੋ ਭੀ ਲਿਖਣਾਂ । ਹੋਰ ਸਾਹਿਬੋ ਨੇ ਜੋ ਖਾਂਸੀ ਦੀ ਦਾਰੁ ਪੁਛੀ ਹੈ ਸੋ ਜੀ ਹਮਾਰੇ ਤਾਂ ਇਹ

ਹੀ ਦੁਆਈ ਹੈ ਬਡੀ ਜੋ ਕੰਮ ਕੁਛ ਨਾ ਕਟਿਆ ਕਰ, ਰਾਤਿ ਦਿਨੋ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰ ਤਕੜੀ ਹੋਇ ਕੇ। ਇਹੋ ਦਾਰੂ ਸਭ ਤੇ ਅਛੀ ਹੈ। ਅਰ ਥੋੜੀ ਅਫੀਮ ਖਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਗਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਹੋਰ ਭਜਨ ਕਰੀ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਹੋਇ ਜਾਊਗਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਔਖਦ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਤਨ ਦੇ। ਹੋਰ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਲਿਖੇ, ਅਰ ਸਬ ਦੀ ਲਿਖਿਆ ਕਰੋ ਖਬਰ ਸਾਰ ਬਹੁਤ ਤਰਾਂ ਦੀ। ਚੰਡੀ ਵਾਰ ਉਗਰਦੰਤੀ ਸਭ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਜੋ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਪੜਿਆ ਉਹ ਕੰਠ ਕਰ ਲੇਵੇ ਤੇ ਪੜੇ, ਓਹ ਭੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣ ਜਿਤਨੇ ਡੇਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈ ॥

ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਤੇ ਬਿਨਾ ਭਾਮੋਂ ਕੋਈ ਕਿਤਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਰਿਜਕ ਦਾ ਬਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੇ ਰਿਜਕ ਬੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤਾ ਓਦੀ ਨੀਤ ਨਹੀਂ ਭਰਦੀ, ਤ੍ਰਿਸਨਾਂ ਦੀ ਅਗ ਸਦਾ ਹੀ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਧਨ ਪਿਆ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ। ਦੁਰਗਤੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਪੁੰਨ। ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੇ ਜਟ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈ, ਜਿਉਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕੋ ਸੁਖ ਹੈ ਉਨਾਂ ਕੋ ਬਨਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੰਮ ਤੇ ਵਾਫਰ ਨਾਂ ਰਖਣੇ ਬੈਲ। ਅਰ ਯਥਾ ਭੀ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰੋ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਗਰੀਬ ਦੇ, ਪਿੰਡ ਮੈ ਵੀ, ਦੁਏ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਦਿਤਾ, ਸਤਿ ਸੰਗੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਣੀ। ਜਦ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਘੋੜੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲ ਲਿਖਣਾਂ ਸੀ। ਅਛਾ ਜੋ ਹੋਈ ਸੋ ਅਛੀ ਹੈ ਹੁਣ ਹੋ ਚੁਕੀ ॥ ਭੋਲੀ ਨੂੰ ਇਉ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਣ ਲੈਣ ਆਇਆ ਬੀ। “ਕੜਾਹਾ ਤੇਟੇਖੇ ਦਾ ਮੁਮਾਨੂੰਕੇ ਪੂਛਾ ਬਾ” ਅਗੇ ਘੋੜਾ ਨਾ ਲੈਣਾ ਕਿਸੇ ਦਾ। ਕੋਣਾ ਜਿਤਨਾ ਸਰੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸੋ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਦੇ ਜਾ। ਅੰਨ ਸਭ ਕੋ ਦੇਨਾ ਜਿਨਾ ਸਰੇ। ਭਾਂਵੇ

ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਿਕਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ ॥ ਹੋਰ ਖਾਲਸਾ
ਜੀ ਜੋ ਹਟੀ ਦਾ ਹੁਣ ਵਨਜ ਦਾ ਟਹਿਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਹੈਨ, ਕਿਨੇ
ਗੋਦੇ ਦਾ ਤੇ ਮਖਣੇ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾਂ, ਜੋ ਏਹੁ ਬਰਤੋਗਾ
ਠਿੱਠ ਹੋਊਗਾ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਨਾ ਰਹੂਗਾ । ਅਗੇ
ਤੁਸੀ ਜਾਨੋ, ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ,
ਅੜ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ,
ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਜੈ ਸਿੰਘ, ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ,
ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਕੇ ਹੋਰ ਸਰਬਤ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ
ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ । ਨਾਲੇ ਸੌਣ ਸਿੰਘ, ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ, ਈਸਰ
ਸਿੰਘ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਦੇਨੀ ਡੇਰੇ ॥ ਹੁਣ ਜੋ ਆਵੇ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਕੀ
ਖਵਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ । ਜਦ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਵੇ
ਉਦੋਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਐਣ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥ ੫੦ ॥

੪੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਲਾਹੌਰਾ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਨੀ, ਹਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਰਾਮ
ਸਤਿ ਬਾਚਨੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਅਸੀ ਅਨੰਦ ਹਾਂ ਤੁਮਾਰੀ
ਸੁਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਰਖੇ ॥ ਭਾਈ ਲਾਹੌਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀ ਇਹੋ ਬਚਨ
ਮੇਰਾ ਮੰਨਣਾ, ਜੇ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਖ ਹੋਊਗਾ ਠੀਕ ॥ ਪਹਿਲੇ
ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਝਲਾਂਗੇ ਉਠ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ । ਅਰ ਬਾਨੀ ਕੰਠ
ਕਰਨੀ, ਜਪ, ਜਾਪ, ਸੁਖਮਨੀ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ । ਚੌ ਅਖਰਾ ਜਾਪ
ਭੀ ਕਰਨਾ ਹਰ ਵਕਤ ਅਰ ਜਥਾ ਸਕਤ ਪੁੰਨ ਭੀ ਕਰਨਾਂ ਜਰੂਰ,
ਭੁਖੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਨ ਪੌਨਾ, ਨੰਗੇ ਨੂੰ ਜੋੜਾ ਕਪੜਾ ਦੇਨਾ ਜਰੂਰ ॥ ਅਰ
ਬੁੜ ਕੇ ਬੀ ਜੇ ਇਹ ਬਾਤ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਬੁਆਨੂੰ ਅਛਾ ਸੁਖ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਭਾਂਵੇ ਪ੍ਰਤਾ ਲੈਨਾ। ਰਿਜਕ ਦਾ ਭੀ ਬਾਧਾ ਹੋਊ, ਨਾਲੇ ਮਨ ਤਨ ਕਰਕੇ ਭੀ ਸੁਖ ਹੋਊਗਾ ॥ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਬਣ ਆਵੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ, ਤਬ ਥੋੜਾ ਭੀ ਦੁਖ ਨਾ ਰਹੂਗਾ। ਪਰ ਜਬਾ ਸਕਤ ਪੁੰਨ ਜਰੂਰ ਕਰਨਾ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ ੫੨ ॥

੪੯

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਤ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਮਘਰ ਸਿੰਘ ਮਹੰਤ ਹੋਰ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਨੀ। ਹੋਰ ਅਸੀ ਅਨੰਦ ਹੈ ਤੁਮਾਰੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀ ਖਬਰ ਪਾਈ ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਇਕ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ ॥ ਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੇਟਨ ਦਾ ਹੈ। ਜਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੇਗਾ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਹੀ ਮੇਟ ਦੇਊਗਾ। ਹੋਰ ਤੁਸੀਂ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਬੰਜਲੀ ਪੁਰੀਯੇ ਨੂੰ ਸਭੇ ਸਿੰਘ ਮਿਲ ਕੇ ਲੱਲੀਂ ਲੈ ਆਵੇ। ਜਗਾ ਬਣਾ ਦਿਉ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਜੋ ਬਣ ਆਵੇ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਕਕਨੀ ਅਰ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾ ਦਿਉ। ਸਭੇ ਸਿੰਘ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਸਭ ਨੇ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਜਰੂਰ ਕਰਨੀ। ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਖਜਾਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂਸਰੀਏ ਨੂੰ, ਪਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਕੁਬੀ ਸਭਨਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਬਾਚਨੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ। ਮਾਘਾ ਸਿੰਘ, ਤੈਂ ਭੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਾਉਨੀ ॥ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਕੇ ਸਭ ਕੇ ਤਾਕੀਦ ਕਰਨੀ, ਤੇਰਾ ਭੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ। ਸਭਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਛੀ ਤਰਹ ਮਿਲ

ਕੇ ਰਹਿਨਾਂ, ਬਖੇਪਤਾ ਕੋਈ ਦਿਨ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਖੇਪਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਨੀ ਜੋ
 ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰਨਗੇ ਤਿਨਾਂ ਕੋ ਸੁਖ ਬਹੁਤ ਹੋਊਗਾ ਹਰ ਤਰਾਂ ਸੇ।
 ਅਰ ਭੋਗ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਉਣੇ ਸਭਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ
 ਬਾਸਤੇ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੰਗਤ ਕਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਾਵੇ।
 ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ।
 ਸਦਾ ਲੈ ਲੈ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ॥ ਸਾਡੇ ਮਗਰ ਤਾਂ
 ਬਥੇਰੀ ਭੰਡੀ ਹੈ ਸਭਨਾਂ ਨੇ, ਸਿਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨੇ, ਰਾਜਿਆਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ
 ਨੇ, ਬਹੁਤਾ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕੀ ਰੰਗ
 ਖੁਲਦਾ ਹੈ, ਸਮਾ ਤਾਂ ਆਏ ਪਹੁਤਾ ਹੈ ॥ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਅਸੀ
 ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹੈ। ਸਭ ਨੇ ਭਜਨ ਬਾਨੀ
 ਤਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਢਿਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਜਾਨਾ, ਮੇਰਾ ਕਹਣਾਂ ਸਤ ਕਰਕੇ
 ਮੰਨਣਾਂ। ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣਾਂ, ਆਪੇ ਬੈਠਾ ਲੀਕਾਂ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ
 ਕਢਦਾ ਹੈ। ਅਰ ਪਿਛਾ ਰਾਤ ਉਠ ਕੇ ਜਰੂਰ ਨਾਉਣਾ ॥ ਮਿਸਰ ਸੰਪਤਿ
 ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ। ਕੰਮ ਕਾਜ ਭੀ ਕਰਨਾਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ
 ਭੀ ਕਰਨਾਂ, ਰਿਜਕ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਸਤ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣੀ ॥
 ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥੫੩॥

੫੦

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਗੇ ਸਰਬ
 ਉਪਮਾ ਸੰਮੂਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ
 ਅਰ ਮਾਈ ਬੀਬੀਆਂ ਕੋ ਰਾਮ ਸਤਿ ਬੁਲਾਈ ਵਾਰਨੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ।
 ਹੋਰ ਜੀ ਅਸੀਂ ਹਰ ਤਰਹ ਸੇ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਹੈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
 ਸੁਖੀ ਅਨੰਦ ਰਖੇ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ॥ ਹੋਰ
 ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਦੁਖ ਸਾਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ। ਸੇ

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਊਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਬੀ ਦੁਖ ਤੁਰਤ ਹੀ ਕਟਿਆ ਜਾਊਗਾ, ਸਭ ਕਿਛ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਦਿਆਲ ਹੈ। ਹੋਰ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਂਉਂ ਤੇ ਗਾਂਉਂ ਲਿਖਣੇ ਮੈ ਕਾਗਜ਼ ਬਹੁਤ ਬਦ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਏਉਂ ਅਰਦਾਸ ਸੁਨ ਲੈਣੀ ਜੋ ਇਸ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸਭ ਨੇ ਕਰਨਾ ॥ ਇਕ ਤਾਂ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾਂ, ਬਾਨੀ ਪੜਨੀ, ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ, ਵੇਹਲੇ ਨੇ ਭੀ ਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਨੇ ਭੀ ਜਿਤਾ ਬਨ ਆਵੇ ॥ ਅਰ ਜਿਤਨਾ ਸਰੇ ਥੋੜਾ ਜਾ ਬਹੁਤਾ ਪੁੰਨ ਭੀ ਕਰਨਾ ਰੋਜ ਜਥਾ ਸਕਤ। ਅਰ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਵਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਸ਼ ਔਂਦੀ ਨਾਲ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਠ ਨਾ ਹੋਵੇ ਬਾਨੀ ਉਸ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣੀ ਜਰੂਰ, ਜਿਤਨੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਰ ਬਗਾਨੇ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਪਰੇ ਰਹਿਨਾ ਹਰ ਤਰਹ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰ ਗਾਇ ਲਿਖਾ ਹੀ ਬਗਾਨੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ, ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਨੋ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਹਥ ਜੋੜ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸਾ, ਗੁਰਮਤ ਦਾਨ ਮੰਗਨਾਂ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਭੀ ਮੰਗਨਾਂ, ਹੋ ਮਹਾਰਾਜ ਬੇਸਿਦਕੀਉਂ, ਬੇਮੁਖੀਯੋਂ ਰਖ ਲਈਂ, ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜੀ ਭੁਲਨਹਾਰ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਪਤਤ ਪਾਵਨ ਹੈ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿੰਦ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਨ ਪਰੇ ਤਿਸ ਕੀ ਲਜਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜੀ ॥ ੫੬ ॥

੫੯

੧ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੇਲੇ ਉਤੇ ਅੰਨ ਪਾਨੀ ਆਪੋ ਆਪਣਾਂ ਖਾਣਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ, ਮੁਕਤਸਰ, ਅਨੰਦਪੁਰ, ਦਮਦਮੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਗੁਮਟੀ

ਬਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਬਸਤੀ ਰਖਣੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ । ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ
ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਜਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਛਕ ਛਕਾਇ ਦਿਤੀ,
ਪਟਿਆਲੇ ਬਾਲਿਆਂ ਨੇ ਨਾਮਾ ਕਟ ਦਿਤਾ, ਕੋਈ ਰੁਜਗਾਰ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ।
ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕੋ ਕੈ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ਕੈ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਅਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ੨ ਚੰਗਾ ਹੈ ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ॥
ਇਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਲਿਖੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਸਮਝਣੀ, ਸਮਾਂ ਹੈ ਲੰਘ
ਜਾਉ । ਦਸਾਂ ਜਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਬੋਝ
ਹੋਇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਐਸੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹਾਤਮ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ । ਕਿਉਂ, ਮੰਗਣੇ ਬਾਲਾ ਤਾਂ ਮੰਗ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਥਾਉਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਤੇ ਮੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।
ਜਿਸ ਨਾ ਮੰਗਨਾਂ, ਨਾ ਪਲੇ ਕੁਛ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬਹੁਤ
ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ ਬਾਤ ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਾ ਦੇਨੀ ॥

ਹੋਰ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀ ਖਾਨੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਅਤਰੀ ਦੇ
ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਆਖਨਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਆਨੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ,
ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਪੜਾ ਦੇਵੋ । ਅਤਰੀ, ਮੇਰੇ ਤਾਂ
ਐਣ ਦੀ ਗਲ ਗੁਰੂ ਗੋਚਰੀ ਹੈ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਛੁਡਦੇ ਨਹੀਂ,
ਗੁਰੂ ਛੁਡਾਇ ਲਏ ਤਾਂ ਭਾਂਵੇ ਛੁਡਾਇ ਲੈਵੇ । ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਚਿਟੀ
ਦਾਹੜੀ ਆਇ ਗਈ ਹੈ, ਜੇ ਇਹ ਬਾਤ ਦਾ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾ ॥ ਅਗੇ
ਜੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਟਣੀ ਹੈ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬੈਠੀ ਰਹੋ । ਭਜਨ ਬਾਨੀ
ਬੈਠੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਭੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਲਏ । ਜੇ ਬਿਚ ਭੁਲ
ਗਈ ਤਾਂ ਦੁਹਾਂ ਸਿਰਾਂ ਈ ਤੇ ਜਾਉ । ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਕਰੂਰ ਹੈ, ਤੁਸੀ ਭਾਈ
ਜੀ ਆਪ ਖਾਨੇ ਜਾਣਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਲੇ ਮਾਨਸ ਲੈ ਜਾਣੇ ਨਾਲ, ਦੋਹਾਂ
ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰ ਲੈ, ਕੈ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਪੜਾ ਲਏ ਕਿਸੇ
ਸਿਖ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ
ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ । ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘਾਟਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹੁਗਾ, ਦੇਵੀ

ਸਰੂਪ ਹੋਇ ਜਾਉ, ਜੇ ਪਰ ਅਛੀ ਤਰਹ ਰਹੂਗੀ । ਭਾਈ ਜੀ ਤੁਸੀ ਅਛੀ ਤਰਹ ਸਮਝਾਉ ਅਤਰੀ ਨੂੰ, ਨਾਲੇ ਅਤਰੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਹ ਬਾਤ ਤੁਸੀ ਥੋੜੀ ਲਿਖੀ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਬੁਤਣੀ ।

ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੈ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਸੰਗਤ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਕਰਾਉਣੀ, ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਊਗਾ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾਂ ॥ ਹੋਰ ਭਾਈ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੇ ਪਿਛੇ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ਼ਬਾਪਨ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ਸੋ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਅਗੇ ਆਪਨੇ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਬਰਤ ਗਿਆ ਹੈ ਅਜ ਕਲ ਕੇ ਸਮੇਂ ਮੇਂ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਈ, ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜ [ਸਿੰਘ] ਉਤੇ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ । ਦੇਖੋ ਝੂਠੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਬਾਤ ॥ ੫੫ ॥

੫੨

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤਾ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਸੂਬ ਉਪਮਾ ਜੋਗ ਸੂਬ ਗੁਣਾ ਸਪੁੰਨ ਉਜਲ ਦੀਦਾਰ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧ ਜੋਗ ਉਪਮਾ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ । ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਰਾਜੀ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੁਸਾਨੂੰ ਰਾਜੀ ਰਖੇ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰ ਬਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ਹੈ, ਸੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਟਣ ਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੇਟਣ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਸਾਨੂੰ ਖਾਣ ਪਹਨਣ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਛ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਖੰਡ, ਘਿਉ, ਦੁਧ, ਚਾਉਲ, ਲਠਾ ਖਾਸਾ, ਜਗਾ ਭੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਬਿਚ ਖੂਹੀ ਲਗਾਇ ਦਿਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਅਗੇ ਨਾ ਸੀ, ਛੇ ਸੇ ਰੁਪਈਆ ਲਗਾਇ ਕੇ । ਏਸ ਜਗਹ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੁ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ॥ ਅਰ ਬਡਾ ਗੋਰਾ ਪੁਛ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਕੁਛ ਕਮਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਖ ਵੰਦੇ ਹਾਂ ਸੋ ਆਇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਛ ਘਾਟਾ ਅਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਾਣੀਆਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਸਾਹੁਕਾਰ। ਪਰ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਣਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਖੋਟਾ ਬੀਜ ਹੋਇ ਗਿਆ ਹੈ ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਅਛਾ ਜੋ ਰਜਾਇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਦੀ, ਏਰਾ ਭੀ ਕੜਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਬਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਅੰਬੀਰੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਕਰ ਕੇ ਕੁਛ ਖਾਣ ਪੈਨਣ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ॥ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਭ ਨੇ ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੀ ਨੇ, ਨਾਲੇ ਮਾਲਾ ਫੇਰਨੀ, ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਹੋਊਗਾ ॥ ਏਸ ਤਰਾਂ ਨਾਂ ਆਖਿਉ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਨੇ ਫੜਾਇ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰੂਗੀ ਨਾ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਨੇ ਤਾਂ ਏਥੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਨੇ ਏਥੇ ਬੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਮੈ ਸੁਖ ਦੇ ਛੋਡਾ ਹੈ, ਦੇਖਨਾ ਢਿਲੇ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਅਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ॥ ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਾਇ ਵੇਣੀ ਸਾਰੇ ਵੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ॥ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਘਾਲ ਕੀਤੀ ਬਿਰਥਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥ “ਇਕ ਤਿਲ ਨਹੀਂ ਭੁੰਨੇ ਘਾਲਿਆ” ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਤੁਸਾਨੂੰ ਦੁਖ ਵੇਣ ਬਾਲੇ ਸਭ ਬਕ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਲੇ ਹੋਇ ਜਾਣਗੇ, ਸਤਿ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣਾਂ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਤਿਆ ਡਿਠੀ ਹੈ, ਐਥੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਾ ਬਾ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ। “ਜਿਥੇ ਹਥ ਨਾ ਅਪੜੇ ਕੂਕ ਨ ਸੁਣੀਏ ਪੁਕਾਰ, ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰ ਬੇਲੀ ਹੋਵੇ ਕਢਿ ਲਏ ਅੰਤੀ ਅਉਸ੍ਰ ਬਾਰ”। ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਏਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਾ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ। ਹੋਰ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿੰਦਾ ਤਾਂ ਜਗਤ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਗਤ

ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ, ਗੁੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹਿ ਹੈ ਪ੍ਰਤਖ। ਚਿਠੀ ਦੇਣੀ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਕੇ॥ ੫੭ ॥

੫੩

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਪੁਛੀ ਸੀ ਮੈ ਸਮਝੀ, ਭਾਈ ਮੇਰੀ ਤਾ ਸ਼ਾਦੀ
ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹਿ ਨਾ ਅਗੇ ਥੀ, ਨਾ ਹੁਣ ਹੈ, ਜਿਤਨੇ ਦਿਨ
ਜੀਉਣਾਂ ਹੈ ਉਤਨੇ ਦਿਨ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਖੈਰ ਮੁੰਗਦਾ ਹਾਂ ਹੋ
ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸਾਸ ਸਾਸ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ। ਅਤਰੀ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ
ਏਹੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁਨਾ ਦਿੰਦੇ,
ਫਲਾਣੇ ਦੀ ਉੱਧਲ ਗਈ, ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੀ ਦਾ ਨਕ ਬਢਾ,
ਬੁਆਨੂੰ ਫਿਟ ੨ ਹੋਊ, ਤੈਨੂੰ ਬੀ ਕਹਾ ਥਾ ਤੂੰ ਜਾਇ ਕਹੀਂ ॥
ਏਹੁ ਤਾਂ ਬਾਤ ਮੁਕੀ। ਅਗੇ ਕੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਡੀ ਬਦਨਾਮੀ
ਸੁਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਹੁਣ ਸੁਧਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁੰਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਬੀ
ਮੇਲ ਲੈਣਾ, ਨਿਰਦੋਖ ਤਾਂ ਇਕ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੀ। ਹੋਰ ਜੀ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੈ ਸੋ ਸਮੇਂ ੨ ਸਿਰ ਸਭ ਹੁੰਦਾ ਆਯਾ ਹੈ
ਸਹਜੇ ਹੀ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਨੇ, ਪਿਛੇ ਤਾਂ ਪੂਰ ਹੁੰਦਾਂ ਆਯਾ
ਹੈ ਅਬ ਭੀ ਆਸ ਹੈ। ਹੋਰ ਜੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਬਾਤ ਇਹ ਹੈ
ਜਿਤਨਾਂ ਕੁਛ ਸਰੇ ਕਿਸੇ ਤੇ, ਲੰਗਰ ਪਾਵੇ। ਲਿਖਣਾ ਕੀ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਰਬ ਦਾਨਾਂ ਤੇ ਉਪੁ ਅੰਨ ਦਾ ਦਾਨ ਬਡਾ
ਲਿਖਾ ਹੈ ਸਾਖੀਆਂ ਮੈ। ਜੋ ਲੰਗਰ ਦੀ ਟਹਲ ਕਰੂਗਾ ਉਸ ਦਾ
ਬਹੁਤ ਭਲਾ ਹੋਊਗਾ ਸਤਿ ਕਰ ਮੰਨਣਾਂ ॥ ਐਥੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ
ਚਾਹੀਦਾ ਅਛਾ ਕਰਾ ਨਾ ਸਿਟਾ ਹੋਰ ਭਾਈ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਤਾਂ

ਮੈ ਬਾਤ ਅਗੇ ਕਈ ਬਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜੋ ਜੂਠਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਾਵੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ॥ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਾਂ ਬਚਨ ਮੰਨਣਾਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਏਹ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਹਾ ਹੈ, ਅਜਿ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੂਠਾ ਟੁਕ ਖਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਡਿਠਾ ਬਬਾਨਾਂ ਉਤੇ ਚੜਾ ਜਾਂਦਾ, ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਉਧਰੇ ਹੈ ॥ ਸੋ ਜੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਭਾਈ ਉਸ ਦੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਉ, ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਦਾਤਾ ਹੈ ॥ 'ਸਾਈ ਬਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਸਿਉ ਲਾਇਆ ਹੋਤ' ॥ ਇਹ ਸੀਤ ਛਕੋ ਭਾਈ ॥ ਜੂਠੇ ਟੁਕਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਫਾਇਦਾ ॥ ਮੈਂ ਜੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀਆ ਹੈ ਸੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ ॥ ਅਰ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਰੁਲ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਸੋ ਸਾਡੀ ਬਲੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਰਜ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬਾਰ ਬਾਰ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਰੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲ, ਸਭ ਤੇਰੇ ਜੀ ਹਾਂ ਬੁਰੇ ਭਲੇ, ਅਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਬੁਢਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਏਸ ਬਾਤ ਦੀ ਬੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਗਾਹੀ ਵੇਂਦੇ ਹੈ। ਕੁਛ ਸਾਡੇ ਹੀ ਕਰਮਾ ਬਿਖੇ ਨੀਉਨਤਾਈ ਹੈ ॥ ਸੁਕਰ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਤਾ ਆਏ ਡਿਗੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਾਖ ਏਹ ਬੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਦਾ ਬਖਸਿੰਦ ਹੈ। ਤੁਮਾਰੇ ਲਿਖੇ ਦਾ ਉਤਰ ਸਭ ਦੀਆ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਜੋ ਬੁਧ ਮੈਂ ਆਯਾ, ਮੇਰੀ ਅਕਲ ਤੁਛ ਹੈ ॥ ੫੮ ॥

੫੪

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਗੰਗਾ ਵਾਲਾ ਮਸਤਾਨਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਹਰੀ ਸਿੰਘ

ਕੁਸ਼ਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲੋਰੀ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੋਟਿਆ, ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੁਚਾਲਾ, ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ, ਸਰਦਾਰ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਰਾਏ ਸਰੀਆ, ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜੇ ਕਾ, ਜੈਤਾ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਗੁਮਟੀ ਕਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਜੋਗੇ ਕਾ, ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲਲੂਵੇ, ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਉਭੇ ਦਾ, ਅਕਲੀਏ ਬਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ, ਸਰਬ ਪਿਥੋਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ, ਹੋਰ ਸਰਬ ਸਿੰਘਾਂ ਮੁਕਤਸਰੀਆਂ, ਨਾਉਂ ਗਾਉਂ ਲਿਖੇ ਤੇ ਕਾਰਜ ਬਦ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਗੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ। ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਅਨੰਦ ਹਾਂ ਹਰ ਤਰਹ ਸੇ; ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ, ਸੋ ਏਹ ਦੁਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਟਣ ਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਚਾਹੂ ਤੁਰਤ ਹੀ ਮੇਟ ਦੇਉਗਾ, ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਸਾਰੀ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਡੇ ਅਨੰਦ ਹੋਏ ਪਰ ਇਹ ਬਾਤ ਨੂੰ ਭੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਗਤ ਕੋ ਭੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਭੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਉਪਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਰਖੋ ਇਹ ਬੀ ਦੁਖ ਮੇਟ ਦੇਵੇਗਾ। ਦੋਖੋ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰਬ ਤੇ ਮਲੇਛ ਕਾ ਆਉਣਾ ਸੀ ਸੋ ਬੀ ਹੋਆ, ਅਰ ਫੇਰ ੧੨੭੮ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਬੀ ਹੋਆ ਫੇਰ ੧੨੮੮ ਮੈਂ ੮੦ ਸੀਸ ਭੀ ਲਗੇ ਫੇਰ ਇਸ ਤਰਫ ਕੋ ਭੀ ਆਏ ਪਰਦੇਸ ਮੈ, ਫੇਰ ਦੇਸ ਮੈਂ ਆਉਣਾ ਕਹਾ ਹੈ ਅਰ ਦੂਆ ਮਲੇਛ ਭੀ ਪਛਮ ਤੇ ਉਤਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸੋ ਭਾਈ, ਅਰ ਮੜੀ ਗੋਰ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਬੀ ਵਾਹੁਣੇ ਦਾ ਸੋ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਹਥੀਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਸੋ ਭਾਈ ਇਤਨੇ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਸੋ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਯੇ ਸਵਾ ਛੇ ਬਰਸ ਪਿਛੇ। ਸੋ ਭਾਈ ਈਸਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਉਤੇ ਸਿਦਕ ਭਰੋਸਾ ਰਖੋ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ॥ ਸਮੇ ਸਮੇ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਛ ਬਣਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਬਡਾ ਛੋਟਾ ਕਾਰਜ ਸਹਿਜੇ ਹੀ, ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਡੇ ਹੀ ਮਗਰ ਨਹੀਂ ਰਹਨੀ ਬਖੇਪਤਾ ਅਰ ਭੰਡੀ ॥ ਸਾਡੇ

ਮਗਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਬਿਤ ਮੁਆਫਕ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਲੇਛਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ॥ ਕਲਹਿ ਮਾਈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਿਉਂਦਾ ਹੁਣ ਮਲੇਛਾਂ ਹੋਇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ॥ ਬੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਲਹ ਮਾਈ, ਅਰ ਛਕਾ ਭੀ ਬਹੁਤਾ ਹੈ, ਰੂਮ ਮੈ ਅਗੇ ਬਡੇ ਦੰਦ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਜੋ ਐਤਨੇ ਭੋਗ ਪਾਠ ਕੀਏ ਮੇਰੇ ਨਮਿਤ ॥ ਹੋਰ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਭੀ ਬਡਾ ਪ੍ਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬੜੇ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਹਮਾਰੇ ਵਾਸਤੇ, ਧੰਨ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਘਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ॥ ਸੋ ਜੀ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਆਖਨਾਂ ਹੈ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਭਜਨ ਕਰਨਾਂ, ਪਾਠ ਭੋਗ ਪੁਆਨੇ, ਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਪੜਨੀ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾਂ ਵਡੇ ਸਵੇਰੇ, ਜਥਾ ਸਕਤ ਦਾਨ ਕਰਨਾਂ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਕਾਉਣਾ, ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰਨੇ ਬਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਅਰ ਭੁਖਾ ਕੋਈ ਭੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ, ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਅੰਨ ਦੇਨ ਦਾ ਤਾਂ ਵਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ॥ ੫੯ ॥

੫੫

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਮੋਰਮਈ ਤੇ ਚਿਠੀ ਕੋਈ ਨਾ ਲਿਆਵਨੀ, ਸਾਨੂੰ ਲੈਨੀ ਐਥੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਸੁਖ ਸਾਂਝ ਦੀ ਏਨੀ ਬਾਤ ਬੋਲ ਦੇਨੀ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ, ਆਨੰਦ ਹੈ ॥ ਅਰ ਤੁਸੀਂ ਓਸੇ ਅੰਬ ਹੇਠ ਬੈਠਿਆਂ ਕਰੋ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਨਾਂ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਲਾ ਹਲਾਈਏ ਤਾਂ ਆਇ ਜਾਨਾਂ ਬੋਲਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾਂ, ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਨਾਂ ਭਾਮੇਂ ਬੀਸ ਬਾਰ, ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਅਛੀ ਤਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਵੇਰ ਪਾਣੀ ਮੈ ਗਾਲ ਦੇਣੀ ਅਰ ਬਾਤ ਸਾਰੀ ਯਾਦ ਰਖਣੀ ਜੋ ਜੋ ਲਿਖੀ ਹੈ ਭਾਣਾਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ

ਨਿਕਲ ਜਾਊਗਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਐਸੀ ਤੰਗੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ
 ਅਰ ਜਿਸ ੨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਆਈ ਹੈ ਸੋ ਅਸਾਂ ਅਛੀ ਤਰਹ ਪੜੀ ਹੈ,
 ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਦੁੰਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਗਲਿਆਂ
 ਬਰਸਾਂ ਚਾਲੀਆਂ ਤਾਈਂ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ॥ ਅਰ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਨੇ ਭੀ
 ਬੜੀ ਫਿੰਝ ਮਿਟੀ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਜੁਲਮ ਉਤੇ ਲਕ ਬੰਨ ਲਿਆ ਹੈ, ਭਲੇ ਬੁਰੇ
 ਨੇ, ਦੇਖੀਯੋ ਬਰਤਾਰਾ ਹੁਣ ਅਗੇ ਬ੍ਰਤਦਾ ਹੈ ਦਿਨ ਤਾਂ ਅਗੇ ਪੁਜੇ ਹੋਏ ਹਨ,
 ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਭਾਈ ॥ ਅਰ ਭਾਈ ਅਚਰਜ ਖੇਲ ਰਚਿਆ ਹੈ
 ਗੁਰੂ ਨੇ, ਇਕ ਤਾਂ ਆਂਦੇ ਹਨ ਬੜਾ ਅਛਾ ਹੈ ਇਕ ਆਂਧੇ ਹੈ ਜੇ ਬਸ ਲਗੇ
 ਤਾਂ ਜਾਨ ਮਾਰ ਦੇਈਏ ॥

ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕੌਨ ਕਮਲੇ ਕੌਣ ਸਿਆਨੇ ਹੈਨ। ਤਦੋ ਨੇ ਸਲਾਹ
 ਕੀਤੀ ਥੀ ਆਖੇ ਮਾਰ ਦੇਈਏ ਕਲੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ, ਕਲਾਮ ਪੜਦੇ ਨੂੰ ਸਿਖੀ
 ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤੀ ਫੇਰ ਹਟ ਗਿਆ ਦੇਖੋ ਹਟਿ ਜਾਊਗਾ । ਕਲਾਮ ਤੇ
 ਫੜਾ ਪੁਆਈਆਂ ਹੈਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ॥ ਠੀਕ ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਨੇ ਬੋਲੇ ਹੋ ਗਏ,
 ਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੈਨ ਨਾ ਅਖੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਦੇਖੋ
 ਇਹ ਕਲਾਮ ਦਾ ਲਛਣ ਹੈ, ਕਹੇ ਸੁਣੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਣਦੇ, ਏ ਕੀ
 ਕਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਇਕ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
 ਮਲੇਛ ਪੰਥ ਮੇਂ ਮਿਲ ਜਾਂਵੇਗੇ ਸੋ ਸਭਨਾਂ ਇਕ ਸੁਭਾਉ ਹੋਏ ਗਿਆ,
 ਬਿੱਲਿਆਂ ਜਿਹਾ ॥ ਅਗੇ ਮਲੇਛ ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਸੋ ਸਮਾਂ ਤਾਂ
 ਆ ਪੁਜਾ ਹੈ ਨੇੜੇ ਹੀ, ਅਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਖੀਆਂ
 ਦੇ ਬਚਨ ਭੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਲੂਮ ਕਰਵਾਏ ਹਨ ॥ ੬੦ ॥

੫੬

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ ਖਾਲਸਾ

ਜੀ ਭੈਣੀ ਦੇ “ਜਿਨਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਮੈਡੀ ਦੁਰਮਤ ਵੰਝੇ ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੇ
 ਸੇਈ, ਹੋ ਢੁੰਢੇਦੀ ਜਗ ਸਬਾਇਆ ਜਨ ਨਾਨਕ ਵਿਰਲੇ ਕੋਈ” ਜੋਗ
 ਉਪਮਾ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਕਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਜਵਾਹਰ
 ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੁਧ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ
 ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਦੋਨੋ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਹੋਰ ਸਬੂਹਿ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ
 ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ, ਹੋਰ ਜੀ ਬਿਆਹ ਦੀ ਬਾਤ ਖਰੀ ਚੰਗੀ
 ਹੈ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਬਿਚ ਹੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪੜ ਲੈਨਾਂ ॥
 ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਾਂਤਗੀ ਏਹੀ ਜੇਹੀ ਫੜਨੀ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ
 ਤਰਹ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾਂ,
 ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਬੀ ਸਬਰ ਕਰ ਜਾਨਾਂ, ਪ੍ਰਮੇਸਰ
 ਖਿਮਾਂ ਧੀਰਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
 ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ਹੋਇ ਸਭਸ ਕੀ ਟੇਣਕਾ ਆਉ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ॥ ਹੋਰ
 ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਫੇਰ ਮਿਲਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਿਲਾਏ ਲਵੋ,
 ਜੇ ਕੋਈ ਏਸ ਧਰਮ ਦੇ ਬਿਚ ਚਲੂਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਸੁਖ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇ ਜਾਣਗੇ, ਸਤ ਕਰ ਮੰਣਣਾਂ, ਪਰ ਕੰਮ ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਬੜਾ
 ਹੈ ॥ ਹੋਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ, ਸਮੂਹ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਆਪ ਬਿਚਾਰ ਲੈਨਾਂ
 ਜੋ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਕੰਮ ਹੈਨ, ਮੇਰੀ ਬੁਧ ਬਹੁਤ ਬੋੜੀ ਹੈ, ॥ “ਕਰਮ
 ਨਾ ਜਾਨਾਂ ਧਰਮ ਨਾ ਜਾਨਾਂ ਲੋਭੀ ਮਾਯਾਧਾਰੀ ॥ ਨਾਮ ਪਰਿਉ ਹੈ
 ਭਗਤ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ਰਾਖੇ ਲਾਜ ਤੁਮਾਰੀ ॥” ਮੇਰੀ ਲਜਿਆ ਤੁਸੀ
 ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਹੀ ਰਖਨੀ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਭਲੇ ਹੋਉਗੇ ਤਾਂ
 ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਿਨੇ ਨਹੀਂ ਆਖਨਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੇ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਬਖਸ
 ਦੇਉਗਾ ॥ ੬੧ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਹੋਰ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਮੀ ਐਤਨੀ ਦੂਰ ਆਉਂਦਾ ਭੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਅਛੀ ਤਰਹ ਸਭ ਬਾਤ ਲਿਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਕੁਛ ਮਖਣ ਦੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਹੋਰ ਇਉਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਰੁਪਏ ਮਾਝੇ ਤੇ ਲੈਣੇ ਥੇ ਸੋ ਲੈ ਲਏ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਭੀ ਕੁਛ ਸਾਰਾ ਹਵਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦੇ। ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਮੈ ਕੈਸੀ ਕੈਸੀ ਬਾਤ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਐਧਰ ਆਏ ਹਾਂ ਤਦੋਂ ਜੇਹੜਾ ਗਰੰਥ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਸੋ ਤੁਸੀ ਉਸ ਗਰੰਥ ਦੀਆਂ ਸੰਚੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੈਨ ਅਰ ਜੋ ਅਣਲਿਖੀਆਂ ਹੈ ਸੋ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ ਜਰੂਰ, ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਮੈ ਆਪ ਹੀ ਦਿਭੀਆਂ ਹੈਨ ਤੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਚੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਦੋਵੇ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਾਇ ਲੈਣੇ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ। ਅਰ ਦੋਨੋ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਗੇ। ਤਾਂ ਓਸ ਦੀ ਗਊ ਕੈ ਤਾਂ ਭੈਂਸ ਲੈ ਲੈਣੀ ਸਤ ਏਹ ਹੋਈ ॥ ਜੋ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਈ। ਅਗੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀ ਅਤਰੀ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੂੰ ਆਖਣਾਂ ਮੇਰਾ ਕਹਣਾਂ ਤੁਸੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਕਿਉਂ ਕਮਲੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਅਤਰੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੜਾ ਦੇਂਦੇ, ਅਤਰੀ ਤਾਂ ਇਆਣੀ ਹੈ, ਤੁਸੀ ਵਾਇ ਮਾਰੇ ਹੋ, ਏਸ ਦੀ ਏਸ ਤਰਾਂ ਨਿਭੂਗੀ। ਹੋਰ ਕੀ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਕਾਗਜ਼ ਕਾਲਾ ਕਰਾ। ਥੋੜਾ ਲਿਖਾ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ। ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤਰੀ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਕਰ ਦੇਨਾਂ। ਮੈ ਆਪਨੀ ਵਲੋਂ ਬੁਹਾਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਅੱਗੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ। ਜੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇਰਾ ਆਖਿਆ ਨਾ ਮੰਨਨ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਆਖੀ, ਆਪਣੀ

ਨੂੰ ਕਵਾਰੀ ਰਖਣ, ਚਾਹੇ ਵਿਆਹ ਦੇਵਣ, ਚਾਹੇ ਮੇਲੇ ਲੈ ਜਾਣ,
 ਚਾਹੇ ਏਸ ਦੇ ਪਾਸ ਘਰ ਕੋ ॥ ਸਭ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਅਖਰ ਪੜਾਇ
 ਦੇਣੇ ਗੁਰਮੁਖੀ । ਹੋਰ ਭਾਈ ਜੋ ਤੂੰ ਲਿਖਾ ਕਟਿਆ ਅਉਗਣਆਰਾ
 ਹਾਂ, ਸੋ ਜੀ ਭੁਲਣ ਵਿਚ ਸਭ ਕੋ ਅਭੁਲ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ॥ ਭਾਈ
 ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਏਹ ਮੰਗਨਾਂ ਹੇ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ ਲੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ
 ਪਤਤ ਪਾਵਣ ਬਿਰਦ ਹੈ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਮੈ ਵਿਸਰ ਨ ਜਾਈਂ । ਗੁਰਮਤ
 ਦਾ ਖੈਰ ਪਾ ਦਰਗਾਹੋਂ । ਮਨਮਤ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ॥
 ਇਹ ਅਰਜ ਕਰਨੀ ਅਗੇ..... ਨੂੰ ਭਾਵੇ ॥ ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਨਾ
 ਦੇਈਂ । ਜੂਠਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਨਾ ਜੂਠਾ ਖਾਵੇ, ਇਹ
 ਕਾਸ ਦੀ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ । ਜੀਆਂ ਦਾ ਜੂਠਾ ਖਾਧੇ..... ਖਲੇ
 ਗਏ ਹੈਨ ਕੋਢੇ ਵਾਂਙੂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਥੇਰਾ ਮਨੇ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਹਟੇ,
 ਹਾਰ ਕੇ ਮੈਂ ਭੀ ਰੁਪ ਕਰ ਰਿਹਿਆ । ਪਰ ਮੈ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿਸ
 ੨ ਨੂੰ ਹਟਾਵਾਂ । ਜੂਠਾ ਖਾਣਾ ਭਜਨ ਬਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ॥
 ਹੋਰ ਜੋ ਕੋਲੀ ਚੀਤੇ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਵੇ ਜਲ ਸੇ ਓਹ ਕੋਲੀ ਸੁਚੀ ਨਹੀਂ,
 ਇਹ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇ ਦੇਨਾ ਅਗੇ ਰਲਾਏ ਦੇਂਦੇ ਥੇ ਕੋਲੀਆਂ ਮੈ ।
 ਹੋਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਏਹ ਬਾਤ ਚੇਤੇ ਰਖਨੀ ਜਿਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਏਥੇ
 ਦੀ ਬਾਤਿ ਤੂੰ ਸੁਣਾਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕੀਦ ਕਰੀਂ, ਕਿਸ ਕਰਕੇ
 ਮੁਖਬਰ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਇਕ ਮੁਖਬਰ ਨੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ
 ਆਖ ਦਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਮਗੜੀਏ ਆਦਮੀ ਮਿਲ ੨
 ਆਉਂਦੇ ਹੈਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੋਰਾ ਜਿਲੇ ਵਾਲਾ ਮੈਥੇ ਤੁਰਤ ਲਿਖ
 ਕੇ ਭੇਜ ਦੇਉਗਾ ਆਖੇਗਾ ਤੁਸੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਆ ਖਬਰਦਾਰੀ
 ਕਰਦੇ ਹੋ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ੨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ
 ਏਥੇ ਬਾਲੇ ਨੀਚ ਸਾਨੂੰ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਲੈ ਜਾਨਗੇ । ਇਹ ਤਾਂ
 ਚੰਗੀ ਜਗਹ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਔਂਦਾ ਸੇ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਕੀਦ ਕਰੀਂ
 ਤੈਥੇ ਸੁਣ ਕੇ ਏਥੇ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨਾ ਬਕਦੇ ਫਿਰਨ । ਅਜੇ ਅਧਾਂ ਐਥੇ

ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਥਾ ਅਰ ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾਂ, ਸਾਨੂੰ
ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦੁਖ ਵਿਚ ਪਾਏ ਦੇਣ, ਦੇਖੀਂ, ਤੂੰ ਜਾਣ ॥ ਜੇਹੜਾ ਸੁਣੇ,
ਮਨ ਮੈ ਰਖੋ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ॥ ਹੋਮ ਵਿਚ ਧੂਪ
ਏੜਾ ੨ ਹੀ ਪਾਵਨਾਂ ਕਿਉਂ ਪਦਾਰਥ ਭੀ ਤਾਂ ਅਗੇ ਗਰੀਬੀ ਦਾਵਾ
ਈ ਹੈ ਨਾ ॥ ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਬਖਸਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥ ੬੨ ॥

੫੮

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੋਗ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਸੰਬੁਹ
ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਵਾਚਣੀ। ਹੋਰ ਹੁਣਿ ਤਾਂਈ
ਸਰੀਰੁ ਹੈ, ਖਾਣੇ ਪੈਨਣੇ ਨੂੰ ਖੰਡ ਘੋਉ ਚਾਉਲ ਲੀੜਾ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ
ਹੈ ਪ੍ਰ ਵਿਛੋੜੇ ਅਗ ਨੇ ਫੂਕ ਛਡਿਆ ਹੈ । ਹੋਰ ਬੀਬੀ ਨੰਦਾ ਨੂੰ
ਰਾਮ ਸਤਿ ਵਾਚਣੀ, ਹੋਰ ਭਾਈ ਨੰਦਾ ਦਾ ਮਾਇ ਬਾਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ,
ਤੁਸੀਂ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਛ ਕੇ ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ, ਗੋਰਾ ਬਕੀਲ ਕਰਨਾ,
ਜੇ ਅਪੀਲ ਤੇ ਛੁਟਿਆ ਤਾਂ ਹਛਾ, ਜੇ ਨਾ ਛੁਟਾ ਤਾਂ ਬੁਧਿ ਸਿੰਘ ਤੈਂ
ਸਾਹਬ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਤੈ ਮਿਲ ਜਾਣਾ। ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ਨਾ ਦੇਣ ਤਾਂ
ਤੂੰ ਨਾ ਆਈਂ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਣਾ। ਸੋ ਰੁਪੈਈਆ ਦੇਣਾ ਸਾਡੇ
ਵਾਸਤੇ ਅਰ ਜੋ ਪੂਜਾ ਪੈਸਾ ਹੋਗਾ ਸੋ ਸਭ ਪੁੰਨ ਦੇਣਾ, ਪਇਆ ਨਾ
ਰਹੇ। ਅਰ ਪੂਜਾ ਦੇ ਘੋੜੀ ਮਹੀਂ ਗਾਈਂ ਵੈਲ ਸਭ ਪੁੰਨ ਦੇਣੇ, ਵੇਚਣੇ
ਨਹੀਂ। ਅਰ ਹੁਣ ਬੀ ਮੇਰੇ ਅਰਥ ਭੋਗ ਪੁਆਉਣੇ, ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾ ਦੇਣੇ,
ਕਪੜੇ ਦੇਣੇ, ਸਾਧਾਂ ਬਾਹਮਣਾ ਨੂੰ। ਜੇ ਮੈਂ ਏਥੇ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੀ
ਪਿਛੇ ਭੋਗ ਲੀੜੇ ਗਊਆਂ ਪੁੰਨ ਕਰਨੀਆਂ, ਪੰਜ ਭੋਗ ਮੇਰੇ ਮੁਕਤਸਰ
ਪੁਆਉਣੇ, ਤੁਢ ਸੋ ਰੁਪੈਈਆ ਲਾਇ ਦੇਣਾ ।

ਤੁਸੀ ਹਛੀ ਨ ਕੀਤੀ ਜੋ ਅਜੁ ਤਾਂਈ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਅਪੀਲ

ਕਰੋ ਛੇਤੀ, ਸਭੇ ਮਿਲ ਕੇ। ਅਰ ਬੁਨੀ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ। ਚੀਨੀ
 ਘੋੜੀ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣੀ। ਹੋਰ ਬਾਫਰ ਡੰਗ ਘੋੜਾ ਨਾ ਰਖੋ।
 ਹੋਰ ਏਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵੈਰ ਲੈਣਾ ਸੀ ਲੈ ਲਿਆ। ਹੋਰ
 ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਸਦ ਕੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜ
 ਹੋਵੇ ਸੋ ਚੀਜ਼ ਦੇਣੀ ਦਿਆ ਸਿੰਘ ਨੂੰ। ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਏਹੁ ਤਵਕਾ ਨਹੀਂ
 ਥਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਉਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਆਪੇ ਸਭ
 ਕੁਛ ਕਰ ਕੇ ਸਭੇ ਵਾਤ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਾਇ ਦਿਤੀ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਤੇ
 ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਥੀ ਉਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
 ਖਬਰ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਆਪਨੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੇ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਾਇ
 ਦਿਤੀ ਸਾਰੀ ਵਾਤ। ਅਰ ਜੋ ਅਨੰਦੁ ਪੜਾਵੇ ਸੋ ਸਭ ਲਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗ
 ਦੇਵੇ, ਨਾ ਕਿਨੇ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਨਾ ਪੜਾਵੇ, ਅਗੇ ਬਾਂਗੂ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ
 ਬਰਤੇ, ਇਹ ਬਾਤ ਸਾਰੇ ਆਖ ਦੇਣੀ। ਅਰ ਮੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਪਿੰਡ ਪਤਲ ਕ੍ਰਿਆ,
 ਗਊ ਪੁੰਨ, ਬਾਰਾ ਸਭੇ ਕਰਨਾ, ਭੋਗ ਭੀ ਪੁਆਉਣੇ, ਅਗੇ ਮੰਗ ਨਾ
 ਕਰਨਾ ਹਿੰਦੂਆ ਦੀ ਰੀਤ ਥੀ ਕ੍ਰਨੀ, ਭੋਗ ਥੀ ਪੁਆਉਣਾ। ਹੋਰੁ ਬੁਧਿ
 ਸਿੰਘ, ਬਾਬੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕ੍ਰਨਾ ਸਾਧਾਂ ਬਾਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ
 ਜੁਮਾਲਨਾ ਜਥਾ ਸਕਤ ਲੀੜਾ ਥੀ ਦੇਨਾ। ਹੋਰ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਜੇ ਮੈਨੂੰ
 ਏਨੀਂ ਅਪੀਲੀਂ ਛਡ ਦਿਤਾ ਅਛਾ, ਜੇ ਛਡਿਆ ਨਾ ਤੈਂ ਬੁਧਿ ਸਿੰਘ
 ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿ ਜਾਣਾ, ਤੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ਮੇਰੇ ਮਿਲਨ ਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ,
 ਦਸ ਰੋਜ ਪਾਸ ਰਹਣ ਦਾ। ਜੇ ਨਾ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ਦੇਵੇ ਸ਼ੁਕਾਰਿ ਤਾਂ ਤੂੰ
 ਨਾ ਆਈਂ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਈਂ, ਉਸਿਆਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚਾਹੋ
 ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਇ ਜਾਵੇ। ਏਹ ਅੰਥੇ ਦਾ ਬਾਕਵ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ
 ਛੇਤੀ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਤੁਸਾ ਦੇ ਪਾਸ ਆਉਗਾ ਜੋ
 ਬਾਤ ਤੁਸਾਨੂੰ ਨਾਨੂ ਸਿੰਘ ਆਖੇ ਸੋ ਤੁਸੀ ਜਰੂਰ ਕਰਨੀ। ਅਗੇ ਜੋ
 ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਮੁਜੀ, ਮੈ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ। ਪਰ ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ
 ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਬਡਾ ਥਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮੁਜੀ ਜੀਉਂਦੇ ਈ ਬਿਛੜ ਗਏ,

ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਮੁ ਭਲੇ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਖਵਰ ਨਹੀ, ਥੀ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਏਹ ਬੁਤਨਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜੀ ਸੂਬਤ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬਲੋਂ ਫਤੇ ਬੁਲਾਉਨੀ। ਭਾਈ ਗਰੀਬੀ ਦਾਵੇ ਦਿਨ ਕਟ ਲੈਣੇ। ਫਿਰੇਗੀ ਮੈਨੂੰ ਕਦਿ ਛੋਡਿਏ ਥੇ। ਹਜਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਦਨਾਮੀ ਮੇਰੇ ਨਾਇ ਲਾਈ, ਆਪਣਿਆਂ ਬਗਾਨਿਆਂ ਨੇ, ਠਾਕਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਲਗੇ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨ ਥੇ, ਭਾਣਾ ਏਹ ਬੁਤਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਦੀ ਨਿਰਾਸੀ ਹੈ, ਪ੍ਰ ਮੇਰੇ ਮਰੇ ਤੇ ਭੋਗ ਮੇਰੇ ਅਰਥ ਪੁਆਇ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਰਿ ਆਵੇ, ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੈ ਅਗੇ ਤੁਸੀ ਜਾਣੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮਰਿ ਚੁਕਾ, ਕੋਈ ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਸ ਹੈਨ। ਹੋਰ ਕੀ ਬਹੁਤ ਲਿਖਨਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਬਹੁਤ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਓਹ ਦੇਖ ਲੈਣਾ।

੫੯

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਲਿਖਤੁਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਹੋਰ ਸੰਬੂਹ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਭੈਣੀ ਦਾ ਸੰਬੂਹ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਕੋ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਬੁਲਾਈ ਪ੍ਰਮਾਨ ਕਰਨੀ ਜੀ।

ਹੋਰ ਰਹਿਤ ਨਾਮਾ ਸੰਬੂਹ ਸੰਗਤ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਭੈਣੀ ਤੇ, ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਉਠ ਕੇ ਗੜਵਾ ਲਜਾਇ ਕਰ ਮਦਾਨੇ ਹੋਇ ਐਣਾ, ਦੋ ਵਾਰੀ ਗੜਵਾ ਮਾਂਜਨਾਂ ਮਦਾਨ ਬਸਤਰ ਲਾਹਿ ਕੇ ਜਾਨਾ, ਦਾਤਨ ਕਰਨੀ, ਫੇਰ ਇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਣੀ ਪੜਨੀ ਜੇ ਕੰਠ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣੀ ਸਰਬ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਬੁਢੇ ਬਾਲੇ ਨੇ, ਜਪ ਜਾਪ ਦੁਹਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕੰਠ ਕਰਨੇ, ਰਹਿਰਾਸ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਏਤਨੀ ਬਾਣੀ

ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰ, ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਹੀਂ ਛਕਣਾ ।
 ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਸਭ ਨੇ ਰਖਣਾ ਭਜਨ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਕਰਨਾ, ਗੁਰੂ ਸੱਚੇ
 ਦਾ, ਹੋਰ ਪਰਾਈ ਧੀਅ ਭੈਣ ਆਪਣੀ ਜਾਨਣੀ । ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਹੀ ਲਿਖ ਛੱਡਿਆ ਹੈ । “ਹਕ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ
 ਸੂਅਰ ਉਸ ਗਾਇ” । ਜੇ ਕੋਈ ਭਜਨ ਪੁਛ ਕੇ ਨਾ ਕਰਗਾ ਉਸ ਦਾ
 ਮੂੰਹ ਦੁਹੀ ਜਹਾਨੀਂ ਕਾਲਾ ਹੋਗਾ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੋਲ ਕਬੋਲ ਸਹਿ
 ਜਾਣ ਸਭ ਦਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਰੇ ਕੁਛ ਤਾਂ ਭੀ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨੀ ਤੁਸਾਂ
 ਦਾ ਰਛਕ ਗੁਰੂ ਹੈ ਹਰ ਬਖਤ, ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਛਪਾਉਣ
 ਦੀ ਕਰਨੀ । ਹਰ ਬਖਤ ਦਵਾਨ ਲਾਉਣਾ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਸਬਦ ਕਰਨਾ,
 ਜੇ ਕਰ ਜਗ ਕਰਨਾ ਚੌਕੇ ਵਿਚ ਚਰਨ ਧੋਇ ਬੜਨਾ ॥ ਅਰ ਹੋਮ ਬੀ
 ਕਰਨਾ, ਪਹਿਲੇ ਚੌਕਾ ਦੇਨਾ, ਹੋਮ ਦੀ ਜਗਾ ਲਕੜੀ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪਲਾਸ
 ਦੀ ਪਾਉਣੀ ਜਾਂ ਬੇਰੀ ਦੀ ਪਾਉਣੀ, ਫੂਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ, ਹੋਮ ਦੀ
 ਅੱਗ ਨੂੰ ਪਖੀ ਨਾਲ ਝਲਨਾ, ਪੰਜ ਆਦਮੀ ਹੋਮ ਵਿਚ ਪੋਥੀਆਂ ਉਤੇ
 ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਉਪਈ, ਜਪੁ, ਜਾਪ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ, ਚੰਡੀ
 ਚਰਿਤ੍ਰ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਛੇਵਾਂ ਆਦਮੀ ਅਹੁਤੀ ਪਾਵੇ, ਸਤਵਾਂ ਮਗਰੋਂ
 ਨਾਲ ਜਲ ਦਾ ਛਿਟਾ ਦੇਵੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ । ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਕਰੇ
 ਜਾਰੀ ਚੋਰੀ ਕਾ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੜਨ ਦੇਣਾ, ਜੇ ਕਰ
 ਜੋਰਾਬਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਜੀ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ
 ਏਹ ਆਦਮੀ ਏਥੇ ਆਉਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨ ਰਹੇ । ਹੋਰ ਜੀ ਮੇਰੀ ਮਤ
 ਥੋੜੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਕੁਛ ਸਮਝ ਲੈਣਾ । ਹੋਰ ਜੀ ਸਭ ਨੇ
 ਹਥ ਜੋੜਨੇ ਪਰਮੇਸਰ ਅਗੇ ਜੋ ਹੋ ਮਹਾਰਾਜ ! ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਬਣਿਆ
 ਰਹੇ ਜੀ । ਹੋਰ ਕਛਾਂ ਰਖਣੀਆਂ ਪਾਉਚਾ ਪਾਇ ਕੇ ਲਹੁਣਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ
 ਦਾ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਛਪਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਧੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪੈਸਾ
 ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਬਟਾ ਮਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਸਦਾ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਪਦੇ ਰਹਿਣਾ ।
 ਸਾਰੇ ਬਹੀਰ ਨੂੰ ਏਹੁ ਹੁਕਮ ਣਾ ਦੇਣਾ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਬਰਸ

ਤਾਂ ਘਟ ਕੋਈ ਨ ਕੁੜੀ ਬਿਆਹਿ । ਦਾਰੂ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ । ਬੋਫ
ਰਖਣ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਰ ਦਮ ।

[ਏਹ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿਤਨੇਮ ਪੰਜਵੀਂ
ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ ੪੦ ਤੋਂ ੪੪ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ ।]

੬੦

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੨

ਅਬ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕੀ ਰੀਤੀ ਮਯਾਦਾ ॥

ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੰਗੂਨ ਜਾਇ ਰਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰੀ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਸਰ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈ ਤਾਂ ਅਵਾਜਾ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕੋ ਹੋਇਆ
ਜੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਪੰਜ ਕਰਾਓ ਸਾਡੇ ਨਮਿਤ । ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਅੰਦਰ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਕੋਠੜੀ ਕੇ ਸੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੋ ਤੀਨ ਪਾਠੀ ਏਕ ਧੂਪ
ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਪਾਠੀ ਕੇ ਅਗੇ ਜਗਦਾ ਰਹਿਆ ਧੂਪ ਪੈਦੀ
ਰਹੀਆਂ ਧੂਪੀਆਂ ੧ ਮਾਲਾ ਫੇਰੇ, ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠੀ ਬੈਠੇ ਤਾਬਿਆ
ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ ਅਰ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਮਹੰਤ ਤੇ ਰਾਘੋ ਸਿੰਘ ਭੀ ॥
ਦਿਨ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਦੋ ਤੇ ਲਾਵਣੇ ਪਾਠ ਤਾਪਾਏ ॥

ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਫੇਰ ਸੌ ਭੋਗ ਕਾ ਸੰਕਲਪ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਾ ਅਟੰਭ
ਕੀਆ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੀਤੀ ਲਿਖੀ ਕੇ ਜੀ ਏਸ ਰੀਤ ਸੇ
ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀਨਾ ਕੇ ਦਿਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਬਚਨ
ਕੀਤਾ ਬਾਰਵੇ ਗੁਰੂ ਆਪਨੇ ਮੁਖਾਰਬੰਦ ਸੇ ਕੇ ਏਸ ਰੀਤੀ ਪਰ ਚਲ ॥
ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕੀ ਰੀਤੀ ॥ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਪਾਠ ਸੁਣਾਇ ਕੇ ਕਰਨਾ, ਜੇ ਚੀਤਾ
ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋੜੀ ਲਤਾਂ ਤੇ ਅਰ ਅਰਕਾਂ ਤੋੜੀ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਚੁਲੇ
ਕਰਨੇ । ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਪਾਠੀ ਨਾ ਸੋਵਣ, ਗਰਿਸਤ ਨਾ ਵਰਤੇ ਜਿਤਨਾਂ

ਚਿਰ ਪਠ ਕਰੇ । ਜਿਸ ਜਾਗਾ ਪਾਠ ਹੋਵੇ ਉਸ ਜਗਾ ਦੇ ਆਦਮੀ ਆਣ ਕੇ ਨਾ ਬਹਿਣ ਨਾ ਗਲਾਂ ਕਰੇ ॥ ਮੁੰਡਾ ਨਹੀਂ ਲਾਵਣਾ ॥ ਬਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਥੀਂ ਬਿਨਾਂ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਟੋਰਨਾਂ ਘਟ ਬਾਰਾਂ ਥੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ । ਪਾਠੀ ਪੂਰੇ ਈ ਰਖੇ । ਥੋੜਾ ਛਕੇ, ਜਿਸ ਸੇ ਵੇਕਾਂ ਨਾ ਸਰੇ । ਅਬਲ ਤਾਂ ਚੌਦਾਂ ਪਾਠੀ ਚਾਹੀਏ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਾਰਾ ਥੀਂ ਘਟ ਨ ਕਰੇ ਜਰੂਰ ॥ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾਂ ਜੇ ਪਾਠੀ ਪੂਰੇ ਨ ਹੋਵਣਿ, ਚੌਲੀ ਰਮਾਲ ਧੋਇ ਲੈਣੇ ਕਪੜੇ ਕੀ ਜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧੋਵੇ ॥ ਘਿਉ ਦਾ ਦੀਵਾ ਕਰਨਾ, ਤੇਲ ਦਾ ਨਾ ਚਾਹੀਏ । ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੇਲ ਕਾ ਦੀਵਾ ਏਧ ਘਿਉ ਕਾ ਜਲਨੇ ਲਗਾ ਹੈ ।

ਸਵੇਗ ਸਿੰਘ ਮੁਰਾਣੇ ਕਾ ਨੌ ਦਿਨ ਰਹਿਓ, ਉਸ ਸ਼ਹਰ ਮੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਏਕ ਜਨਾ ਹਜੂਰ ਰਹਿਆ ਕਰੇ ॥ ਬਾਣਾ ਬਦਲ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸੇ ਏਕ ਦਿਨ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾ ਕਦੇ ਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਡੇਰ ਨਾ ਲਾਇਆ ਕਰੋ । ਨਾਵੇ ਦਿਨ ਜਹਾਜ ਪਰ ਚੜ ਕਰ ਚਲੇ ਆਏ ਹੁਕਮਨਾਮਾਂ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰੇ ਭੀ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਏਸੇ ਰੀਤੀ ਪਰ ਲਗੇ ਪਾਠ ਅਖੰਡ ਹੋਣ, ਸੌ ਸੌ ਪਾਠ ਅਖੰਡ ਸਾਲ ਕਰਣੇ ਲਗੇ ।

ਧੂਪ ਕੀ ਬਿਪ

(੧) ਬਦਾਮ (੨) ਖੈਪਾ (੩) ਛੁਹਾਰੇ (੪) ਸੌਗੀ (੫) ਲਾਚੀ ਛੋਟੀ (੬) ਲੌਂਗ (੭) ਸੰਧੂਰ (੮) ਮੁਸ਼ਕ ਕਾਫੂਰ (੯) ਕਾਲਾ ਕਪੂਰ (੧੦) ਲਾਲ ਚੰਦਨ (੧੧) ਸੁਫੈਦ ਚੰਦਨ (੧੨) ਕੇਸਰ (੧੩) ਕਸਤੂਰੀ (੧੪) ਮੁਥਾ ਕਾਲੀ (੧੫) ਛੜ (੧੬) ਇੰਦੂ ਜੌ (੧੭) ਦੇਸੀ ਜੌ (੧੮) ਤਿਲ (੧੯) ਗੋਗਲ (੨੦) ਭੋਜ ਪੜ੍ਹਾਂ (੨੧) ਖੰਡ (੨੨) ਘਿਉ ।

ਏਕ ਸਮੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਕਿ ਭਾਈ ਪੈਲੇ ਭੋਗ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਇਕ ਧੂਪੀਯੇ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰ ਲਾਂਦੇ ਸਾ । ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰੀਤੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀ ਉਸ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ॥

ਪਾਂਚ ਪਾਠੀ, ਪਾਂਚ ਧੂਪੀਯੇ ਜਪ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੇ ਪਾਠੀ ॥ ਪਾਠੀ ਸੁਧ ਰਹਿਣ ਕਿਸੀ ਤਰਾਂ ਕੀ ਗਾਫਲੀ ਨਾ ਕਰਨ, ਸਾਰੇ ਧੂਪੀਯੇ ਪਾਠੀਆਂ ਕੇ ਸਾਥ ਬਦਲ ਜਾਵਨ, ਪਾਠੀਆਂ ਕੀਆਂ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਧੋ ਕੇ ਸੁਧ ਕਰੇ, ਕੇਸੀ ਅਸ਼ਨਾਨ ਦਹੀਂ ਸਾਥ ਕਰਨਾਂ ਪਾਠੀਆਂ ਨੇ । ਪਾਠੀਆਂ ਨੇ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਲਗਨਾ, ਸਵਾ ਰੁਪੈਯੇ ਕਾ ਕੜਾਹ ਪੁਸ਼ਾਦਿ ਕਰਨਾ, ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅਠਾ ਯਾ ਬਾਰਾ ਪਹਿਰਾਂ ਔਰ ਸੋਲਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਜੈਸਾ ਫਲ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਕੁੰਭ ਧਰਨਾ ਕੋਰੇ ਬਰਤਨ ਮੈ, ਉਪਰ ਕੋਰਾ ਸਾਫਾ ਧੋਇ ਕੈ ਰਖੈ, ਏਕ ਥਾਲ ਮੇਂ ਬੇਰੀ ਜਾ ਪਲਾਸ ਕੀ ਲਕੜੀ ਗਿਠ ਰਖ ਕਰ ਹੋਮ ਕਰੇ, ਜਪ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਾ ਪਾਠ ਸੰਚੀ ਤੋ ਕਰਨਾ, ਅਹੁਤੀ ਹਰ ਏਕ ਪੌੜੀ ਪਰ ਪੌਣੀ, ਲਕੜੀ ਜਲਦੀ ਰਹੇ ਔਰ ਕੋਇਲੇ ਭੀ ਬੇਰੀ ਦੇ ਦਗਦੇ ਰਹਿਣ, ਉਪਰ ਧੂਪ ਪੈਂਦੀ ਰਹੇ ਔਰ ਧੂਪੀਯੇ ਕੋ ਤਿਨ ਚੀਜਾਂ ਕੀ ਉੜਦੀ ਹੈ, ਦੀਵੇ ਕੀ ਖਬਰ, ਧੂਪ ਔਰ ਜਪ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾਂ ।

ਔਰ ਭਗੌਤੀ ਕਾ ਪਾਠ ਪਹਿਲੇ ਭੀ ਕਰਨਾ ਔਰ ਜਪ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਕੇ ਪੀਛੇ ਭੀ ਭਗੌਤੀ ਪੜਨੀ, ਔਰ ਇਸੀ ਤਰਾਂ ਪਾਠੀ ਨੇ ਭਗੌਤੀ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਲਗਨਾ ਔਰ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਹਟਨਾ । ਔਰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਹੁਤ ਚੁਸਤ ਚਾਹੀਏ ਜਿਸ ਵਕਤ ਗਰੰਥੀ ਵ ਧੂਪੀਆ ਇਸ਼ਾਰਾ ਜਾ ਟਲੀ ਖੜਕਾਵੇ ਫੋਰਨ ਖਬਰ ਲੇਵੇ, ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਕੀ ਬਦਲਾਈ ਕਰੇ ਜਾ ਕੋਇਲਿਆਂ ਕੀ ਖਬਰਦਾਰੀ ਰਖੇ ਔਰ ਮਾਲਾ ਫੋਰਦਾ ਰਹੇ ਔਰ ਦੀਵੇ ਦੀ ਧੂਪ ਦੀ ਖਬਰਦਾਰੀ ਰਖੇ ਔਰ ਆਏ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਅਟਕਾਵੇ, ਔਰ ਅਰਦਾਸੀਆ ਸੁਧ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰੇ ਔਰ ਸਜੇ ਪਾਵੇ ਤਲੇ ਇਕ ਰੁਪੈਆ ਰਖੇ ਔਰ ਨਾਲੀਏਰ ਕੋ ਇਕ ਕੁੰਭ ਪਰ ਰਖੇ ਏਕ ਪੀਛੇ ਹੋਮ ਕਰੇ, ਕੁੰਭ ਵਾਲ ਨਿਰਯੋਲ ਝਟਕਾ ਕੇ ਵਰਤਾ ਦੇਵੇ ਅਰ ਅਗੇ ਕੋ ਹੋਰ ਤੋਰਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸੇ ਕੜਾਹ ਪੁਸ਼ਾਦਿ ਨਾਲ ਤੋਰ ਦੇਨਾਂ ਕੁੰਭ ਨਾਲਯੋਰ ਆਦਿ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਥਾਂਉਂ ਥਾਂਈ ਪਈ ਰਹੇ ॥

ਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਘਿਉ ਦੁਧ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਛਕਾਵਨਾਂ,
ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਛਕਾਯਾ ਜੋ ਗਰੰਥੀ ਕੇ ਛਕੋਣਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ
ਕੇ ਮੁਖ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਫੁਰਸਤ ਹੋਵੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਭੇਟਾ ਦੇਵੇ । ਜਿਤਨੀ
ਭੇਟਾ ਦੇਵੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਏੜੀ ਹੈ, ਅਮੋਲਕ ਪਾਠ ਹੈ । ਪਾਠੀ ਕੇ ਦੀਆ ਗੁਰੂ
ਕੇ ਦੀਆ ਏਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਫੁਰਸਤ ਵਾਲਾ ਤੋ ਜਿਤਨੀ ਦੇਵੇ ਉਤਨਾ
ਹੀ ਥੋੜਾ ਹੈ, ਔਰ ਗਰੰਥ ਸਿੰਘ ਕੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰੀ ਰੁਪੈਯੇ ਮੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ
ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ, ਔਰ ਸਾਧਾਰਨ ਭੋਗ ਗਰੰਥ ਕੇ ਲੀਯੇ ਪੰਜ ਰੁਪੈਯੇ
ਮੇਂ ਪਾ ਦੇਣਾ । ਔਰ ਅਗੇ ਨੂੰ ਜੋ ਪਾਠੀ ਜਾਂ ਧੂਪੀਆ ਹੋਰ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤੋ
ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਕੇ ਕੁੰਭ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਢ ਕੇ ਛਕਾ ਦੇਣਾ ॥ ਅਖੰਡ ਪਾਠ
ਸਰਬ ਕਾਰਜ ਕੀ ਸਿਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਕੋਤ੍ਰ ਸੋ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਜੈਸਾ
ਏਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਮਹਾਤਮ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਅਸਮੇਧ ਜਗ ਕਲਜੁਗ
ਅਖੰਡ ਭੋਗ ਹੈ, ਪੰਜ ਕਕੇ ਕੀ ਰੀਤੀ ਬਿਨਾ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ
ਤਰਹ ਹੋ ਸਕੇ ਸੁਧ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ॥ ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਪਰ ਕਰੇ ਸੋ ਕਾਰਜ
ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ॥ ਔਰ ਪਾਠੀ ਜਦ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਦਾਤਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ
ਬੈਠੇ, ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਾ ਕੇ ਜਿਤਨਾਂ ਹੋ ਸਕੇ ਸੁਧ ਸੁਚ ਨਾਲ ਕਰਨਾ, ਬਹੁਤ
ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਚ ਕਰ ਮੰਨਣਾਂ ॥

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ 'ਅਰਦਾਸ'

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੨

ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ। ਫਿਰ
ਮੰਗਦ ਗੁਰ ਤੇ ਅਮਰ ਦਾਸ ਰਾਮ ਦਾਸੈ ਹੋਈ ਸਹਾਇ। ਅਰਜਨ ਹਰਿ
ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਸਿਮਰੈ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ
ਜਿਸ ਡਿਠੈ ਸਭ ਦੁਖ ਜਾਇ। ਤੇਗ ਬਹਾਦ੍ਰ ਸਿਮਰੀਐ ਘਰਿ ਨੈ ਨਿਧਿ
ਆਵੈ ਧਾਇ ॥ ਸਭ ਥਾਈ ਹੋਇ ਸਹਾਇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਸਭ ਥਾਈ ਹੋਇ ਸਹਾਇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਮਰੀਐ ਜਿਸ
ਮਾਰਗ ਦੀਆ ਬਤਾਇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦੇ
ਵਾਲੀ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਿਮਰੀਐ ਜਿਨ ਜਮ ਤੇ ਲੀਆ
ਛੁਡਾਇ ॥ ਜੋਤ ਕਾ ਜਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਮਰੀਐ ਜਿਨ
ਟੁਟੀ ਲਈ ਮਿਲਾਇ ॥

ਜਿਨਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਵੰਡ ਛਕਿਆ, ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿਤੇ,
ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਕੇਸਾਂ ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ, ਸਚ ਬੋਲਿਆ ਪੜਦੇ ਕਜੇ
ਧਰਮ ਹੇਤ ਤੇਗ ਮਾਰੀ, ਦੇਗ ਵਰਤਾਈ, ਤੋਪਾਂ ਅਗੇ ਉਡੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ
ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲੇ, ਫਾਸੀਆਂ ਤੇ ਲਟਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ

ਰਖਿਆ, ਤਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਚ ਵਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੈ ॥

ਹੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ! ਜੀ ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਅਪ੍ਰਾਧੀ ਜੀਉ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਬਿਰਦ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਬੁਹੇ ਆਇ ਡਿਗੇ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਖੈਰ ਪਾਉ ਅਰ ਮਨੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਜਿਥੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੋਵੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਰਖ ਲੈ, ਅਰ ਹੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਸੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਈ ਮਨਾਈਂ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਜੀਉ ਜਾਵੇ ਸਦਾ ਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਉਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਈਂ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਤੇ ਸਦਾ ਈ ਰਖ ਲਈਂ ਅਰ ਤੇਰਿਆਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾ ਮੇਰੀ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨ ਹੋਵੇ। ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਈ ਬੇਮੁਖੀ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ।

ਸਮੂਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਏਹ ਅਰਜ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦਾ ਦਰਬਨ ਬਖਸ਼ੋ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰਮ ਵਰਤਾਓ ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਦੀ ਬੰਦ ਖਲਾਸ ਕਰੋ ਮਹਾਂ ਮਲਿਛ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੋ।

ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਉ ! ਸਾਡੀਆਂ ਅਨੇਕ ਹੀ ਭੁਲਾਂ ਹਨ ਭੁਲਾਂ ਨਾ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲੋਣਾ।

ਤੇਰੇ ਨਮਿਤ ਤੇਰੇ ਦਰਬਨ ਦੀ ਨਮਿਤ..... ਅਰਦਾਸ ਭੁਲ ਚੁਕ ਬਖਸ਼ ਲੈ ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤੇ ਵਸੇ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤੇਰਾ ਯਸ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ ਹਰ ਮੈਦਾਨ ਫਤਹ ਸਿਖ ਪੜਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸੰਬੂਹ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਦੇਹ ਦੀਦਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ॥

[ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿਤਨੇਮ, ਪੰਜਵੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੬੭੦-੭੨]

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕੰਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ

ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀਏ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਣ, ਸੁਭਾ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਕੰਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੱਦ ਦੇ ੫ ਫੁਟ ੧੦ ਇੰਚ ਲੰਬੇ, ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਪਤਲੇ ਤੇ ਰੰਗ ਦੇ ਗੋਰੇ ਸਨ, ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਨੱਕ ਲੰਬੂਤਰੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਦਾਗ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਰਾ ਡੂੰਘੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਖੀਆਂ ਭੂਰੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਨ ੧੮੬੬-੬੭ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਦਾੜ੍ਹਾ ਤੇ ਮੁਛਹਿਰੇ ਕਰੜ-ਬਰੁੜੇ ਸਨ, ਜੋ ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਵਿਚ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲੇ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਂਦੀ-ਭਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੀ ਆਜੂ ਛਪਿੰਜਾ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਆਪ ਗੁਰਮੁਖੀ ਚੰਗੀ ਲਿਖ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ ਆਪ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕੰਵਰ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਘੋੜ-ਚੜ੍ਹੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਮੇਂ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀ ਭੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਤਰਖਾਣੇ ਲੁਹਾਰੇ ਤੇ ਰਾਜਗੀ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕਾਰੀਗਰ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਇਕ ਗਰੀਬ ਤਰਖਾਣ-ਲੁਹਾਰ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਰਚੂਨ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਕਪੜੇ ਦੀ ਹੱਟੀ ਭੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨਫਾ

ਅਕਸਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਆਪ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਧਾਰਮਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਣੇ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮਲੇ ਦੇ, ਪਰ ਅੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਰ ਜਦ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਦੇਸੇ ਮਿਟ ਗਏ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਤਨ ਭੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜਗਿਆਸੀ-ਅਭਿਆਸੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਪਲਟਾ ਲਿਆ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵੜੀਆਂ ਕੁਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰੋਲ ਸਿਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਅਰੰਭਿਆ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਸਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੋਢੀਆਂ ਬੇਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਲੋਂ ਮੌੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ:—

[ਗੁਰੂ] ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਣੀਕ [ਆਦਿ] ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਕੇਵਲ ਸਤਿ ਹੈ, ਜੋ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਾਣੀ ਸਬ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਿਨਾ ਜ਼ਾਤ ਬਰਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋਢੀ, ਬੇਦੀ, ਮਹੰਤ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਹੇ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਸਬ ਪਖੰਡੀ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ [ਗੁਰੂ] ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੇਵੀਦਾਰੇ, ਸ਼ਿਵਦਾਲੇ ਤੇ ਮੰਦਰ ਲੁਟ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਯਾਤ੍ਰਾ

ਘਿਰਣਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਬੁਤ ਤੇ ਬੁਤ-ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ
 ਹੈ ਜੋ ਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਨਵੇਂ ਸਜੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ
 [ਗੁਰੂ] ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ, ਹੀ ਆਗਿਆ ਹੈ
 ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਨਹੀਂ।*

ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਢਿੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ
 ਕੜਾ, ਕਛ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਦੇ ਪੂਰਣ ਤੇ ਪੱਕੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਅਤੇ
 ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਹੀ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ
 ਅਤੇ ਪੂਰਣ ਰਹਿਤ ਰਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ
 ਅਨਮਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਅਤੇ ਅਨਮਤੀ ਰੀਤਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ। ਇਸ ਦਾ
 ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:—

ਕੜਾ ਕਛ ਕਿਰਪਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੇਸੀਂ,
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਸਨ ਨਰ ਨਾਰ ਵਾਰੀ।
 ਮੜੀ ਗੋਰ ਭੈਰੋਂ ਭੂਤ ਛੱਡ ਦੇਵੋ,
 ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੇ ਭੁੱਲ ਅਵਤਾਰ ਵਾਰੀ।
 ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨ ਗਣੇਸ਼ ਆਦਕ,
 ਛਡੋ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਕਾਰ ਵਾਰੀ।
 ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਬਾਝ ਨਾ ਹੋਰ ਪੂਜਣ,
 ਏਹੁ ਹੁਕਮ ਸਾਡਾ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਾਰੀ।†

+ + + +

ਕੜਾ ਕਛ ਕਿਰਪਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੇਸੀਂ,
 ਔਰਤ ਮਰਦ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।
 ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਨਾਲ ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦੇ,
 ਸੁੱਕਾ ਅੰਨ ਭੀ ਨਾ ਲੈ ਖਾਇਆ ਹੈ।

*ਦੇਖੋ ਪੰਨਾ ੩੨-੩੩।

†ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਤ 'ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ', ਪੰਨਾ ੩।

ਮੜੀ ਗੋਰ ਢਾਹੇ ਹੋਰ ਪੀਰ ਖਾਨੇ,

ਜਾਪ ਇਕ ਅਕਾਲ ਜਪਾਇਆ ਹੈ।

ਛੱਡੇ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਪੁਰਾਣ ਸਾਰੇ,

ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਾਇਆ ਹੈ।

ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਆਨੰਦ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪ ਨੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਆਰੰਭਿਆ। ਖੁਦ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚੂੰਕਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਹਰ ਥਾਂ ਪੁਜ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਭੇਣੀ ਪੁਜ ਸਕਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਓਥੇ ਆਪਣੇ ਨਾਇਬ ਨਿਯਤ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੂਬੇ ਧਰਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੨ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਗਵਾਲੀਆਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਾਨ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਨਿਪਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਲਖਨਊ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੱਖਣ ਰਿਆਸਤ, ਆਦਿ ਵਿਚ ਭੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਭੇਜੇ। ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਥਾਪਣਾ ਸੰਨ ੧੮੬੩ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸੰਨ ੧੮੬੪ ਵਿਚ ਇਹ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਚਲ ਪਈ ਤੇ ਲੋਕ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਅਟੰਭ ਵਿਚ ਏਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਸਿਆਲਕੋਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸੀ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਹੌਰ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ

ੜਕਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੮-੯।

ਤੇ ਫੀਟਿੰਗਪੁਰ ਵਿਚ ਭੀ ਵੈਲ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਸਿਖੀ ਲਈ ਸਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹਿੰਦੂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿੱਖਣ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਇਹ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਸਿਖੀ ਵਲ ਖਿਚੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਵੜੇਰੀ ਉਮਰ ਯਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਸਰ ਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਪੂਰਣ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਤੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਪੋਰ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਉਥੇ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਭੀ ਚੌਖੀ ਹੋ ਗਈ। ੨੧ ਸਤੰਬਰ ੧੮੭੧ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਜੋ ਰਾਏ ਕੋਟ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਮਿਸਟਰ ਐਲ. ਕਾਵਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਸ ਲੱਖ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੀਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਤੇ ਕੜਾ ਕਛ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਾਧਾਰਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੱਸੀ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭੀ ਜਿਤਨੀ ਗਿਣਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਹੋਰ ਗਿਣਤੀ ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਸਿਖੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ।

ਕੂਕੇ ਕੇਵਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ, ਪਰ ਫੌਜ ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਣਾ

ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੋਈ ਭੀ ਕੂਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸੌਢੀ ਤੇ ਬੇਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਰਨ-ਪਾਹੁਲ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਪੈਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਡੋਬ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮਤ ਦਸਿਆ ਤੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਵਾਣਿਆ ਤੇ ਪੁਚਾਰਿਆ। ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਪਾਹੁਲ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਯਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਾ ਵਰਜਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਨ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਯਾ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਵਿਲਖਣਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਆਪ ਦਾ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਬਦ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜਾਪ ਦੀ ਕਿ ਆਪ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਢੋਲਕੀ ਨਾਲ ਹੱਲੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂਕਿ ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਭੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕਈ ਕੂਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮਸਤੀ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿਚ ਬੇਸੁਧ ਹੋਏ ਹੋਏ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕੂਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਤਨਾਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵੇਹਲੜਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ

ਵਾਰੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਉਂਵ ਹੀ ਭੈਣੀ ਆ ਟਿਕਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕੰਮ ਕਾਰ ਲਈ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨਾਲ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਡੰਗਰਖਾਨੇ ਤੇ ਤਬਲੇ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਲਈ ਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਗਉਆਂ, ਮੜਾਂ, ਬਲਦਾਂ ਤੇ ਘੋੜੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡੰਗਰ ਵਪਾਰ ਲਈ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੰਡੀਆਂ ਤੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਵੇਚੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਆਪ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵਧਦਾ ਗਿਆ, ਆਪ ਦਾ ਠਾਠ ਭੀ ਬਾਹਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਬਾਹਰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਸੁ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੂਕੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਦਲ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਮਗਰ ਪੈਦਲ ਹੁੰਦੀ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗੂ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ੀਰ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਸੋਹਣੀ ਸਫੇਦ ਪੋਸ਼ਾਕ ਸਜਾਈ ਹੁੰਦੀ।

ਆਪ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਾਯੂ-ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜਾ ਹੋਰ ਸੋਫੀਆਂ, ਬੇਦੀਆਂ, ਜਾ ਨਿਰਮਲੇ ਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਭੀ ਕਈ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸਾਧ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆ ਜਾ ਪਾਹੁਲ-ਦਾਤਾ ਵਡਿਕੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵੇਲੇ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ ਸਰਧਾਲੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਕੁ ਗੱਲਾਂ ਰਲਾ ਕੇ ਸੌ ਸਾਖੀ ਲਿਆ ਨਸ਼ਰ ਕੀਤੀ। ਸੌ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਯਾ ਹੋਰ ਲਿਖਤੀ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲੇ ਪਾ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਨ ੧੮੬੦-੬੨ ਤੋਂ ਵੀਹ ਕੁ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ੧੮੪੦-੪੨ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪਣੇ ਖਨਦਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਇਹ ਸਾਧਨ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਇਕ ਪਹਾੜੀਏ ਦੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਆ ਪਾਈ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੇ ਟਾਕਰੇ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਹਲ-ਸਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਦੇਖੇ ਪੜਤਾਲੇ ਹਨ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਪਰ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਚਤੁਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਨਦਾਂ, ਪਟੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੀਜ਼ਾ ਪੇਸ਼ਾ-ਵਰ ਜਾਹਲਸਾਜ਼ਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਿਜੀ ਹੋਈ ਤੂੜੀ ਵਿਚ ਦਬਵਾ ਕੇ ਯਾ ਹੋਰ ਕਈ ਦੂਸਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ, ਬੋਦੀਆਂ, ਗਰਗਰੀਆਂ ਤੇ ਕੀੜੇ ਖਾਧੀਆਂ ਵਰਗਾ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਦੂਰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਬੋੜਾ ਚਿਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਕਲੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭੌੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਐਸੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਨਵੀਂ ਲਿਖਵਾ ਕੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮਿਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪੁਰਾਣੀ ਵਰਗੀ ਕਟਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦਬਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਕਾਬਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਯਤਨ

ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੇਲੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ, ਪੋਥੀਆਂ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਭੀ ਟਾਂਵੀਆਂ ਟਾਂਵੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਸਲ ਪੋਥੀ ਤੇ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਵਾਲੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ ਤੇ ਮਿਲਾਵਟਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੋਰ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕਲ।

ਸੋ-ਸਾਖੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਯਕੀਨ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਦੇਖੋ ਗੁਰੂ ਕੇ ਵਾਕ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰੰਗੂਨ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਵਿਖ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਖਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਝਟ ਪੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਠ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੁਜ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੜ ਦੇਸ ਪੁਜ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸੋ-ਸਾਖੀ ਜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੋਥੀ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਤਲਾ ਸੀ। ਜਦ ਭੀ ਕਦੀ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, “ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ”, “ਗੁਰੂ ਭਾਣੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ,” “ਅੱਗੇ ਭਾਈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ।”

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਛਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਭੈਣੀ ਨੂੰ 'ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ' ਕਿਹਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਆਪ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨਾਮ 'ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ' ਦੀ ਨਕਲ ਸੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਰਖਿਆ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਸਾਂ, ਰਾਮਦਾਸਾਂ ਦਾ ਪੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪ ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਚੇਤ ਵਦੀ ੨ ਸਾਲ ੧੯੩੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

... .. ਅਰ ਹੁਣ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹਨ ਏਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂਉਂ
ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰਾ ਸਦਿਆ ਕਰੋ, ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ, ਸੰਗਤ
ਆਖੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥ ॥ ੧੦ ॥

ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਤਲਾ ਲਵਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਸਰ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਬੁੰਗਾ ਬਣਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ, ਬੁੰਗੇ ਦਾ ਨਾਮ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ ਰਖਿਆ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੂੰ ਹਰ ਮੰਦਰ ਆਖਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪ ਦੀ ਇਹ ਭੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬਰਾੜਿਆਂ ਦਾ ਫੇਸਲਾ ਆਪ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਰਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਨਾ ਹੋਣ, ਨਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰੁਪਇਆ ਗਵਾਉਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੈਰ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ ਤੇ ਕਰੜੀਆਂ ਕਰੀ ਜਾਣ।

ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਨੇਹੇ ਪਾਤੀਆਂ ਲਈ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕਖਾਨੇ ਨੂੰ ਘਟ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਿੰਡੋਂ ਪਿੰਡ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਭੇਜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਛੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕੁਕਿਆਂ ਨੇ ਆਟੰਭ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ

ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਉਲਟਾ ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ “ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ਰੋ ਅਰ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਭੈਣੀ,” ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਅਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਜਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਸਤਾਨੇ ਕੁਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂੜ੍ਹ ਦੇ ਲੋਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਕੋਝੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਆਮ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਕਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜੋ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ। ਕੁਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਚੁੰਕਿ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਸਿਖੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਚੌਹਾਂ ਤਖਤਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਜਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਤਖਤ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਪੁਛਣ ਪਰ ਕਿ ‘ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਅਰਦਾਸਾ ਜੁ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ’ ਪੁਜਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਕਹਿ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਗੁਰੂ-ਖਾਲਸੇ ਅਤੇ ਕੁਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭੇਦ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਅਰਦਾਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੧. ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।

੨. ਕੂਕਾ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਵਿਰੁਧ ਕੰਨ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ ਫੂਕਦਾ ਹੈਂ।

੩. ਨਵੇਂ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈਂ “ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ਰੋ, ਅਰ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਭੈਣੀ,” ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਿਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ “ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਪਟਨਾ, ਅਰ ਵਾਸੀ ਗੁਰੂ ਆਨੰਦਪੁਰ”।

੪. ਸਿਖ ਰਹ-ਰੀਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੂਕੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਪੱਗਾਂ

ਲਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੇਸ ਖਿਲਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

੫. ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਵਿਰੁਧ ਕੂੜੇ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਦਾ ਉਤ੍ਰ ਜੋ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ ।

ਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਉਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਬਸ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਕਈ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਗੂ ਆਪਣੇ ਸਹਿ-ਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਲਾਕੜੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੇਬਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਮਤ-ਭੇਦ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਓਹ ਓਹ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਜ਼ਾਤੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਭੀ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ । ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਜੋ ਲਿਖਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਅਪਾਰ ਤੇ ਅਫ਼ੋਲ ਸਰਧਾ ਭਗਤੀ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਬਲਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਖਤ ਵਿਰੁਧ ਸਨ ਅਤੇ ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੇ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਂ ਬਣੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਸਿਧ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਰਜਦੇ ਹਨ ।

ਇਕ ਖਿਆਲ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ

ਪ੍ਰਭਤਾ ਵਧਦੀ ਜਾਣ ਕੇ ਯਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਕੰਦਨ ਕਰਕੇ ਇਤਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭੁਲ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਤਾਕਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਤਰਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: -

.....ਸਿਖੀ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੈ। ਕਛ, ਮਾਲਾ ਇਕ ਸੰਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ। ਮੇਰਾ ਲਿਖਿਆ ਆਵਾ-ਗੋਣ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣਾ। ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਪਟੀਏ ਦੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ। ਜੇ ਮੰਨੇਗਾ ਸੋ ਸੁਖੀ ਹੋਏਗਾ.....। ੧੦।

.....ਸੋ ਭਾਈ ਖੁਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੇਸੋਂ ਨਾ ਆਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਆਉਣਾ ਹੈ ਪ੍ਰਦੇਸ ਮੇਂ। ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭੁਲਾ ਹੈ, ਅਰ ਜੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਕਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਕਿਉਂ ਕੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਕਲਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੋ ਜਪੋ ॥.....॥ ੧੮ ॥

.....ਮੇਰੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਲ ਸਮਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਨ ਪੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਰਬੰਦ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ। ਜੇ ਹੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ। ਗਰੀਬ ਏ ਨਾਮਧਾਰੀਏ ਹੈਂ, ਅਗੇ

ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਵੇ । ॥ ੨੦ ॥

... .. ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਹਾਨ ਨੇ ਬੇਅਰਥ ਦਾਵਾ ਬੰਨਿਆ ਹੈ ॥ ੨੧ ॥

... .. ਸੋ ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸੋ ਇਹ ਸੋ ਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੁਛ ਲਿਖਦਾ । ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਰਪਟੀਏ ਕੀ ਮਾਫਕ ਹਾਂ । ਪਰ ਏਹ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ, ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਸਾਰੀ ਬਾਤ ਇਹ ਹੈ ਬਾਰੰਬਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਈਂ ਜੋ ਤੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈਂ ਲਿਖਾ ਹੈ ॥ ੨੩ ॥

... .. ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕਾਲ ਬਰਗਾ ਭੈ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨੇ ਪਾਇ ਛੋਡਾ ਹੈ ਇਨਾਂ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਤੇ ਜੀ ਨਾ ਭੈ ਦੇਣ ਜੋਗਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਕੁਛ ਬਖਸ਼ ਈ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਹਾਂ । ਸਭ ਕੁਛ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹਥ ਮੈਂ ਹੈ । ॥ ੨੧ ॥

... .. ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਈ ਸੁਖ ਦੇਇ । ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇਰੇ ਜੋਤ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਲੜ ਆਇ ਲਗੇ ਹਾਂ, ਜਿਉਂ ਜਾਣੇਂ ਤਿਉਂ ਬਖਸ਼ । ਮੱਗੇ ਬਖਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ॥ ੨੯ ॥

... .. ਹੋਰ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਡਾ ਦੁਖ ਹੈ । ਏਹ ਦੁਖ ਗੁਰੂ ਮੇਟੂਗਾ ਤਾਂ ਮਿਟ ਜਾਊ । ਹੋਰ ਸਾਡੀਆਂ ਤਾਂ ਅਰਜਾਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਹਨ, ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਹੈ । ॥ ੪੬ ॥

... .. ਇਹ ਸਭ ਜੋ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੂਕਰ

ਹਾਂ। ਮੈਂ ਭੀ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਏਥੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹਾਂ, ਬੇਮੁਖੀ ਥੀਂ ਰਖ ਲਈਂ, ਬੇਸਿਦਕੀ
ਮਨਮੁਖੀ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ, ਅੱਗੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਵੇ। ॥੪੯॥

... .. ਹੋਰ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ
ਮਹਾਰਾਜ ਨਾ ਲਿਖੋ। ॥ ੫੦ ॥

... .. ਭਾਈ ਸਮੁੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਭਜਨ ਬਾਣੀ
ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਕਰਾਉਣੀ, ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਭੀ ਬਹੁਤ ਭਲਾ
ਹੋਊਗਾ, ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ। ਹੋਰ ਭਾਈ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ
ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
ਇਸਥਾਪਨ ਕਰ ਗਏ ਹਨ, ਸੋ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੈ,
ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ॥ ੫੫ ॥

... .. ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਨੇ ਤਾਂ ਏਥੇ
ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਨੇ ਏਥੇ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਮੈ
ਸੁਖ ਦੇ ਛੋਡਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਲ
ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਤੱਖ ॥੫੬॥

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰ ਦਿਤੀਆਂ
ਕਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ
ਦੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੇ ਸੁਫ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਲਈ ਕਿਤਨੀ ਕੁ
ਸਰਧਾ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਿ ਰਹੇ
ਹਨ, 'ਮੈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਰਪਟੀਏ ਕੇ ਮਾਫਕ ਹਾਂ,' 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ
ਹਾਂ,' 'ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹਾਂ,' 'ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਗੁਰੂ
ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸਥਾਪਨ ਕਰ ਗਏ ਹਨ,' 'ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਤੱਖ,' 'ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਨੇ ਤਾਂ ਏਥੇ
ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਨੇ ਏਥੇ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਮੈ ਸੁਖ ਦੇ
ਛੋਡਾ ਹੈ,' 'ਮੈਂ ਭੀ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਏਥੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਹੇ ਗੁਰੂ

ਜੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਹਾਂ, ਬੇਮੁਖੀ ਥੀਂ ਰਖ ਲਈਂ, ਬੇ ਸਿਦਕੀ ਮਨਮੁਖੀ ਤੇ ਰਖ ਲਈਂ । ਇਹ ਸਿਦਕ, ਇਹ ਨਿਮੂਤਾ, ਤੇ ਇਹ ਸਰਧਾ ਇਕ ਸਾਫ਼ ਸੀਸੇ ਵਰਗੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿਖ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੰਭੀ ਸੋਢੀਆਂ ਬੇਦੀਆਂ ਤੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਭੈੜੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਜੋ ਕਦੀ ਆਪ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਧਾਲੂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ 'ਚਰਨ ਧੂੜ' ਤੇ 'ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਇਛਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਖਤ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ । ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ ਨੂੰ 'ਚਰਨ ਧੂਲੀ' ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

... ਹੋਰ ਜੁਆਲਾ ਦੇਈ, ਤੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਬਡਾ ਚਿਤ ਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਹਛਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੈ, ਜੀਆਂ ਦੇ ਕੋਈ ਬਸ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜੋ ਤੈਂ ਲਿਖਾ ਸੀ ਚਰਨ ਧੂਲੀ ਮਿਲੈ, ਸੋ ਤਾਂ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੇ ਕੁਛ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਬਾਰ ਹਟ ਗਈ ਬਿਮਾਰੀ ਮਿਟੀ ਤੇ, ਕਿ ਜਾਣੇ ਨਾ ਵੀ ਹਟੇ। ... ਤਾਂ ਤੇ ਮਿਟੀ ਦੀ ਕੁਛ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ... ਇਹ [ਨਾਮ] ਦੁਆਈ ਸਰਬ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ 'ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਔਖਧ ਨਾਮ', ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਆਇਆ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੇ, ਪਰ ਨਾਮ ਜੈਸੀ ਦਾਰੂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ... ॥ ੧੯ ॥

'ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਬਾਬਤ ਇਕ ਪੜ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਹੋਰ ਭਾਈ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਤ ਅਗੇ ਕਥੇ ਬਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜੋ ਜੁਠਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਾਵੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤਾਂ ਬਚਨ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਅਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੁਠਾ

ਟੁਕ ਖਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ ਬਬਾਣਾਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਜਾਂਦਾ ।
ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਓਧਰੇ ਹੈ । ਸੋ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ
ਜੋ ਬਚਨ ਹੈ, ਭਾਈ ਉਸ ਦੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਕਰੋ।...ਜੂਠੇ
ਟੁੱਕਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਫਾਇਦਾ । ॥ ੫੮ ॥

ਆਪ ਉਹ ਆਚਰਨ ਦੇ ਹਾਮੀ ਤੇ ਪਖੰਡ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਰੋਧੀ
ਸਨ । ਜਦ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੂਤ੍ਰ
ਕਢਣ ਵਿਚ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦੇ ਤੇ ਭੜਥੂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ
ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ [ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਬਣੇ] ਨੂੰ
ਲਿਖਿਆ:-

ਹੋਰ ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸੂਤ੍ਰੀਆਂ ਕੋ ਇਹ ਬਾਤ
ਬੋਲ ਦੇਣੀ, ਭਾਈ ਜੋ ਜਾਣ ਕੇ ਭੜਥੂ ਪਾਉ, ਸੂਤ੍ਰ ਕਢੂਗਾ,
ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਰ ਹੋਊਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਭਜਨ ਬਾਨੀ ਨਿਹਫਲ
ਜਾਊਗਾ, ਪਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਰਨਾਂ, ਜੇ ਬੇਵੱਸ ਕੋ ਅਮਲ
ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ, ਤੋ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਪਖੰਡ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਕਰਨਾ । ਪਾਖੰਡ
ਕੀਤੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਮੈਂ । ਜੇ ਬ-ਬਸੇ
ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਅਮਲ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੇ ਉਸ ਕੋ ਦੇਖ
ਨਹੀਂ ।..... ॥ ੪੮ ॥

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ
ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ
ਕੁਝ ਕੁ ਆਚਰਨ ਦੀ ਢਿਲਿਆਈ ਲੈ ਆਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਉਧਾਲੇ ਤੇ ਕਤਲ
ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਪਾਖੰਡੀਆਂ
ਦਾ ਸੂਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਢਿਲਿਆਈ ਨੂੰ ਢੱਕਣ
ਲਈ ਪਰਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਖੁਦ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ
ਦੇ ਨਿਜੀ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਦੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ ਤੇ

ਵਿਭਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ ।

ਇਕ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:—

ਹੋਰ ਭਾਈ ਮੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਤੈਂ ਇਹ ਬਾਤ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਜੇ ਰੰਡੀ ਦਾ ਸੰਗ ਕੀਤਾ.....ਰੰਡੀ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇ ਇਕ ਤਾਂ
ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਖ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪੈਸਾ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਧਰਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਲੋਕਾਂ ਮੇਂ ਬਹੁਤ
ਭਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।.....ਅਰ ਜੇ ਤੂੰ ਘਰ ਗਿਆ.....ਤਾਂ
ਉਸ [ਘਰ ਦੀ ਸਿਖਣੀ] ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਇ ਗਈ ਤਾਂ ਭੀ
ਬਡਾ ਗਜ਼ਬ ਹੈ । ਤੈਂ ਬਡੀ ਗਾਫਲੀ ਕੀਤੀ ਏਸ
ਬਾਤਿ ਦੀ । ॥ ੩੪ ॥

ਇਕ ਬੀਬੀ ਅਤਰੀ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦੀ ਇਹ ਇਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਕਿ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਰੁਜ਼ਰ ਚੁਕੀ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

.....ਭਾਈ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹਿ ਨਾ
ਅੱਗੇ ਥਾ, ਨਾ ਹੁਣ ਹੈ । ਜਿਤਨੇ ਦਿਨ ਜੀਉਣਾ ਹੈ ਉਤਨੇ
ਦਿਨ ਇਹੋ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ
ਸਾਸ ਸਾਸ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਾਓ । ਅਗੇ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਰਨੀ
ਹੈ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ । ਅਤਰੀ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਏਹੋ
ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁਨਾ ਦਿੰਦੇ ।
ਫਲਾਣੇ ਦੀ ਉਧਲ ਗਈ, ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੀ ਦਾ ਨਕ ਬੱਢਾ,
ਬੁਆਨੂੰ ਫਿਟ ਫਿਟ ਹੋਊ, ਤੈਨੂੰ ਭੀ ਕਹਾ ਥਾ ਤੂੰ ਜਾਇ
ਕਹੀਂ ॥.....॥ ੫੮ ॥

ਭਾਈਚਾਰਕ ਸੁਧਾਰ ਵਿਚ ਆਪ ਲੜਕੀਆਂ ਮਾਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ

ਲੈਣ, ਬੱਟਾ ਕਰਨ ਤੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਤੇ ਵਿਥਿਆ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਮਰਦਾਂ, ਅਤੇ ਬੁਢਿਆਂ ਤੇ ਬਾਲਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਣ ਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਲ ਜੁੜ ਸਕਣ।

ਰਾਜਸੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰਾਜ-ਟੋਲਾ ਪੈ ਜਾਏਗਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਰੂਸ ਇਥੇ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਕਟਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਆਪ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਘਾੜਤਾਂ ਸਨ ਜੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਠੀਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਜ ਟੋਲਾ ਪਿਆ, ਨਾ ਰੂਸ ਆਇਆ, ਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗਏ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਦੋਂ ਆਪ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪ ਮੁੜ ਦੇਸ ਨੂੰ ਆ ਸਕੇ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਏਕੋਟ, ਮੋਰਿੰਡਾ ਆਦਿ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭੀ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਢਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਤਰਾਂ ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀਆਂ ਜਾਂਦਾਂ ਗੁੰਦ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲੇ ਦਾ ਭਾਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ੧੮੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਦੀ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਉਠ ਰਹੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਗਦਰ ਦੀ ਬੋ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਐਸੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਲੋਕ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ

ਦੂਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੈਰ ਖਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਹੀ ਜਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੁਲਾਈ ੧੮੬੩ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾ ਦਿਸਣ ਕਰਕੇ ਸੰਨ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਮਾਰਚ ੧੮੬੭ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਯਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਰੋਕਣ ਲਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਸੰਨ ੧੮੭੧-੨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਹੂੜਮਤ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗਦਰ ਦੇ ਡਰ, ਵਾਧੂ ਦੇ ਖੈਰ-ਖਾਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਈਆਂ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਡਗਲਸ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਆਪ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕੈਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਰੰਗੂਨ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਉਪਰ ਜੋ ਸਬ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਸਿਖ ਸੁਧਾਰਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੋਲ ਸਿਖੀ ਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਕੰਮ ਇਕ ਸਰਬ-ਸਿਖ ਸੁਧਾਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਖਰਾ ਜਿਹਾ ਫਿਰਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਝ-ਮਾਰ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਨੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਲਿਆ ਖੜੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਥਿ ਕਰਨ ਦੀ ਅਯੋਗ ਤੇ

ਇਤਹਾਸ-ਵਿਰੁਧ ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਆਮ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆਪ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੁਕਮ-ਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਏ, ਅਤੇ ਕੁਝ ੧੮੫੭ ਦੇ ਗਦਰ ਤੇ ਡਰੀ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਪੁਲਸੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਾ ਕੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਹਵਨ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਯਾ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਵੇਦੀ, ਪਿੰਡ, ਪੱਤਲ, ਕਿਰਿਆ, ਗਉ ਪੁੰਨ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤਿਓਹਾਰਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਜਾਲ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਤਾ। ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਜਗਾਈ ਹੋਈ ਜੋਤ ਮੱਧਮ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪੈ ਗਈ ਪਰ ਉੱਕੀ ਹੀ ਬੁਝੀ ਨਾ, ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਕ ਲਾਟ ਵਾਛੂ ਬਲ ਉਠੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਿਆ।

ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ੬੦ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਸੀ, ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਯੂ ੫੦ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਦੂਸਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਐਸੀ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਭੈਣੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਈ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਾਂ ਆਪ 'ਬੁਧ ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਦੀਂਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਪੜ ਵਿਚ ਚੁੰਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਹਰੀ ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ 'ਹਰੀ ਸਿੰਘ' ਨਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪਿੱਛੋਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਨੇ ਰੁਪਏ ਤੇ ਗਹਿਣਾ ਗੱਟਾ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਦਰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਸਨ। ੨੬ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੨੬ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਦਾਣੇ ਆਦਿ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖਣੀ ਬਿਲਕੁਲ

ਬੇ-ਲੋੜੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 'ਮੈਂ' ਹਿਦਾਇਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾਣੇ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਆਦਿ [ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ] ਪਿਤਾ, ਭਰਾ ਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਭੈਣੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਪੜੇ ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਰੁਪਇਆ ਜੋ ਘਰ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਲ, ਖਿਆਲ ਹੈ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਪੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਰੁਪਏ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂ।' ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਚਿਠੀ ਦੀ ਨਕਲ ਪੁਜਣ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ੩੦ ਜਨਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਿਠੀ ਨੰ: ੪੩ ਸੀ. ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਧੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰੁਪਏ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ।

੧੯ ਫਰਵਰੀ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਜੇ. ਪਾਰਸਨਜ਼ ਦੌਰੇ ਤੇ ਭੈਣੀ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਵਲਗਣ ਬੇਲੋੜੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਚੀ ਭਾਸੀ, ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਤਰ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰਫ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਉੱਚੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਜੋ ਘਰੋਗੀ ਮਾਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇ।

ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾ ਤੇ ਸੂਧੇ ਸਾਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸੀਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੈਸੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਵਧਦੇ ਯਾ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਖਿਚੋ-ਤਾਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ। ਆਪ ਜੇਠ ਵਦੀ ੧੦ ਸੰਮਤ ੧੯੬੩, ੧੭ ਮਈ ਸੰਨ ੧੯੦੬ ਈ: ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਤੇ ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਜਗਾ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਆਗੂ ਹਨ।

ਆਧਾਰ ਸੂਚੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅਣਛਪਿਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਸੂਚੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

Elsmie, G. R. *Thirty-five Years in the Punjab.*
Edinburgh, 1908.

Forsyth, T. D. *Autobiography and Reminiscences.*
London, 1887.

Kooka Outbreak—Return to an Address of the Honourable
The House of Commons, dated 22nd July 1872,
for "Copy of Correspondence, or Extracts from
Correspondence, relating to the Kooka Outbreak—
Ordered by H. of C., to be printed, 10th August 1872.
Lake, Major General Edward. Sir Donald McLeod.
London, 1873.

Lakshman Singh, Bhagat. *Reminiscences.* Ms.
Ludhiana District Gazetteer.

Maclagan, Edward. *Census of India, Vol. XIX. The
Punjab and its Feudatories.* Calcutta, 1892.

*Papers relating to the Kuka Sect: Selections from the
Records of the Government of the Punjab and its
Dependencies, Confidential Series, No. A III.*
Lahore, 1872.

Punjabee, An old. *The Punjab and North Western
Frontier of India.* London, 1878.

Rose, H. A. *A Glossary of the Tribes and Castes of the
Punjab and N. W. F. Provinces.* Lahore, 1914.

Thompson, Edward. *The Other Side of the Medal.*
London, 1926.

ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ।

ਉਰਦੂ

ਅਬਦੁਰ ਰਹਿਮਾਨ, ਹਾਫ਼ਜ਼. ਸਿਆਹਿਤਿ ਹਿੰਦ. ਲਾਹੌਰ, ੧੯੦੯।

ਬਖਤਾਵਰ ਮਲ, ਮੁਨਸ਼ੀ. ਤਾਰੀਖ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਗੁਲਾਮ ਸਰਵਰ ਕੁਟੈਬੀ. ਤਾਰੀਖਿ ਮਖ਼ਜ਼ਨਿ ਪੰਜਾਬ. ਲਖਨਊ, ੧੮੭੭।

ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ. ਤਾਰੀਖਿ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ. ਲਾਹੌਰ, ੧੮੮੯।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀਮੁੱਲਾ. ਤਵਾਰੀਖਿ ਬੰਗਲਾ ਫਾਜ਼ਲਕਾ. ਲਾਹੌਰ, ੧੮੮੯

ਨਿਸਾਰ ਅਲੀ, ਸੱਯਦ. ਤਾਰੀਖਿ ਪਟਗਨਾ ਮੁਕਤਸਰ ਵਾ ਮਮਰੋਟ.

ਲਾਹੌਰ, ੧੩੭੬।

ਗੁਰਮੁਖੀ

ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਕਰਵਰਤੀ, ਸੰਤ. 'ਸਤਿਜੁਗ' ਦੇ ਬਸੰਤ 'ਨੰਬਰ,
ਖਾਸ ਕਰ ਸੰਮਤ ੧੯੮੬।

—ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ, ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾ।

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼।

ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ. ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ।

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸੰਮਤ
੧੯੪੬ ਬਿ., ਸੰਨ ੧੮੮੯ ਈ।

ਭਗਤ ਬਿਸ਼ਨ ਦਾਸ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ।

ਭਗਤ ਲਕਸ਼ਮਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ।

B-1557

